

Junior Larousse 2

TEMEL BİLGİ ANSİKLOPEDİSİ

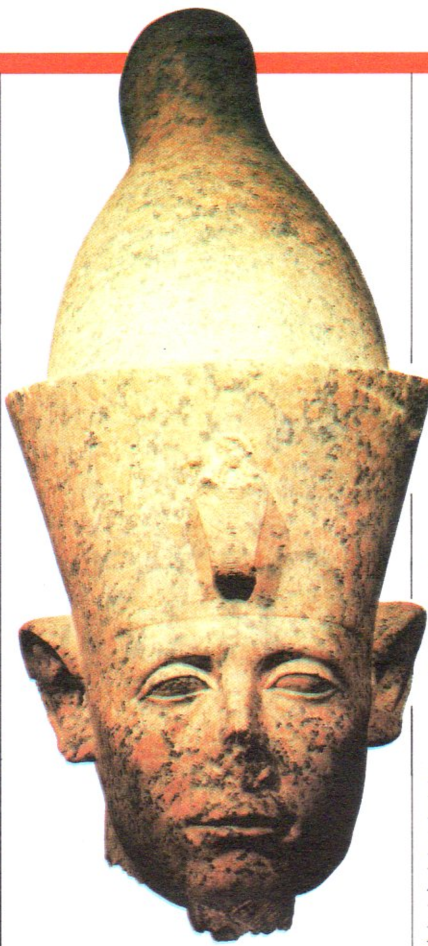
Milliyet

Junior Larousse

TEMEL BİLGİ ANSİKLOPEDİSİ

CİLT 2

Milliyet

İçindekiler

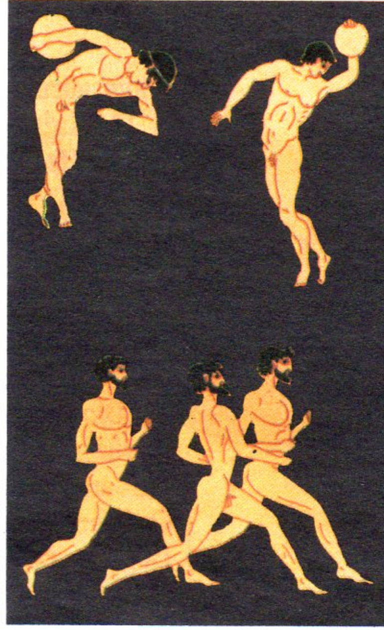

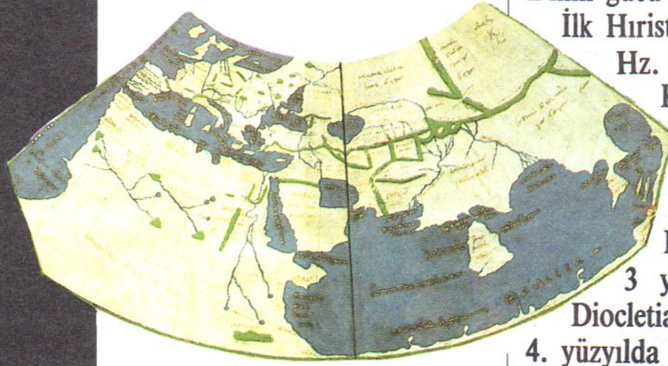

Tarih
Doğa bilimleri
Bilim ve teknik
Sanat
Edebiyat

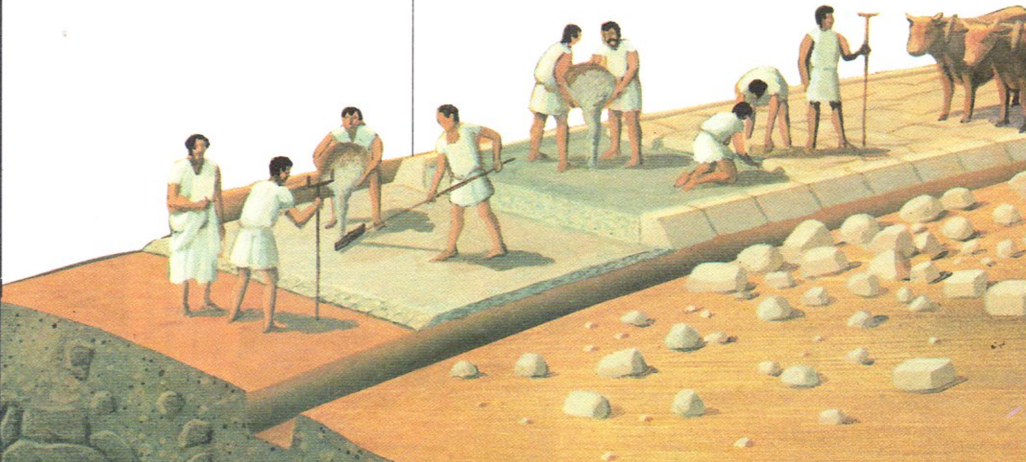

Tarih
Doğa bilimleri
Bilim ve teknik
Sanat
Edebiyat

Yasal izin: Ekim 1991
Baskı sayısı: 53.539
ISBN: 2-07-05 4902-x

Gallimard-Larousse
1991 Uluslarası
Gençlik Yayınları

Foto gravür: Ernio
Baskı: Heraclio
Fournier (İspanya)
1991'in 3. çeyrek yılı

Orada, Nil'in kıyısında taşkınların ritmiyle bir yaşam sanatı geliştirdi Mısırlılar...

Orada keşfedildi Mısır tanrılarının gururu, gücü ve rekabeti...

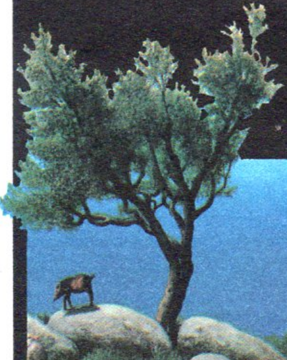
Orada güçlü bir imparatorluk kurdu kâtipler, askerler ve bilginler...

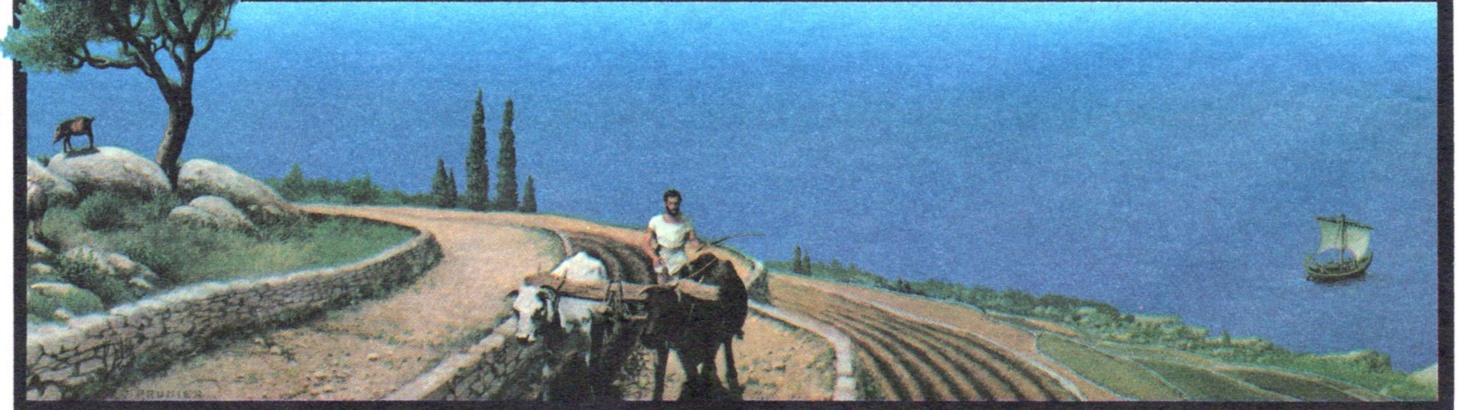
Orada keşfedildi Kyklades sanatçıları, saraylar ve hazineler; tapınaklar ve şehirler...

Orada Yunanlılar'ın hayatıyla iç içe geçti mitoslar ve destanlar...

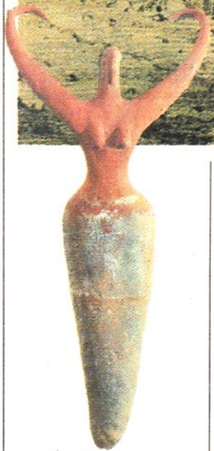
Orada doğdu Olimpiyat Oyunları, tıp, tiyatro, tragedya ve komedya...

Mısır'da günlük yaşam

DANSÇI HEYKELCİĞİ
En eski Mısır heykellerinden.

Mısır sözcüğü bize piramitleri, kutsal nehir Nil'i ve müzelerde gördüğümüz taştan yapılma firavun başlarını hatırlatır. Ama gerçekte Mısırlılar nasıl insanlardı? Hangi ortamda, nasıl bir toplum içinde yaşadılar? Hangi bilimsel ve teknik bilgilere sahiptiler? İnançları nelerdi? Mısır uygarlığını hep birlikte keşfedelim.

KRAL COSER PİRAMİDİ
Sakkara yerleşiminde (Mısır'ın en önemli sitlerinden) yer alır. İlk piramittir ve M.Ö. 2600 yılına doğru kurulmuştur.

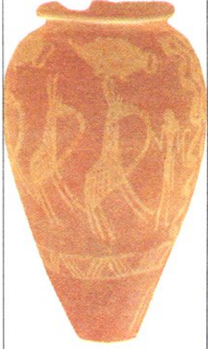

M.Ö. 20. YADA 19. YÜZYILDAN BİR GEMİ

Mısır ve Nil

Çeşitli eşyalar üzerindeki süslemeler Mısırlılar'ın nasıl bir ortamda yaşadığını bize açıklar.

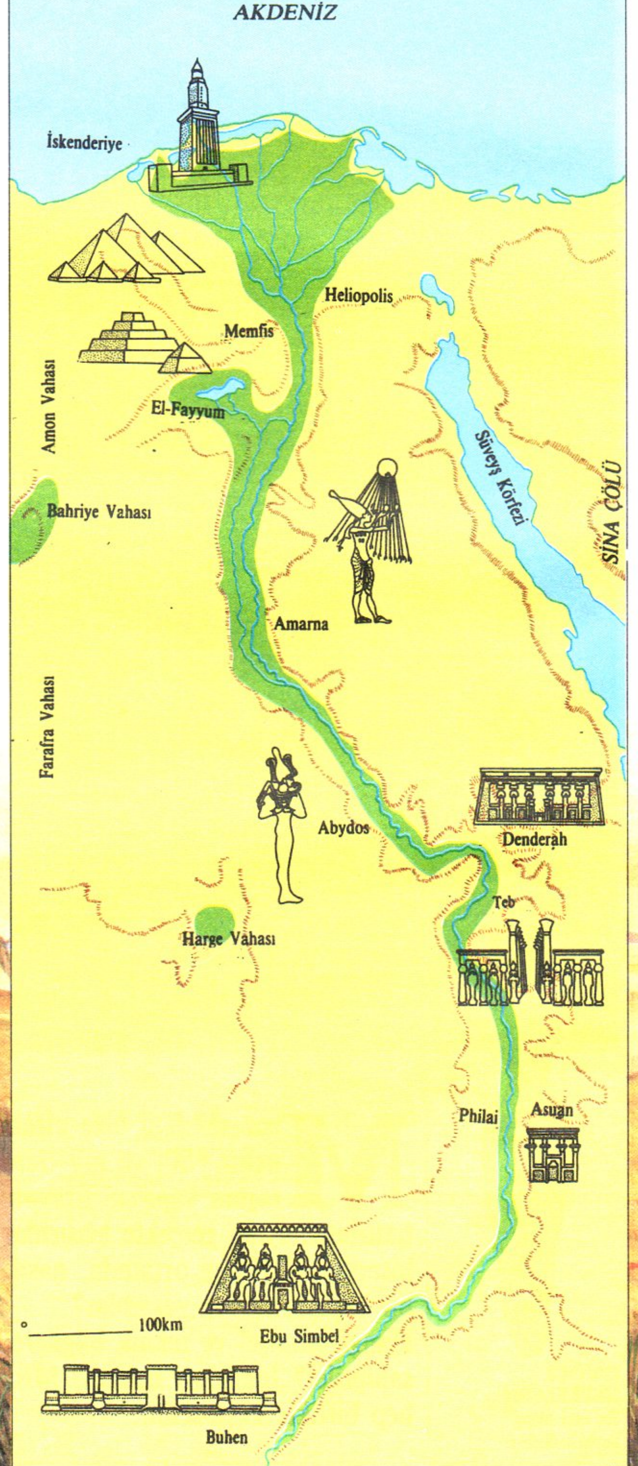
Filler ve zürafalar savanlarda yaşardı. İklim daha kurak olunca ortadan kayboldular.

Timsah, Nil'in sularında sık sık görülürdü.

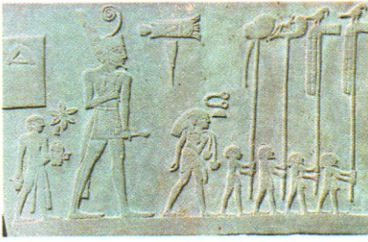
M.Ö. 3600'e doğru, Mısır'ın güneyinde, ilk firavunların beşiği olan küçük Hierankopolis Vadisi'ndeyiz.
O çağda kışın yağmurlar çok boldu. İnsanlar en azından yağmur mevsiminde, Nil'in bir kolu üzerinde yaşıyordu. Varlıkları, Amerikalı arkeologlar sayesinde bulunan mütevazı barakalar (belki de yağmur mevsimi süresince kullanılan geçici bir konaklamaydı) sayesinde ispatlandı. Avlanır ve ataları gibi hasatla uğraşırlar, ama keçi, koyun, eşek ve domuz gibi hayvanları da yetiştirirler buğday, arpa, keten ve çeşitli sebzeler ekerlerdi.
Daha sonraları, firavunlar döneminde, yağmurlar azaldı, iklim kuraklaştı, Sahra Çölü'ne benzer bir çöl, giderek genişledi. Çok eski bir teknik sayesinde yapılan sulama sonucu yalnızca Nil kıyılarında ekim yapılabiliyordu: Taşkınlar sırasında nehrin suları bir kanallar şebekesi ile tarlalara dağıtılırdı.

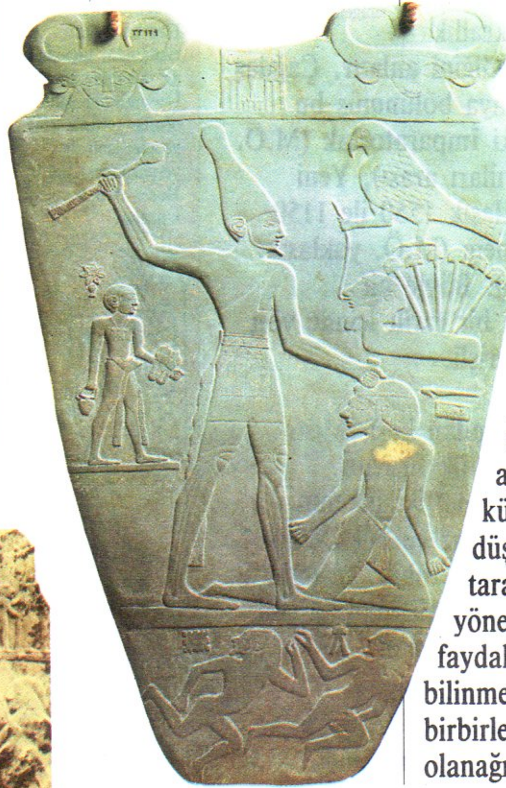
Afrika kıtasının en kuzey ucundaki Mısır'da hayat, ülkeyi güneyden kuzeye kateden, geçimi sağlayan Nil Nehri etrafında örgütlenirdi. Nil, kaynağını Etiyopya dağlarından ve ekvatoral Afrika'daki büyük göllerden alır ve birçok kola ayrılarak Akdeniz'e dökülür. Burası, Aşağı Mısır da denilen ve en verimli bölge olan deltadır. Batıda, çöllük platolar Libya'ya kadar uzanır; doğuda, ıssız dağlar Kızıldeniz'e doğru iner.

İLK FİRAVUNLAR
1899 yılında Hierakonpolis Tapınağı'nın altında diğer eşyaların yanısıra, dikkate değer iki heykel bulundu: Tarihöncesi dönemin sonlarında oldukça yaygın olan asa başı ve arduvazdan yapılmış tören levhası. Ama bunlar daha büyüktü ve firavunlar gibi giyinmiş ve taç taşıyan bir adamı tasvir eden alçak kabartmalarla süslüydü...
Hiyeroglif (ilk yazı biçimlerinden biri olan resim yazısı) yazı ile iki isim yazılmıştı: "Akrep Kral" ve "Kral Narmer". M.Ö. 3000 yılına doğru ilk firavunlar döneminden kalma bu eşyalar ve "Kral Narmer'in tören levhası" adıyla bilinen levha, Mısırbilimin en ünlü bulguları arasındadır.

Firavunlardan önce

19. yüzyılın sonunda, Sir Flinders Petrie adında bir İngiliz arkeolog, Nagada'da büyük bir mezarlık keşfetti. Toprağa kazılmış basit çukurlardan oluşan mezarlarda, daha önce Mısır'da bulunanlardan daha farklı çömlekler buldu. Bir başka bilim adamı Jacques de Morgan, bunların ilk firavunlardan daha eski bir uygarlığa ait kalıntılar olduğu sonucuna vardı. "Nagada kültürü" adı verilen "hanedan öncesi" bu kültür, Mısır'ın Tarihöncesi geçmişinin sonunu belirler.
Günümüzde, arkeolojik buluntuları daha hassas biçimde tarihlemeye yardımcı olan kimyasal yöntemler sayesinde M.Ö. 4000 ile 3000 tarihleri arasına oturtulan hanedan öncesi kültürün, daha da eski olduğu düşünülmektedir. Sir Flinders Petrie tarafından bulunan rölatif tarihleme yönetiminden, Mısırbilimde sıkça faydalanır: Bu yöntem, gerçek tarihleri bilinmese bile, bulunan tüm kalıntıları birbirlerine bağlı olarak tarihsel sıraya dizme olanağı sağlar.

Nagada mezarlarında bulunan çömlekler, iki ayrı üsluptadır ama bu farklılığın sebebi henüz

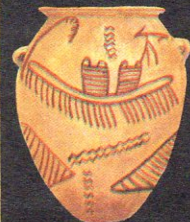

anlaşılamamıştır... Sir Flinders Petrie'nin sınıflandırmasına göre, beyaz ge metrik

desenlerle süslenmiş parlak kırmızı çömlekler bunların en eskileridir ve Nagada'nın ilk döneminden kalmadır. Nagada'nın ikinci dönemine ait olanlarsa, koyu

kırmızı sarmal ve gemi desenleriyle süslenmiş parlak bej renkli çömleklerdir.

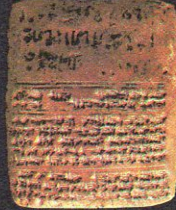
Firavun: Mısır Kralı

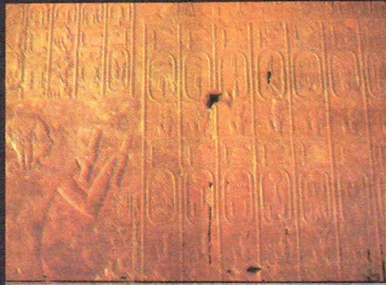
Firavun, "arının ve sazlığın kralı"dır (kuzeyin ve güneyin simgeleri).

M.Ö. 3. yüzyılda yaşamış Mısırlı tarihçi Manethon, üç bin yıllık tarihi boyunca, Mısır yönetiminde otuz krallık hanedanının birbirini izlediğini anlatır. Çağdaş tarihçiler de birçok parçaya bölünmüş bu kronolojiye uydular: Eski İmparatorluk (M.Ö. yaklaşık 2050 ile 1750 yılları arası), Yeni İmparatorluk (M.Ö. yaklaşık 1550 ile 1150 yılları arası) ve Geç Dönem (M.Ö. yaklaşık 1150 ile 390 yılları arası). Böyle bir bölümleme, üç bin yıllık bir tarih içinde yön bulmak için oldukça elverişli.

Hanedanların başından beri -Mısır tarihçilerine göre ilk firavun Menes'tir-, firavun "iki ülkenin birleştiricisi"dir (Güney Mısır ve Nil Deltası). Firavun, tanrıların en büyük rahibi ve onlarla konuşabilen tek kişidir. Dürüstlüğüne karşılık olarak, onlar da firavuna, Mısır'ın düşmanları karşısında sonsuza kadar gelip gelmesini sağlayacak gücü verir. Firavun tanrılara eştir, kendisine inananlar arasında son derece saygı gören Şahin Tanrı Horus'un yeniden yeryüzüne gelmiş halidir. O zamanlar, firavun olmazsa Mısır'ın kaos içinde yok olup gideceği sanılıyordu.

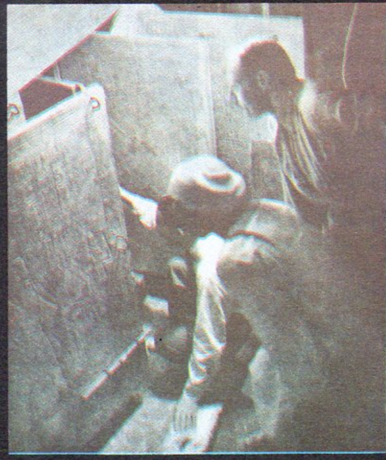

Akhenaton'un (IV. Amenoifis) arşivleri veya Abydos Tapınağı'ndan bir duvarda bulunan Mısır firavunlarına ait bir liste, tarihi hakkında bilgi sahibi olmamız açısından değerlidir.

Karnak'ta bulunan III. Tutmosis'in resmi metinleri "Yıllıklar", kralın yaptığı on sekiz askeri seferi anlatır. Papirus (Mısırlılar'ın "kâğıt"ları) halkın ve kralın günlük yaşamları konusunda bilgi verir.

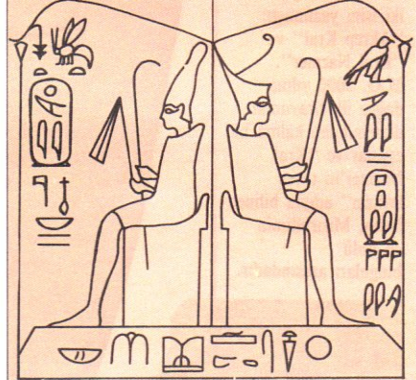

Akbaba ve kobra yılanı krallığın koruyucusu iki tanrıçayı, kuzeyde Nelşbet, güneyde Uacet'i simgeler.

KRALLIĞIN SİMGELERİ

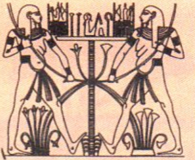
Firavun tahta çıktığında, mevkiine ait unvanlar alır. Üzerinde bir şahin oturan çerçeve içine yazılan ismi ile yeryüzündeki tanrı Horus olarak kutsanır.

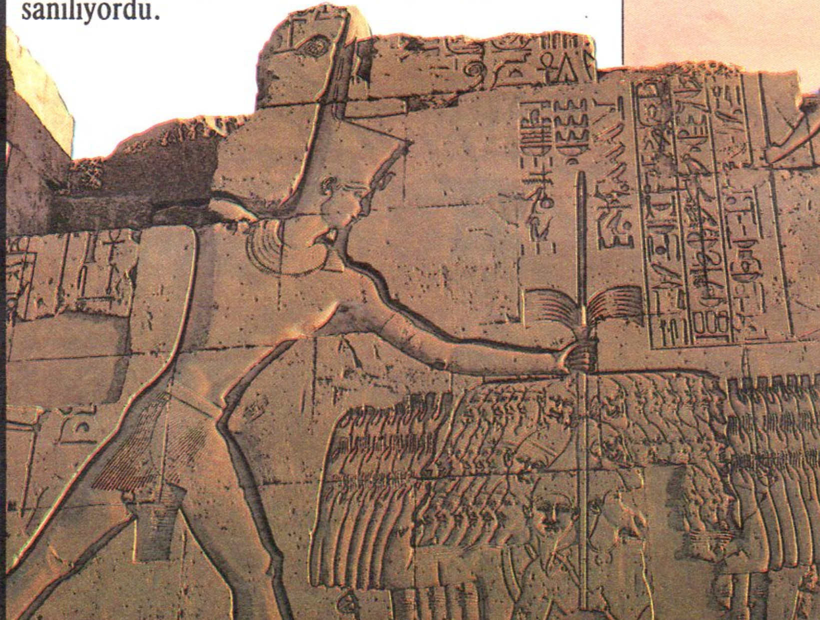

Firavun sözcüğü, kralı belirten "büyük ev" deyiminden ("per-au") gelir.

Tahta çıkış törenleri, saltanat sırasında da yapılırdı. Kralın dini ve sihirli güçlerini yeniden canlandırmak için düzenlenen bu bayramlara "jübile" adı verilirdi. Firavunun iki tacı ("pschent") vardı: Kuzey için kırmızı, güney için beyaz.

Birbirine geçmiş zambak ve papirüs, birleşen iki Mısır ülkesini simgeler. Kralın gücü dinidir: Bu durum, tapınak duvarlarındaki kabartma resimler yorumlanırken ihtiyatlı olmayı gerektirir. Firavunun düşmanlarını katletmesini gösteren yandaki resim, birçok şehir adı da bulunmasına karşın, savaş sahnesinden çok, kökeni oldukça eskiye uzanan simgesel bir tapınmayı betimler.

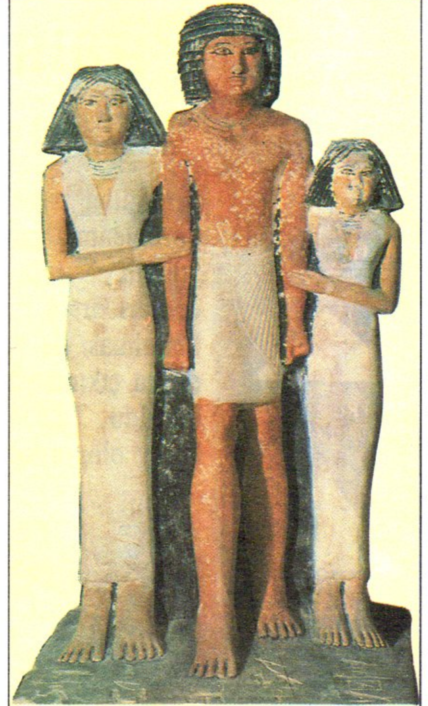

KRALLIK ASASI VE KIRBAÇ
Firavunun gücünün simgeleriydi. Bunlar aynı zamanda efsaneye göre ölüler ülkesinin hükümdarı olmadan önce Mısır'da hüküm süren Osiris'in de simgeleriydi.

Mısır uygarlığı, zamanın akışıyla birlikte tutarlı bir bütün olarak görünür. Üç bin yıllık uygarlık tarihi, olayların art arda sıralanışı ile yalnızca etkileyici bir devamlılık değil, toplumdaki sürekli gelişmeyi de oluşturur. II. Ramses döneminin Mısırlıları (M.Ö. yaklaşık 1250), düşünceleri ve yaşam biçimleri ile 1300 yıl önce Kral Keops döneminde yaşamış atalarından ayrılırlar. Kıyafet ve mücevherler bu gelişmenin en iyi yansımasıdır.

Tutankhamon (M.Ö. yaklaşık 1350) hazinesindeki karmaşık süslemelerle dolu mücevherler, Eski ve Orta İmparatorluk döneminde yapılmış basit ve ince mücevherlerle çelişir.

TAKILAR
Yukarıda, ilk krallardan birine ait bir mücevher: Her motif (Şahin Tanrı biçiminde) altın ya da turkuazdan yapılmıştır. Ortada, Orta İmparatorluk döneminden bir kolye: Değerli taşlar kakılmış küçük metal parçalar, uğur getiren işaretleri simgeler. Aşağıda, Tutankhamon'un mezarında bulunan altın ve ince taşlardan yapılmış bir mücevher. Güneş-tanrının simgesi scarab (pislikböceği), içinde güneşin gökyüzündeki hareketini gerçekleştirdiği sandalı tutar.

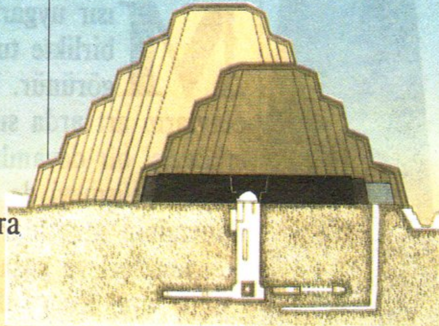

Yukarıdan aşağıya: Eski İmparatorluk döneminden bir aile, büyük bir mantoya sarınmış Orta İmparatorluk döneminden bir erkek, Yeni İmparatorluk döneminden zarif bir çift.

Piramitlerin inşası

Piramitler basit aletlerle, katı biçimde düzenlenmiş şantiyelerde inşa edildi. Hırsızlara yolunu şaşırtan karmaşık koridorlar ağını ve odaları örten dev taş blokların üst üste konulması ile yapılan piramitler, Nil Nehri'ne doğru çıkıntı yapan kayalık bir plato üzerinde kuruldu. Taşkınlar sırasında çalışma daha kolay oluyordu.

KRAL COSER PİRAMİDİ
(İlk piramit) birçok aşamada yapıldı. Ana yapıdan (mastaba) itibaren piramit yedi basamak halinde sıralanır. Her aşamada anıtın alanı artar. Kralın mezarına ayrılmış oda çevresinde karmaşık bir koridorlar ağı düzenlenmiştir.

COSER
Üçüncü sülale

SNEFRU
Dördüncü sülale

SNEFRU
Dördüncü sülale

KEFREN
Dördüncü sülale

MİKERİNAS
Dördüncü sülale

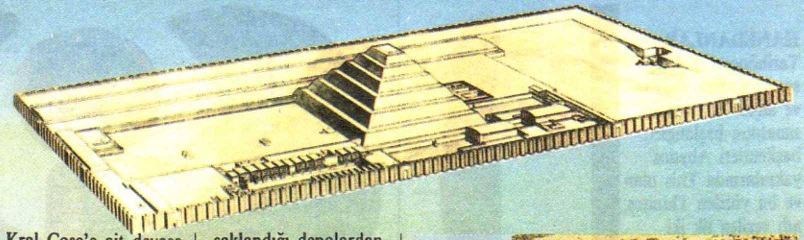
UNAS
Beşinci sülale

Eski İmparatorluk ile Yeni İmparatorluk dönemleri arasında piramitlerin biçimleri, tam piramit olmaya yöneldi. Giderek küçülen piramitlerde iç koridorların planları karmaşıklaştı.

ALETLER
Piramitler taştan (burgu, perdah aleti), bakırdan (nacak, makas) veya ağaçtan (tokmak, kızak) aletler kullanılarak inşa edildi.

Limanla şantiye arasında kızaklar üzerinde taşları çeken yüzlerce işçinin balesi yıllarca sürdü. Taşları çıkarabilmek için yapılan rampalar, piramit tamamlandıktan sonra kaldırıldı.

Kral Cose'e ait devasa mezarın, bütün Mısır'da eşi yoktur: Güney ve kuzey "evleri" ile capellalar (kralın jübile bayramları için), tanrılara adaklar sunulan sunaklar ve çeşitli kült eşyalarının saklandığı depolardan oluşan tapınakları, tahkim edilmiş bir kuşak çevreler. Kuşağın güneyinde, belki de kralın içorganlarının gömüldüğü ikinci bir mezar yükselir.

HANEDANLAR
Tarihöncesi dönemin sonu, yazının doğuşu ve alçak kabartma sanatının başlangıcı, başkentleri Abydos yakınlarında This olan ve bu yüzden Thinites adı verilen ilk iki firavun hanedanından önce gelir.

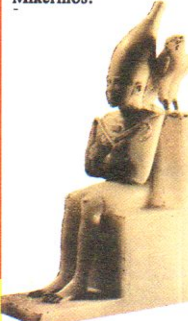

ESKİ İMPARATORLUĞUN SONUNDA
Beşinci ve Altıncı hanedanların yönetimi sırasında krallar güçlerini yitirdi. Zengin biçimde süslenmiş mezarlarının güzelliğinin de gösterdiği gibi güç, memur sınıfındaydı.

HYKSOSLAR
Kuzeydoğudan gelen yabancılar ülkenin kuzeyini işgal ettiler. Mısır'ın güneyindeki Teb kökenli On Sekizinci Sülale tarafından topraklarından kovuldular.

ESKİ İMPARATORLUK
Üçüncü Hanedan'ın ilk kralı Coser ile başlar. Başkenti Memfis'ti. Büyük piramitlerin yapılmaya başlaması bu döneme rastlar: Gize'de Keops, Kefren ve Mikerinos.

ORTA İMPARATORLUK
Ülkeyi yeniden birleştiren ve başkent olarak Teb'i seçen On Birinci Sülale ile başladı. On İkinci Hanedan zamanında Kral Sesostris ile Amenemhat Nubia'yı fethetti.

Mısır tarihi heykeller ve alçak kabartmalar sayesinde yüzlerini ve II. Ramses'in Kadeş Savaşı'nı anlatan öyküsel anlatılarla da bazı hareketlerini tanıdığımız kişiliklerle damgalanmıştır. Bazı firavunlara ait mumyalar eskiden mezar hırsızlarından korunmak için saklandıkları yerlerde bulunmuştur.

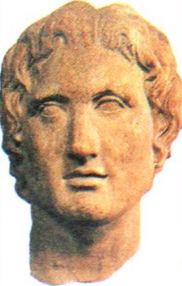

ŞAHİN HORUS
Kraliyet süslemelerinde çokça rastlanır. Saraylar tahrip olduğundan yalnızca Tutankhamon'un (On Sekizinci Sülale) mezarında el değmemiş biçimde bulunan eşyalar, dönemin lüksü hakkında bir fikir verebilir.

AMENOFİSLER VE THUTMOSİSLER
Kuzeydoğu ülkelerini fetheden On Sekizinci Sülale'den firavunlardı. Hatşepsut adında bir kraliçe, tek başına yirmi iki yıl hüküm sürdü.

LİBYALI HANEDANLAR
Yeni hanedanlar Tanis krallarının yerini aldı. Sonra, Mısır art arda Sudanlılar, Asurlular ve Persler tarafından işgal edildi.

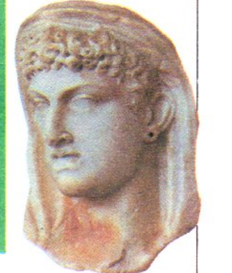
KLEOPATRA
Ptolemaios Hanedanı'nın son kraliçesi VII. Kleopatra M.Ö. 30 yılında Roma İmparatoru Octavianus tarafından yenilgiye uğratıldı. Mısır Roma İmparatorluğu'nun sömürgesi haline geldi. Bu, firavunların sonuydu.

RAMSES
On Dokuzuncu ve Yirminci sülalelerin neredeyse tüm krallarının adı Ramses'ti... I. Sethi, oğlu II. Ramses ve daha sonra III. Ramses bugün de korunan güzel tapınaklar inşa ettirdi.

MAKEDONYA KRALI İSKENDER
M.Ö. 332'de Pers İmparatorluğu'nu ve Mısır'ı ele geçirdi. Onun ölümünden sonra, komutanlarından biri olan Ptolemaios, Yunan kültürüne uygun bir firavun hanedanı kurdu.

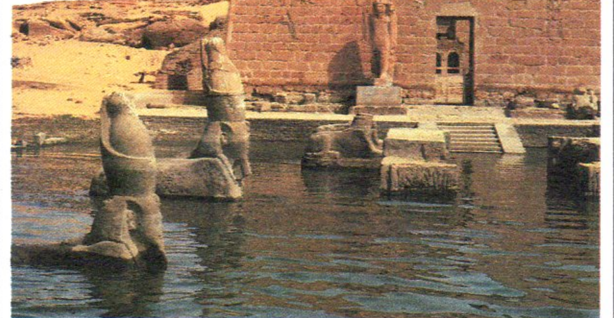
Mısır'da inançlar ve maddesel yaşam

Amon simgesi tutan adam.

Her yıl binlerce turist Eski Mısır döneminden kalma, zamana karşı koymuş anıtları ziyarete gelir. Büyük taş tapınaklar, bugün yok olmuş bir tapınağın girişini bekleyen dev Memnon heykelleri, zengin biçimde süslenmiş mezarlar Eski Mısırlılar'ın tanrılarına olan bağlılıklarının ve ölümden sonraki yaşama olan inançlarının ispatıdır. Ama kendi hayatlarına dair neredeyse her şey, topraktan yapılma evler ve saraylar yok olmuştur.

Asuan'ın güneyinde II. Ramses tarafından yaptırılan Uadi es-Seuba Tapınağı.

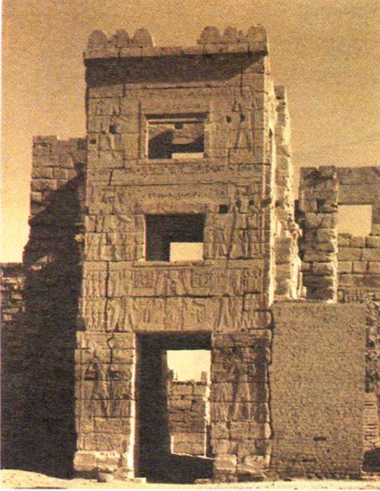

Yuakarıda görülen Bedevi heyeti, doğu çölünün yöneticisi Khnumhetep'e khol adı verilen bir far getiriyor.

Aşağıdaki fotoğrafta, Kral III. Ramses'in kale biçiminde yapılmış tapınağı görülüyor.

Mısır ve komşuları

Nil Vadisi'nin verimliliği ve zenginliği, yakındaki halkların açgözlülüğüne sebep oldu. Olası istilalara karşı Orta İmparatorluk döneminde Mısırlılar güneyde Nubia'yı fethederek bir sur inşa ettiler. Kuzeyde, Kenan ülkesinden gelen Hyksoslar Sina Çölü'nü geçerek, iki yüzyıl (M.Ö. 1785-1580'e doğru) boyunca Aşağı Mısır'ı işgal altında tuttular. Yeni İmparatorluk döneminde Hyksoslar'ı topraklarından kovan Mısırlılar, imparatorluğun çöküşüne dek hâkimiyetleri altında tutacakları komşu toprakların fethine giriştiler.

BUHEN
Aşağıda, aslına sadık kalınarak yeniden çizilen M.Ö. 1965 yılına doğru, tamamen pişmiş tuğla kullanılarak yapılmış Buhen Kalesi görülüyor. Dış kuşak 500 metre uzunluğunda ve 200 metre genişliğindedir. Kale, Nil'e hâkimdir. Duvarların yüksekliği en az 11 metredir ve yaklaşık 5 metre kalınlığındadır.

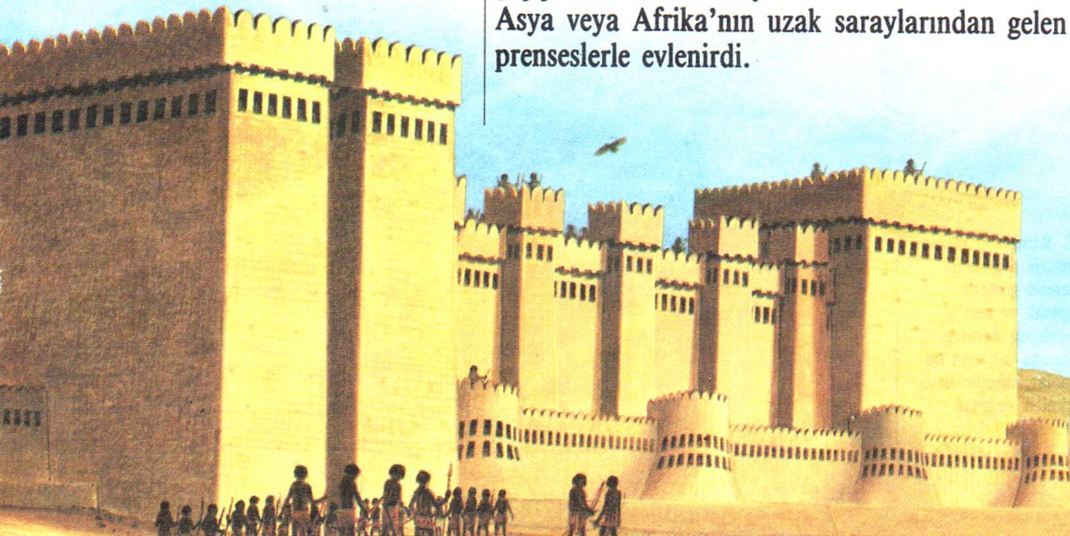

NUBİALI OKÇULAR
Tahtadan yontulmuş ve boyanmış kırk heykelcik bir levha üzerinde bir araya getirilmiş. Bunlar renkli peştemallarından ayırt ettiğimiz Nubialı okçuların, şaşkınlık verecek derecede gerçeğe uygun olarak yapılmış heykelcikleridir. Bu grup, bir şefin M.Ö. yaklaşık 2000 yılından kalma mezarında bulundu. Büyük bir özgürlüğe sahip olan şeflerin kendi yönettikleri orduları vardı. Daha sonra Mısır ordusunda giderek daha fazla yabancı birliğe rastlandı. Böylece, Nubialı bir kabile üyelerinden oluşan jandarma birliği Mecai, On Sekizinci Sülale'nin Mısır polisine yardımcı oldu.

Nil Vadisi'ni çevreleyen çöller ıssız değildi: Göçer kabileler olan Bedeviler, hayvan yetiştiriciliği yaparak yaşarlardı. Güç geçen yıllarda vadiye yerleşmeyi denerlerdi. Kutsal Kitap'ta kendilerinden göçer bir toplum olarak bahsedilen Museviler, M.Ö. 12. yüzyıla doğru Mısır'ın kuzeyine yerleştiler. Köleleştirilen Museviler, Musa'nın önderliğinde vaat edilmiş topraklara (bugünkü Filistin) doğru kaçtılar. Mısır, tüccar ve diplomatların karşılaştığı bir geçiş ve ticaret ülkesiydi. Firavunlar bazen Asya veya Afrika'nın uzak saraylarından gelen prenseslerle evlenirdi.

Beyaz giysiler giyinmiş Suriyeli şefler, krala zengin hediyeler getiriyor.

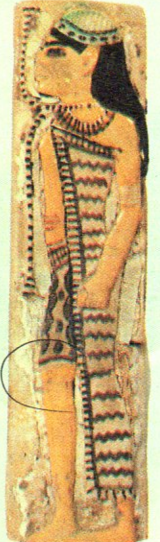
LİBYA SAVAŞÇISI
hasırdan uzun elbiseli

FİLİSTİ SAVAŞÇISI
Filistin'den

SUDAN SAVAŞÇISI

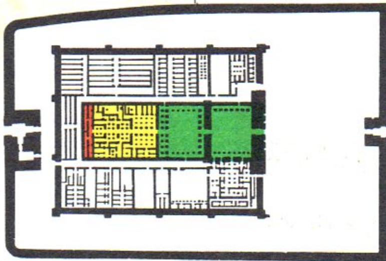

HİTİT SAVAŞÇISI
Bugünkü Türkiye topraklarının eski sakinleri, uzun saçlarından ayırt edilir. Gerçekte, yabancılara ait tüm bu resimler, her biri halkın kıyafetleri üzerine yapılmış gözlemlere dayansa da, desenler ve canlı renkler bu resimlere bakanların hoşlanacağı biçimde abartılmıştır. Bu fayans tuğlalar, sarayların kapılarının alt bölümlerini süslemek amacıyla yapılmıştı. Firavun buralardan geçerken dünya halklarını ayaklarının altında çiğniyormuş hissine kapılırdı.

SURİYE SAVAŞÇISI
sivri sakallı

III. RAMSES TAPINAĞI
Teb Bölgesi'nin yönetim merkezi görevini üstlenen Medinet Habu'daki

III. Ramses'in mezar tapınağı depoların önemini gösterir. Tapınak ve onu çevreleyen duvarın arasında yer alan bu depolar, düzgün uzun biçimleri ile göze çarpar.

Firavun Akhenaton tarafından Karnak'ta yaptırılan depo-atölyeler. Bu yapılar Aton Sunağı'nın süslemelerini oluşturan ve talatates adı verilen küçük blokların üzerine oyulan veya çizilen tasvirler sayesinde tanındı.

Bir depo-atölye

Bugün kumlar ve tarım alanları arasında kaybolup gitmiş büyük taş binalar, firavunların zamanında geniş tarım alanı merkezleriydi. Depolar ve atölyelerle donanmış bu merkezlerde fırıncılar, biracılar, marangozlar, çömlekçiler ve daha birçok zanaatçı, rahipler ve tapınak görevlileri için çalışırlardı. Bu şiddetli etkinlik, giren ve çıkan malları kaydeden kâtipler tarafından kontrol edilirdi.

Arpa hamurunu suyla yoğuran bu kadın Mısırlılar'ın çok sevdiği hafif bir birayı imal ediyor.

Fırıncı ve biracılar ekmek ve bira imalatı ile uğraşırlardı.

Torba sayısı kaydedildikten sonra taneler çatıdan içeri dökülürdü.

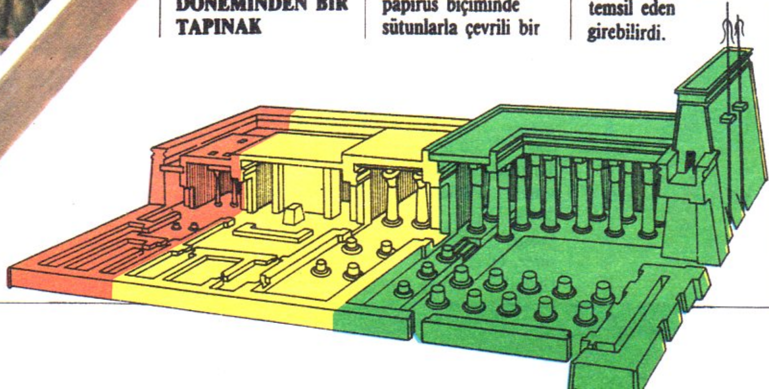
Bu ekmekçi hamur açıyor. Pek çok çeşidi olan ekmek ve bira beslenmenin temelini oluştururdu.

YENİ İMPARATORLUK DÖNEMİNDEN BİR TAPINAK

Çok az yapı, Tanrı Honsu'nun Karnak'taki tapınağı kadar iyi korunmuştur. Görkemli girişteki iki kule veya "pilon" üzerinde bayrakların dalgalandığı direklerle süslenmiştir. Etrafı papirüs biçiminde sütunlarla çevrili bir avluya girilir. Bazı bayramlarda halk burada dururdu. Birkaç basamakla "hypostyle" adı verilen ve tavanı sütunlar üzerine oturtulmuş salona girilirdi. Bir sonraki odada büyük törenler sırasında tanrının heykelini tapınak dışına getirmek için kullanılan tören kayığı dururdu. Nihayet, en dipte, loş ve basık bir oda tanrının gizli sunağını oluştururdu. Buraya yalnızca firavun veya onu temsil eden girebilirdi.

Mısır tanrıları

Mısırlılar, her tanrının görev ve gücünü açık bir şekilde tanımlamak veya kendilerini bu tanrılara bağlayan bağları hassas biçimde kurmakla fazla uğraşmazlardı. Mısır tanrıları üstün kişiliklerdi. Onlar insanlardan önce yeryüzündeydi ve insanın sahip olamayacağı ölçüde büyük bir güce sahiplerdi.

Bununla birlikte bazı tanrıların kesin görevleri vardı. Thot, bilimlerin koruyucusuydu. Montu, savaşçı bir tanrıydı. Atum, Ptah ve Khnum gibi bazılarının dünyanın yaratılmasında rolü olmuştu. Genellikle her tanrı, tapınağının bulunduğu şehire bağlıydı. Memfis'te Ptah'ın, Sais'te Neith'in tapınağı vardı. Bazen, aynı tanrının birden çok şehirde tapınağı bulunabilirdi. Örneğin Teb bölgesinde Montu'ya ait dört tapınak vardı. Eğer bazı tanrılar, örneğin Amon gibi, saltanattaki sülale tarafından koruyucu olarak benimsendiyse bunlara tüm ülkede kült sunulurdu. Ölüler Ülkesi'nin Kralı Osiris'in Abydos'taki tapınağı, Mısır'ın her köşesinden ölümsüzlük isteyen hacıları kendine çekerdi.

Bağının üzerinde güneş kursu taşıyan Tanrı Ra.

ASALAR
Tanrıların asaları aynı zamanda hiyeroglif yazısının sembollerindendi. Uç kısmında hayvan başı olan asa "refah"ı simgelerken, papirus sapı şeklindeki asa "güçlülük" anlamına geliyordu.

"Tit" adı verilen soldaki düğüm İsis'in, "Ced" adı verilen sağdaki sütun Osiris'in simgesiydi.

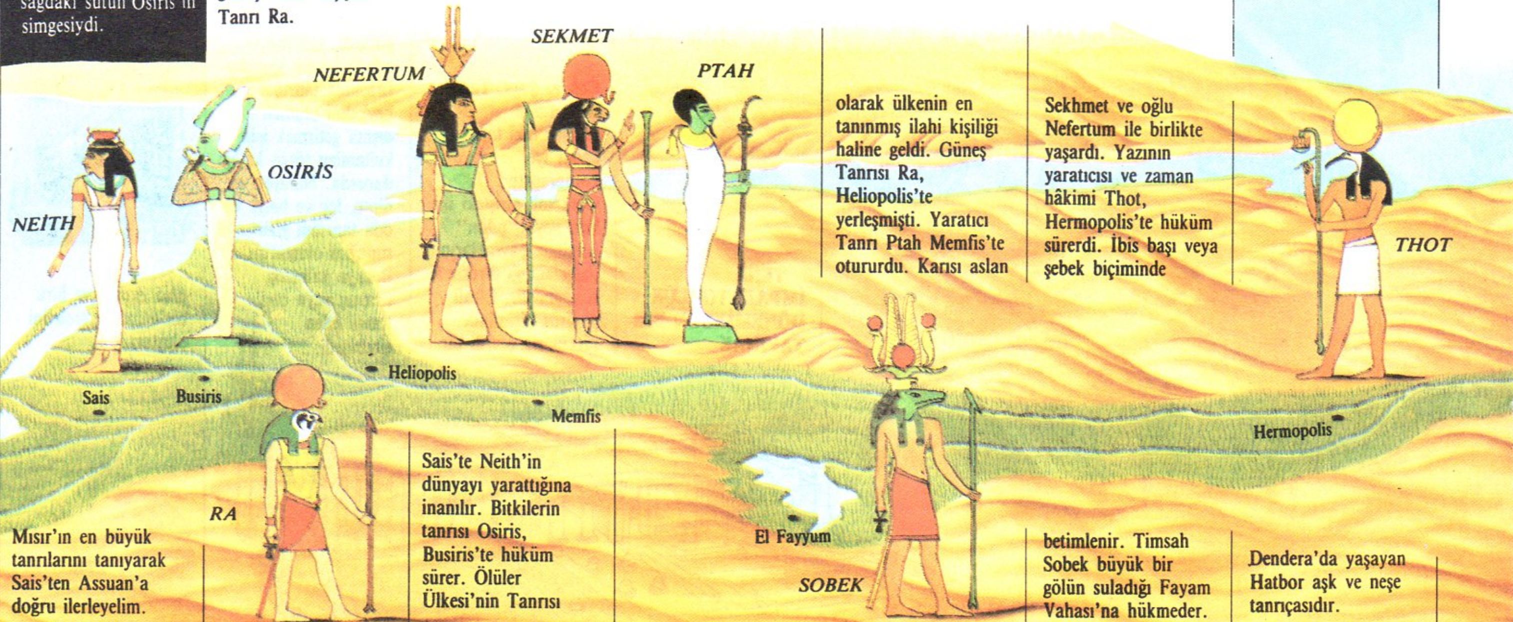
MUSKALAR
Mısırlılar süs eşyası olarak taşıdıkları veya mumyaların içine koydukları pek çok muska veya uğurluk kullanırlardı. Sihirli sözcüklerin veya tanrıların tasvirlerinin, bunları taşıyanları koruyan bir güce

sahip olduğuna inanırlardı. Hiyeroglif işareti de olan göz "esenlik", halkalı haç "yaşamak" ve scarab (pislikböceği) "dönüşmek, değişmek" anlamına gelirdi. Muskalar tıpkı "Ced" sütunu veya tapınılan tanrıların

küçük heykelcikleri gibi ilahi simgelerin betimlemeleri de olabilirdi.

Mısır'ın en büyük tanrılarını tanıyarak Sais'ten Assuan'a doğru ilerleyelim.

Sais'te Neith'in dünyayı yarattığına inanılır. Bitkilerin tanrısı Osiris, Busiris'te hüküm sürer. Ölüler Ülkesi'nin Tanrısı olarak ülkenin en tanınmış ilahi kişiliği haline geldi. Güneş Tanrısı Ra, Heliopolis'te yerleşmişti. Yaratıcı Tanrı Ptah Memfis'te otururdu. Karısı aslan Sekhmet ve oğlu Nefertum ile birlikte yaşardı. Yazının yaratıcısı ve zaman hâkimi Thot, Hermopolis'te hüküm sürerdi. İbis başı veya şebek biçiminde betimlenir. Timsah Sobek büyük bir gölün suladığı Fayam Vahası'na hükmeder.

Dendera'da yaşayan Hatbor aşk ve neşe tanrıçasıdır.

Eski Mısırlılar, dünya işlerinin düzgün işleyişinin tanrıların keyfine bağlı olduğuna inanırdı. O halde, onlarla en iyi ilişkileri kurmak gerekirdi. Bu da, tanrılarla ilişki kurabilen tek kişi olan ve kendisi de yeryüzündeki tanrı, yaşayan Horus olarak kabul edilen firavunun göreviydi. Firavun, her gün tanrıya yemekler sunar, gizli odada duran ve tanrıyı temsil eden heykeli yıkar ve değiştirirdi. ''Oğlu''nun iyi hizmetlerinden memnun olan tanrı karşılık olarak ona ''sonsuz hayat, güç ve sağlık'' verirdi. Firavun böylece tanrılarca Mısır'ın refahının vaat edilmesini tek başına sağlardı. Bununla birlikte firavunun her gün, imparatorluğun her köşesindeki tapınaklarda bulunması imkânsızdı. Onun yokluğunda şehir sakinleri sırayla bu kutsal hizmeti üstlenirdi. Bunlar gerçek birer rahip değildi ve dini işler hayatlarının yalnızca bir bölümünü alırdı. Ruhban sınıfının ortaya çıkışı M.Ö. 1. bin yıla rastlar.

Yan tarafta, Kral I. Sethi, İsis'e yemek sunuyor. Aşağıda, Firavun Akhenaton.

IV. Amenefis Akhenaton, M.Ö. 1365'e doğru Güneş Tanrısı Aton'a taparak tek bir evrensel tanrı kültünü hayata geçirdi. Karnak'ta Aton adına dev bir tapınak inşa etti. Ama çoktanrıcılık Mısır anlayışına daha yatkındı ve o yüzden bu yenilikçi reform başarılı olamadı ve yalnızca firavunun hanedanı süresince geçerli kaldı.

Tanrıların çoğu bir veya birçok tapınakta bir araya getirilse de özel bir konutu olmayan tanrılar da vardı. Tıpkı evlerin içinde bulunan Thueris ve Bes gibi. Thueris ve Bes, Yeni İmparatorluk'tan itibaren (M.Ö. 1555 - 1080) büyük ün kazandılar. Dişi bir suaygırı olan Thueris doğumlara yardım etmesiyle tanındı. Dansçı ve müzisyen olan buruşuk yüzlü ve gülünç cüce Bes evi korur ve ev halkının uykularına göz kulak olurdu. Bes'e yatak ve başucu süslemelerinde sıkça rastlanır.

KHOUM

Asuan

Osiris'in hac yeri Abydos'ta idi. Çevresinde tanrıçalar İsis ve Nephthys bulunan Osiris, Abydos'ta hacılara ebedi bir hayatın ümidini dağıtırdı.

Amon, karısı Mut ve oğlu Honsu, bugün Karnak tapınaklarının bulunduğu Teb'de hüküm sürerdi. Şahin Tanrı Horus, Edfu'da babasının düşmanı Seth'i yendi. Koç Tanrı Hum'un insanı, modern Assuan şehrinin karşısında Elefantin'de, çömlek çarkı üzerinde kilden yarattığına inanılırdı. Mısırlı sanatçılar tanrıların insanüstü yönlerini belirtebilmek için onları insan vücutlu, hayvan başlı karma yaratıklar olarak betimlerdi. Tanrılar yalnızca insan görünümünde oldukları zaman kıyafetleri ve simgeleri sayesinde kolayca tanınırlardı.

Sıradan halk, ancak Yeni İmparatorluk'un sonunda tanrılar önünde dua etmelerini anıtlar üzerinde betimlemeye cesaret etti. Sihirli heykelcikler zehirli hayvanlardan korurdu. Yine daha sonra, insanlar tercih ettikleri tanrıya kutsal hayvanının mumyasını sunardı: Bu kedi veya köpek mumyaları yalnızca kafalarından tanınabilir.

Heykelcilik

Firavunlar dönemi Mısır'ı için, bir heykel hareketli bir varlık kadar canlıdır. İlahi bir varlık, bir kralın veya daha başka bir kişinin görüntüsü biçiminde yontulan heykel fazla değer taşırdı. Heykel, temsil ettiği kişinin canlı bir varlığıydı. Bu yüzden kimin heykeli olduğunu ve o kişinin özelliklerini heykel üzerine yazmak önemliydi. Hiyeroglifle yazılmış açıklamalardan yoksun anonim bir heykel gücünü yitirirdi. Canlılığını kaybeder, madde boyutuna indirgenirdi.

"Canlı" heykele, insana gösterilen özeni göstermek gerekirdi. Heykelin üzerine varlığını sürdürebilmesi için sonsuza dek kendisine sunulacak ürünlerin listesi yazılırdı: "Bin ekmek, bin bira, et, ördek, taze su..." Böylece yazı, sözün söylediğini sonsuza dek tespit ederdi.

Mısırlı heykelci, heykelin pozu ve malzemesiyle

oynamayı severdi. Örneğin burada görülen Shemka gibi

aynı modelin, değişik pozlarda (ayakta, otururken, yalnız veya

ailesi ile birlikte) betimlendiğine rastlanır. Karısı ve çocukları daha küçük ölçüde yapılırdı.

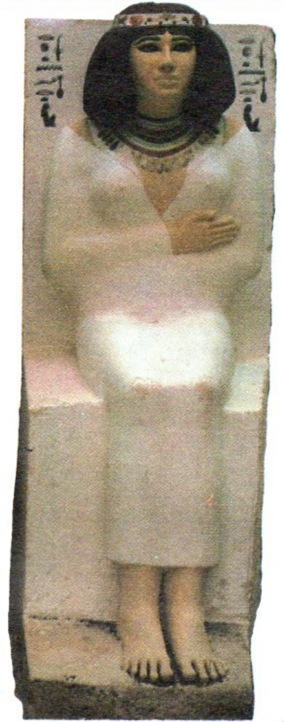

Karnak dev tanrı Amon'un oturduğu yerdi. Her imparatorun büyük tanrının şöhreti adına

"Küp-heykel" türü, Orta İmparatorluk döneminde ortaya çıktı. Bir taş blokunun içinden çıkan çocuk başı Yeni İmparatorluk'un getirdiği bir yenilikti.

Sonsuza dek kalması için yapılmış bazı heykellerin neredeyse canlı gibi duran bakışları, bulanları hayrete düşürdü.

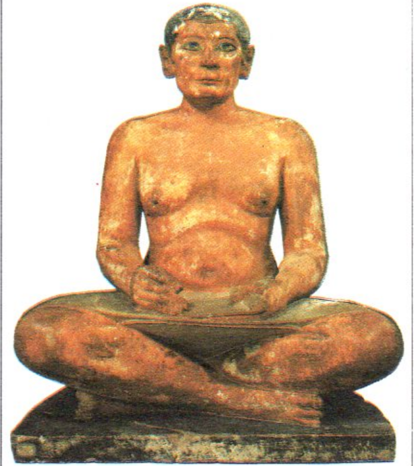

heykeller yaptırması yüzünden tapınak 2000 yıldan fazla şantiye sahası olarak kaldı. Tapınakta değişik biçimlerde binlerce heykel vardı. M.Ö. 4. yüzyılda heykellerin büyük kısmı gömüldü. Böylece bir çukurun içinde 8000 adak eşyası, 450 heykel, 10 sfenks bulundu...

Heykel bitirildiğinde "ağız açma" töreni yapılırdı. Nefes aldırmayı sağladığından heykel bu işlemle hayat kazanırdı. Görüntü aslına benzer ve güzel olmalıydı. "Hayat yontucuları" en sert malzemeyi seçerlerdi. Model her zaman karşıdan görünüşü ve yalın bir duruşla betimlenirdi. Bu arayış, "kup-huykel" adı verilen, insanı büyük bir mantonun altında büzülmüş biçimde yalnızca bloktan dışarı çıkan yüzüyle gösteren bir üslup yarattı.

Firavun heykelciği üslubu; işlevi ile yakından ilgilidir: İnsan hayatını dünya üzerinde ve öbür dünyada sonsuza dek sürdürmek.

Yüksek dereceli bir memur olan kâtip alışmış duruşuyla betimlenirdi. Yukarıda görlen heykel en ünlü ve tanınmışlarındandır (4. ya da 5. handan).

III. Sesostris hayatının üç evresinde görülüyor: Gençliği, en güçlü olduğu dönem ve yaşlılığı. Firavun çoğu kez saygı uyandıran ve ciddi bir ifade ile betimlenirdi. Bu resmi heykeller tapınaklarda ve krallığın sınırlarında bulunurdu. Baş süslemeleri (memes) aynı olan bu iki firavun heykelinin dönemleri de aynıdır.

Üslup çağa göre değişmiş göstermektedir. Burada görülen kâtip heykeli Orta İmparatorluk dönemine özgüdür ve daha sonra yeniden kullanılmıştır.

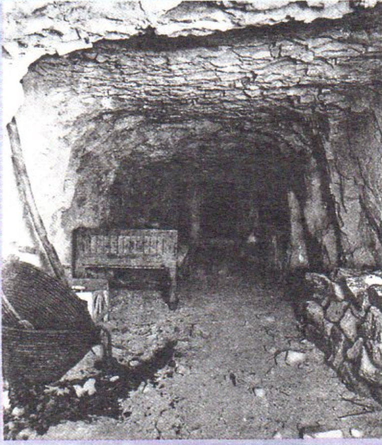

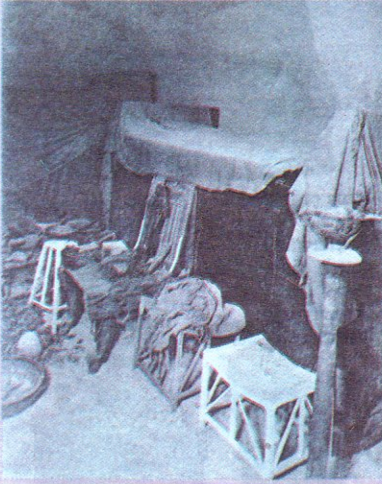
Kâtibin, yazmak ve resmi metinleri çoğaltmak gibi zor bir görevi vardı. Üçüncü heykel, kâtiplerin koruyucusu Thot'u temsil eden bir şebeğin gözetimi altında papirüs sayfası okuyan kâtibi betimliyor. Heykel III. Amenofis dönemi çizgileri taşıyor.

SESOTRİS III
Orta İmparatorluk dönemi firavunu.

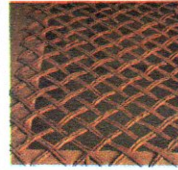
1906'da İtalyan Schiaparelli, Krallar Vadisi'ndeki işçi kasabası Deyr-ül Medine'yi yöntemli biçimde araştırdı. İşçilerin mezarları bu kasabanın çevresindeydi. Mezarların üstünde piramit biçiminde bir çatı yer alıyordu. Schiaparelli bu mezarlar arasında Yeni İmparatorluk'un mimarı Kha'nın el değmemiş mezarını buldu. Buluntunun resimlerinde görüldüğü gibi kuyunun ağzı kapatılmıştı, sepetler, çömlekler ve mobilyalarla tıkanmış geniş bir koridor mezar odasına açılıyordu. Burada üç tabut ile bir lahidin içinde Kha'nın ve iki tabut içinde karısı Merit'in cesetleriyle olağanüstü mobilya ve eşyalar bulunuyordu.

Kha'nın Mezarı

Kha'nın, keşfedildiği güne dek zarar görmemiş ve mükemmel biçimde korunmuş mezar eşyaları bugün Torino Müzesi'ndedir. Burada bulunanlar, rahat yaşanabilir bir evin eşyalarını gösteren bir örnektir. Mısırlılar ölülerin, hayattayken kullandıkları eşyaların aynısına öbür dünyada da ihtiyaç duyduklarına inanırlardı. Bu durum, örneğin Kha'nın sandalyesi gibi bazı eşyalar özellikle defin töreni için hazırlanmış olsa da, günlük eşyaların mezarda bulunma sebebini açıklar. Değişik türdeki eşyalar bütünü, iskemleleri, biçimleri hayvan vücutlarını andıran yatakları ve küçük hafif masaları kapsar; çok sayıda tabure ve üzerine küp konan ayak eşyaları tamamlar. Değişik boy ve biçimde hasır sepetler ve küpler besinleri saklamaya yarardı. Sandıkların içinde tuvalet malzemeleri, perukklar ve giysiler saklanırdı. Yıkanmış, onarılmış ve ütülenmiş çok sayıda çamaşır, dikiş için gerekli malzeme ve vakit geçirmesi için oyunlar ölüye eşlik ederdi. İçi yağla dolu, ayaklar üzerinde duran bir kap aydınlatma için kullanılırdı.

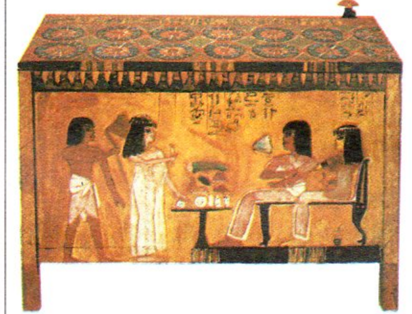
Çapraz iplerden yapılmış somyadan ayrıntı.

KHA'NIN YATAĞI
Hafifçe oyuk yatak bitki liflerinden yapılma bir somyadan meydana gelir. Uyuyan kişinin ayakları dik olarak yerleştirilmiş bir panoya dayanır. Yatağın ayaklarını oluşturan aslan ayaklarının yönü ölen kişinin kafasını koyacağı tarafa doğrudur. Merit'in yatağı üzerinde örtü ve çarşaflar bulunmuştur.

Bu üç ayaklı tahta tabure eski Mısırlı sanatçılar tarafından kullanılırdı. Basit biçimi, işçiye elişlerini yaparken büyük bir hareket özgürlüğü sunardı.

Tahtadan yapılmış, üstü resimli bu sandığın içine çamaşırlar konurdu. Sandığın yan yüzleri sunu sahneleri ile süslenmiş. Mısır evinde önde gelen eşya yataktır, sandıklar dolap görevi görür. Sandıkların biçimleri ve süslemeleri oldukça değişiklik gösterir.

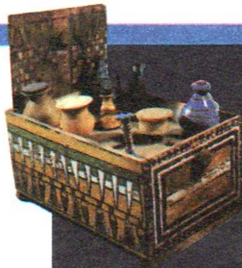

Kha'nın tahtadan, üstü resimli sandalyesi sağlamlaştırılmış bir sırtlık, bitki liflerinden yapılma iplerden oturak yeri ve aslan ayağı biçiminde ayaklardan meydana gelir.

Tahtadan bir desteğin üzerine yerleştirilmiş bu amfora, kurutulmuş et gibi besinleri saklamaya yarıyordu. Amforanın ağzı kille mühürlenmişti.

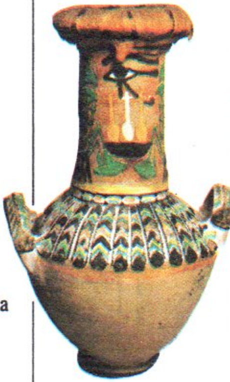

Bu makyaj kutusu Merit'in adını taşıyor. Bölmelerinin içinde parfüm ve aralarında göze sürülen ve Khol adı verilen bir çeşit farın da bulunduğu krem kapları vardı.

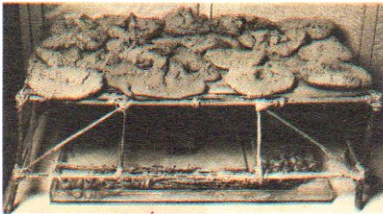

Metal olsun, seramik olsun kaplar çok çeşitliydi. Aşağıda kulplu bir sitül; yanda Kha'nın yemekten önce ellerini yıkamak için kullandığı testi.

Palmiye lifleriyle bağlanmış papirüs saplarından yapılma bu basit masanın üstüne ekmek konurdu. Yeni İmparatorluk döneminde buğday veya arpa unundan yapılan ekmek fırında pişirilirdi. Ekmek, tıpkı bir tabak gibi yuvarlak ve oyuk olabilirdi.

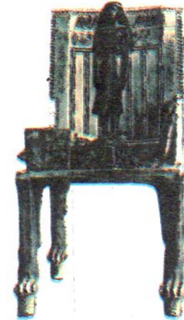
Bitkilerden yapılmış bir takıyla süslü bu heykel Kha'yı betimler.

Pembe ve kahverengi lotus çiçeği goncaları ve çiçekler ile süslenmiş bu küçük halının saçakları kenarlarda düğümlenmiş. Aşağıda görülen büyük gömlek yün kumaştan yapılmış. Gömleğin kenarlarını ve yakasını bir şerit süsler.

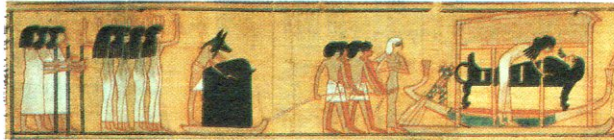
Kha'nın heykeli keşfedildiği sırada.

Dikiş dikmeye yarayan tunç iğneler ve ip yumağı.

Cenaze törenleri

CENAZE ALAYI
"Ölüler Kitabı"ndan alınan bu resimler, cenaze alayının önemini gösterir. Soldan sağa: Lahit ve kanoposların konduğu kızağın çekilmesi. Karısı, arkadaşları, kâtipler, eşya taşıyanlar cenazeye eşlik ediyor. Rahip mezar girişinde mumyanın önünde kurbanlar sunardı.

Mumyalama tekniklerinin amacı, ölen kişinin hayattayken sahip olduğu görünüşünü korumasını sağlamaktı. Vücut önce içorganlarından ve suyundan arındırılır, üzerine güzel kokular dökülür, çürümeyi engellemek için hoş kokulu ve şifalı bitkilerle doldurulurdu. Daha sonra, şeritler kullanılarak özenle sarılan mumya, koruyucu muskalarla kaplanırdı. Ama bu da yeterli değildi. İç içe konan birçok tabuta yerleştirilen mumya son olarak -en azından kral ve hanedan soyundan gelenler için- bir lahitin içine yerleştirilirdi. Her lahitin üzerine ölen kişinin tasviri yontulurdu. İçorganların konduğu kanoposlar, ölünün hizmetçiliğini yaptığına inanılan küçük heykelcikler, cenazeye göz kulak olurdu. Tüm bu eşyaların üzerinde yazılar veya sembollerle dolu etiketler bulunurdu.

Ölünün yeniden hayata dönmesi için arınma ve adak töreninden sonra bir rahip mumya üzerinde "ağız açma" törenini yerine getirirdi. Bu şekilde canlandırılan insanın hayati bölümü "Ka"nın, yaşamak ve beslenmek için çevresine ihtiyacı vardır. Mezardaki günlük eşyaların ve mobilyaların bolluğunun açıklaması da budur. Bunların bazıları gerçek eşyaların birer kopyası, bazıları da küçültülmüş modelleridir. Capellanın ve yeraltı mezarının duvarları değişik sahneleri gösteren figürlerle süslenebilirdi. Cesedin cennete ulaşmak için ölüler dünyasının hâkimi Tanrı Osiris'in mahkemesinden geçmesi gerekirdi. Thot'un terazisi üzerine yerleştirilen bir kuştüyünü (Maa) dengelemek zorundaydı, aksi halde bir canavar tarafından yutulurdu.

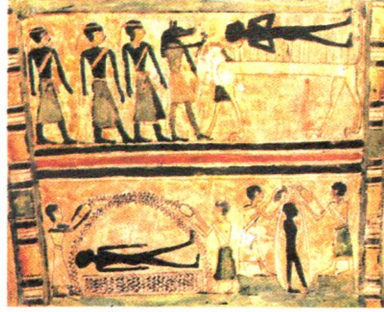
CENAZE TÖRENİ HİZMETÇİSİ
Üzerine, ölünün adı ve "Ölüler Kitabı"nın 6. bölümü yazılmış.

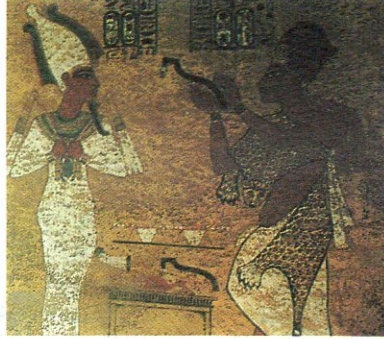

Hizmetçiler, Osiris'in cennetinde, ölen kişinin yerine tarım etkinliklerini gerçekleştirmekle görevliydi: Bu işler için gerekli aletlere sahiplerdi. Küçük bir tabutun içine veya sandıklara konulan bu hizmetçilerin sayısı, cenazenin ait olduğu sınıfa göre değişirdi (Tutankhamon için 409 tane).

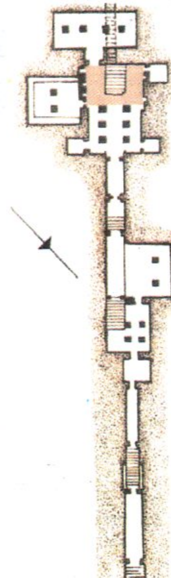

MUMYALAMA
Bu resimlerde mumyalama işleminin değişik aşamaları görülüyor. Siyah olarak gösterilen kadavra önce temizlenir, sonra da, ilaçlamaya başlamadan, kurutucu bir toz olan natron serpilirdi. Resimde, çakal başlı tanrı Anubis'in yer aldığı görülüyor. Kral Ay, Tutankhamon'un mumyasının yanında "ağız açma" ayinini gerçekleştiriyor.

Krallar Vadisi'nde büyük firavunlar farklı biçimde (önce dikaçı yapacak biçimde, daha sonra düz hat üzerinde) ve çok değişik boylarda (I. Sethi için 100 metreden daha yüksek, Tutankhamon için 25 metreden daha alçak).

İçorganlar kanopos adı verilen dört kabin içine konurdu.

KRALİYET AİLESİ'NDEN GÖMÜLME ÖRNEKLERİ
Kırıldıktan sonra kahverengiye boyanan, pembe granitten kapak.

Tahtadan ve altın renkli alçıyla kaplanmış olan birinci lahit mumya şeklindedir.

Ketenden bir kefen, yapacaklar ve çiçeklerden olşan bir kolye, lahiti kaplayan pipirüs yaprağının üstüne tutturulmuş.

Altın renkli tahtadan ikinci lahit. Bir kefenle kaplanmış ve çiçekler işlenmiş.

Lahitin içinde yatan mumya muskalarla korunmaktadır. Silahları ve mücevherleri de yanına konmuş.

Osiris'in mahkemesinde sorulan sorulardaki tuzaklaara düşmemek için, mezara "Ölüler Kitabı" konurdu. Küçük açıklayıcı resimlerle süslü bu kitapçık, doğru cevapları içerirdi. Kralların mezarlarındaki lüks eşyalar, mezar hırsızlarının iştahını kabartırdı. Bu yüzden Yeni İmparatorluğun ilk dönemlerinde krallar Teb'de çöllük bir vadi olan "Krallar Vadisi"ne gömülürdü. Bu bölge askerler tarafından korunurdu. Tutankhamon'a ait zengin hazinelerle dolu mezar 1922 yılında keşfedildi.

Altın kakmalı mavi cam hamurundan yapılan ölü maskesi kralı güneşle özdeşleştirirdi.

İçine lahitin konulduğu tekne (?) quarzite adı verilen çok sağlam bir quartzdan yapılırdı.

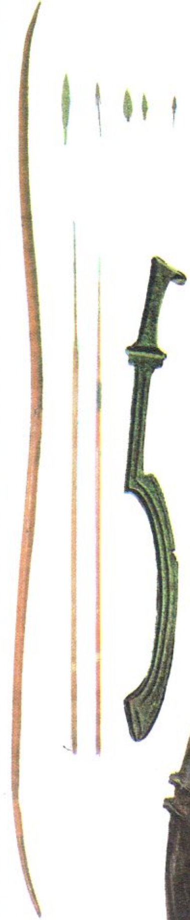
KRALLAR VADİSİ
Yeni İmparatorluk'tan itibaren kraliyet mezarı dağlara oyulurken ibadet tapınakları Nil Vadisi'nde inşa edildi. Krallar Vadisi adı verilen bölge, canlılara yasaklandı.

Öteki dünyada yaptığı yolculuklarda kullanılması için Tutankhamon'un mezarına on dört gemi konulmuştu.

SİLAHLAR
Attan binek hayvanı olarak henüz çok seyrek biçimde yararlanılıyordu: Savaşlarda arabaları çekiyordu. Yeni İmparatorluk'un sonlarına doğru ok ve

yay değişmemişti. Mısırlılar, Asyalı komşularından, bir çeşit kılıç olan "harpe"yi kullanmayı öğrendiler. Bu döneme doğru, yine aynı kaynaktan gelen kask ve miğferlerin kullanılmaya başlandığı fark edilir. Orduların sayısal önemi dikkat çekecek biçimde arttı.

III. Ramses ve deniz kavimleri

M.Ö. 13. yüzyılın sonunda ve 12. yüzyılın başında büyük halk göçleri meydana geldi. Tüm Yakındoğu'yu istila eden bu halklar, pek çok kere Mısırlılar'la savaştı. Asıl şok, III. Ramses'in saltanatı sırasında yaşandı: Nil Deltası'nın kuzeydoğusuna çıkarma yapmaya kalkışan düşman donanması, burada Mısır gemileri tarafından durdurulurken okçular karadan attıkları oklarla sağ kalanları kalbura çevirdiler. Zafer kesindi, ama deniz kavimleri tamamen ortadan kalkmadı ve daha sonra başka şekillerde kendilerini kabul ettirmeyi başardılar.

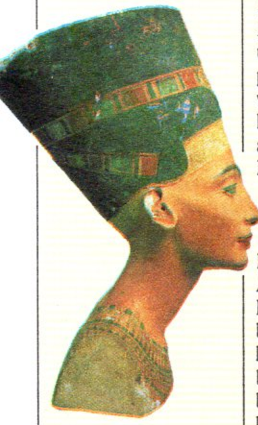

Bu harita, deniz halklarının saldırdıkları değişik eksenleri gösterir. Deniz halkları, Mısır'a doğru ilerlemesi kolay olan Libya'ya yerleştiler.

Amarna Sarayı'nda hayat

M.Ö. 1360'a doğru IV. Amenofis - Akhenaton tarafından inşa ettirilen yeni başkent Amarna'da hayat, daha önceki firavunların sürdüğünden farklıydı. Kralın tek bir tanrıya tapması (Aton, güneş) Mısırlılar'ı şaşkına çevirdi.

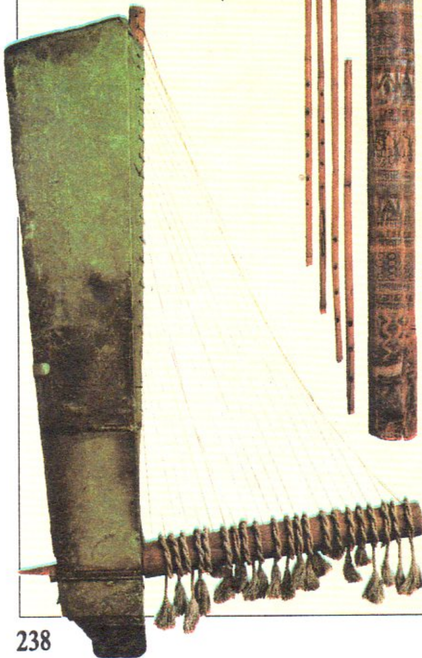

Amarna'daki hükümdar sülalesinin üyelerine ait pek çok portre, Thutmosis adı verilen bir heykeltıraşın atölyesinde bulundu. Bunlardan en mükemmeli hiç şüphesiz, bugün Berlin Müzesi'nde saklanan IV. Amenofis - Akhenaton'un karısı Nefertiti'ye ait olan bu büsttür. Büst, kendine has mavi başlığıyla diğer kraliçe büstleri arasından hemen fark edilir.

MISIR MÜZİĞİ
Çok değişik müzik aletinin, varlığını hâlâ sürdürmesine karşın eski Mısır müziği ile ilgili her şey ihmal edilir. Mısır müziğinin, Afrika müziği ile Doğu müziği arasında yer aldığı düşünülmektedir. En tutulan müzik aletleri arasında sistre, flütler, kastanyetler, arplar ve sitarlar gelir.

SİSTRE
Dini törenlerde kullanılan metal veya fayanstan yapılma bir çeşit çıngıraktı.

Louvre Müzesi'nde saklanan bu açılı arp, günümüze dek en iyi biçimde korunanıdır. Mezarlarda çoğunlukla bu çalgıyı çalan körlere rastlanır.

Kraliyet ailesini büyülemek için uzak vahalardan gelen dansçı kızlar havuzun yanında durarak su ayinini gerçekleştiriyor. Zengin bitki ve vahşi hayvan resimleriyle bezenmiş zemin, bataklıkların bitki ve fauna zenginliğini çağrıştırır.

UZUNLUK ÖLÇÜLERİ
Bürokrat bir toplum olan Mısırlılar'da uzunluk ölçüleri temel olarak kadastro memurları, arazi kâtipleri ve tabii ki mimarların kullanımı içindi. Başvuru birimi 52.3 santimetre

uzunluğundaki kraliyet cubitiydi. Tutankhamon'un maliye bakanı adına kayıtlı cubit üzerine sık kullanılan alt birimler işaretlenmişti; 1.87 santimetre

boyunda 28 parmak ve 4 parmak

uzunluğunda 7 hurda (7.47 santimetre). Her parmak, altına ismi yazılan bir tanrının korumasındaydı. Ön yüzünde yer alan parmakların yarısı 1/2'likten, 1/6'lığa kadar kesirlere bölünmüştü.

Görüldüğü gibi Mısır ölçüm sistemi ondalık değildi.

ZAMAN
Bu astronomik ve dini takvim, yılı üç mevsime böler: Akhet, sel baskını; peret ekim ve hasat zamanı; şemu sıcak ve kurak mevsim. Her mevsim "ay I", "ay II" vb. gibi adlandırılan dört ayı kapsardı. Her ayın altındaki kişilikler bu dönemde gökyüzünde

görülen yıldız ve gezegenleri temsil ederdi. Yıl, tablonun ortasından, ilk ay olan akhetin ilk gününden başlardı:

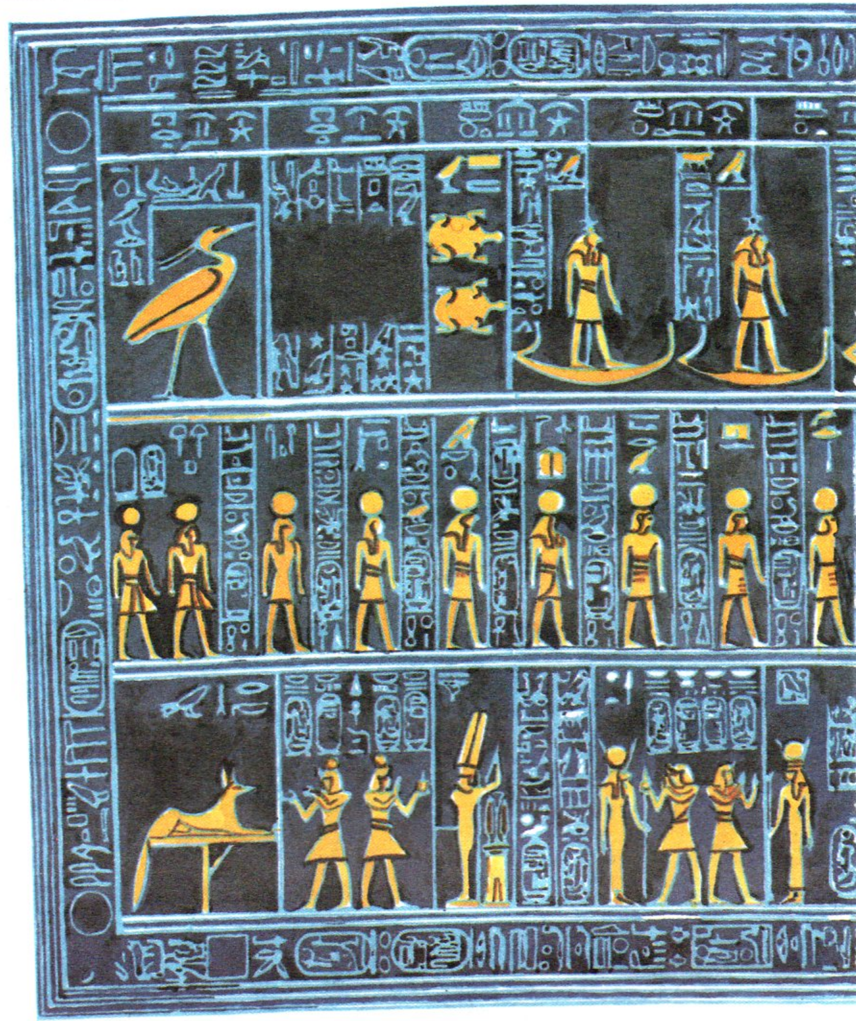
Sandaldaki tanrıça o sabah doğuda ortaya çıkan Sothis (Sirius) yıldızıdır. Sothis'in altında tüm yıl

boyunca görülebilen kuzey takımyıldızları gösterilmiştir. Alt sırada, II. Ramses yılın her ayı için bir

tane olmak üzere on iki tanrıya tapmaktadır.

ZİHİN HESABI
Büyük şantiyelerde levazım işlerini yürüten levaz örgütünde çalışmak, papirus üzerine yazılmış bu problemin de işaret ettiği gibi iyi bir pratik matematik bilgisini gerektiriyordu: "100 ekmeğin biri denizci, diğeri ustabaşı, bir diğeri de bekçi olmak üzere 10 adam arasında denizci, ustabaşı ve bekçinin, diğerlerinin aldığının iki katını alacak şekilde bölüştürülmesi. Önce paylar toplanır: 13; 100 ekmek 13'e bölünür. Sonuç: Her bir işçi 7 2/3 + 1/39 ekmek, denizci, ustabaşı ve bekçi bunun iki katını alır." Mısırlılar 2'ler dışında çarpım tablosunu kullanmazdı. Örneğin 7×12 işlemini yaparken $7 = 4 + 2 + 1$ olarak düşünür ve sonucu $(4 \times 12) + (2 \times 12) + 12 = 48 + 24 + 12 = 84$ yoluyla bulurlardı. Mısırlılar özellikle payı 1 olan kesirleri çok sık kullanırdı.

Bilimler

Mısır'da, kâtipler ve yazmayı bilen herkes, bu bilgilerinden ötürü saygın kabul edilirdi. Bir bakıma, Mısırlılar daha sonraları Yunanlılar'da olduğu gibi soyut düşünce üretememişti. Onlar, uygulama ve deneyime yatkın kişilerdi: Bilimsel araştırmaları, deneylere dayanarak keşfedilen "gizleri" açıklayan genel matematik kuralları geliştirmekten çok yeniden kullanmaya elverişli emin ve denenmiş çareler bulmaktan ibaretti. Demek ki, Mısırlılar, dev anıtlarına bakılarak kendilerine yakıştırılan yaygın ve kesin bilgilere rağmen bilimadamından çok teknisyendi: Gerçekte mimarlar rastlantılara göre inşaat boyunca planlarını sık sık değiştirirdi.

TIP
Papirüslerdeki tıp metinlerinden öğrendiklerimize göre doktorlar hastalığın sebeplerini aramaktan çok, denenmiş yöntemler uyguluyordu. "Kellerin saçını çıkarmak için reçete" gibi bazı yöntemler, şarlatanların ilaçlarına benzerken veya büyüden faydalanırken, örneğin öksürüğe karşı buğu yapılması gibi bazı yöntemler ise daha ciddiydi: "Tiam bitkisinin 1/32'si ince ince kıyılarak ateşte kaynatılır. Buhar bir gün boyunca bir kamışla yutulur." Kemik cerrahisi üzerine bu papirüs bilgileri ve mükemmel bir yöntemi ortaya çıkarır. Kral Coser'in hizmetindeki bilgin Imhotep ölümünden asırlar sonra Tıp Tanrısı olarak ululandı.

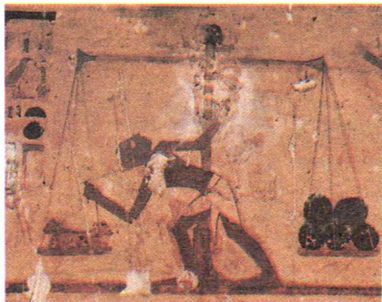

AĞIRLIK ÖLÇÜSÜ
Uzun süre, "deben" adı verilen 90 gram ağırlığındaki ölçü kullanıldı: Bu ölçüden, kefeli teraziyle yapılan tartılarda faydalanılıyordu.

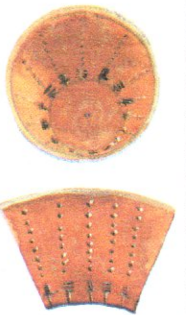

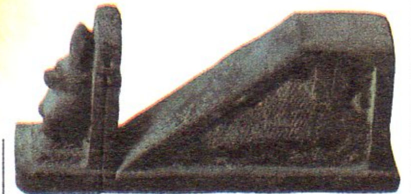

TAŞTAN AĞIRLIKLAR DİZİSİ
Yukarıda tunçtan tavşan biçiminde ağırlık.

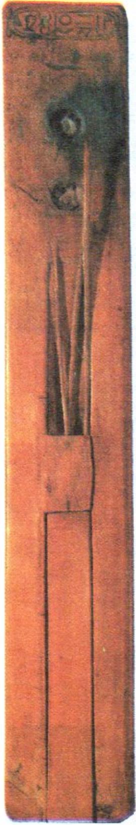
ZAMAN ÖLÇÜSÜ
Klepsydre veya su saati güneş batarken suyla doldurulurdu. Çanağın altına yerleştirilen küçük bir delik sayesinde su yavaşça dökülürdü. Su seviyesi çanağın içindeki ilk işarete geldiğinde gecenin ikinci saati başlamış olurdu. On iki derece işareti aylara göre eşitsizlik gösteren gecelerin uzunluğuna denk düşerdi. Gnomon, gün boyunca saati gösterirdi. Basit bir çubuğun gölgesi, derecelendirilmiş düzlem üzerinde ilerlerdi. Aleti düz bir satıh üzerine yerleştirmek yeterliydi.

Hiyeroglif sistemi

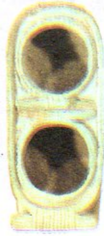
Eski Mısır dili, akrabası olduğu günümüz Arapçası ve İbranicesi gibi, Sami dillerindendi. Ancak, birer alfabeleri olan Arapça ve İbranicenin tersine Mısırca, fonetik işaretler karışımı (bir işaret = basit veya karmaşık bir ses) ve ideogramlar (bir işaret = bir düşünce) ile yazılırdı. Bu da aşağı yukarı 700 hiyeroglif demekti. Oldukça doğalcı olan görünüşleri, (kuş, yılan, insan, çeşitli eşyalar) Avrupalı bilginlerin, uzun süre bu işaretlerin simgesel bir değeri olduğunu sanmasına yol açtı. Gerçek, 1822 yılında Champollion tarafından keşfedildi.

YAZI GEREÇLERİ
Siyah mürekkebe (metin başlangıcı için kırmızı) batırılan kamış yardımı ile yazılırdı; macun halindeki mürekkep kullanılmadan önce suyla inceltilirdi. Kırmızı mürekkep aşıboyasından, siyah mürekkep ise is karasından elde edilirdi.

PAPİRÜSKESER VE İNCELTİCİ

Kâğıdı perdahlamaya yarardı. Papirus rulosu ve malzeme, bir kutuya yerleştirilirdi.

Ay-tanrı Thot kimi zaman şebek, kimi zaman karaleylek veya karaleylek kafalı bir adam şeklinde tasvir edilirdi. Mısırlılar onu yazının sırlarını elinde tutan ve yazı yazana doğru kelimeleri ilham veren bir tanrı haline getirdiler. Bu Tung-el-Gebel heykelciği, Padibastet'in oğlu Horhotep tarafından ithaf edilmiştir.
Kod: Hiyeroglif

YAZI YAZAN KÂTİP
Bağdaş kurarak oturan ve papirüsü dizlerinin üzerinde açan kâtip, kendisine söylenenleri yazardı. Yazısı ilerledikçe papirüs rulosunu sol eliyle açardı.

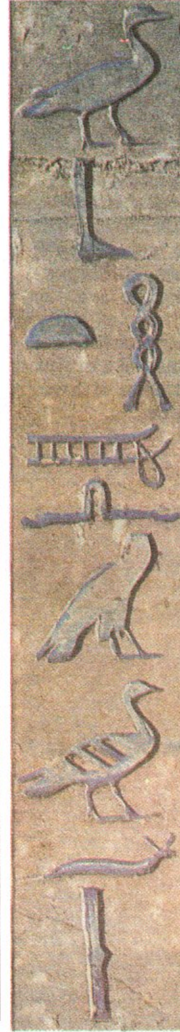
M.Ö. 3200 yılına doğru bulunan hiyeroglif yazısı büyük bir değişikliğe uğramadan M.S. 3. yüzyıla kadar varlığını sürdürdü. Estetik işaretlerden oluşan yazı değişik yerlerde kabartma olarak kullanıldı: Tapınaklar, mezarlar, heykeller ve daha birçok başka eşya. Daha çok resmi ve dini metinlerde kullanılırdı. Hiyeroglif, gündelik kullanım için rahat olmadığından, kâtipler ''hiyeratik'' adı verilen basitleştirilmiş işaretlerden oluşan ve daha sıklıkla kullanılan bir yazı geliştirdiler. Hiyeratik, mektup yazımında, idari hesap ve sözleşmelerde kullanıldı. Kâtipler yazılarını papirüs, taş ve çömlek parçaları üzerine siyah veya kırmızı mürekkeple yazardı.

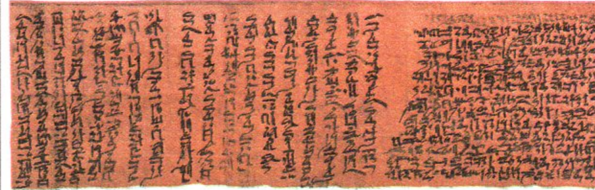

Bu kraliyet bildirisi, resmi hiyeratikin nasıl bir şey olduğunu gösteriyor: Sağdan sola doğru yazılan yazı, öyle özenli ki bazı işaretler (ilk satır) hiyeroglif işaretlerine oldukça yakın.

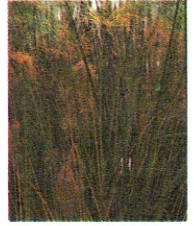
BİR SANAT ESERİ
Bu hiyeroglifler bir yazının nasıl sanat eserine dönüştüğünü gösteriyor. Tasvir edilen her eşya veya hayvan bir sesi ifade eder ve bunların bütünü kelimeyi oluşturur.

SİNUHE'NİN ROMANI
Bu elyazması bize eski Mısır edebiyatının büyük bir klasiğini sunuyor: Kral I. Sesostris döneminde siyasi bir sürgünün maceraları. Metin sağdan sola satırlar ve yukarıdan aşağıya sütunlar halinde yazılmış.

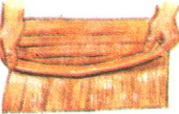
SAYMAN PAPİRÜSÜ
Sağdan sola doğru düzenlenmiş ve her birinde tarih, ürünün türü ve miktarı belirtilen üç sütundan oluşan hesap.

Papirüs bitkisi Nil kıyısında ve deltasında bolca yetişirdi.

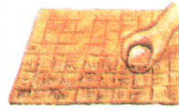
Sapları ayrılarak birbirinin eşi tabakalar halinde kesilirdi.

Suyla ıslatılan tabakalar yan yana dizilir, bunların da üzerine ikinci bir kat yerleştirilirdi.

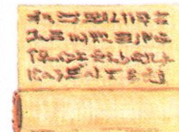

Üst üste konulan bu iki kat, birbirine kaynasın diye tokmakla dövülürdü

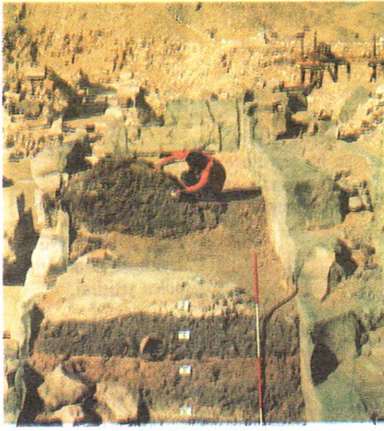

Nihayet, yüzey parlatılırdı. Kurutma işleminden sonra açık kahverengi bir kâğıt yaprağı elde edilirdi.

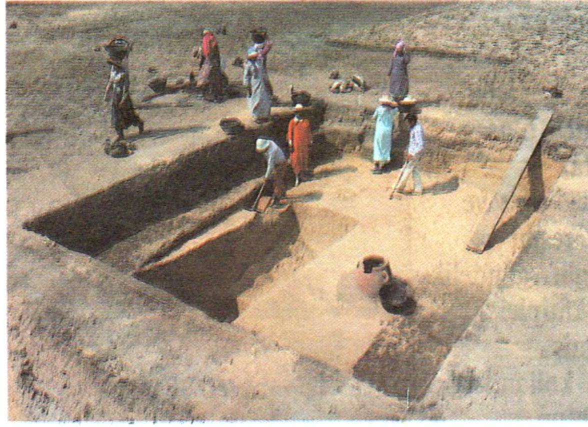

Daha sonra bu yapraklar dik veya yatık olarak kullanılmak üzere uç uca eklenirdi.

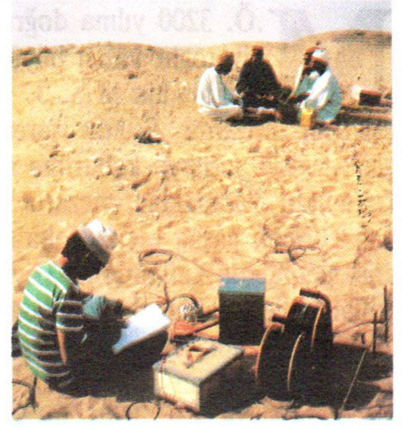
DEKAPAJ, KATMANBİLİM, MİMARİ PLAN
Arkeolojik bir sitte kazı yapmak, toprağı dikkatli biçimde kazıp (dekapaj) aynı yerdeki yaşam örgütlenmesini ve bunun sırasını (katmanbilim) ortaya çıkaracak bilgileri toplamaya dayanır. Dekapaj basit aletlerin (çapa, mala) yardımı ile yapılır. Fotoğraf, resim, işaretleme gibi işlemlerle tamamlanır. Ayrıca plan, rölöve ve kesit çıkarılması için deneyimli mimarların işbirliğine de ihtiyaç vardır.

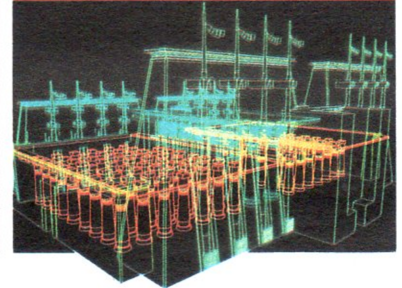

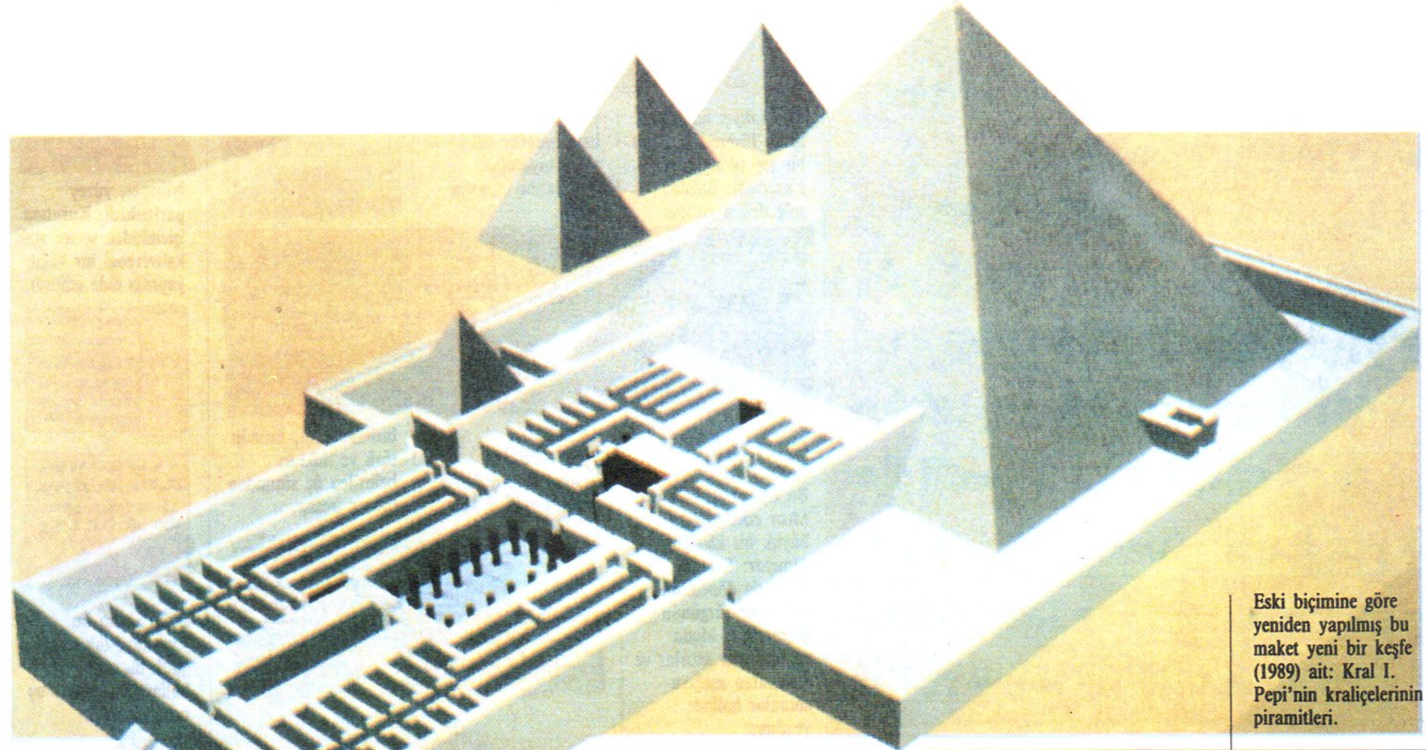
Mısır arkeolojisi

Mısırbilimcilerden oluşan uluslararası ekipler Mısır Eskiçağı Örgütü'nün izniyle Nil Vadisi'ndeki büyük sitelerde çalışmalarını sürdürür. Kazı teknikleri zarar verme kaygısıyla gelenekselliğini korusa da, araştırma yöntemleri (toprak altında kalan yapıların belirlenmesi) yüzeylerin elektrik ve manyetik ölçümleriyle gelişme kaydetmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde kimi defalar bilişimden de faydalanılır.

BÖLÜMLEME VE BİLİŞİM
Arkeoloji denetimli bir yıkım olduğu için, belirtilerin tanımlanması ve gerçek konumları sabit olmalıdır. Kazının başlangıcında, her parça küçük karelerden oluşan bir bölümlemenin içine düşecek biçimde işaretlenir. Yüzeyin direncinin ölçülmesi arkeologa dekapaj yapacağı bölgeyi seçmede yardımcı olur. Nihayet, bilgisayarlarda simulasyonla yapılan rölöveler hareketlilikleri sayesinde bu anıtlar üzerinde yapılan çalışmalarla ilgili her türlü varsayımı ortaya koymaya olanak verir.

Eski biçimine göre yeniden yapılmış bu maket yeni bir keşfe (1989) ait: Kral I. Pepi'nin kraliçelerinin piramitleri.

İlk Yunanlılar

İlk Yunanlılar, M.Ö. 2000 yılında ortaya çıkar. Bu insanlar, ataları Mikenler olan Hint-Avrupa kökenli istilacılardır. Daha önceki çağlar için ''Yunan öncesi'' terimi ya da Ege Denizi'nden dolayı ''Ege Halkları'' terimi yeğlenir, çünkü söz konusu halklar henüz Yunanistan'da yaşamamaktadır. Ege dünyasının yaşam biçiminde ve tekniklerin uygulanmasında yaşadığı dönüşümler ise Mısır ile Doğu'dan gelir.

Bu mermer baş, kollarını kavuşturmuş çıplak bir kadın heykelciğine aittir. Amorgos Adası'nda bulunan heykelcik, M.Ö. 2500 dolayına tarihlenir.

Yanda, M.Ö. 1600-1500 arasında Thera'da bir ev için yapılan ''İlkbahar Freski''. Solda, rhyton adı verilen aslan başı biçiminde M.Ö. 1550'ye tarihlenen, altın bir Miken vazosu.

İLK VAZOLAR
Neolitik Çağ vazolarının biçimlerinde Doğu vazolarının biçimleri taklit edilmiştir.

Ege dünyası

M.Ö. 4000 yılında Ege dünyası Neolitik Çağ'a girmiştir. İnsanoğlu doğaya egemen olmayı öğrenmiştir. Hayvanları evcilleştirmiş, ziraatçi olmuş ve çok sayıda evin bir araya toplandığı büyük köyler kurmuştur. Bu yeni uygulamaları ona Doğu'dan gelen göçmen halklar getirmiştir. Çünkü, Mısır uygarlığı gibi Doğu uygarlıkları bu devrimi binlerce yıl önce yaşamışlardı! Egeliler daha Tarihöncesi'ni yaşarlarken Mısırlılar ve Doğulu halklar yazıyı öğrenmişler ve ileri düzeyde toplumsal, ekonomik, siyasal örgütlenmeyi çoktan başarmışlardı!

Çağımızdan 3200 yıl önce Ege dünyasına maden işlemeyi getiren de göçmen gruplar olmuştur. Bu göçmen gruplar Anadolu platosunu geçerek arkeologların, ticaret kavşağı olarak oynadığı role dikkatleri çektikleri Troya kentine gelmişlerdir. Buradan Ege Denizi adalarına geçmişlerdir. İlk kez Kyklad Adaları, Tunç Çağı adı verilen maden çağına girmistir. Önceleri yalnızca bakır çalışan zanaatçılar sonraları alaşım tekniğinde ustalaşmışlar ve tunç elde etmek için bakıra kalay katmayı öğrenmişlerdir. Bundan sonra hançer, mızrak uçları ve günlük yaşam tarzını değiştiren araç gereç üretebilmişlerdir. Ayrıca, çok sevdikleri bir malzemeyi, mermeri de çalışmışlardır. Kyklad Adaları, mermer "bloklarının" çıkarıldığı merkez olmuştur; mermeri yontan ve cilalayan zanaatçıların bitip tükenmek bilmeyen sabrının sonucunda küçük heykelcikler ve çeşitli biçimlerde vazolar doğmuştur.

KIBRIS ADASI
M.Ö. 3000-2000 yılları arasında zengin bakır yatakları nedeniyle yükselme dönemi yaşamıştır. Bu özgün biçimli vazolar, Ege dünyasında başka hiçbir yerde yoktur.

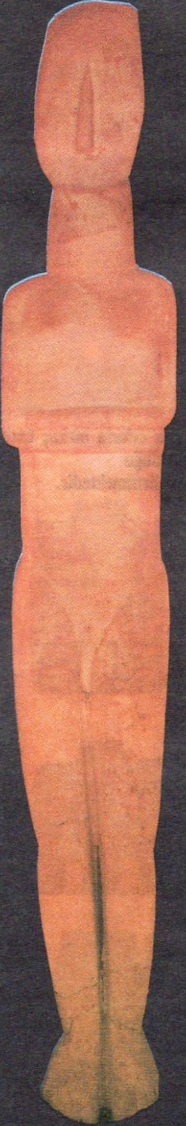
Ege, daha sonra da Yunan uygarlıkları, günümüz Yunanistan'ından daha geniş bir bölgede gelişmiştir. Ege Denizi'nin ortasındaki adalar Delos'un çevresinde daireler (Yunanca kyklos) oluşturduğundan dolayı Eskiçağ'da bu adalara Kyklad adı verilmiştir.

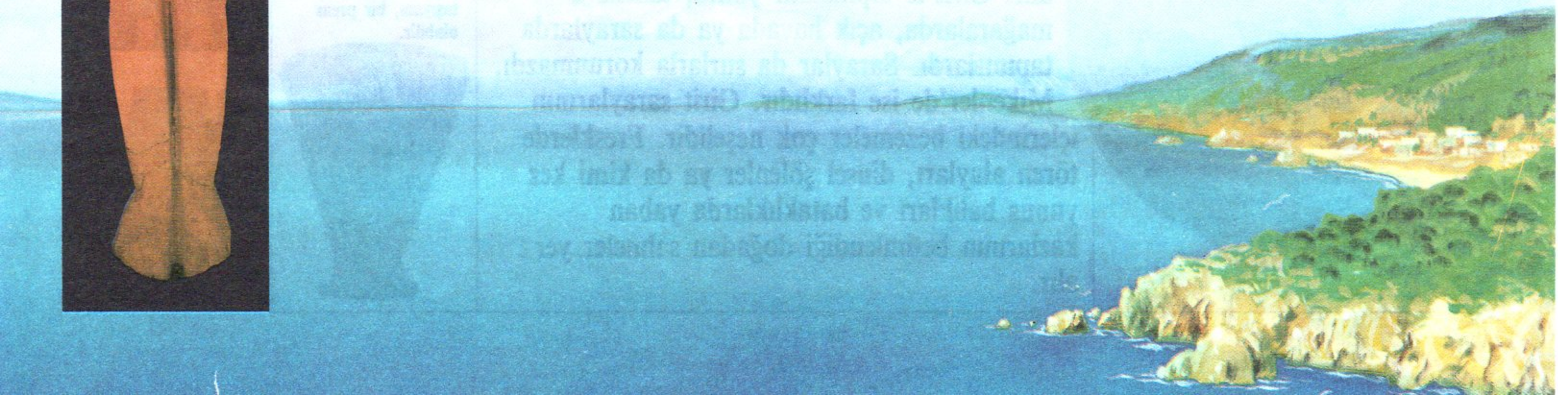
4500 yılı aşkın bir zaman önce kilden yapılan bu kirpi bir vazodur. İçine konan sıvı, hayvanın karnında yer alan bir delikten önündeki çanağa dökülür.

TAKAS
Çağımızdan 2500 yıl önce denizcilik gelişmeye daha yeni başlamıştı. Ne var ki, karayı gözden kaybetmeksizin bir adadan diğerine gitmek kolaydı. Doğu'dan gelen göçmenler böylece Ege Denizi'ni keşfederken istedikleri yerlerde karaya çıkabilmişler ve bildikleri teknikleri yerli halka öğretmişlerdir.

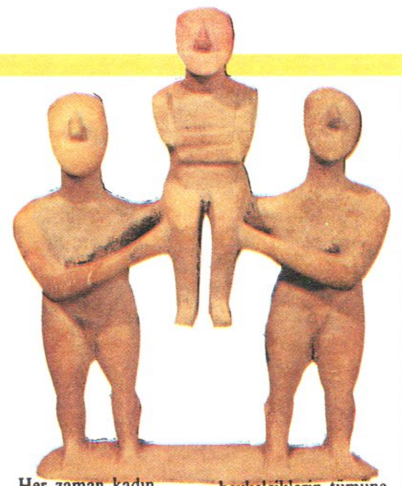
Kyklad Adaları'ndaki mezarlarda ve evlerde çok sayıda nesne bulunmuştur. Burada yazı henüz bilinmemesine karşın parlak bir uygarlık gelişmiştir. Kyklad Adaları'nda inanışları, dini ve toplumun örgütlenme biçimini öğrenebileceğimiz hiçbir yazılı belge yoktur. Arkeologlar, bu durumda buldukları nesnelerin doğasını ve işlevini araştırmışlardır. İçinde çok sayıda madeni içki kabı bulunan pişmiş toprak vazolar ne düşündürmektedir? Bazı dinsel uygulamalarla bağlantısı var mıdır? Kyklad halkı hangi tanrılara dua ederdi? Doğanın kaprislerine boyun eğen halk hiçbir zaman öğrenilemeyecek korkunç bir tanrıyı yatıştırmayı düşünmüş ve hasat mevsimi başladığında toplanan ilk tahıl taneciklerini palamutların içinde saklayıp ürünü artırmaya mı çalışmıştı?

KYKLAD İDOLLERİ

İçki kadehleri kadar çok sayıda kapaklı kutular, trompet biçimli ayaklı içki kapları, mermer küçük heykeller, Kyklad uygarlığının özgünlüğünü göstermektedir. Birçoklarının yüksekliği birkaç santimetreyi bulan heykelciklere, kemanı çağrıştıran biçimleri

nedeniyle keman idoller adı verilmiştir. En büyüklerinin yüksekliği 1.50 metreye yakındır.

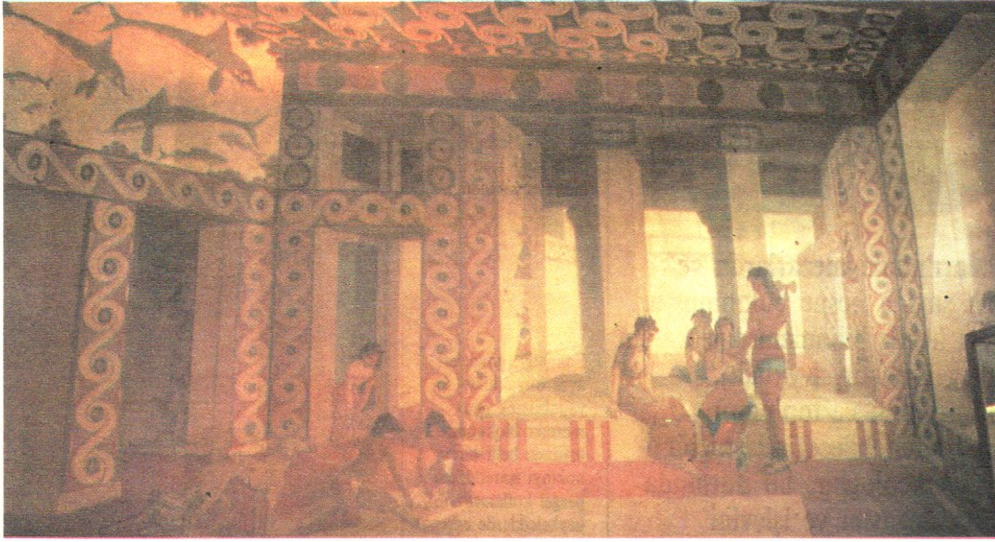

Her zaman kadın heykelcikleri yapılmamıştır. Kılıç kemerinin omuz kayışları görülen savaşçılar, flüt ya da arp çalanlar, zanaatçıların erkek heykelcikleriyle de ilgilendiklerini göstermektedir. Bu heykelciklerin tümüne Kyklad idolleri adı verilir, ancak gerçekten tanrıların ve tanrıçaların betimleri olup olmadığı bilinmekmektedir.

Zanaatçı, gövdeleri aynı büyüklükte yapabilmek için mermer blokunun üstünde belli bir noktayı işaretlerken pergel kullanırdı. Bu heykelciklerde eşkenar üçgenlerden, dörtgenlerden, hatta geniş açılardan oluşan bir geometri göze çarpar! Bunlar özellikle kadın heykelcikleridir. Bacakları bitişiktir ve kollarını kavuşturmuşlardır. Bazı heykelciklerde boya izleri kalmıştır. Kimi kez, bukleli saçları enselerine düşer!

DENİZ ÜSLUBU
Knossos'un saray atölyelerinde yaratılmış ve Mikenlerce taklitleri ortaya konulmuştur. Resimde görülen ahtapot betimli amfora Argolis'te yapılmıştır.

Knossos

Girit'te bulunan Knossos Sarayı, en parlak dönemini M.Ö. 1600-1400 yılları arasında yaşamıştır. Saray, 150 metre uzunluğunda, 100 metre genişliğinde bir yapı topluluğundan oluşur. Girit'teki tüm saraylar gibi, bir avlunun çevresinde en başta külte ayrılanlar olmak üzere en önemli mekânlar yer alır. Girit'te tapınaklar yoktu, tanrılara mağaralarda, açık havada ya da saraylarda tapınırlardı. Saraylar da surlarla korunmazdı. Mikenler'de ise farklıdır. Girit saraylarının içlerindeki bezemeler çok neşelidir. Fresklerde tören alayları, dinsel şölenler ya da kimi kez yunus balıkları ve bataklıklarda yaban kazlarının betimlendiği doğadan sahneler yer alır.

MİNOS EVLERİ
Fayans üzerine betimlenmiş bu evlere benziyordu.

M.Ö. 2500 yılından başlayarak üzeri kumla parlatılmış ya da zımparalanmış taş vazolar ortaya çıkar.

Kapaklı küçük vazo steatitten, testi ise kaymaktaşından yapılmıştır. Minos sanatçıları farklı çalışmalar ortaya koymuşlardır. Altta, mücevherler takmış erkekler Girit'e özgü peştemala benzeyen giysiler giymişlerdir. İçlerinden asa taşıyanı, bir prens olabilir.

Bu evlerin birkaç katlı olduğu belirtilmektedir.

Minos uygarlığı

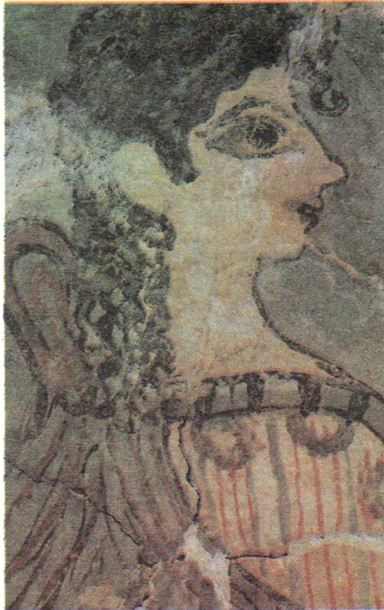
Kyklad Adaları'na oranla biraz daha farklı olan Girit uygarlığı, Tunç Çağı'nda mitolojik kral Minos'un anısına aynı adla anılan üç evre yaşamıştır. Adanın coğrafi konumu nedeniyle Eski Minos Dönemi'nde (M.Ö. 2700-2000) Yakındoğu ile ilişkiler kurulmuştur. Minos halkı birçok tekniği başlatmıştır: Taş vazolar, mühürler, altın nesneler. Büyük merkezler, adanın doğusunda yer alıyordu. Mokhlos yerleşim alanı bu konuda dikkate değer kanıtlar sunar.

Orta Minos Dönemi'nde (M.Ö. 2000-1750) takas yoluyla ticaret gelişmiş ve Girit olağanüstü bir ilerleme kaydetmiştir. Knossos, Malia ve Phaistos'ta yapı topluluklarını içeren bir plana göre yapılan saraylar Minos uygarlığının dinamizmini kanıtlar. Sanatçılar "dua eder" durumda, ellerini göğsünde kavuşturmuş pişmiş toprak heykelcikler yapmışlardır. Bu heykellerde sanatçıları, benzerlikten çok desenin dış çizgileri ilgilendirmiştir. Minos halkı büyük boyda heykeller yapmamakla birlikte küçük nesnelerde olağanüstü başarılıydılar.

Yıkıma uğramış saraylar Geç Minos Dönemi'nden (M.Ö. 1750-1400) başlayarak onarılmış, genişletilmiş, değiştirilmiştir. Mısır'da On Sekizinci Hanedan'ın hüküm sürdüğü bu tarihler Girit'in yükselme dönemi olmuştur. Duvarları bezeyen fresklerde Mısır örnekleri ile bazı benzerlikler göze çarpar: Gölge ve perspektif yoktur, kadınların teni beyaz, erkeklerinki ise kahverengidir. Bu resimler yalnızca dekoratif amaçlı değildir; dinsel bir anlamı da vardır. M.Ö. 1450 yılından başlayarak Mikenler'in Knossos'u ele geçirmeye başladıkları sanılmaktadır. Böyle düşünülmesinin nedeni belki de, vazoların ve yüzüklerin üzerinde bulunan bezeyici motiflerde stilizasyonun giderek artmasıdır. Doğanın birebir gösterilmesi, düzen ve görkem karşısında geçerliliğini yitirmiştir. M.Ö. 1400'de ise Knossos Sarayı terk edilmiştir.

Knossos Sarayı'nda bulunan bu heykelcik, elinde tuttuğu yılanları havaya kaldırmıştır. Başlığının üzerinde bir kedi oturmaktadır. Olasılıkla bir rahibe ya da Toprak Ana tanrıçalardan biridir.

KNOSSOS'TAN BİR FRESK
Zarif havası nedeniyle "Parisli Kız" olarak anılan, bu genç kızın yüzünde göz belirgindir.

TAKILAR
Mokhlos'ta bulunan en eski Minos takıları M.Ö. 2300'e tarihlenir. Bukleli saç şeklinde, altından takılardır.

M.Ö. 1800'de bezemesiz yuvarlak parçaların çevresindeki tırtılların küçük altın taneciklerden oluştuğu bal pastalarını taşıyan Malia arıları özenli bir teknik ortaya koymuşlardır.

"DUA EDENLER"
Elleri göğüste kavuşturmak ya da bir eli alna koymak tanrıyı selamlarken ya da ona dua ederken yapılan iki harekettir. Buradaki heykelcikler pişmiş topraktan ve tunçtandır (yanda).

Thera felaketi

ATLANTİS
Platon, gizemli Atlantis mitosundan söz eder. Bir kıtadan, "Libya ve Asya'nın tamamından daha büyük olan" bu ada, "Atlantik Denizi"ndeydi. Toprağın tüm zenginliklerini sunuyordu. Tanrı Poseidon'un soyundan gelen Atlantlar, Atina'ya savaş açarak burayı ele geçirmişlerdir. Ancak şiddetli depremler ve felaket sonucunda Atlantis Adası denizi gömülerek kaybolmuştur.

BİTMEMİŞ BİR MİTOS
Kritias'ta (Platon'un adadan söz ettiği ikinci diyalog) anlatılan Atlantis mitosu günümüzde hâlâ çözülememiştir. Platon, sözlerini Atlantlar'ın iktidardan düşmesi ve Zeus'un onları cezalandırılmasını anlattığı bir paragrafla bitirir: "Zeus bütün tanrıları topladı... Ve onları toplar toplamaz onlara bu dille hitap ederek..." Cümle bitmemektedir, ancak metnin devamını Platon acaba hiç yazmamış mıdır? 1919'da "Atlantis" adlı bir roman yazan Pierre Benoit, cümlenin sonunun

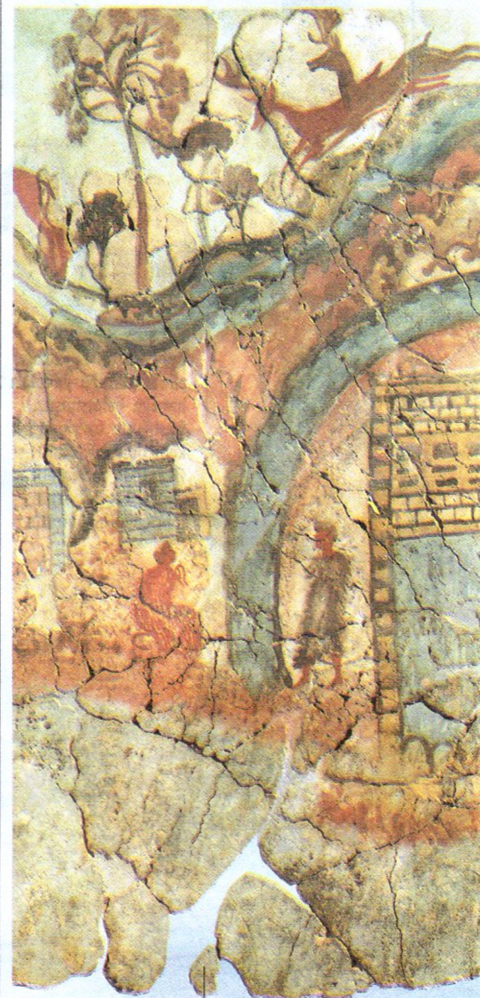
olduğunu sanmaktadır. Kahramanları Sahra'nın tam ortasında Atlantis'in izlerini bularak Platon'un diyaloğunu tamamlamaktadır. Belki de, Thera Yanardağı'nın patlayarak adanın büyük bölümünü yıkıma uğratması Atlantis mitosunun yaratılmasına neden olmuştur.

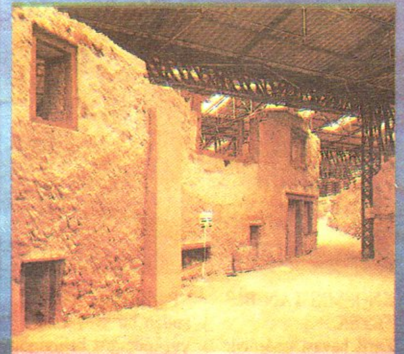
Bugün Santorini adı verilen Kyklad Adaları'ndan biri olan Thera Adası M.Ö. 1600-1500 arasında gelişme kaydetmiş ve Girit'tekiyle karşılaştırılabilecek bir uygarlık düzeyine gelmiştir. Burada yaşam huzurluydu; insanlar rahat evlerinde tarım, hayvancılık, balıkçılık ve komşularıyla yaptıkları ticarette geçiniyorlardı.

Ancak Thera volkanik bir adaydı. İlk ciddi uyarı burada yaşayan insanları hemen adadan ayrılmak zorunda bırakmıştır. Uzun bir yatışma süresinin verdiği güvenle bazıları depremde bir bölümü yıkılmış olan kentlerini onarmak amacıyla Thera'ya dönmüştür. Yıkıntılar kaldırılmış, surlar ve evler sağlamlaştırılmıştır... Bu sırada volkan görünüşte uykudadır! Ne ki, halk burada yaşamaya başladığında bir patlamanın avı olmuş ve bu kez hiçbiri geri dönememiştir. Büyük bir hızla kaçarlarken ancak çok önemli eşyalarını alabilmişlerdir. Günlük kullandıkları eşyalarını evlerinde bırakmışlardır: Tahıl değirmeni, dokumada kullanılan iplikleri tarttıkları el kantarları, araç gereç, mutfak eşyaları. Son felaket, M.Ö. 1500'de olmuştur. Yanardağ tamamıyla patlamıştır. Adanın orta bölümü sulara gömülmüş ve Akrotiri metrelerce yükseklikte kül ve sünger taşının altında kalmıştır.

Küller altında kalan Akrotiri'de yürütülen görülmeye değer kazılar sayesinde Thera gizlerini bize açmıştır. Burada bulunan bazı nesneler Girit uygarlığının etkisinde kalındığını kanıtlamaktadır. Diğerleri ise Giritli sanatçılar gibi düşsel bir doğa betimlemeden Thera halkının özgürlüğünün altını çizmektedir. Yunus balıkları, kırlangıçları, safran çiçekleri ya da üzüm salkımları gerçekdışı bir doğa görünümüne ait değildir. Doğa, vazoların gövdesine yalın biçimde uyarlanmıştır.

KÜLLER ALTINDAKİ KENT
1967'de başlanarak yürütülen Akrotiri kazıları bir kentin izlerini gün ışığına çıkarmıştır. Tıpkı Pompei'de olduğu gibi burada da bir ya da iki katlı ve tahta ya da taş merdivenlerle çıkılan evler vardır. Saman kökü ile karışık kerpiç sularla birlikte yapılan pişmiş toprak borular sokakların altına yerleştirilmiş lağımlarda kullanılıyor ve suları akıtıyordu. Kapıların ve pencerelerin çerçevelerinde taş kullanılmıştı. Zemin katlarda atölyeler, kilden büyük küplerin içinde saklanan çabuk bozulabilen yiyecek maddelerinin bulunduğu ambarlar yer alıyordu. Üst katlar oturma bölümüydü. Arkeologlar burada vazolar ve mobilyalar bulmuşlardır.

Bazı uzmanlar, felaketten sonra küllerin Girit ovalarına kadar saçılmasının ve depremden ileri gelen büyük dalgaların Minos uygarlığının güçsüz düşmesinde ve Mikenler'in iktidarı ele geçirmelerinde rol oynadığını düşünmektedirler.

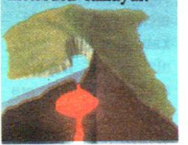

Ege dünyasında Thera'da yanardağın patlamasının yol açtığı sarsıcı dalgalar.

ÇAĞLAR BOYUNCA THERA ADASI'NIN FARKLI YÖNLERİ

Başlangıçta yuvarlak biçimli olan Thera Adası, Strongylos (Yunanca stroggulos, yuvarlak) adını taşıyordu. Patlamadan önce yanardağın (günümüzde hâlâ aktif durumdadır) yerden yüksekliği 1.500 metreden fazlaydı.

Patladıktan sonra büyük bir krater oluşmuştur. Bugün yanardağ hilal biçimindedir, çünkü patladıktan sonra bir bölümü denize gömülmüştür.

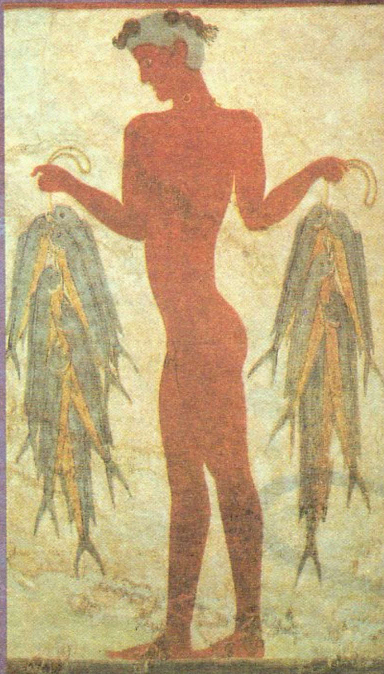

Patlamada yanardağ 60 metreküplük lav akıtmıştır. Küllerin kalındığı 40 metreyi bulmuştur.

Çok daha yakın tarihlerde lavlar gene akmış, deniz seviyesinin altına inerek Santorini takımadalarını oluşturmuştur.

Her evde, en azından bir tane bezemeli freskte günlük yaşamdan sahneler betimlenmiştir. Bir duvarda bir genç avladığı balıkları taşımakta, diğer duvarda ise savaşçılar donanmayla kentten ayrılmaktadır.

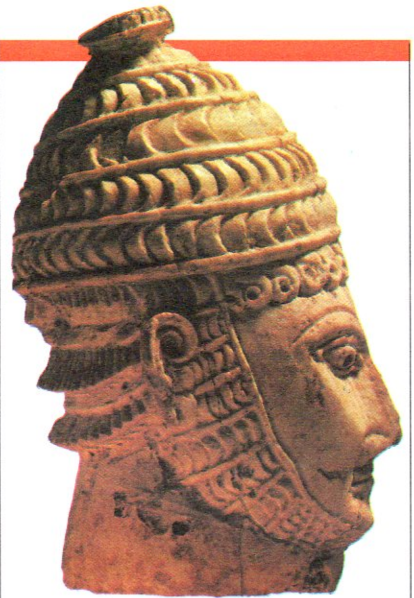
Mikenler

Tunç Çağı'nın son evresinde (M.Ö. 1600-1100) Akdeniz dünyasının en parlak uygarlıklarından biri, Miken uygarlığı olmuştur. Bu ilerlemenin nedenlerinden biri ticarettir. Bu, çizgi yazısı B tabletlerinden de anlaşıldığı gibi karmaşık bir yönetimi olan, iyi örgütlenmiş bir toplumdu. Buna köprüler, kaleler, ''tholos'' mezarlar (yuvarlak mezarlar) yapılmasına ayrıca sulamanın ve bataklıklardan yararlanılmasına olanak sağlayan çok ileri düzeyde bir tekniği ekleyebiliriz. Başlangıçta Mikenler sanatsal ve dinsel açıdan Girit'ten esinlenseler bile, bazı nitelikleri kendilerine özgüdür. Birlikte güçlü ve düzenli yaşamayı seviyorlardı. Savaşçı doğaları, silahlarından ve kendilerine mezarlarında eşlik eden donanımlardan anlaşılmaktadır.

THE ILLUSTRATED LONDON NEWS

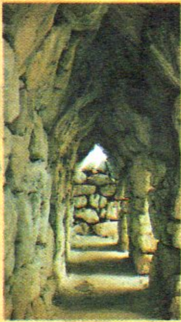
Homeros'a göre Mikenler'in Kralı Agamemnon'dur. Yukarıdaki gravür en önemli Miken yerleşmelerinden Mikenai'deki Aslanlı Kapı'yı göstermektedir. Kapı, adını, iki yanındaki söğeyi bezeyen 3 metre yükseklikteki kabartmadan almaktadır. İki dişi aslan ön ayaklarının üzerinde yükselmekte, ortada ise olasılıkla sarayı koruyan tanrıçayı simgeleyen bir sütun yer almaktadır. Söz konusu kapıdan, aşağıda da görüldüğü gibi, düzensiz bir plan gösteren kaleye girilmektedir. Kale, akropol (''yukarı şehir'') konumunda olduğu ve çevresinde Kyklop tarzı duvarlar yükseldiği için korunaklıdır.

Mikenai'de ana kapının yanında daire biçimli bir duvarla çevrili A mezarları bulunur. Biraz ötesinde kült salonları gün ışığına çıkarılmıştır. Bir tören yoluyla saraya bağlanır. Saray, akropolün en yüksek yerine yapılmıştır. Bütün Miken sarayları gibi bir megaronu vardır. Buraya, sütunlu kapıdan girilip ön oda geçildikten sonra varılır. Megaronun çatısı dört sütunla desteklenir ve ortada bırakılan açıklıktan duman dışarı çıkar. Surların içinde ayrıca ambarlar, atölyeler, evler vardır. İçme suyu sarnıçtan sağlanır. Bir yeraltı geçidinden kaynağa ulaşılır ve böylece kuşatma sırasında susuz kalınması önlenir. Mikenai, güçlü surlarına karşın M.Ö. 1150 yılında yıkılmıştır.

ODYSSEUS...
Öküz derisinden bir tolga geçirirdi başına, kayışlarla iyice gerilmişti tolganın içi, dışına bir yaban domuzunun ak dişleri çepeçevre, sık sık, ustaca dizilmişti, dibine de keçe döşenmişti.

TİRYNİS
Mikenai'nin birkaç kilometre uzağında bulunan Tirynis'in de 12 metre kalınlığında çok güçlü bir suru vardır. Surun özelliği, planın sağ ucunda görülen kazamet denilen sur dibi mahzenleridir. Çıkıntılarla desteklenen mahzenler surun kalınlığında yapılmış geçitlere açılır. Kuşatma sırasında depo ve sığınak olarak kullanılır. Yeniden kurgulamayı gösteren resmin ortasında iki sütunlu giriş kapısıyla megaron seçilmektedir.

MİKEN SURLARI
1. Aslanlı Kapı
2. Ambarlar
3. A mezarı
4.-5-6. evler
7. Saray
8. Kapı
9. Sarnıca giden kapılar
10. Kuzey kapısı

M.Ö. 1500-1300 yıllarının yükselişini bir çalkantı dönemi izlemiştir. Karada tahkimat yeniden güçlendirilmiştir. Denizde ise Deniz Kavimleri, Mikenler ile Yakındoğu arasındaki takas yoluyla ticareti engellemiştir. Troya kuşatmasından (M.Ö. 1184) sonra ülkede birbiri ardına saldırılar ve doğal yıkımlar yaşanmıştır. Büyük merkezler yıkılmış ve bütün bölgeler gerilemiştir. M.Ö. 1050'de Demir Çağı başlamıştır. Ancak Atina gibi yıkımlardan kurtulan kentler üçyüz yıl süren bir durgunluk dönemi geçirdikten sonra yeniden doğmuştur. Mikenler'in yollarından yararlanan insanlar Doğu ile yeniden ilişkiler kurmuşlardır.

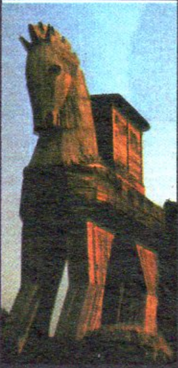
ZENGİN BEZEMELİ BİR HANÇER
Bu hançer Mikenai mezarında bulunmuştur. Tunç kesici, altın kakma ve gümüşten niello tekniğinde bezenmiştir. Niello, değerli madenlerin üzerine açılan oyuklara siyah renkli bir eriyiğin doldurulmasıyla yapılan bezemedir. Yanda bir aslan avı görüyoruz; avcılar kendilerini 8 biçiminde kalkanlarla korumaktadırlar.

"KENDİLERİNİ TUNÇ İLE KAPLAYAN AKALAR"
İlyada'ya göre yapılan bu resim bütün anlamını, Argolis'te Dendra mezarında bulunan zırhla kazanmaktadır. Yürümeye izin vermeyen zırh, kuşkusuz, arabayla savaşan bir şefe aittir.

Zırhın tekniği çok özenlidir. Büyük savunmaların gerçekleştirilmesi için gereken bu zırh, miğfer gibi bir lükstü.

Bugün Troya kalıntılarının yanıbaşına tahtadan yeni bir at dikilmiştir.

Troya Kuşatması

''İlyada''da Troya Savaşı anlatılır. Troya Prensi Paris, Isparta Kralı Menelaos'un karısı güzel Helena'yı kaçırır. Bunun öcü alınacaktır! Menelaos'un kardeşi Miken Kralı Agamemnon ile diğer kahramanlar 1.200 gemiyle Batı Anadolu'ya yol alırlar! Yunanlılar on yıl ıca boyunca Troya'yı kuşatma altında tutarlar. Sonunda zafer onların olur. ''Odyssia'' ise Odysseus'un, yurdu Ithaka'ya dönüşünü anlatır.

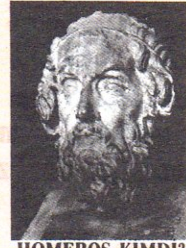
Silah ve kan denizi içinde Yunanlılar Kra Priamos ile karısının sığındığı krallık sarayını istila ederler. Brygos'un vazo resminde Troya'nın yıkılmasının ölümcül bir sahnesi betimlenmektedir: İlioupersis. Yunanlı Akamaş, Priamos'un kızı Polyksene'yi sürüklemektedir. Neoptolemos, Astyanaks'ın güçlükle soluk alan vücudunu havaya kaldırmıştır. Torununun cesediyle büyükbaba Priamos'a vurmaktadır.

TROYA ATI

''Kurnaz'' Odysseus'un buluşudur. Yunanlı kahramanlar Troya'ya girmek için tahtadan dağ gibi bir atın içine saklanırlar. ''(...) Epeos bu harika atın bacaklarını yapar. Sonra da karnını ve sırtını tamamlar. Başını bitirdikten sonra uzun bir boyun ile dalga dalga uçan bir yele ekler. Göz çukurlarına yerleştirilmiş ve gözlerine parlak kıvılcımlar veren değerli iki taş, sinirli kulakları ile harekete hazırmış gibi görünen atın başına gerçekçi bir ifade verir (...) Bir kehanette Troyalılar'a zaferin kendi surları içinde gerçekleşeceği söylenmiştir. Troya'nın kapıları atın önünde açılır. Böylelikle, Yunanlılar içeri girerler. Katliam başlar! Yunanlılar ile Troyalılar ölümüne savaşırlar. Sonunda Yunanlılar kralın sarayına ulaşırlar.''

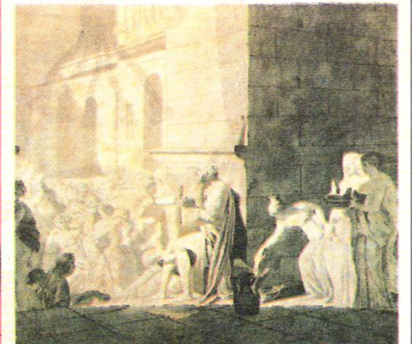

Priamos, bir sunağın üzerine sığınmıştır. Bir Troyalı, Yunanlı Hyperos'un darbeleri karşısında yıkılmıştır. Priamos'un kızı Kassandra solda kaçmaktadır. Yerde bir Troyalı yatmaktadır. Hektor'un dul karısı ve Priamos'un gelini Andromakhe, oğlu Astyanaks'ı korumak için eline aldığı sopayı çaresizlik içinde havaya kaldırmıştır.

HOMEROS KİMDİ?
Geleneğe göre, gözleri görmeyen ozan tanrılardan esinleniyordu. Sözlü şiir ondan önce de vardı. "Odysseia"da, aristokratların şölenlerinde doğaçlama şiir okuyan aedes adı verilen ozanlardan söz edilmektedir. Homeros, bu aedes'lerden biri miydi? Uzmanlar, bugün onun M.Ö. 8. yüzyılda Yunanlılar'ın Fenike alfabesini benimsedikleri dönemde Anadolu'da yaşadığını düşünmektedirler. M.Ö. 7. yüzyılda Atinalı tiran Peisistratos "İlyada" ile "Odyssia"nın yazıya geçirilmesini emretmiştir. Bu tarihten sonra Homeros küçük Atinalılar'ın gerçek bir düşünce ustası olmuştur; öğrenciler, her gün onun yapıtlarından uzun bölümler öğrenmişlerdir. Aşağıdaki kabartmada, Homeros'a ölümsüzlük verilerek tanrıların arasına karışması betimlenmektedir. Homeros'a "apotheosis" (tanrılaştırılma) sırasında Musalar eşlik etmektedir. Troya atını Homeros "keşfetmemiştir". Troya'nın yıkılışını anlatan bu çok ünlü bölüm ne "İlyada"da, ne de "Odysseia"da vardır! M.Ö. 8. yüzyıldan başlayarak, rhapsodes adı verilen "masalcılar" Homeros destanını yeni anektodlarla zenginleştirmişlerdi. Khios'takiler gibi masalcılardan bazıları kendilerinin Homeros'un soyundan geldiklerini öne sürmüşlerdi.

Homeros'un "Delisi"

Heinrich Schliemann adlı zengin bir Alman yaşamını Troya'yı bulmaya adamıştır. Homeros'un bu yorulmak bilmez arkeoloji tutkunu okuru, İlyada'dan yola çıkarak yenik düşen kentin kalıntılarını aramıştır. Schliemann'ın çalışmalarına dek Yunan tarihi M.Ö. 776'da, İlk olimpiyat oyunlarıyla başlıyordu. Heinrich ve Sophie Schliemann Anadolu'nun kuzeyinde, Troya kentinin kurulduğu Hisarlık Tepesi'ni kazmak için hem servetlerini, hem de zamanlarını harcamışlardır. Birbiri ardına kurulan yerleşmeleri unutulmuşluktan kurtarmışlardır. Ancak Priamos'un sarayını ve hazinesini bulduktan sonra kazılara bir süre ara vereceklerdi. Bu Homeros "delileri" Miken ve Orkhomenos yerleşmelerini de aynı tutkuyla kazacaklardı. Ardılları Carl Blegen onların izinden giderek sonunda, on yıl boyunca karşı karşıya gelen Troyalılar ile Yunanlılar'ın kanlı savaşlarına sahne olan "Homeros'un Troya'sını" gün ışığına çıkaracaktı.

Heinrich Schliemann'ın Yunan asıllı eşi Shophie Schliemann, Priamos'un hazinesinden çıkan altın takılarla (altta).

"Hazine", arı kovanı biçimindeydi. Schliemann önce

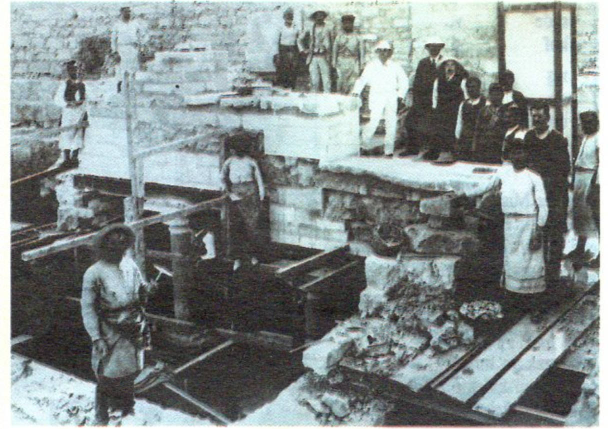
THOLOS MEZARLAR
Schliemann'lar 7 Ağustos 1876'da Mikenai'ye ulaştılar: Akropolün surları, Aslanlı Kapı öylesine anıtsaldı ki, Kykloplarca yapıldığı söyleniyordu. Buraya geldiklerinde etkilenen Sophie "Kimbilir kaç yüzyıldan beri bu hayvanlar böyle görkemle bekçilik ettiler" diye fısıldadı. Akropolde, yuvarlak mezarlarda krallık ailesinin bireyleri hazinenin yanında sonsuz uykularına yatmışlardı.

Atreus'un ünlü hazinesinin çıkarılması emrini verdi. Girişte 150 ton çeken iki tane kapak taşı vardı! Yunan topraklarında örneğine ilk kez rastlanan zarif profilli kubbe 13.20 metre yüksekliktevdi!

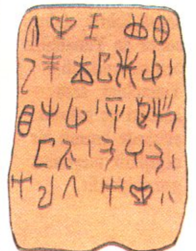

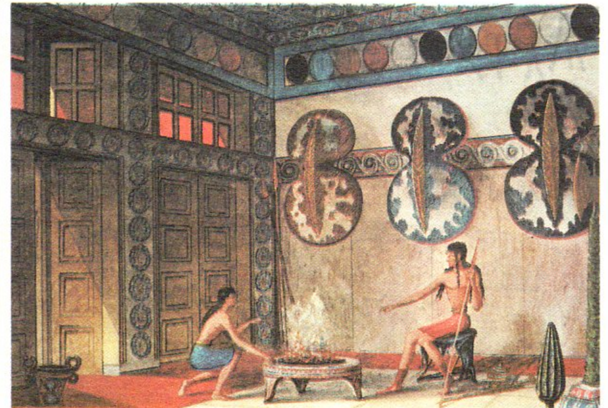

Aklı, Kral Minos'un destanına takılan Schliemann, Knossos'ta kazı yapmak istiyordu; sonra vazgeçti. Burada İngiliz asıllı Arthur Evans kazı yaptı... Taşa kazınmış gizemli işaretleri merak eden Evans, Girit'e gelerek Knossos'u kazdı ve sarayı yeniden kurmaya çalıştı. Kazılarda çok sayıda nesne ortaya çıktı: Keramik, fildişi mühürler ve takılar... Evans, Mısır ve Girit uygarlıkları arasında karşılaştırmalı bir kronoloji ortaya koydu. Evans sayesinde Girit artık bir mit değil, bir tarih oldu. Ve Girit tarihi, bundan böyle, M.Ö. 2000 yılından başlatıldı.

FENİKE ALFABESİ		
Adı	Harf	Transkripsiyonu
alef	K K	ɔ
bet	4	b
gimel	1	g
dalet	◁	d
he	∃	h
vav	Y	w
zayn	I	z
het	日	h
tet	⊕	t
yod	2	y
kaf	↓	k
lamed	L	l
mem	ʒ	m
nun	ς	n
samek	≢	s
ayn	⊙	c
pe	)	p
sade	ϰ	s
kof	φ	q
reş	4	r
sin	W	š
tav	+	t

PHAİSTOS DİSKİ
Çizgi yazısı A ile yazılıdır (yanda).

YUNAN ALFABESİ		
Adı	Harf	Transkripsiyonu
alfa	A	α
beta	8	β
gamma	1	γ
delta	◁	δ
epsilon	∃	ε
zeta	I	ζ
eta	日	η
teta	⊗	θ
iota	I	ι
kappa	K	κ
lambda	1	λ
mü	M	μ
nü	N	ν
ksi	≢	ξ
omikron	o	o
pi	ΓΓ	π
ro	P	ρ
sigma	≷	σ
tau	T	τ
üpsilon		υ
fi		φ
khi		χ
psi		ψ
omega		ω

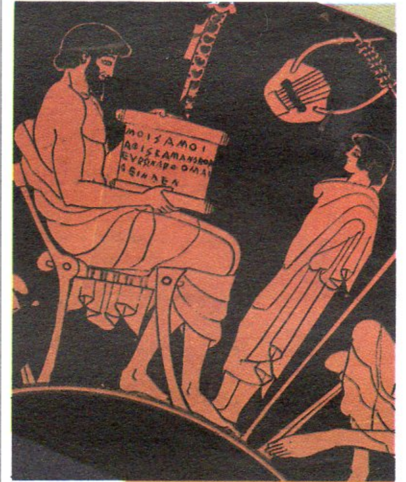
27 harfli Yunan alfabesi, yalnızca sessiz değil sesli harfleri de içeren ilk alfabedir. Etrüskler, sonra da İtalya, İspanya ve Galya'da yaşayan halklar Yunan alfabesini örnek almışlardır.

İlk yazı Mısır'da hiyeroglif, Babil'de çivi yazısı, Miken'de çizgi yazısı B denilen şematik simgelerdir. Ticaretle uğraşan bir halk olan Fenikeliler yazışmak ve hukuk metinlerini kaleme almak gereksinmesi duymuşlardır. Yalın 22 harften oluşan bir alfabe yaratmışlardır. Bu, ilke alfabedir. M.Ö. 950 yılında Babil Kralı Ahirom'un lahdinin üzerine kazılmıştır. Söz konusu "klasik" Fenike alfabesini sonra Kıbrıs, daha sonra da Yunanlılar benimsemişlerdir. Yunanlılar, sesli harfleri de katarak alfabede önemli bir değişiklik meydana getirmişlerdir.

Yazı

Giritliler'in kullandıkları A yazısı, gizemini hâlâ korumaktadır. Mikenler aynı harfleri kullanarak yeni bir yazı yaratmışlardır. Kil tabletlerin üstüne sivri uçlu yazı gereciyle kazınan çizgi yazısı B, Yunanca mıdır? Michael Ventris ile John Chadwick, ordunun mesaj çözerken kullandığı tekniklerden yararlanarak Pylos tabletlerini çözmüşlerdir. Gerçek 1953 yılında ortaya çıkmıştır: Çizgi yazısı B, Yunanca yazmak için kullanılmıştır: Böylece Mikenler "ilk Yunanlılar" olmaktadır!

Öğrenci, öğretmenin okuduğu harfleri terarlayarak okuma öğrenirdi.

Çeviri:
İki üçayak: Onları Giritli Aigeus yaptı

Çeviri:
Üç kulplu iki büyük vazo.

Yunan kent devletleri

ATHENA
M.Ö. 5. yüzyılda Atina tiranları Peisistratos ile oğulları Akropolis'in tepesinde, Atina kentinin koruyucusu Tanrıça Athena'ya adanmış bir tapınak yaptırdılar. Tapınağın alınlığında Athena, saldıran gigantları püskürtürken betimlenmişti.

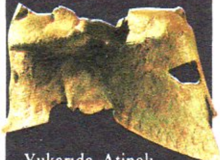
Atina kentine egemen Akropolis'in yukarılarında görkemli Tanrıça Athena hüküm sürerdi... Eskiçağ'da, M.Ö. 5. yüzyılda dikilmiş anıtsal heykeli daha kentin limanı Pire'den görülmeye başlardı. Attika'nın koruyucusu olan tanrıçanın birçok betimi vardır: Mızraklı ve miğferli olduğunda Athena Nike (Zafer Tanrıçası Athena) adını alırdı. Baykuşun eşlik ettiği Athena bilgeliği ve demokrasiyi temsil ederdi.

PARTHENON
M.Ö. 447 - 432 yılları arasında Perikles'in emriyle Akropolis'in tepesinde yapılan tapınakta, Phidias'ın altın ve fildişinden Tanrıça Athena'yı Parthenos (Genç Kız) biçiminde betimlediği heykeli korunuyordu.

Atina demokrasisi

Yunan kent devletleri arasında M.Ö. 5. yüzyılda Atina'nın üstünlüğünü sağlayan Med Savaşları, Delos Birliği'nin kurulmasıyla sonuçlandı. Böylece, kentlerin ellerindeki kaynaklar, Yunanlı müttefiklerin Persler'e karşı bir filo oluşturabilmesi için ortak kullanılmaya başlandı. Atina, gücünü demokrasiden, halk iktidarından alıyordu. Gerçekte de, on klana ayrılmış yurttaşlar, kent (Yunancada polis) yönetimine doğrudan katılıyordu. Üst düzey görevliler -prytanisler, meclis üyeleri ve arkhonlar- tanrı tarafından atanır, yani kura yoluyla seçilirdi. Prytanisler için her gün yeni bir başkan atanırdı. Başkanlar yirmi dört saat yetki sahibi olur ve tapınak hazinesinin anahtarıyla, kentin mührünü taşırlardı.

Yukarıda Atinalı General Milthiades'in tunç miğferi

MED SAVAŞLARI

M.Ö. 499 yılında Anadolu'da yaşayan Yunan kolonileri Pers tehdidine karşı ayaklandılar. Miletos yakılıp yıkıldı. Denizi geçen Persler Yunanistan'da karaya çıktılar. Böylece Med Savaşları başladı. Atinalı General Milthiades'in komutasında Yunan ordusu M.Ö. 490 yılında ünlü Marathon Savaşı'nı kazandı. Atinalı bir asker, zaferi müjdelemek için koşarak Marathon'dan Atina'ya geldi. Gelir gelmez de yorgunluktan öldü.

Bu, ilk "maraton" olarak tarihe geçti. Kral Leonidas'ın Thermophylai'da kestiği kurbanlardan

sonra iki savaş Yunanlılar'ın zaferini pekiştirdi: M.Ö. 480'de Salamis Zaferi

ve Plataia Savaşı. Bir yıl sonra komutan Themistokles (üstte), gemileri Pire Limanı'na demirli Atina deniz kuvvetlerini geliştirdi.

OYLAMA

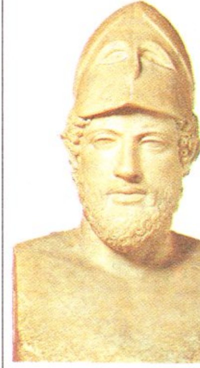
M.Ö. 5. yüzyılda yalnızca Atinalı anne ve babadan dünyaya gelen çocuklar yurttaş sayılıyordu. Kadınlar yurttaş olamıyordu. Köleler de yurttaş değildi. Böylece, Atina'da çok sayıda yurttaş yoktu! Her yurttaş halk meclisi olan Ekklesia'da yerini alıyordu. Burada elindeki madeni oy pusulasını atarak oylamaya katılıyordu. Kleroterion adı verilen özel bir makine oy pusulalarını sayıyordu. Ekkesia'ya katılıp işine gidemeyen bütün yurttaşlara kayıp iş günleri karşılığında tazminat ödeniyordu. Ancak kimi kez de çabalar boşa gidiyor, Atina polisi söz dinlemeyenleri kırmızı bir ipin içine almak zorunda kalıyordu. Kırmızı ipin içine girenin yüzü kızarsın!

Akropolis

Tanrılar dünyasının insanoğlunun dünyasına egemen olması gibi, Atina kentinin Akropolis'indeki kutsal kayalık da bir kamu alanına, Agora'ya egemendi. Güneş doğarken, önünde adalet işlerinin yürütüldüğü Heliaia (Yunanca helios, güneş) mahkemesi burada kurulurdu. Atinalılar çalışmak için erken saatte Agora'ya gelirlerdi. En tepede, M.Ö. 480 yılında Persler'in yakıp yıktığı Akropolis'te işçiler, Perikles'in atadığı Phidias'ın sorumluluğu altında yürütülen büyük boyutlu yenileme programında çalışırlardı. Ancak Perikles'in projesi onun ölümünden sonra bitirilecekti.

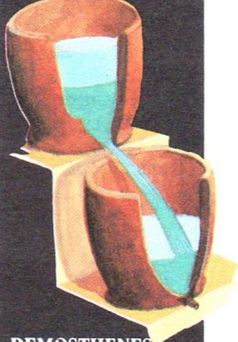
Buraya önce Athena'nın görkemini simgeleyen Parthenon Tapınağı yapıldı. Heykel bezemelerinde Athena'nın büyüklüğü ve kentin koruyucu tanrıçası olması vurgulandı. Kuzeyde Erekhtheion'da kentin en eski kültleri barındırılıyordu

OSTRAKİSMOS
Tiranlığa yeniden dönmekten korkan Yunanlılar "ostrakismos"a başvururlardı. Yani, demokrasiyi olumsuz etkileme gücü olan siyasetçiler sürgüne gönderilirlerdi. Meclis, ostrakon adı verilen bir keramik parçasının üzerine onların adlarını yazardı. Burada, ostrakonlar üzerinde kentten on yıllığına sürgün edilen Aristides ile Themistokles'in adlarını görüyoruz.

PERİKLES
Perikles adı Atina'nın görkemini simgeler. Hiç kuşkusuz Perikles güzel biri değildi: Kafatası bir soğan biçimindeydi! Ancak Alkmeonides ailesinden gelen Perikles insani değerleri ve hitabet yeteneğiyle Atinalılar'ın güvenini kazanmıştı. Komutanlık görevinin süresi bir yıl olmasına karşın M.Ö. 429 yılında vebadan ölünceye kadar on dört yıl tekrar tekrar komutan seçilmişti.

ZAMAN
Yunanlılar'ın saati yoktu. Güneşin doğuşuyla uyanırlar ve zamanı gnomon adı verilen güneş saatiyle ya da klepsydron denilen su saatiyle ölçerlerdi. Zaman, derecelendirilmiş bir kabın içindeki suyun düzenli akışıyla ölçülürdü.

DEMOSTHENES
Demosthenes, M.Ö. 384 yılında doğdu. Sparta'ya karşı giriştiği Peloponnesos Savaşı'nı kaybeden Atina, artık Yunanistan'ın birinci sırada yer alan kenti değildi. Yetim ve yoksul Demosthenes yaşamak için 18 yıl boyunca konuşma sanatını öğrenmişti.

Konuşma sanatını büyük çabalar sonunda elde etmişti. Ağzına çakıl taşları koyarak alıştırmalar yaptığı söyleniyor! Bütün gücüyle iki düşünceye hizmet etmiştir: Atina aşkı ve özgürlük aşkı. En büyük tutkusu Makedonya Kralı II. Philippos'un Yunan topraklarına yaptığı akınları püskürtmekti. Bu nedenle, "Philippos Karşıtlığı" adıyla bilinen ünlü söylevlerini vermiştir.

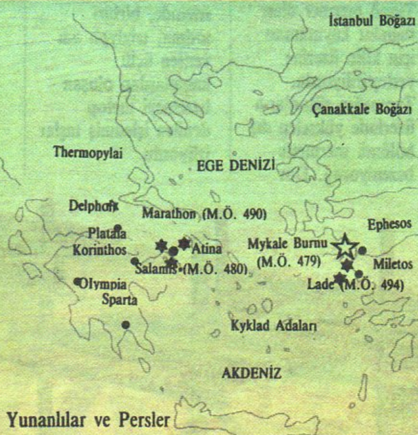

Miğferler bölgeden bölgeye değişik biçimler gösterir. Korinthos miğferleri başı bütünüyle örter. Burnu örten bir burunluk ve sabit yanaklıklardan meydana gelir. Çoğunlukla kazıma bezemelerle süslüdür. Miğferlerin üzerinde bulunan sorguçlar canlı renklerle boyalıdır.

Thermopylai

M.Ö. 480 yılında Kserkses, Orta Yunanistan'ı istila etme kararı verdiğinde birlikleri Thermopylai adı verilen dar bir geçitte Yunanlılar'la şiddetli bir savaşa girmiştir. Sayıca çok az olan Yunanlılar savaşı kazanmamışlar, ancak Kral Leonidas ve üç yüz Ispartalıdan oluşan ordusu Persler'i geciktirmek için en son asker ölünceye kadar savaşmışlardır.

Yunanlılar ve Persler

☆ M.Ö. 499-494 yılları arasında Persler'e karşı ayaklanan Asya Yunanlıları

* M.Ö. 490-479 yılları arasında yapılan Pers Savaşları

Leonidas ve askerlerinin mezarları üzerinde "Yolcu, Sparta'ya söyle ki, biz onun yasalarına boyun eğmek için burada öldük" yazısı okunmaktadır.

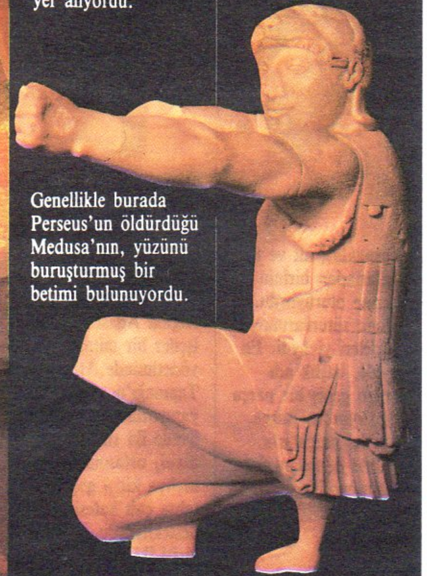
YUNAN ORDUSU
M.Ö. 5. yüzyılda Yunanistan'da askerlik mesleği yoktu. Her yurttaş kentini korumak için silah taşıyabilirdi. Herkes silahını kendi parasıyla satın alırdı. En zenginler atlı oluyor, ardından hoplit adı verilen, miğferli, zırhlı ağır piyadeler geliyordu. Hoplitler genellikle bacaklarını korumak için knemid'ler takıyorlardı. Gövdeye yapışan zırhlar olasılıkla tunçtu. Ancak metal plakalarla koruyucu hale getirilmiş deriden de olabilirdi. Zırhın önüne, olabildiğince alta omuzluklar takılıyordu. Karın, saçak denilen birkaç sıra halinde deri dilciklerle korunuyordu. Zırhın ortasında savaşçıyı koruyacak ve düşmanı korkutacak bir motif yer alıyordu.

Kalkanlar yuvarlak, dışa doğru eğimliydi. Tahtanın üzeri deri, kösele ya da tunçla kaplanıyordu. Savaşçı, kolunu kalkanın içine sabitleştirilmiş bir kolluğa geçiriyor ve eliyle de kalkanın kenarında yer alan kulpu tutuyordu. Her kalkanın üstünde kötülüklerden koruyan bir simge vardı. Hoplitlerin silahları mızrak ve kılıçtı. Hoplitlerin silahlarını satın almaya parası yetmeyenler düşmana saldırmak amacıyla ok, sapan ve cirit kullanıyorlardı.

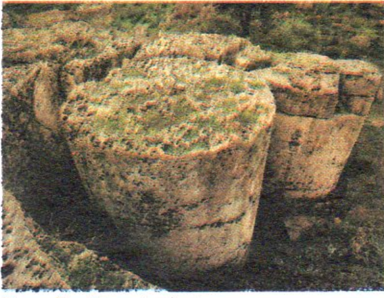
En yoksullar ise savaşa katılan üç sıra kürekli kadırgalarda kürek çekebiliyorlardı.

Genellikle burada Perseus'un öldürdüğü Medusa'nın, yüzünü buruşturmuş bir betimi bulunuyordu.

Yunan tapınağı

M.Ö. 600 yılından önce tapınağın biçimi belirlenmiştir. Çevresinde sütunlar yer alan bu dikdörtgen yapının ön yüzü batıya bakıyordu. İçeriye, yalnızca kült heykelinden sorumlu olan rahiplerle rahibeler girebiliyordu.

Tapınağa sütun olarak dikilecek bloklar taşocağında yontuluyordu.

Yunan mimarlığının temel öğesi olan sütun, üstü örtülü iç mekânı sınırlama olanağı sağlayan bir destekti. Gövdesi, üst üste konmuş ve iç kısmından tunç kenetlerle birbirine bağlanmış çok sayıda kasnaktan oluşuyordu.

Kasnaklar, alt ve üst yanlarından birinin üzerine oturuyordu. Yunan sütunlarının gövdeleri yivliydi. En tepede, başlık adı verilen geniş bir parça yer alıyordu. Başlık, bezeyici parçalarla birlikte tapınağın üst bölümüne bir geçiş öğesiydi.

BİR TAPINAĞIN YAPILIŞI

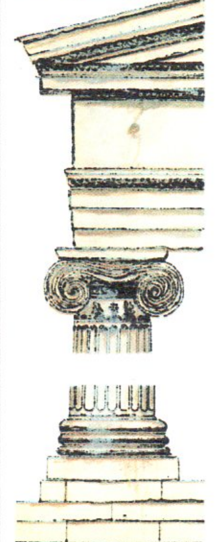
M.Ö. 490 yılında Aigina Adası'nda işçiler bir mimarın yönetiminde Athena Tapınağı'nı yapıyorlar. Tapınağın içinde iki sıra sütun dizisi, ortasından mahya kirişi geçen tahta çatı kafesini destekliyordu. Mahya kirişi iki yanından enine kirişlerle destekleniyordu. Tapınağın çatısının dışı, antefiks adı verilen mermer heykellerle yağmurdan korunuyordu.

Tümü mermer olan tuğlalar kaymaması için kilin üzerine yerleştiriliyordu. Tapınağın sütunların üzerinde yükselen dış bölümü mermerle bezeniyordu. Dor frizinde, birbiri ardına, triglyph adı verilen üçlü kanallardan oluşan bezemeyi metop denilen işlenmiş taşlar izliyordu.

Üçgen alınlığın tepesine çiçek biçimli bir akroter (heykel bezeme) yerleştiriliyor, bunun iki yanında mermer sfenksler yer alıyordu. Alınlığın iç yüzeyine figürlü heykeltıraşlık çalışmaları yapılıyordu.

Yunan tapınakları beyaz değildi. Tapınağın mermerlerinin yüzeyi canlı renklere (kırmızı, mavi, altın sarısı) boyanıyordu.

Bir Dor tapınağının önden görünüşü.

İon düzeninde zarif volütlü bir başlık, kesintisiz uzanan frizi destekliyordu.

İŞÇİLER
Köleler yada özgür işçiler aynı gündeliğe çalışıyorlardı. Bazıları ise konularında uzmanlaşmıştı mermer yontucusu, ressam, tunç ya da fildişi işlemecisi gibi... Testere ve kaşma.

Madenden gelen taş blokların kazma ve testereleriyle şekillendiriyorlardı. Sonrada, tüm denizci ulusların ortak aletlerinden olan vinç ve makaralarla yerine yerleştiriyorlardı.

Korint düzeninde, başlığın bezenmesinde akantos yaprakları kullanılmaya başlandı.

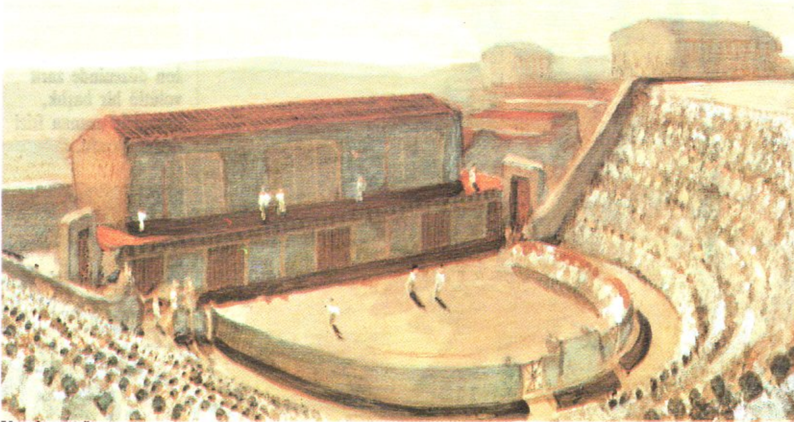
Tiyatro

Dionysos kültü için tanrının onuruna dithyrambos adı verilen gürültülü ilahiler söylenirdi. M.Ö. 6. yüzyılda ozan Thespis koro ile oyuncu arasında bir diyalog başlatmıştır. Dionysos'un sevgili hayvanı "tekenin şarkısı" anlamına gelen tragedya böylece doğmuştur. Tragedyada, bir kahramanın yaşamının en acıklı anı sahneye konuyordu. Dionysos'un onuruna yapılan Büyük Dionysia adı verilen şenliklerde tragedya yarışmaları düzenleniyordu.

Yalnızca bir kez oynanan bu oyunlar yazılı değildi. Eskiçağ'da oynanan bini aşkın oyundan ancak otuz kadarı günümüze gelmiştir. "Persler", "Oresteia", "Thebai'ye Karşı Yediler" Pers Savaşları'na tanık olan Aiskhylos'un yapıtlarıdır. Sophokles, "Antigone", "Aias" ve "Oidipus" oyunlarında koro ile üç oyuncuyu konuşturarak tragedyada değişiklik yaratmıştır. Euripides'in oyunları 17. yüzyıl Fransa'sının en büyük klasikleri olan Corneille ve Racine'i etkilemiştir: "Andromakhe", "Medeia" ya da "İphigeneia Tauris'te", M.Ö. 5. yüzyılın sonunda, Peloponnesos Savaşı sonrasında Yunanistan'da yaşanan endişe verici yılları yansıtır.

Eskiden, Yunanlılar'a tiyatro esinini Şarap Tanrısı Dionysos'un verdiği söylenirdi.

Yanda ve üstte, Priene'de bir tiyatronun yeniden kurgulanması (M.Ö. 4 yüzyıl sonu).

İLK TİYATROLAR
Yarım daire biçimli tiyatrolar tahtadandı ve arkası bir tepenin yamacına dayanırdı. Sahnenin ortasında sunak, Dionysos'a adanırdı. Skene adı verilen dipteki duvar bezemeliydi. Taş tiyatrolar ise ancak M.Ö. 400 yılından sonra ortaya çıkmıştır.

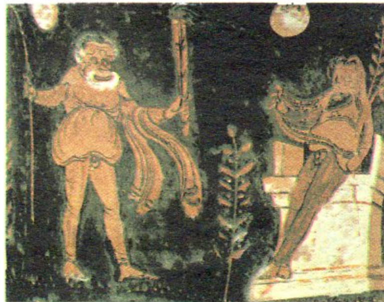
KOMEDİ
"Komedi" sözcüğü "komos'un şarkısı" anlamına gelir. Komos ile Dionysos'un tören alayıdır. Komik oyunlar oynayan oyuncu, tıpkı tragedya oynayan oyuncu gibi bir maske takar.

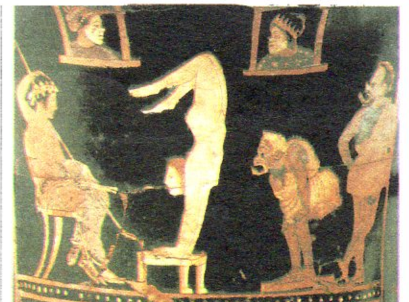

Tragedya gibi komedi de, izleyiciyi var olan büyük sorunları korkarak değil, gülerek düşünmeye yönlendirir. Aristophanes, "Kurbağalar" ve "Bulutlar" gibi oyunlarında zamanının toplumsal adaletsizliğini ve siyasal töreleri belirtmiştir.

"Eğer içinizden biri izleyici beyler, kuşların arasında gelecekte kendine mutlu bir yaşam dokumak isterse, gelip beni bulsun! Çünkü, yakışıksız diye yasayla önlenen her şey bizde, burada kuşlar arasında kabul görür. Burada yasa, babayı dövmeyi suç saymaz. Evet, bizim aramızda, yükseklerde gider döversin babanı ve ona dersin ki ıslanmış bir tavuk değilsen, kaldır ibiğini! Ve sizin aranızda, kırların anahtarını almak isteyen biri demirle dağlanır, bizdeyse ona ancak benekli çil

keklik denir (...) Ve eğer Pisias'ın oğlu yurttaşlık suçu işleyen birine kapıları açmak isterse kekliğe döner. Babasının iyi civcivi, bizde Perdikkas'ın evine bir kez daha konmak utanç verici değildir!"
(Aristophanes: Kuşlar)

ATHENA
Zeus, Metis'in Athena'yı dünyaya getirmek üzere olduğunu öğrenir; daha sonra da onu tahtından indirecek bir erkek evlat

gönderileceğini öğrenir Metis'i yutar. Athena, silahlı ve miğferli bir yetişkin olarak Zeus'un Hephaistos tarafından yarılan başından dünyaya gelir!

APHRODİTE
Güzellik ve aşk tanrıçasıdır.

DİONYSOS
"İki kez dünyaya gelen" bir tanrıdır. Annesi Semele, Zeus'u parlak görkemiyle görünce heyecandan ölür. Zeus, çocuğu dünyaya gelinceye kadar kendi uyluk kemiğinde saklar.

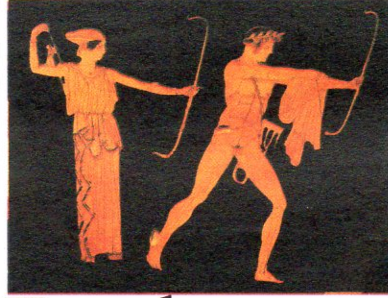

ARTEMİS VE APOLLON
İkiz kardeştirler. Okçu olan Artemis ve Apollon attıkları oklarla insanları aniden öldürürler. Artemis acımasız bir avcıdır. Apollon ise müzik ve şiir tanrısıdır. Çok sayıda Yunanlı onun Delphoi'deki bilicilik merkezine danışmaya gitmiştir.

HEPHAİSTOS
Demircilerin tanrısıdır. Annesiyle babasının bir tartışmasından sonra topal kalmıştır. Atölyesi yanardağlardır.

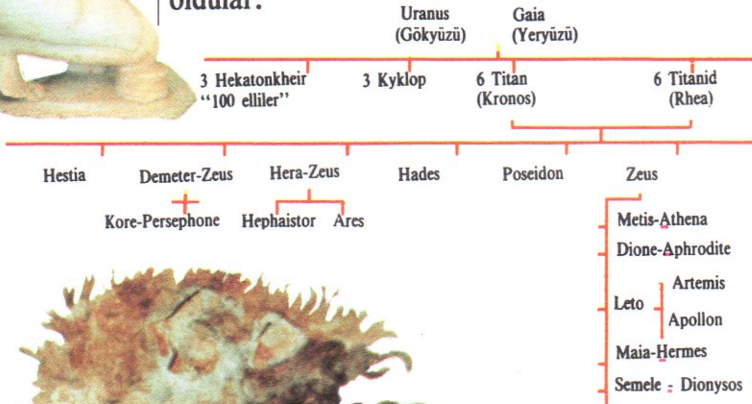
POSEİDON
Deniz Tanrısı'dır. Dalgaların üzerinde yaşar. Üçlü yabasıyla fırtınalar çıkarır. Attika toprağına sahip olmak için Athena ile yarışmaya girer. Ancak yarışmayı Attika'ya bir zeytin ağacı sunan tanrıça kazanır. Gücenen Poseidon üçlü yabasını toprağa saplayarak Attika'yı sular altında bırakır.

Tanrılar

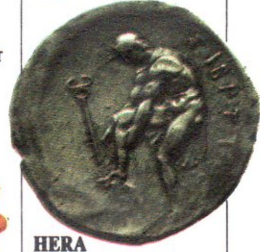
Kaos'tan sonra Gaia, yani Toprak doğdu. Dağları ve Uranus adı verilen Gökyüzü'nü dünyaya getirdi. Sonra Uranus'tan Kronos'u doğurdu. Kronos'un çocukları olan ikinci kuşak tanrılar, Zeus ile Olympos Dağı'nın tepelerinde oturanlar Yunan dünyasına egemen oldular.

ZEUS
"Tanrıların tanrısı", Olympos'ta yaşar. Olympos'ta yaşayan tanrıların kaderlerine hükmeder. Gökyüzü'nde ve Evren'de üstünlüğü kabul edilir. Işık ve parlak Gökyüzü Tanrısı olarak yağmur yağdırır, yıldırımlar saçar. Elinde bir yıldırım taşır.

HERMES
Tüccarların ve hırsızların tanrısı Hermes yollarda yolculara rehberlik eder.

HERA
Zeus'un karısı ve evli kadınların koruyucusudur. Öfkeli ve kıskanç Hera kinlendiği rakibelerinin peşini bırakmaz. Zeus, ölümlü ya da ölümsüz çevresindeki birçok kadınla kısa süreli ilişkiye girer!

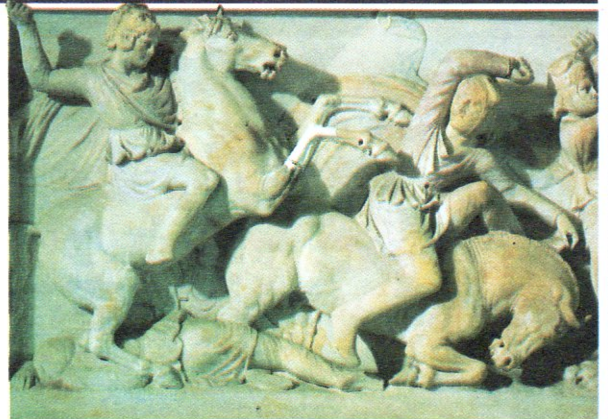
Demeter, ekili toprakların tanrıçasıdır. Yeraltı Tanrısı Hades, Demeter'in kızı Persophene'yi kaçırır. Zeus, Persephone'nin zamanını annesi ile eşinin arasında paylaştırması için işe karışmak zorunda kalır. Kış mevsiminde toprak verimsizken Pers.phone yeraltında yaşar. İlkbaharda, genç filizlerin yeşermesi gibi gökyüzüne çıkar.

Perikles'ten İskender'e

Babası Makedonya Kralı II. Philippos (üstte) öldüğünde İskender 20 yaşındaydı. İskender, soyundan geldiği Herakles'in geleneğini yaşamı boyunca sürdürecekti.

M.Ö. 4. yüzyılda Yunanistan'da, Atina'nın siyasal üstünlüğüne başkaldıran ve önce Isparta'nın, sonra da Yunanistan'ın komşusu Makedonya Kralı II. Philippos, Yunanlılar'ı egemenliği altına aldı. İskender'in Pers İmparatorluğu'nu fethinin ardından yurttaşlığın erdem kabul edildiği Yunan kent devletleri, bireyciliğin ön planda geldiği krallıklara bölünerek yaşamlarını sürdürdüler.

Bir uzun atlamacı (solda) halterlerle çalışıyor! 2 kilogram kadar olan halterler atletin kollarını dengeleme hareketine yardım ederdi. Uzun atlamacı ayağını yere değdirerek iki kolunu geriye uzatır ve halteri bırakırdı. Böylece birkaç santimetre daha kazanırdı.

Bu halteri bir Spartalı Olympia'ya armağan etmişti.

OLİMPİYAT ATEŞİ
Kanatlı bir kadın biçiminde simgelenen zafer, meşaleli koşuda galiplere eşlik ederdi. Atletler, meşaleyi birbirlerine verirlerdi. Yarış kutsal olduğundan meşalenin alevinin sönmemesi gerekirdi. Kazanan takım tanrının sunağına gelerek kutsal ateşi yakardı. Bu yarışma, yerel bayramlara canlılık katmıştır.

Olimpiyat oyunları

Kaynaklara göre, ilk Olimpiyat oyunları M.Ö. 776 yılında düzenlendi.

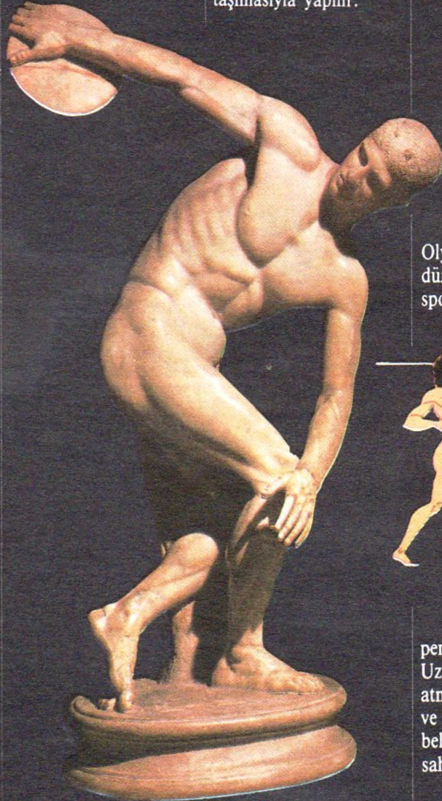
Olimpiyat oyunlarından başka bir panhelenik yarışma kesinlikle duyulmamıştır. Bu oyunlara Yunan dünyasının tüm kentlerinden gelen atletler katılırlardı. İlkçağ'ın Olympia kentinde olduğu gibi, günümüzde de olimpiyat oyunlarının açılışı atletlerin yanan bir meşaleyi taşımasıyla yapılır.

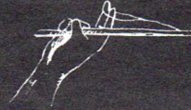

Çalışmaya başlamadan önce atlet vücudunu yağla ovardı. Çalışma bittikten sonra yağı vücudundan strigilis adı verilen maden bir çubukla kazıyarak çıkarırdı.

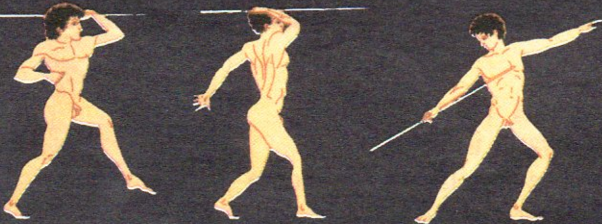

Olympia'da ileri düzeyde atletler beş spor dalını içeren pentatlonda yarışırlar: Uzun atlama, disk atma, cirit atma, koşu ve güreş. Diskin üzeri belki de sportif sahnelerle bezeliydi.

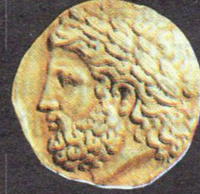
Cirit, günümüzdeki gibi atılmazdı (üstte). Atlet, iki parmağını sopanın üzerine sabitleştirilmiş deriden ince uzun bir kayışın sapına geçirirdi. Bu, ona ciriti daha şiddetli fırlatma olanağı verirdi.

Atlanacak alan kazmayla kazılırdı.

ÖLÜMÜNE SAVUNMA!
Atletler, benzer biçimde güreş de ederlerdi (üstte, sağda). Rakibini üç kez yere atan kazanırdı. Yarışmanın en sert sporu pankreastı. Boks ile güreşin bir tür karışımıydı. Her tür vuruşa izin vardı! Yalnızca, rakibi öldürmek ya da kör etmek yasaktı. Hakem, hile yapanlara sopasını atarak müdahale ederdi.

Mitolojide, kahraman Herakles'in, babası Zeus'a teşekkür etmek için koşu pistini yarattığı anlatılır. Yurttaşlık hakkına sahip olan her Yunanlı yarışmalara katılabilirdi. Köleler ile yabancılar ise ancak yarışmaları izleyebilirlerdi.

Yarışmanın sonunda hakem, kazanan atletin alnına kırmızı yünden bir bant takar, ona bir dal verirdi. Oyunların son gününde kazanan atletler Zeus Tapınağı'nın önünde toplanırlar ve başlarına zeytin dalından taç takılırdı.

Yunanlılar atlı spor da yaparlardı. Biniciler ata, eyersiz binerlerdi. Atlı sporlar ve araba yarışları hipodromda yapılırdı.

Tunç heykel, yaralı bir boksörü göstermektedir.

Ancak araba yarışlarını kazanana yalnızca yünden bir bant takmakla yetinilirdi. Taç, onur ve görkem arabanın sahibinindi. Makedonya Kralı II. Philippos, M.Ö. 356'da oğlu İskender'in dünyaya geldiği yıl Olympia'da atlı sporda kazandığı zaferini kutlamak için para bastırmıştır.

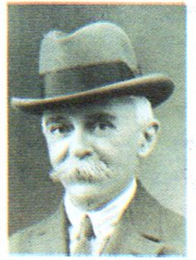

ÇOCUK OYUNLARI
M.Ö. 5. yüzyılda olimpiyatlara çocuklar da katılırdı. Bir pist boyunca üç dalda yarışırlardı: Güreş, boks ve koşu. Silahlı koşuya yalnızca yetişkinler katılırdı (üstte).

Boksör ellerini deri şeritler sararak korurdu.

Baron Pierre de Coubertin

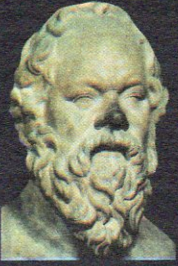

OLİMPİYATLARIN CANLANDIRILMASI
Pierre de Coubertin, Eskiçağ'ın ideal atletizm görüşünden yola çıkarak olimpiyat ruhunu canlandırmayı başarmıştır. Eskiçağ'ın oyunlarına M.S. 393 yılında İmparator Theodosius'un fermanından sonra yaklaşık bin yıl ara verilmişti. Modern olimpiyatlar ilk kez 1896'da, simgesel olarak Yunanistan'ın Atina kentinde düzenlenmiştir. Çeşitli dallarda yapılan yarışmalara on üç ülke katılmıştır. Atina'daki olimpiyatlardan dört yıl sonra bu kez Paris, atletlere ev sahipliği yapmıştır. Olimpiyatlar Eskiçağ geleneğini sürdürerek dört yılda bir tekrarlanmaktadır.

Bilim ve felsefe

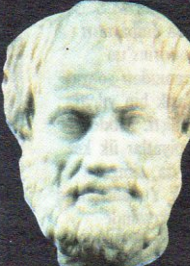
Filozof", "bilgi sever" anlamına gelir. Yunan felsefesi, M.Ö. 6. yüzyılda Miletos'ta fizikçi Thales ile doğmuş ve M.Ö. 4. yüzyılda doruğa ulaşmıştır. Başlangıcından beri felsefe, "kent devlet" kavramının egemen olduğu bir uygarlığın yansımasını açıklamıştır. Atina'da felsefeciler konuşmalarında demokrasinin kurulmasına yer vermişlerdir. Empedokles'e göre, evreni iki büyük güç (Aşk ve Nefret) dengede tutmaktadır. Onun felsefesi, öncelikle yurttaşlık değerlerinin açıklanmasıdır. İnsanı, dünyadaki her şeyin ölçüsü olarak kabul eden Abderoslu Protagoras da, Sokrates gibi Perikles'e iyi bir yurttaşın adil olması gerektiğini anlatmıştır. Sokrates'in öğrencisi Platon, kentli bir insan ile düşman güçlerini öldüren insanları karşılaştırmıştır. Daha sonraki yüzyıllarda kent devletin gücünü yitirdiğine tanık olunmuştur. Bu tarihten sonra Epikuros ile Zenon'un izinden gidenler ilgilerini her şeyden çok bireye yöneltmişlerdir.

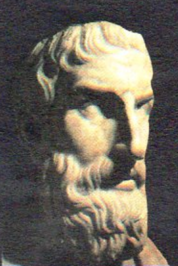
SOKRATES
Vatana ihanetle suçlanmış ve baldıran zehiri içmeye mahkum edilmiştir.

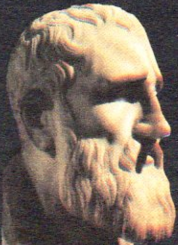
PLATON
Görünüşe bakarak gerçeği aramıştır.

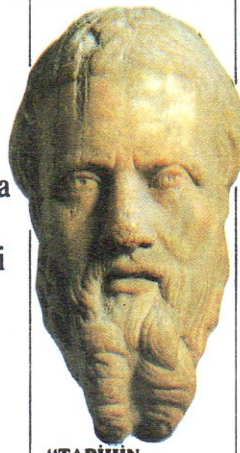
ARİSTOTELES
Düşünce kurallarını ilk kez inceleyen filozoftur.

EPİKUROS
İnsanı tanrılara inanmamaya ve zevkleri geliştirmeye çağırmıştır.

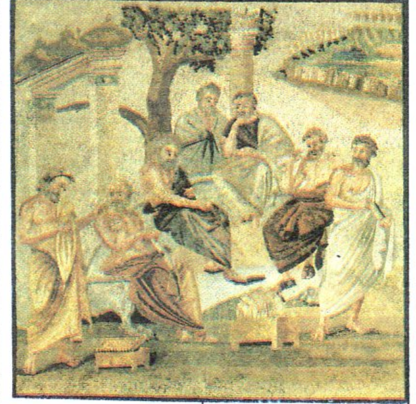

ZENON
Stoacılık felsefesine yeni bakış getirmiştir.

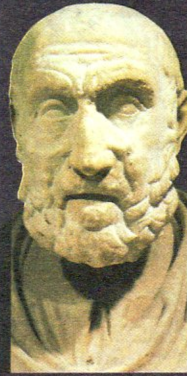
"TARİHİN BABASI"
Yunanlı tarihçi Herodotos, M.Ö. 5. yüzyılda yaşamış ve geziler yapmıştır. Dokuz bölümden oluşan "Tarih" adlı kitabı M.Ö. 490-479 yılları arasında Yunanlılar ile Persler'in yaptıkları savaşların önemli bir tanığıdır. Ardılı Thukydides, Peloponessos Savaşları sırasında kent devletlerin arasındaki çatışmaları bütünüyle "modern" bir sertlikle anlatmıştır.

APOLLON VE YEDİ BİLGE
Eskiçağ'da gizemli yedi kişi Yunanlılar'ın merak uyandıran "Bilge Zinciri"ne göndermede bulunmuştur. İçlerinde en yaşlısı denizden bir ağ yardımıyla altın bir kadeh çekmiştir. Bilgelerin birbirlerine ilettikleri bu altın kadehi içlerinden en genç olanı Delphoi kentinin tanrısı Apollon'a armağan etmiştir. Eskiçağ'ın Yedi Bilgesi olan Miloteslu Thales, Prieneli Bias, Atinalı Solon, Spartalı Khilon, Korinthoslu Periandros, Giritli Epimenides, Syralı Pherekydes'i Yunanlı bir ressam Boscoreale'de (İtalya) bir Roma evinin mozaiğinde betimlemiştir. Bilgeler, yaşadıkları çağa yeniden değer verildiğinin simgesi olan ve Yunan sanatının son dönemlerinde görülen geleneksel düzende olduğu gibi yarım daire oluşturacak biçimde oturmuşlardır.

Eski insanları hastalığı, tanrıların kendilerine gönderdiği bir kutsama olarak kabul ederlerdi. Apollon'un oğlu ve bir ölümlü olan Hekimlik Tanrısı Asklepios, tanrısal tıp ile insan tıbbı arasında bir aracıydı. Yunanlılar Epidauros'ta ona bir tapınak adamışlardı, buraya hastalar akın ederlerdi. Tapınakta Asklepios'a, adı "hijyen" sözcüğünün kökeni olan kızı Hygieia ile yan yana tapılırdı. Daha sonra felsefe dinden üstün tutulmuştur. İnsanlar sağlıklarının korunmasında herkesten önce felsefecilere güvenmişlerdir. Parmenides ile Demokritos ise "deneyimin" değeri üzerinde durmuşlar ve bundan sonra felsefeciler tıp uygulamalarından hiçbir sonuç çıkarmamışlardır.

Sonunda Perikles'in çağdaşı Hippokrates ilk tıp okulunu kurmuştur. Bu tarihten sonra sağlık ve hastalık doğal birer olgu olarak eğitim kapsamına alınmıştır. Ancak muayene, hastayı elle yoklayarak yaşamı ve sağlığı konusunda teşhis koymakla sınırlı kalmıştır.

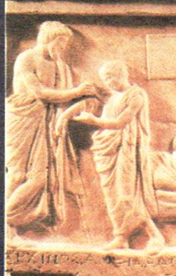
KOSLU HİPPOKRATES
Tıp sanatının kurallarını saptamıştır. Bugün de bir doktor mesleğe atılmadan önce "Hippokrates Yemini" etmektedir.

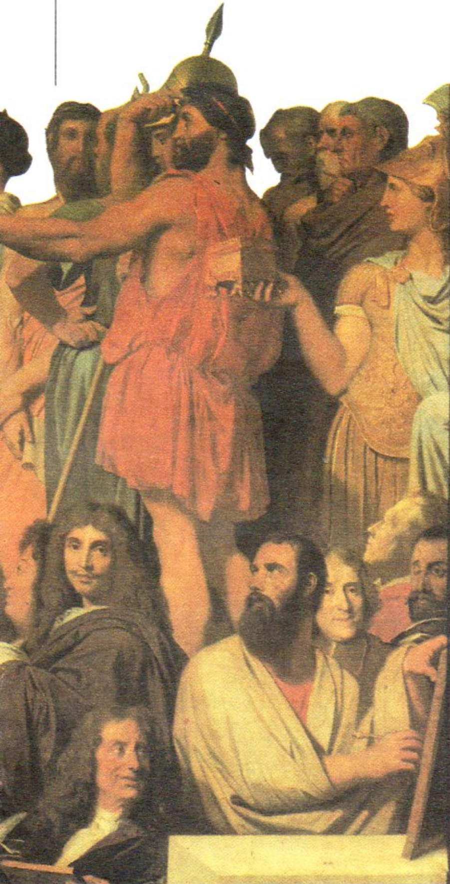

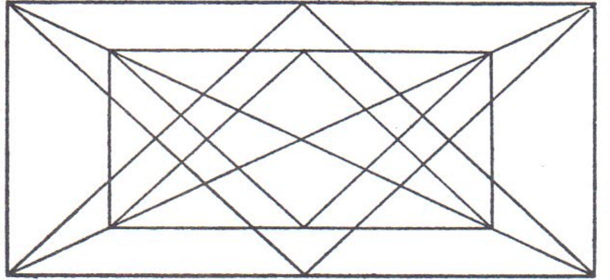
Kan alma işlemi Yunanlılar tarafından yapılmıştır.

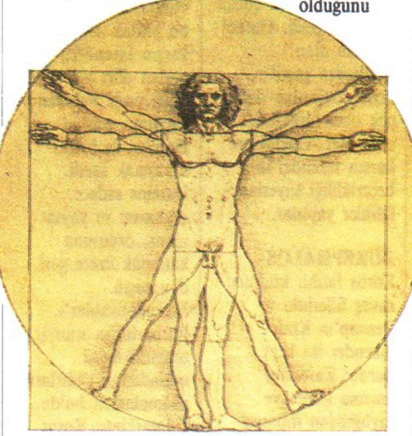

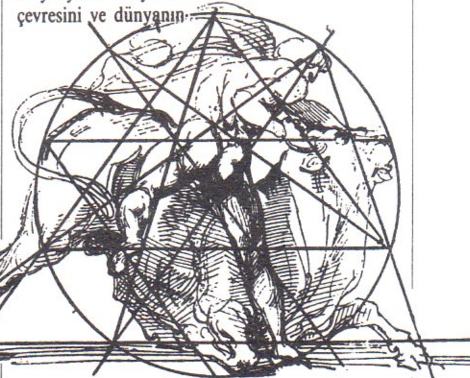
"HOMEROS'UN TANRILAŞTIRILMASI"
Bu temadan esinlenen Eskiçağ Yunan ve Roma kültürlerinin ateşli hayranı Ingres, Homeros'un ölümsüz tanrılar arasına kabul edildiğinde taç giydirildiği anın resmini yapmıştır. Aslında ölümsüz olan, Ingres'in çağdaşı kadınlarla erkeklerin önünde toplanarak hayranlıkla baktıkları yapıt olmuştur. Böylece, Eskiçağ ile 19. yüzyıl aynı hayranlık çizgisinde birleşmiştir. Sanatçının öğrencilerinden birinin yeniden ele aldığı "Homeros'un Tanrılaştırılması", 19. yüzyıldan bu yana Louvre Müzesi'nde Yunan yapıtlarının sergilenmesine ayrılan salonun tavanını süslemektedir.

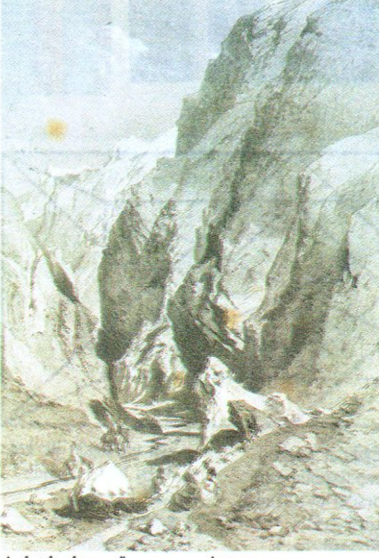
ALTIN KESİMİN BÜYÜSÜ
Yunanlılar, "yeryüzünün ölçülmesi" anlamına gelen geometride olağanüstüydüler. M.Ö. 6. yüzyılda filozof ve matematikçi Pythagoras çarpım tablosunu ve ondalık sistemi kurala oturtmuştur. Pythagoras'ın adı, hipotenüsün karesi kuramı ile birlikte anılır. Oysa, bu kuramı ondan bin yıl önce Babilliler çoktan biliyorlardı. Üç yüz yıl sonra ise Euklides cebir ve geometrinin temellerini atmıştır. Yunanlılar'ın geometrik şekillerin özellikleri konusundaki düşünceleri onları altın oranı (1.617) keşfetmeye götürmüştür. Bu sayı, bir tapınağın yüksekliği ile genişliği arasındaki orandır. Söz konusu sayı, tapınağın yüzü ile üzerinde yer aldığı kareye ya da dikdörtgene çok yakın olmayan toprak parçası arasındaki oranı verir. Parthenon (üstte) bu orana uygundur. Yıllarca sonra Leonardo da Vinci'nin (İnsan Gövdesinin Oranları) ya da Theodore Gericault'nun (Gergin Boğasına Boyun Eğdiren Herkül) yapıtlarında altın oranın uygulandığı görülecektir. Eratosthenes'e Pentathlos adı takılmıştı. Çünkü, Pentatlonun beş dalında çalışan bir atlet gibi Eratosthenes bütün düşünce sanatlarında olağanüstüydü. M.Ö. 3. yüzyılda dünyanın çevresini ve dünyanın aya uzaklığını ilk kez ölçen bilimadamıdır. Eski insanlar, gemilerin ufukta kaybolduğunu gördüklerinden dünyanın yuvarlak olduğunu düşünmüşlerdi. Eratosthenes ayın batışını izleyerek onların bu düşüncelerini doğrulamıştır.

İSKENDER VE ORDUSU
Mısır'dan İndus'a kadar 25.000 kilometre yol katettiler. Onlara kadınlar, uşaklar, mahkûmlar eşlik ediyordu.

İSKENDER'İN SEFERİ
İmparator Darius'un zenginlik kaynağı olan imparatorluğun fethiyle İskender, aynı zamanda entelektüel ve sanatsal bir güç de kurdu.

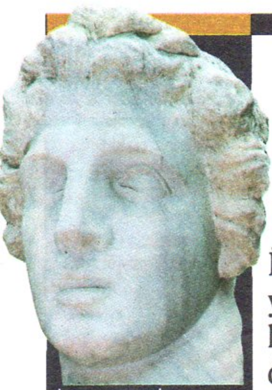
Anlatılanlara göre on bir yıl süren sefer sırasında on bin çocuk dünyaya geldi. Onlara düşman olan ülkelerden geçtiler, sayıca onlardan daha çok olan birliklerle savaştılar. Güçlüklere karşın İskender'in becerikliliği sayesinde fetihler yaptılar.

BUKEPHALOS
Poros fatihi, korkunç savaş fillerinin ve Pencap'ın Kralı İskender iki kent kurdu: Zaferinin anısına Nikea ve taylığından itibaren savaştıktan sonra ölen atı Bukephalos'un anısına Bukephalia.

İSSOS SAVAŞI
"110.000 düşmanın ölümüyle sonuçlanan bu parlak zafere karşın İskender, ondan dört beş stad daha önde bulunan ve kaçmaya çalışan Dareios ile bizzat savaşmak istedi. Dareios sadece arabasını ve yayını almış, ordusuna katılmak üzere geri dönmüştü. Makedonyalılar'ı, Barbarlar'ın sınırsız zenginliklerini sakladıkları çadırlarını yağmalarken buldu..." (Plutarkhos: Koşut Yaşamlar)

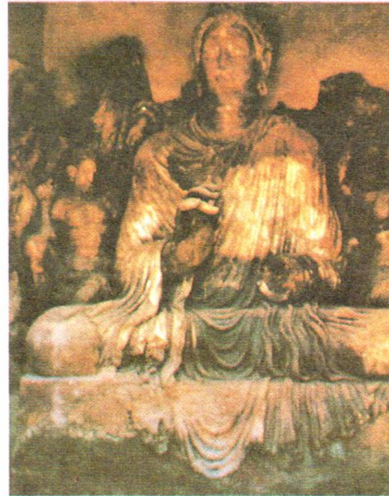
İSKENDER'İN İNSANCILLIĞI
"Ona gelip Dareios'un annesi ve eşinin iki çocuğu ile birlikte tutsaklar arasında götürüldüğü söylendiğinde sofraya oturuyordu (...) Birkaç saniyelik suskunluktan sonra (...) İskender (...) Leonatos'u göndererek onlara Dareios'un ölmediğini bildirmesini istedi. Onlarsa, İskender'e hiç inanmadılar." (Plutarkhos).

İskender'in imparatorluğu

İskender, yüce gönüllü kahraman imgesi yaratmıştır. Ancak, cömertliğinde her zaman hesaplı olmuş ve kendisine direnenlere acımasız davranmıştır. Tutkusu, bütün dünyadaki insanları tek bir imparatorlukta bir araya getirmekti. Ancak birlikte olduğu komutanlar İndus'tan sonra onu izlemek istemeyince, o da, turunu yarıda kesmek zorunda kalmıştır. Babil'de ateşlenerek 32 yaşında ölmüştür. Piadokhoslar -generalleri- imparatorluğu paylaşmışlardır. Ptolemaios Mısır'ı, Lysimakhos Trakya'yı ve Seleukos da Suriye'yi almıştır. Yunanistan ile Makedonya ise Antigonos'un torununun eline geçmiştir. Ancak tümü de kendi gücünü genişletmek istemiştir.

M.S. 10. yüzyılda İranlı bir şair tarafından derlenen Şehname (Krallar Kitabı), İskender'in Dareios'u vasalları tarafından öldürülünceye kadar nasıl teselli ettiğini anlatır. İranlılar'ın örnek aldıkları bir şövalye olan İskender, Afganistan'a kadar Makedonyalılar'ı yerleştirdiği koloniler kurmuştur. Zaman içinde, Yunanlılar'ın etkileri yerel sanatsal geleneklerle karışmıştır. Böylece, Gandhara sanatında Budda'nın yardımcıları Herakles'in özellikleriyle betimlenmiştir.

HELENİSTİK ÇAĞ'DA YUNANİSTAN
Helen (Yunan) kültürünün yayıldığı döneme Helenistik Çağ adı verilir. Bu dönem M.Ö. 323'te İskender'in ölümü ile başlar ve M.Ö. 1. yüzyılın sonunda son Helenistik krallığın (Mısır'da Ptolemaioslar) Romalılarca fethedilmesine kadar sürer.

Zeus-Ammon'un simgesi olan koç boynuzu ile betimlenme ayrıcalığı yalnızca İskender'e tanınmıştır.

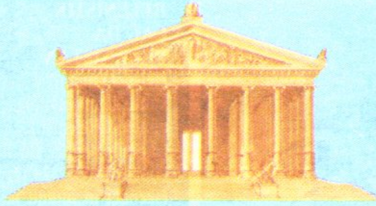
Mısır'ın fethinden sonra yüksek kabartmalarda İskender firavun görünüşünde betimlenmiştir.

Pers savaşçıları, pantolon ve kollu tunika giyerler, yumuşak başlık takarlardı.

Ptolemaios ailesinin son torunu olan Kleopatra M.Ö. 31 yılında Actium Savaşı'nda Marcus Antonius'un müttefiği olmuştur. Mısır Krallığı Roma'nın zengin bir eyaletine dönüşmüştür.

Bütünüyle mermerden yapılan Efes Artemis Tapınağı'nda 194 sütun vardı. Bezemelerinin bir bölümünün giderlerini Kroisos üstlenmişti.

Gemilere yol göstermek için yapılan ilk fener olan İskenderiye feneri, daha sonra adının bu tip yapılara verildiği Pharos Adası'na dikilmişti. M.Ö. 3. yüzyılda yapılmış, 14. yüzyılda yıkıma uğramıştır.

Babil'in asma bahçeleri her ne kadar Semiramis'in adıyla birlikte anılırsa da Nabukadnezar'ın yaptırdığı öne sürülür (M.Ö. 6. yüzyıl).

Karya Kralı Mausolos'un M.Ö. 4. yüzyılda yapılan mezarını çok sayıda kabartma ve heykel süslüyordu. Görünüşü o kadar görkemliydi ki, gösterişli mezar yapılarına bundan sonra "mozole" adı verildi.

Rodos Limanı'nın girişine 30 metre yükseklikte tunç bir Helios heykeli egemendi. Çok fantastik yeniden yapım tasarıları ortaya atılmıştır. Benzerlerinden çıkarıldığına göre, ayakları ile birer taşa basıyordu ve sağ yanına eğilmişti. Eğer bacakları yapılmamışsa, gövdesi toprağa gömülmüştü.

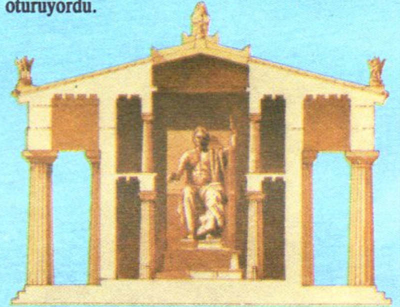

Dünyanın Yedi Harikası

Keops piramidi, Babil'in asma bahçeleri, Efes'teki Artemis tapınağı, Zeus'un Olympia'daki altın ve fildişinden heykeli, Mausolos'un Halikarnassos'taki mezarı, Rodos heykeli ve İskenderiye feneri, çok eski dönemlerden beri olağanüstü dekorları ve gerçekleştirilmelerinde gösterilen başarılı teknik nedeniyle şaşkınlık ve hayranlık uyandırmıştır.

Yüzyıllar boyunca dünyanın yedi harikası böylece sıralanmıştır.

M.Ö. 5. yüzyılda Phidias, Parthenon'da yaptığı Athena heykeli gibi Olympia'da Zeus'un altın ve fildişinden bir heykelini gerçekleştirmişti. Elinde bir Zafer Tanrıçası tutan Tanrı, çevresi kabartmalarla süslü bir tahtta oturuyordu.

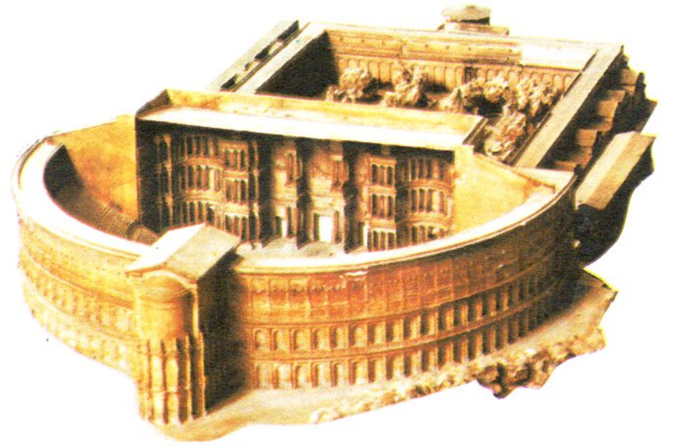

Yedi harikadan günümüze bir tek Keops piramidi tam olarak gelebilmiştir. Taban uzunluğu 230 metre, yüksekliği 137 metre olan taştan yapılmış görkemli piramidin yüzünü kaplayan parlak kalkerden levhalar kaybolmuştur.

Romalılar'ın tarihi

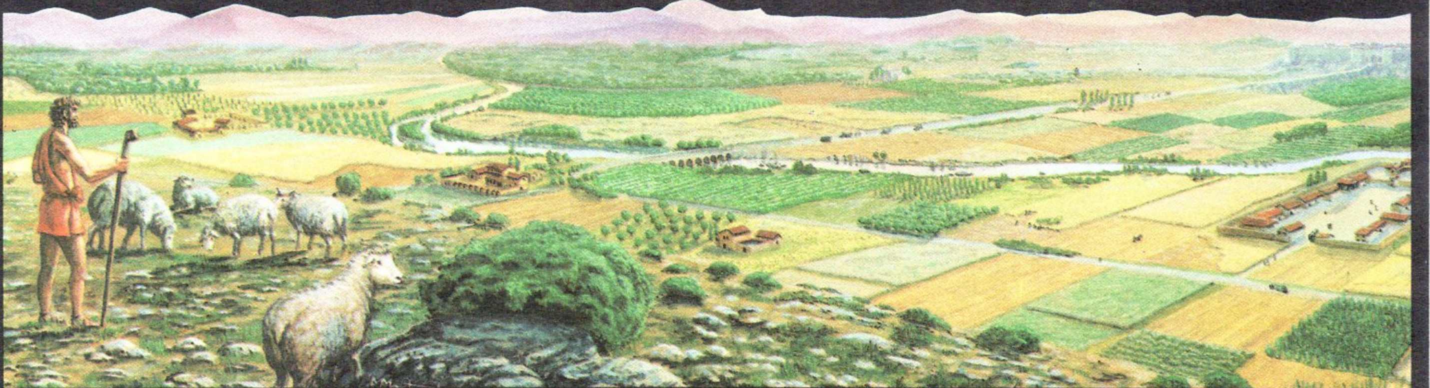

Orada, Roma bir efsaneden doğdu... Orada, Cumhuriyet ve İmparatorluğun kaderi yaşandı. Orada, Roma dünyanın merkezi, tanrıların ve insanların başkenti oldu.

Orada, imparatorla kardinal, subay, ordu komutanı, süvariyle okçu yanyanaydı.

Orada, yeni bir din doğdu: Hıristiyanlık.... Orada, Hunlar'ın, Ostrogotlar'ın, Visigotlar'ın ve Vandallar'ın hiç durmayan akınları ve Roma'nın çöküşü yaşandı.

Krallar kenti Roma

18. yüzyılda Rubens'in Romulus, Remus ve Dişi Kurt yapıtı.

Etrüskler ölülerini çoğunlukla yakıp kavanozlarda saklarlardı.

Eskiçağ tarihçileri kentlerin doğuşunu ya kahramanlara ya da tanrılara bağlamışlardır. Mitosa göre, Romulus M.Ö. 753 yılında Roma'yı böyle kurmuştur. Mitos tarihsel bir gerçeğe uygun düşmektedir: Palatin Dağı'nın ilk konutları (basit kulübeler) bu döneme tarihlenmektedir. Bir yüzyıl sonra, Etrüskler görkemli dönemlerini yaşarken Roma, kendini onların etkisinden kurtarmış ve güçlü bir kent olarak ortaya çıkmıştır.

CERVETERİ'DE ETRÜSK MEZARLIĞI
Bu görkemli mezarlar Roma'nın henüz ortaya çıkmaya başladığı yıllarda, Etrüskler'in, dikkati çekecek bir uygarlık düzeyine erişmiş olduğu konusunda bize çok sayıda kanıt sunmaktadır.

Düşman kardeşler

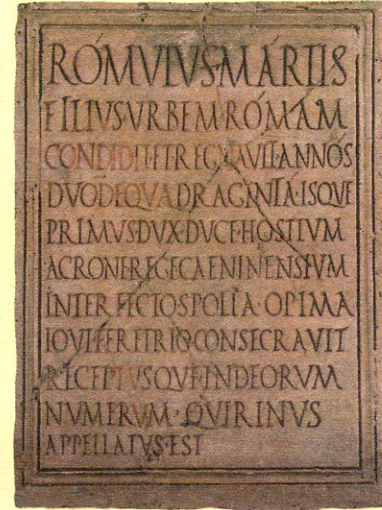
Romulus ile ikiz kardeşi Remus'a doğumlarından başlayarak büyük bir alınyazısı sözü verilmişti: Aineias'ın bu iki torunu Savaş Tanrısı Mars ile Latin Alba Kralı Numitor'un kızı vesta rahibesi Rhea Silvia'nın çocukları olacaklardı.

Ancak Numitor, tahtın varisi ikizlerden kurtulmak isteyen kardeşi Amulius tarafından tahtından indirilir. Çocuklarını terketmeye karşı olan Rhea Silvia, onları bir sepete koyarak Tiber'in sularına bırakır. Romulus ve Remus suda boğulmadan Palatin Dağı'nın eteğinde karaya çıkarlar. Burada o kadar ağlarlar ki, seslerini duyan bir dişi kurt -Mars'a adanmış hayvan- onları emzirir. Daha sonra da bir çoban gelip onları alır. İki kardeş, yetişkin yaşa geldiğinde Numitor'u yeniden tahta oturturlar, sonra yapılan şiddetli tartışmaların onuruna bir kent kurmaya karar verirler. Biliciler, kente adını vermesi için Romulus'u seçerler. Böylece kente Roma adı verilir.

Etrüskler için ikizlerin doğumu, tanrıların yardımının bir işaretiydi. İkizler, Yunan kahramanları Kastor ve Polluks ile eşit tutulurlar. Romulus ve Remus mitosunun kaynaklarından biri Kastor ile Polluks mitosu mudur?

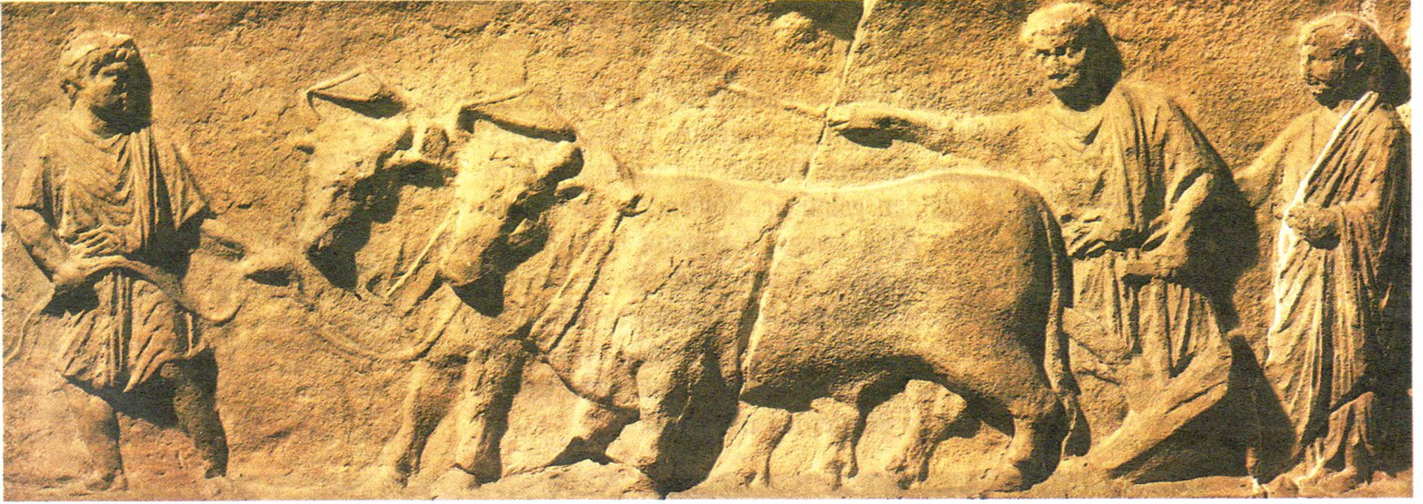

ROMA'NIN KURUCUSUNA ÖVGÜ!
Romalılar, kentlerinin bir mitos boyutuna gelen kuruluşundan başlayarak tarihlerindeki önemli olayları anmayı alışkanlık edinmişlerdir. Roma forumundaki bu yazıt, Romulus destanını anlatmaktadır.

SABİN KADINLARININ KAÇIRILIŞI
Roma'nın nüfusunun hemen hemen tamamının erkeklerden oluşması ve kadınların olmaması gelecekte kenti yok olma tehlikesiyle karşı karşıya getiriyordu. Bu nedenle Romulus bir tuzak düşündü: Komşusu Sabinler'i bir şölene çağırdı. Onlar da kızlarıyla birlikte geldiler. Romulus'un bir işaretiyle arkadaşları, Sabin kadınlarının üzerlerine saldırarak onları kaçırdılar (altta, solda). Öfkelenen Sabinler, Romalılar'a savaş açtılar. Ancak bu zaman içinde Sabin kadınları, eşleri olan Romalılar'ı sevmeyi öğrenmişlerdi. Roma'nın yüksek surlarının üzerinden bakarak eşleri ile babalarının birbirlerini öldürmek üzere olduklarını görünce onları ayırmak için savaşa müdahale ettiler. Uzlaşan iki halk bu tarihten sonra Roma kentinde birlikte yaşamaya başladı ve böylece Roma'nın nüfusu iki katına çıktı.

KAPİTOLİNUS KURDU
Gelip terkedilen ikizleri bulmuştur. Onları parçalayıp yiyeceği yerde, doyurucu toprak ve aynı zamanda da savaşçı acımasızlığıyla ortaya çıkarak onları süt dolu memeleriyle beslemiştir.

KURULUŞ TÖRENLERİ
Romulus, Roma kentine törenle sahip olduğunda Etrüskler'in bir dinsel törenine saygı gösterdi: Bir sabana koştuğu beyaz bir inekle beyaz bir öküz gelecekteki surların izlerini çizdi.

Kuzey İtalya'da Aquileia kolonisinin kuruluşunda aynı yolu izleyen magisterleri (üst düzey yönetici) gösteren bu alçak kabartmanın (İmparatorluk Çağı) tanıklık ettiği gibi Romalılar bu geleneği sürdürdüler.

İLK ZAFER ALAYI
Romulus, Roma'ya öldürdüğü Akron'un silahlarıyla girdi. Bu, Romalılar'ın zafer alayı geleneğinin başlangıcını oluşturdu.

Romulus, bir zamanlar kendinin de göçebe bir yaşam sürdüğünü hatırlayarak kentine yersiz yurtsuzları, haydutları ve yurdundan sürülen kişileri yerleştirdi. Roma büyüdü ve gücünü kanıtladı. Dahası, geleceğini de güvence altına aldı... Romalılar bir hileye başvurarak ülkelerine kadın nüfus sağladılar: Sabin kadınlarının savaşla sona eren kaçırılması macerası. Romulus, düşman kralı Akron'u öldürerek zafer kazandı. Bundan sonra Romalılar ile Sabinler tek bir halk oldular. M.Ö. 715 yılında Romulus öldüğünde bir fırtına ile göğe yükseldi. Burada, Quirinus adını alarak tarımı koruyan bir tanrı oldu.

Klasik çağda Romalılar bir destanın söz konusu olduğunu gözardı etmediler. Onlar, bir ölümlünün bir tanrıdan doğamayacağını biliyorlar ve dişi kurt öyküsünün olanaksızlığı yargısına varıyorlardı! Ne var ki, çok sayıda yazıt ve sanat yapıtı ile üne kavuşan bu görkemli kuruluş mitosuna bağlı kalmayı yeğliyorlardı.

Roma'nın uzak ataları arasında Yunanlar'ın kentini yerle bir ettikleri Troyalı kahraman Aineias'ı da sayıyorlardı. Aineias, Akdeniz'deki uzun yolculuğu sırasında birkaç arkadaşıyla birlikte Latium kıyılarında karaya çıkmıştı. Buradaki yerli Latium kralı Latinus kızı Lavinia ile evlenerek Lavinium kentini kurmuştu.

Romalılar, Romulus'un dayanıksız malzemeden yapılan kulübesini, yok olup gidinciye kadar büyük saygıyla korumuşlardır. İçinde ölü küllerinin saklandığı bu umeye, Romulus'un evinin biçimi verilmiştir.

Pompei'de Romulus'un betimlendiği bir fresk.

Latium kentleri

Bununla birlikte Latium'un eski kenti Roma değildir Kurucusu Romulus, Latin ovasına bakan Albanus Dağları'nın ortasında Alba Longa'dan gelmiştir. Söylenceye inanılacak olursa Alba Longa, Lavinium halkı tarafından inşa edilmiştir. Roma doğduğunda Latin dünyasının geleneksel başkentleri Alba Longa ve Lavinium'du. Latin dünyası, birbiri üzerinde kıskançlıkla hegemonya uygulamaya çalışan bağımsız kentlerden oluşuyordu.

JUPİTER BAŞI
(M.Ö. 4. yüzyıl)

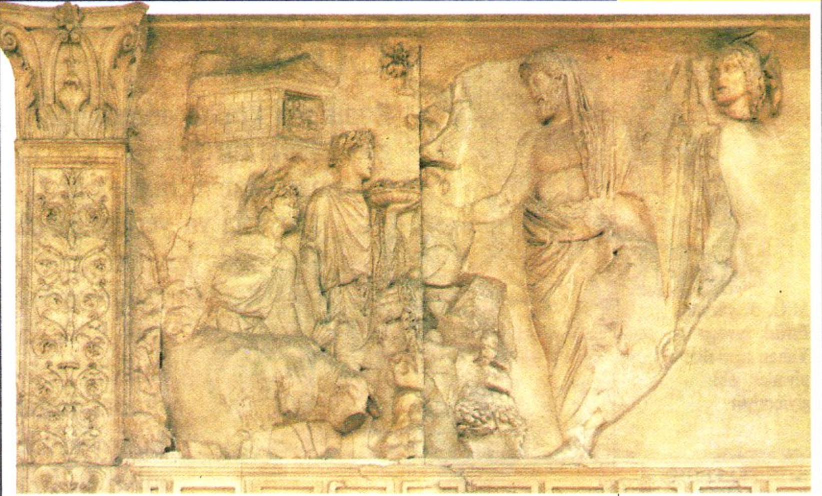
HORATİUSLAR VE CURİATUSLAR
Roma'da Tullus Hostilius'un döneminde (M.Ö. 672-641) Horatiuslar adı verilen üç erkek kardeş yaşar. Kız kardeşleri Camilla, Alba Longa'da yaşayan Curiatus adlı üç erkek kardeşten biriyle nişanlıdır. Ancak iki kent arasında bir çatışma çıkar: Dönemin geleneğine göre savaşın kaderini tek tek çarpışan dövüşçülerin saptamasına karar verilir. Roma, Horatiuslar'ı (yanda ant içmeye hazırlanırken görülmektedir), Alba Longa ise Curiatuslar'ı seçer... Savaş başlar: Curiatuslar, hasımlarından ikisini öldürür. Ancak üçüncü Horatius vuruşmaya tek başına devam ederek üç Curiatus'u da öldürür. Roma'ya döndüğünde onu büyük bir kalabalık karşılar. Kız kardeşi, geneldeki sevince katılmaktan çok uzakta, ona sitem eder. Çünkü Horatius onun nişanlısını öldürmüştür! Onurunun böyle çiğnendiğini görmek istemeyen dövüşçü öfkeye kapılarak Camilla'yı öldürür... Bu, Roma adaletinin kabul edemeyeceği bir cinayettir ve ilke olarak cezası ölümdür.

LATIUM KENTLERİ
(Harita Rönesans döneminde çizilmiştir). Tiber üzerinde yer alan Roma, Latin ovasında denetimi elinde tutmaktadır. Daha doğuda, günümüzün Castel Gandolfo'sunun yakınında, bir gölün yer aldığı eski bir yanardağın kenarında, Albanium Dağları'nın ortasında Alba Longa yükselmektedir.

AİNEİAS'IN KAÇIŞI
18. yüzyıldan kalma bu çini tabakta Troya'yı alevler içinde bırakıp giden Aineias, omuzlarında babası Ankhises ile birlikte betimlenmiştir. Arkada, Yunanlılar'ın kente girmesine olanak veren ünlü at görülmektedir.

ANMA KURBANI
Augustus döneminden kalan bu alçak kabartmada Aineias, Lavinium kentini kurmak için İtalya toprağına geldikten sonra bir sunağa doğru giderken gösterilmiştir. Bu ünlü örneği izleyen Roma magisterleri her yıl bu töreni yinelemek için antik kente gelirlerdi.

ON ÜÇ SUNAKLI KUTSAL ALAN
Burada çarpıcı bir düzende yapıldığı görülen Lavinium kentinin on üç sunaklı kutsal alanı kuşkusuz Latin Birliği'nin çeşitli kentlerinin ortak bir kült yeriydi.

AİNEİAS "HEROON'U"
En eski Latin kenti olan Lavinium'da, yukarıda yeniden kurma önerisi görülen tuhaf bir anıt yer alıyordu. Özgün durumunda, anıtın üzerini bir tümülüs örtüyordu. Bu, M.Ö. 7. yüzyılın başına ait olan, daha sonra Yunanlılar'dan örnek alınıp bir kahraman kültüne (heroon) adanarak kutsal alana dönüştürülmüş bir mezardı. Belirli bir dönemden sonra da anıtın koruyucu kahramanı kentin kurucusu olarak saygı gösterilen Aineias ile özdeş tutulmuş olmalıydı.

Latinler Alba'da Jüpiter'e tapıyorlardı. Aineias'ın mezarı olarak kabul edilen antik bir mezarın yanında değişik kentlerin yetkili kurulları bir araya geliyordu. Otuz halk topluluğundan oluşan Latin Birliği'nde Romalılar, diğerlerinin arasında özel ayrıcalığı bulunmayan bir halktı. Ancak krallık döneminden (M.Ö. 753-509) başlayarak Alba ve Lavinium dahil diğer Latin kentleri vasat birer kasaba olarak kalırken Roma güçlenmiştir. Nüfusu rakiplerininkinden daha çok ve onlardan daha zengin olan kent, kısa süre sonra egemenliği altına almaya çalışacağı Latin Birliği'nde ikinci derecede bir rol oynamayı kabul etmiştir.

Roma, ancak cumhuriyet döneminde, M.Ö. 338 yılında Latin halklara karşı giriştiği acımasız bir savaşla bütüncül bir egemenlik kurmayı başarmıştır. Buna karşın kent, dinsel önem taşıyan Alba'nın yerine ancak krallık döneminde geçmiştir. Horatiuslar ve Curiatuslar mitosu Roma'nın zaferle çıktığı bu saldırının anısını ölümsüz kılmıştır.

LAVİNİUM KAZILARI
İçlerinde çok sayıda adak eşyası bulunan çukurların yer aldığı birçok kutsal alanı gün ışığına çıkarmıştır. Çukurların adak eşyalarıyla tıka basa dolmaması için bir süre sonra yenileri kazılmıştır! Pişmiş topraktan çok sayıda adak heykelciği bulunmuştur. Özellikle tanrıça Minerva'nın bu betimi M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenmektedir.

Etrüskler

Roma'nın krallık döneminde İtalya'nın en güçlü halkı Etrüskler'di. Kökenleri hâlâ tartışmalı olan Etrüskler M.Ö. 8. yüzyılda Etruria'ya yerleşmişlerdi. Yaşadıkları alan günümüzün Toscana'sından Romalılar'a komşu oldukları Tiber Nehri'ne, bugünkü Vatikan'ın bulunduğu yere kadar uzanıyordu. Bütün Latin halkları gibi onlar da belirli bir düzeye gelmiş olmalıydılar. Bir zamanlar köylerde yaşayan ve özünde tarımla uğraşan bir halk olan Etrüskler'in Veii, Tarquinia ve Volisini gibi zengin kentleri vardı. İnce bir zanaat geliştirmişler, başta Yunanlı ve Fenikeli tüccarlar olmak üzere Akdeniz'in diğer ülkeleriyle takas ilişkilerine girmişlerdi. Bu olgu, onlara Orta İtalya'da doğan uygarlıkları önemli ölçüde etkileme olanağı vermiştir. Onları örnek alan diğer halklar kentler kurmuşlar ve dış etkilere açık olmuşlardır.

Etrüskler'in, komşularından daha ileri düzeyde olmaları Etruria'yı Eskiçağ'da gerçek bir düş ülkesi durumuna getiren zengin maden yatakları (bakır, özellikle de demir) ile bir ölçüde açıklanabilir. Böylesine bol maden yatağı nedeniyle maden işlemeyi çok önceden öğrenmişler, Elbe Adası ile karşısındaki kıyıya demir atölyeleri kurmuşlardır. Eskiçağ yazarlarına göre, bu ülkede gökyüzü yüksek fırınlardan çıkan dumanlar yüzünden her zaman karanlıktı.

Etrüskler için Yunanlılar'ın ve Fenikeliler'in çok istedikleri madenler kârlı bir ticaret anlamına geliyordu. Karşılığında onlar da Etrüskler'e, zengin mezarlarda binlercesi ele geçen Doğu'nun altın, gümüş ve fildişinden değerli eşyalarını ya da Yunan vazolarını gönderiyorlardı.

M.Ö. 5. yüzyılda Etrüsk savaşçısı. Yunan ağır silahlı piyadesi gibi giyinmiştir.

ETRÜSKLER'DE DEMİRCİLİK
Etrüskler, topraklarında bol miktarda bulunan demiri ocaktan çıkarıp işliyorlardı. Onların yüksek fırınları, şimdi bize "alçak fırın" gibi gelmektedir. Bunların yüksekliği ancak 2-3 metreyi buluyor ve Etruria'nın büyük bölümünü kaplayan ormanlardan elde edilen odunla çalışıyordu. Kimi kez de metalurji atölyelerinden az verim sağlanıyordu. Çünkü yataklardan çıkarılan demirin büyük bölümü kaybolup gidiyordu. Günümüzde, Toscana'da demir işletmeciliğine belki de Etrüskler'in bıraktıkları maden köpüklerinin yeniden değerlendirilmesiyle başlanmıştır!

TANRI LARES
Romalılar'ın Mars adıyla benimsedikleri Yunanlılar'ın Ares'inin eşdeğeri olan Etrüsk savaş tanrısının tunç heykeli (yanda).

ETRÜSK ETKİLERİ
Roma'da krallık dönemi yaşanırken

Etrüskler yükselme dönemindeydiler. Egemenlik alanları güneyde Campania'dan kuzeyde Padua Ovası ile Po Vadisi'ne kadar uzanıyordu. Aynı zamanda da Yunanlılar'ın Güney İtalya'da kurdukları kolonilerle ticaret ortaklıkları vardı.

DİNSEL TÖRENLER
Dua eden bu insan, ellerinin başparmaklarını gökyüzüne çevirmiştir. Bu, dinsel törenin uğur getirmesi için yapılan bir harekettir.

AYRICALIKLI KADINLAR
Etrüskler'de, üst sınıflardan kadınlar mücevher takmayı severler, bunları mezarlarına da götürürlerdi. Eşleri, uygulamada onlara eşit davranır ve geniş özgürlükler tanırdı. Böyle bir tutum dönemin Yunan ve Roma toplumlarında yoktu.

AİLELİ LAHİT
Kapağında pişmiş topraktan iki heykelin yer aldığı lahit bir Etrüsk çiftinin birbirine gösterdiği karşılıklı saygıya dayanan ilişkiyi çok iyi göstermektedir. Kadın, bir şölende güvence içinde eşinin yanına uzanmıştır.

BİLİCİLER
Etrüskler, olayları, yani tanrılardan gelen işaretleri yorumlamaya büyük önem verirlerdi. Özellikle kurban olarak kestikleri hayvanların karaciğerlerini inceleyerek bu işaretleri okumaya (böylelikle geleceği öğrenmeye) çalışırlardı. Falcılıkta uzmanlaşmış rahipler olan bu biliciler başlıbaşına bir "bilim" geliştirmişlerdi. Buradaki tunç aynanın arkasında, karaciğeri inceleyerek yorumlarda bulunan bilici Khalkas'ın çok ince çizilmiş betimi görülmektedir. Yunan mitolojisinde adı geçen Khalkas, Etrüskler'de de çok sevilirdi.

BENZERSİZ BİR TAKI
Takıların üzeri çok ince altın tozlarıyla kaplanırdı. Bu zanaatın eşsiz tekniğinin gizleri hâlâ açıklığa kavuşturulamamıştır.

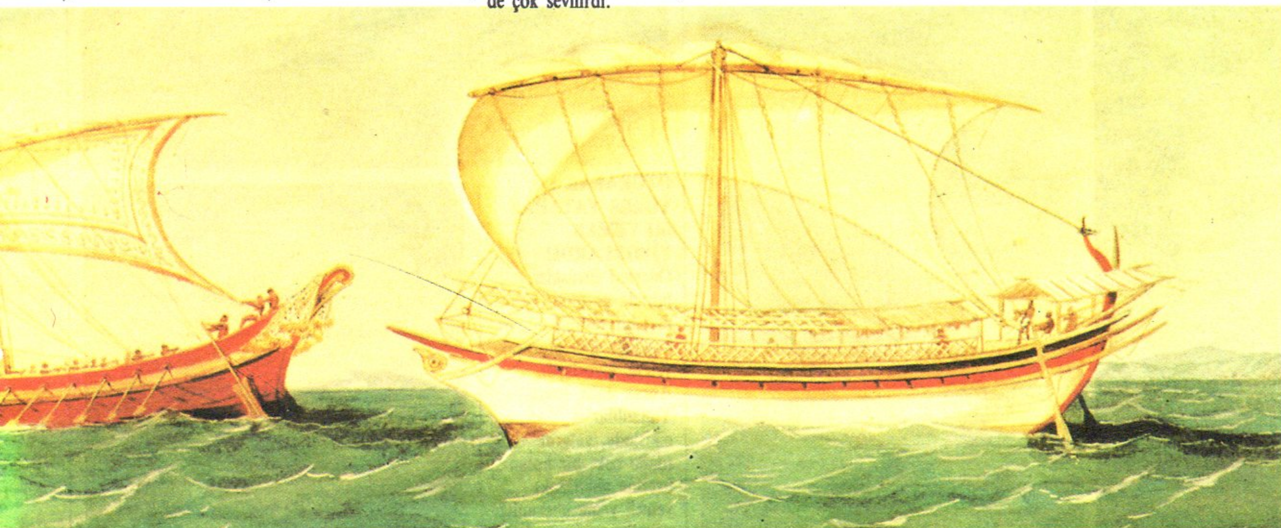
Bütünüyle özgün olan Etrüsk uygarlığı gizemlerini ortaya koymamaktadır. M.Ö. 700 yılında Yunanlılar ile ilişkiler kuran Etrüskler kendi yazılarını geliştirmişlerdir. İtalya'ya Yunan ve Doğu kültürlerini yaymışlar, yeni teknikler bulmuşlardır: Tunç işleme, yol ve kanalizasyon yapımı vb.

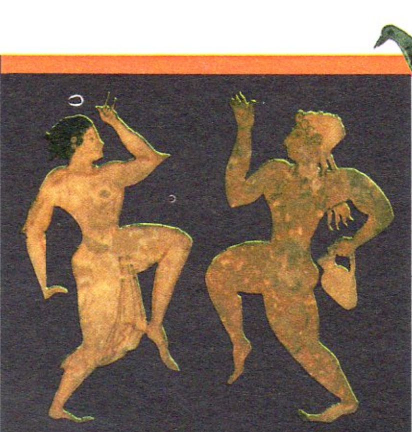
Romalılar, dinlerine son derece bağlı olan Etrüskler'in, başta olayları tanrılara danışıp yorumlama olmak üzere dinsel törenlerinden birçoğunu almışlardır. Etrüsk kadınları geniş bir özgürlük ortamında yaşamışlar, oysa Yunanlılar ve Latinler, kadınların özgür olmasını utanç verici bulmuşlardır. Son olarak da, Etrüskler olağanüstü bir ordu örgütü örneği sunmuşlardır. Roma'nın kurulduğu dönemde bu ordu Po Ovası'ndan Campania'ya kadar geniş bir alanı denetleyebilmiştir.

GİZEMLİ BİR DİL
Etrüsk metinleri, Yunan harflerine benzeyen harflerle yazılmıştır. Ancak bu dil, bilinen dillerin hiçbirine benzemediğinden bizim için anlaşılmazlığını korumaktadır. Söz konusu dil, Yunanca, Latince, Almanca, Keltçe, Slavca, Farsça

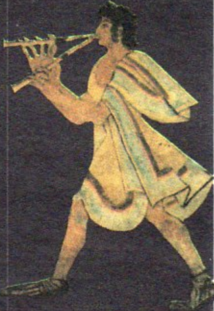
ve Sanskritçenin ait olduğu büyük Hint-Avrupa dil ailesinden değildir. Bu metinleri çözmek için biri Etrüskçe, diğeri de bilinen dillerden biriyle yazılmış iki dilde belge gerekmektedir. Ancak 1964'te Pyrgi'de bulunan ve burada resmi görülen altın külçesinin üzerinde yer alan metin hem Etrüsk, hem de Fenike dillerinde yazılmıştır. İki metin birbirinin aynı olmadığı gibi Fenike dilinde yazılanı da çevrilemeyecek kadar kötü durumda günümüze gelmiştir.

Bu fresklerde gülünç sahneler de görülmektedir. Müzikçiler kimi kez başını kendinden geçmişçesine geriye döndüren, ritmik biçimde kollarını sallayan, sıçrayan kadın ve erkek dansçılara eşlik etmektedir. Etrüskler, yedi telli lir ve çifte flüt çalarlardı. Bu iki çalgının zengin bir armonisi vardı.

Yunanlılar ve Romalılar Etrüsk müziğinin çekiciliğine inanırlardı. Bütün işlerini müzik eşliğinde yaparlardı. Hatta, hata yapan köleyi efendisi müzik eşliğinde kamçılayarak cezalandırırdı!

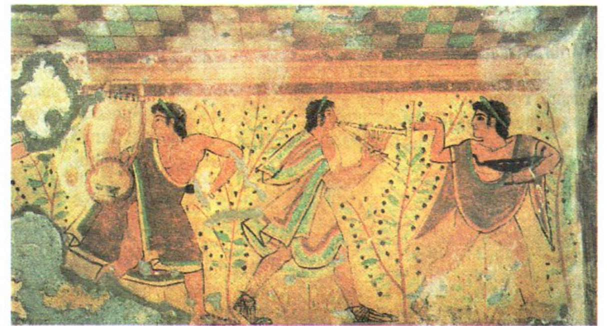

Geçtiğimiz yüzyıl arkeologlarının bulguları sayesinde Etrüskler'in çok sayıdaki mezar resimlerinin tazeliğine ve renklerine bugün de hayran kalabiliyoruz. Resimler, mezarlar açılıp havayla temas ettikten sonra yer yer silinmiş ya da solmuştur.

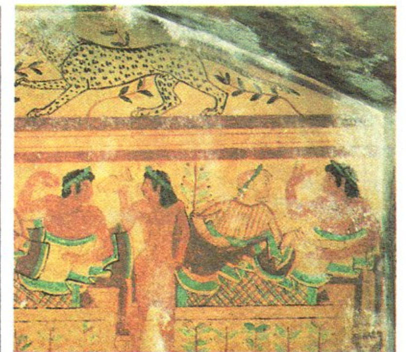
ETRÜSK MEZARLARININ BEZEMELERİ

Tarquinia ve Creveteri'de görülen mezarlar, çoğunlukla üzerleri varlıklarını uzaktan belirten bir tepecik (tümülüs) ile örtülü etkileyici anıtlardır. İçlerinde en az bir mezar odası vardır. Ölüler ya gömülürler (bu durumda taştan yataklara yatırılırlardı) ya da yakılırlardı ve bu durumda da, külleri kavanozlarda saklanırdı. Mezar odaları zengin bezenirdi. Zengin birer soylu olan mezar sahiplerine saygın bir yer sunabilmek söz konusuydu. Yoksullar ise toprağa açılmış çukurlara gömülürdü! Duvarların bezendiği resimlerin (özellikle Tarquinia'da) özelliği, tartışmalar açmış olmasıdır. Söz konusu resimler bu soylu kişileri ölümden sonra bekleyen yaşamı mı göz önüne sermektedir? Bu durumda ölümden sonraki yaşam, onların yeryüzünde tattığı örneğe uygun, mutluluğun zirvesinde bayramlar ve şölenler midir? Kimi kez böyle yorumlar da yapılmıştır. Birçok yerde, ölünün bütün ailesinin bir araya geldiği bir törene Cehennem Tanrısı Hades ile Persephone'nin de (Yunan mitolojisinden alınmıştır) katıldığı görülür. Diğer resimlerde betimlenen bu yemek çeşitli eğlencelerin yapıldığı bir cenaze şölenine benzemektedir. Etrüskler için (ve diğer birçok halk için) cenazeler büyük bir şölen fırsatıydı. Aile klanı bir arada ve güçlü olduğunu gösterirdi. Her ne olursa olsun, Yunanlılar'da ve Romalılar'da eşine rastlanmayan yoğun bir yaşam izlenimi uyandıran bu sahneler duygu yüklüdür. Biz de, bunları düşünerek yirmi beş yüzyıl kadar önce ölen zengin Etrüskler'in altın yaldızlı yaşamlarına doğrudan girmiş gibi oluyoruz.

OTURARAK MI, YOKSA YATARAK MI YEMEK YİYORLARDI?

Önceleri Etrüskler, burada görülen çok eski bir resmin ortaya koyduğu gibi oturarak yemek yiyorlardı. Ancak daha sonra Yunanlılar'ın etkisinde, yatarak (daha çok, bir kolun üzerine abanarak) yemek yeme alışkanlığı edindiler.

Mezar süslemeciliği

Etrüsk soyluları, eve benzeyen görkemli ve geniş mezarlarındaki fresklerde günlük yaşamlarından alınan sahnelerde betimlenmişlerdir (M.Ö. 6. ve 5. yüzyıllar). Tarquinia'da mezar sanatı doruğuna erişmiştir.

İşlenen temalar çok çeşitlidir: Atletik oyunlar, deniz ya da kara avcılığı, müzikçilerin eşliğinde değişik hareketlerin yapıldığı danslar, uşaklar yiyecek ve içki taşırken davetlilerin başlarında defne yapraklarından taçlarla yatakların üzerine uzandıkları şölenler tek tek ayrıntılarıyla gösterilmiştir. Mezar fresklerinin gerçekleştirilmesine Yunanlılar'ın sanat atölyeleri de yardımcı olmuştur. Bu freskler eşsiz birer kanıttır, çünkü o dönemden günümüze hiçbir önemli Yunan resmi gelmemiştir.

Etrüskler şölenler sırasında güzel kokan bir havayı solumaktan hoşlanırlar ve bu nedenle yanıcı kokular kullanırlardı.

Yunanistan'da yapılan bu vazo, şölen boyunca şarap sunmaya yarardı.

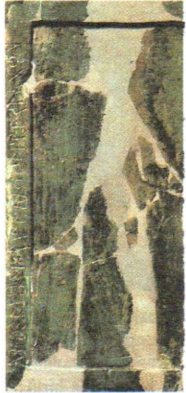

KADIN DANSÇILAR
Yunanistan'da da olduğu gibi davetlilerin önünde dans eden kadınlar ya esir ya da fahişeydi. Ancak Yunanistan'daki şölenlerde yalnızca erkeklerin bir araya gelmesine karşılık Etrüskler'de kadınlar da kocalarıyla birlikte bu şölenlere katılırdı. Bu, Etrüsk toplumunda kadınların özgür yaşadıklarının göstergesidir.

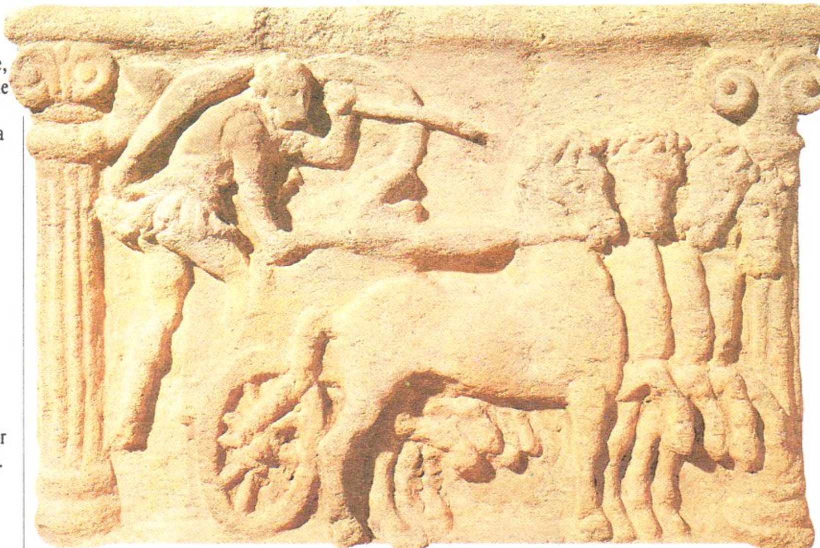

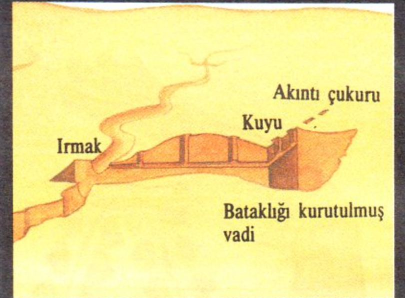
Yazı, Latium'da Etrüskler'le ortaya çıkmıştır. Bugün bizim kullandığımız Latin alfabesi, aslında Etrüsk kökenli bir alfabedir. O dönemde, yazı keten bezi üzerine mürekkeple ya da daha çok balmumuyla kaplı tabletlerin üzerine yazılırdı. Harfleri kazımak için sivri uçlu ince uzun bir kalem kullanılırdı (yazıyı silmek için kazımak yeterliydi). M.Ö. 7. yüzyıla tarihlenen bu yazılı tablet, değerli bir parçadır: Fildişindendir ve çevresinde kazılmış bir alfabe yer almaktadır.

ARABA YARIŞLARI
Roma'da çok sevilirdi. Ama Romalılar'ın, çok sevdikleri bu eğlenceden yoksun kalmayı beklemeyen Etrüsk krallarının bu tutkularına sahip çıktıklarını kimbilir? Tarihçi Titus Livius'a göre, Yaşlı Tarquinius Etrurya'ya at getirtmişti. Bu quadriga (dört atlı araba) binicileri ya da sürücüleri kısa bir tunika giyerlerdi.

Etrüsk kralları

Roma'da uzun zaman önce bir krallık kurulmuştu. İlk krallar destan kahramanlarıdır; yaptıkları işlerin ve onlara verilen adların ancak bir bölümü gerçeğe uygundur. Söylenceye göre, kimi kez Romalılar, kimi kez de Sabinler, Sabin kadınlarının kaçırılmasını izleyen savaştan sonra söz konusu iki halk arasında uzlaşma sağlamışlardır. Ancak M.Ö. 616 yılında Yaşlı Tarquinius adlı bir Etrüsk Kralı tahta çıkmıştır: Kurnaz söylevleriyle Romalılar'ı kandırmıştır.

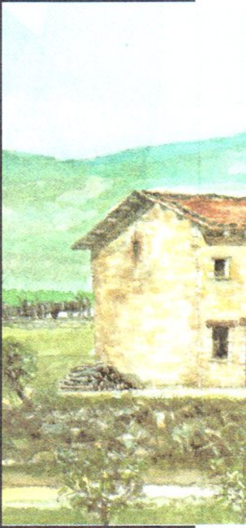

ROMA BATAKLIKLARI
Yunanlı tarihçi Halikarnassoslu Dionysios; Cloaca Maxima'yı ("Büyük Kanal") Roma'nın en büyük harikası diye tanımlamaktadır. Söz konusu kanal, Etruryalı mühendislerin uzun zamandan beri bildikleri bataklık sularını akıtma tekniğini Roma'ya getiren Etrüsk krallarının eseriydi.

BÜYÜK İNŞAATÇILAR
Etrüsk kralları Roma'yı ele geçirdiklerinde Etrurya'daki güzel kentlerinin özlemini çekmiş olmalıydılar. Burada ne bir anıt, ne de elverişli bir barınak vardı. Evler de, kulübeden ileri gitmiyordu.

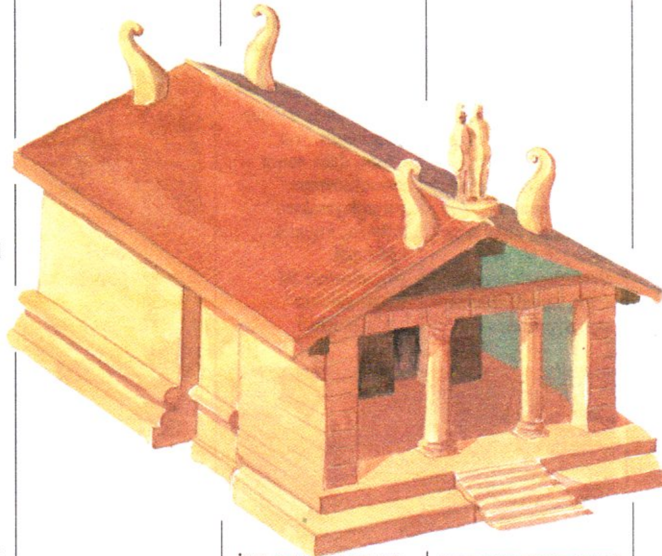
Etrurya'dan gelen sanatçılar ile yeni hükümdarlar kenti değiştirdiler. Evler artık sağlam doğramalar ve tuğlalar ile sağlam malzemeden yapılmaya başlandı.

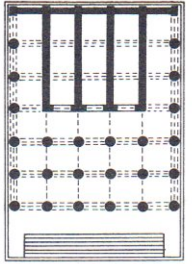

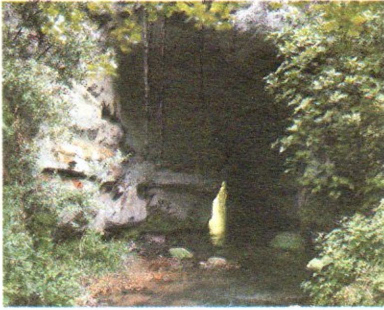

FRANÇOİS MEZARI
M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen bu mezar, Etrüskler'in Vulci kentinde bulunmuştur. Mezar odasını süsleyen olağanüstü freskler Roma'nın Etrüsk dönemi için yeri doldurulamayan birer belge niteliğindedir. Burada, Latin tarihçilerin bize anlattıkları Servius Tullius ile Tarquinius ailesinin diğer bireyleri gibi kişileri görürüz. Ancak burada anlatılan olaylar söylencelerin konu edindiği olaylara çok az benzemektedir. Burada örneğin; Yaşlı Tarquinius ile kralın kendi oğlu Tarquinius Superbus'a (Servius'u öldürerek ondan intikam almıştır) yeğleyerek ardıl olarak seçtiği Servius Tullius arasındaki ilişkilerin yakınlığı gösterilmektedir. Bu freskte Servius ile arkadaşları Romalı bir Tarquinius olan düşmanlarını kılıçtan geçirmek üzereyken görülmektedir. Buradan, Servius'un Yaşlı Tarquinius'u tahtından indirerek iktidarı ele geçirdiği sonucuna varılmaktadır.

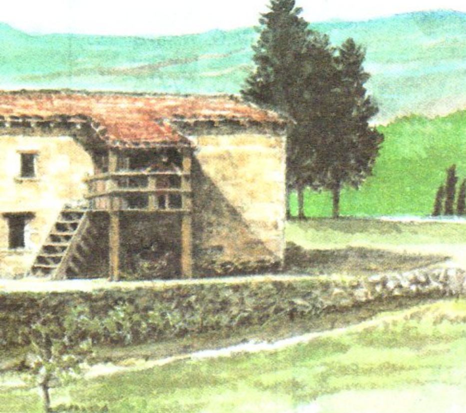
İLK TAPINAKLAR
İlk tapınakların yapımına bu dönemde Kapitolinus'a bakan büyük Jüpiter Tapınağı (Jüpiter Kapitolinus) ile başlanmış ve tapınak bu tarihten sonra kentin birinci kült yeri olmuştur. Etrüsk tapınaklarının Yunan tapınaklarından farklı özgül bir planı vardır. Önden girişi olmayan yüksek bir podyumun üzerinde yükselirler. Birçok tanrıya birden adanmışlardır ve böylece içlerinde bölmeler oluşturulmuştur. Capitol'de Jüpiter tapınağı aynı zamanda Juno ve Minerva tarafından da paylaşılmıştır.

SANAT YAPITLARI
Etrüsk mimarları Veleia'da, ırmağın üzerinden geçmek için kayalardan yaptıkları bir tür köprü olan Sodo Köprüsü gibi saygı duyulan ve iz bırakıcı yapılar gerçekleştirmişlerdir. Etrüskler'in bilgileri Romalılar'a gereksinme duydukları yapıları yaratabilme olanağı vermiştir.

Yaşlı Tarquinius'tan sonra tahta, M.Ö. 578-534 arasında hüküm süren Servius Tullius ile Tarquinius Superbus (M.Ö. 534-509) geçmiştir. Sarayın çok sıradan bir uşağının oğlu olan Servius Tullius tahta olabildiğince barışçıl biçimde çıkacaktır. Doğuşundaki büyük mucizeler ona olağanüstü bir alınyazısı vaat edecek ve kral da onu kendi oğlu gibi kabul edecektir. Tarquinius Superbus ise tersine, acımasız bir tirandır. Hakkının elinden alınması üzerine tahta şiddet yoluyla ele geçirmiştir.

Gene de, olayların akışının böyle olduğu kesin değildir. François mezarındaki fresklerden çıkarıldığı gibi Servius Tullius'un tahta çıkışı çok hareketli gerçekleşmiş olmalıydı... Bununla birlikte bu, Etrüsk Kralı'nın Roma'da bulunması gerçeğinin, kentin tarihi açısından belirleyici olan bu gerçeğin nedenini hiçbir zaman açıklamaz. Roma, Etrüsk kralları döneminde ön planda gelen bir kent olmuştur. Krallar, forumdaki bataklığı kurutturmuşlar, taştan tapınaklar ve evler yaptırmışlar, kanallar açtırmışlardır (Cloaca Maxima, Yaşlı Tarquinius döneminde yapılmıştır) ve aynı zamanda araba yarışlarını da Roma'ya getirmişlerdir!

MİNERVA BÜSTÜ
Roma'da ilk büyük heykeller Etrüsk kralları döneminde yapılmaya başlanmıştır. Bu heykeller önceleri Yunanlılar'ın, etkisindedir.

MAGİSTERLERİN GİYİMİ
Roma Cumhuriyeti döneminde magisterlerin giysileri, Etrüsk krallarınınkine benziyordu. Benzer biçimde, zaferle Roma'ya dönen Roma generalleri zafer alayı boyunca M.Ö. 4. yüzyılın sonunda bir Etrüsk resminde betimlenen kişininkine benzeyen bir giysi - altın işlemeli toga ve defne yapraklarından taç- giyerlerdi. Resimde betimlenen, adının Vel Saties olduğu saptanan soylu, kuşkusuz bir komutandır. Eline bir kaytanla bağlı kuşun uçuşunu izlemeye hazırdır. Kölesi Arnza, onun önünde çömelmiştir. Vel Saties, daha sonra kuşun uçuşunu yorumlayacaktır. Aslında, kuşların uçuşunun yorumlandığı fal sanatı yalnızca soylular içindi.

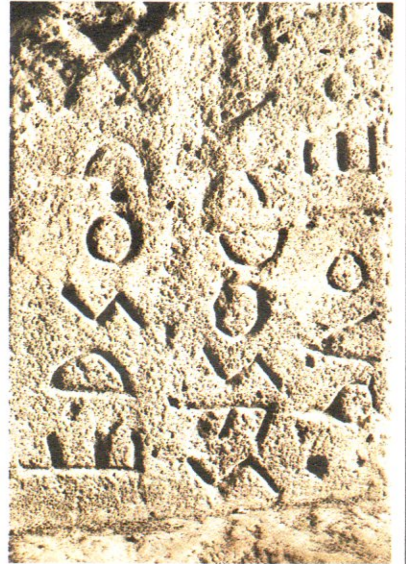
Krallığın sona ermesi

Bununla birlikte Romalılar'ın krallık dönemine ait anıları pek iyi değildir. Onlar için krallık, özellikle uyruklarının nefret ettiği Tarquinius Superbus döneminde tiksinti uyandıran tiranlık ile eşanlamlıydı.

M.Ö. 509 DEVRİMİ
Tarquinius Superbus halka ağır angaryalar yükleyen ve senatoyu oluşturan ileri gelen kişilerin önerilerini dinlemeyen bir tiran olarak kabul edilmektedir. Romalılar onun iktidarına güçlükle dayanmışlardır, ancak onlara devrim yapma kararını bir kadın vermiştir. Kralın oğlu, Romalı soylu bir kadın olan Lucretia'ya derin bir tutku duyuyordu. Savaşa giden kocasının yokluğundan yararlanarak Lucretia'nın evine girdi, onun namusunu lekeledi... Lucretia'nın kararı soruldu: Böylesine onur kırıcı bir durumda yaşayamazdı. Ancak ölmeden önce tiranın oğlunun öldürüldüğünü bilmek istiyordu. Yanda Jan Van Hemessen'in (1500-1563) bu sahneyi gösteren bir resmi.

LAPİS NİGER'İN KEŞFİ
1899 yılında arkeolog Giacomo Boni, forumun yakınında siyah mermer bir taş buldu; mermerin altını kazan işçiler üzeri yazıtlarla kaplı bir steli gün ışığına çıkardılar. Cumhuriyet dönemine tarihlenen bayındırlık etkinliklerinden kendini kurtaran stel daha eskiye, krallık dönemine aittir. Aslında burada bir kraldan (Latincesi rex) cümlesi çözülebildi: "Buraya zarar veren kişi cehennem tanrılarına adak edilecektir." Eski yazarlar Lapis Niger denilen bir kara taşın varlığından söz ederler. Eğer bu mermer taş, kesin bir şey söylenmemekle birlikte, bir M.Ö. 6. yüzyıl tapınağına ait değilse, Lapis Niger olabilir. Bu keşif, kuşkusuz tarihçilerin ve Bakan Guido Baccelli gibi devlet adamlarının merakını

söz ediliyordu, ama metnin bütünü arkaik Latince yazılmış olduğundan anlamak güçtü. Sadece ilk çekmiştir. Resimde Baccelli, Septimus Severus takı yakınında kazı şantiyesini ziyaret etmektedir.

ROMA'YI BAYINDIR DURUMA GETİREN YEDİ KRAL
Romulus (M.Ö. 753-715)
Numa Pompilius (M.Ö. 715-672)
Tullus Hostilius (M.Ö. 672-640)
Ancus Martius ((M.Ö. 640-616)
Yaşlı Tarquinius (M.Ö. 616-578)
Servius Tullius (M.Ö. 578-534)
Tarquinius Superbus (M.Ö. 534-509)

Roma, evrenin merkezi: İsa'nın, Jüpiter Kapitolinus'un yerine geçtiğini gösteren bir Ortaçağ haritası.

Roma Cumhuriyeti

Kapitolinus'un tepesinde Jupiter Optimus Maximus (Çok İyi-Çok Büyük Jüpiter) bütün Roma'yı koruması altına almıştı. Cumhuriyetin kurulduğu M.Ö. 509 yılında tanrıya adanmış bir tapınağın yapılmasıyla Jüpiter'e, Jüpiter Kapitolinus adı verilmiştir. Tapınağın temelleri kazılırken bir insan başı bulunmuştur. Etrüsk bilicileri için bu, söz konusu yerin tüm dünyaya egemen olduğu anlamını taşıyordu.

KAPİTOLİNUS ÜÇLÜSÜ Jüpiter (ortada), Minerva (sağda) ve Junon (solda) aynı kültte bir araya gelmiştir.

İtalya'nın fethi

Roma Cumhuriyeti, kuruluşundan başlayarak kendini komşularına karşı savunmuştur: Önce, bir rekabeti yok etmek için içteki kargaşalıklardan yararlanan ve giderek çok güçlenen diğer Latium kentlerine, sonra da krallığı yeniden kurmak isteyen Etrüskler'e karşı.

Romalı lejyon askeri (burada, Zafer Tanrıçası ile taçlandırılmış) cumhuriyetin gücünün simgesi olmuştur. Bu güç, ordunun örgütlenmesindeki birlik ve beraberliğe dayanmıştır.

Bu ilk çatışmalar kentte siyasal ve askeri birliği pekiştirmiş, Romalılar'ı tanrıların desteğinden yararlanmaya ikna etmiştir. Gene de Roma, güç saatler yaşamıştır. Düşmanlarının bazısı acımasız savaşçılardı. İtalya'nın kuzeyinde (Gallia Cisalpina) yaşayan Gallialı Senonlar böyleydi: M.Ö. 390'da şefleri Brennus'un komutasında Roma'yı ele geçirmişler ve ancak büyük bir fidye aldıktan sonra kentten ayrılmışlardır. Aynı durum İtalya'nın merkezinde dağlarda yaşayan Samnitler'le de yaşanmıştır. Samnitler M.Ö. 321 yılında bütün Roma ordusunu esir almışlardır. Romalılar esaret ritüeline boyun eğmişler, boyunduruk takılan mahkûmlar iki büklüm yürümek zorunda kalmışlardır (buna Caudium Yabalarının Öyküsü adı verilir).

Bu askeri başarısızlıklara karşın Romalılar, İtalya'nın birçok kentine kendilerine yardımcı birlikler (müttefikler) ile para sağlanması zorunluluğunu getiren anlaşmalar yapmışlardır. Her şeyden önce, kazandıkları zaferlerle yarımadanın en güney ucuna kadar yayılan geniş bir toprağı yavaş yavaş fethederlerken bu bölgede yaşayan Yunanlı nüfus M.Ö. 275 yılında korkunç kral Pyrrhus'u imdada çağırmıştır. Yeni ele geçirdiği bu topraklar Roma'ya "koloniler", yani kendine özgü bir örneğe göre örgütlenmiş ve nüfusun büyük bölümünün özümlenmeye elverişli olduğu kentler kurma olanağı vermiştir. Toprak eşit oranlarda paylaşılmış, ama bazı geniş araziler de dağıtılmadan kalmıştır. Bu arazilere çok yoksul halkın yerleştirilmesi istenmiş, ancak toprakları kiralamış olan zenginler, geri vermeyi kabul etmemişlerdir.

KASTOR VE POLLUKS
Zeus ile Leda'nın oğulları olan ikizler, simgeleri at olan birer kurtarıcıydı. Söylenceye göre, M.Ö. 5. yüzyılın başında Latinler'e karşı giriştikleri Regillus Gölü Savaşı'na Romalılar'ın yararına müdahale ederler. Daha sonra Forum'a gelerek atlarına su içirirlerken görülürler ve zaferi duyururlar. Atlıların koruyucuları olduklarına inanılarak, görüldükleri bu yere bir tapınak yapılır. Cumhuriyetin ilk yıllarına ait örnek oluşturan öykülerin bazısında kahraman olarak Scaevola, yani Solak denilen Caius Mucius'un (altta) adı geçer. Roma'yı kuşatan Etrüsk Kralı Porsenna'yı öldürme girişiminin başarısızlığa uğramasıyla sağ elini yanan kömürlere daldırır ve böylece Romalılar'ın zafer kazanmak için hiçbir özveriden kaçınmayacaklarını gösterir. Bundan etkilenen Porsenna'nın kuşatmayı kaldırdığı söylenir. Tribunus plebis olan iki kardeş, Tiberius ile Caius Gracchus (altta) lejyona en çok asker sağlayan küçük işletmeciler sınıfını yeniden oluşturmak amacıyla zengin toprak sahiplerinin tekelinde bulunan toprakları yeniden halka dağıtmak isterler. Ancak bu dağıtımın dışında kalan İtalyanlar kadar toprakları ellerinde bulunduran kişilerin de şiddetli muhalefetiyle karşılaşırlar. Bu cömert tasarılarını yaşamlarıyla öderler.

KATİPOLİNOS'UN KAZLARI
Roma'nın geri kalan bölümüne hâlâ egemen olan Gallialılar beklenmedik bir anda Kapitolinus'u ele geçirmeye girişmişlerdir. Ancak düzenledikleri gece saldırısı kutsal kazların bağırşarak uyarıda bulunmasıyla başarısız kalmıştır.

Bu öykü, hoş olduğu kadar olasılıkla da bir söylence veya Romalılar'a kentlerinin düşürülemez olduğunu kanıtlamak isteyen tarihçilerin buluşudur.

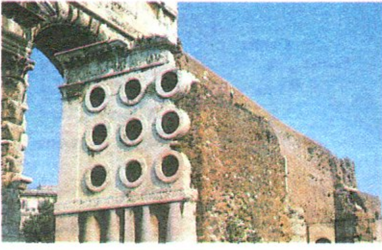

Romalı lejyon askerlerinin başlıca iki silahı, onları Barbarlar'dan ayıran miğferleri ile ön saftaki askerlerin fırlattıkları pilum adı verilen mızrakları ve yedek birliklerin kullandıkları bir tür mızrak olan ''hasta''ydı.

SAMNİT SAVAŞÇISI (altta) Romalılar'ın İtalya'daki en acımasız düşmanları, onları taktiklerini ve silahlarını değiştirmek zorunda bırakan Samnitler'di.

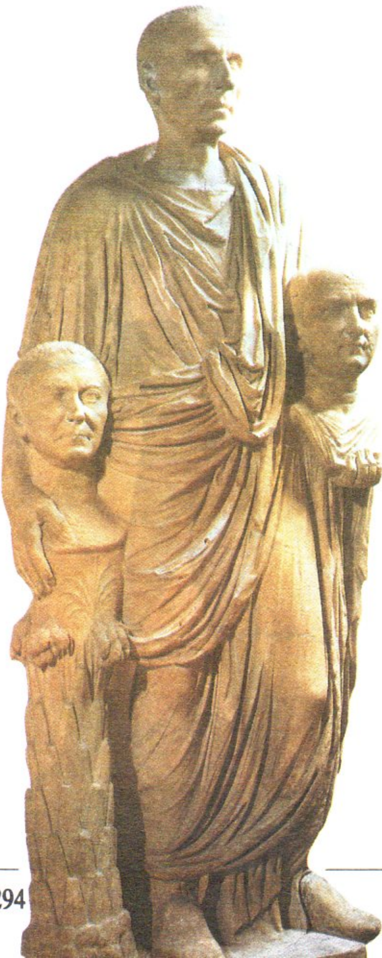
YARIMADANIN ROMALILAŞTIRILMASI
Latium'un küçük bir kenti olan Roma'nın artık İtalya adı verilen topraklara, yani kuzeyde Etruria ile güneyde Bruttium (günümüzün Calabria'sı) arasında kalan yerlere silah gücüyle kendi yasasını dayatması iki yüzyıldan fazla sürmüştür. Askeri fetihleri birleşme izlemiştir: Roma yollar yapıp koloniler kurarak bütün yarımadaya kendi siyasal örneğini ve yönetimsel yapılanmasını dayatmıştır.

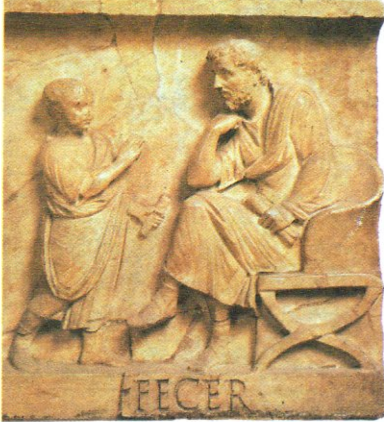
MEZARLAR
Ölülerin kentin içine gömülmesi yasaktı. Bu nedenle aileler mezarların çok uzakta olmamasını istediklerinden bu yapılar genellikle sur diplerine ve kente gelen yolların iki yanına yapılırdı. Soylu ailelerin mezarları anıtsaldı, ancak fırıncı Eurysatius'un ekmek fırınlarıyla süslü görkemli mezarı da onlardan aşağı kalmıyordu (üstte). Eurysatius sıradan bir fırıncı değildi ve özellikle işinde çok başarılıydı. Çok pahalıya mal olan piramit biçimli mezarı, M.Ö. 1. yüzyıla tarihlenir. Altta, Romalı bir soylu, bir törende çok benzediği atalarının portrelerini taşımakta ve eski bir aileden geldiğini kanıtlamaktadır.

Sokaklarda yaşam

İnsanların sık sık gittikleri yerlerin, kırların, sokakların, mahallelerin ve kuşkusuz evlerin de koruyucu tanrıları vardı. Evlerde bu tanrılar Etrüsk tanrılarıyla karışmıştı. Köydeki evine gelen bir Romalı, aile ocağının koruyucu tanrısına dua ederdi. Benzer biçimde, geziye çıkmak için de koruyucu tanrıya dua edilirdi. Roma kentinin de kendine özgü bir koruyucu tanrısı vardı. Çünkü, burada yaşayanlar Roma'yı bir tür ev diye kabul ederlerdi.

Geleceğin yurttaşları olan çocukların eğitilmesi Romalılar'ın yaşamlarında önemli bir yer tutardı. Bu önem, onların öğretmenleriyle birlikte betimlenmesinin nedenini de açıklamaktadır.

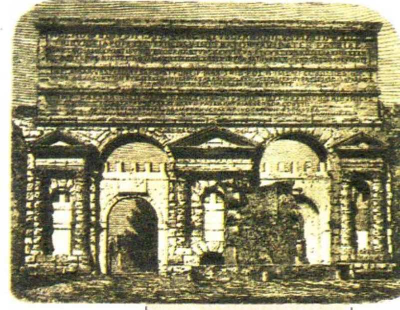
Ayağına batmış bir dikeni çıkaran bu genç bize heyecan vermek için ne kadar da yakın.

Akdeniz insanları olan Romalılar'ın yaşamı sokakta geçerdi. Palatin'deki geniş ve güzel evleri alacak durumda olmayan Romalılar dar sokaklara bakan birkaç katlı apartmanlarda yaşarlardı. Bu evlere ışık ender girer ve ancak uyumak, yemek yemek, aile törenlerine katılmak için eve gelinirdi.
Zanaatçı ya da ziraatçı olmayan Romalının günlük yaşamının önemli bölümü sokakta, toplantıların dışında da, sosyal ve siyasal ayrıcalıkların tanındığı kamu yerlerinde geçerdi.

Bazı dükkânlar -restoran gibi- çok sevilen yerlerdi. Buralarda yönetimdeki kişilerin değerlilikleri birbirleriyle karşılaştırılır, dünyanın öte ucunda savaşan lejyonlardan gelen haberler yorumlanır, en son zafer alayı ve bu nedenle verilen yemek şöleni anımsanır, kentin güzelleştirilmesi için yapılan çalışmalar konusunda öğüt verilir ya da gelecekteki oyunların tahminleri yapılırdı.

Mahallelerde yaşamın önemi büyüktü. Her mahallenin temsilcileri ve kendi kültleri vardı. Bazı ulusal dinsel törenler aynı zamanda kişiler arasında bir rekabet de doğururdu. Kutsal bir at başını alıp mahallenin kutsal alanının kapısına yerleştirmek için mücadele verilen ekim bayramı böyleydi.

Bu olaylarda yurttaşlar ile yurttaş olmayanlar, zenginler ile yoksullar, özgür insanlar ile köleler arasındaki ayırım, halkın ruhunun başarı çerçevesinde birleşmesi amacıyla ikinci plana atılırdı. Yaşamın sokakta böylesine yoğun geçmesi coşkunun yol açtığı bazı olayların ya da Roma'yı karıştıran başkaldırıların neden başgösterdiğini de açıklamaktadır.

KENTE SU SAĞLANMASI VE KİRLİ SULARIN ATILMASI

Romalılar'ın kente su getirme tekniği olağanüstüydü ve fethettikleri ülkeleri de bu gelişmeden yararlandırırlardı. Roma'ya su, bazı

bölümleri anıtsal kapılara dönüştürülen su kemerleriyle getirilirdi. Ancak kullanılmış suların atılması, Forum ve Mars Alanı'ndaki bataklıkların kurutulması da gerekiyordu. Cloaca Maxima, Tiber Nehri'ne döküldüğü yer bugün de görülebilen geniş bir kanalizasyon ağıydı (üstte). Evlerde böyle bir kanalizasyon düzeni olmadığından latrina adı verilen genel tuvaletler yapılır ve siyasal tartışmalar buralarda yer alırdı.

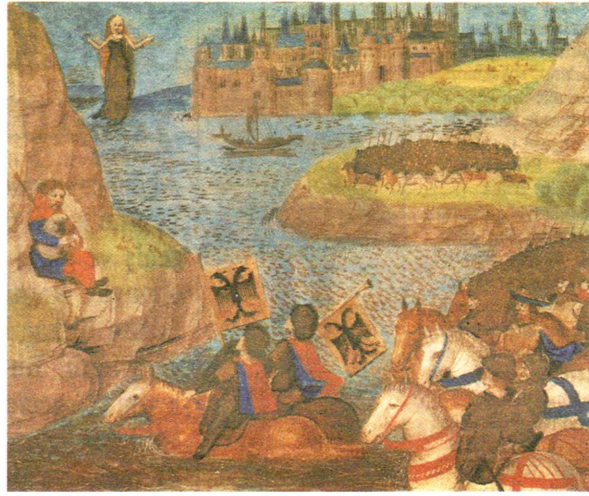
Cumhuriyetin sona ermesi...

Cumhuriyetin son yüzyılı aşırılıklar ve büyük şiddetler yüzyılı olmuştur. İdeal olduğu sanılan bir siyasal sistem çökmüştür. Bozulma süreci iç çatışmaların yanı sıra toplumsal, siyasal, ekonomik, töresel ve entelektüel evrimleşme ortamında son bulmuştur. Bütün İtalyanlar Roma yurttaşı olma hakkını elde ederken siyasetçiler daha çok yetki istemişler, ordu da cumhuriyetin değil generallerin ordusu olmuştur.

Askerlerin desteğiyle Marius yedinci kez konsüllüğe gelmiştir. M.Ö. 82 yılında Senato, Marius'un muhalifi Sulla'ya olağanüstü bir dikta gücü konusunu danışmış, böylelikle, ardıllarına aşırılıklar yolunu da açmıştır. Her zaman krizde olan İtalya'da on yıl sonra Spartaküs'ün yönetiminde esirlerin ayaklanması, iktidarı ciddi olarak endişeye sürüklemiştir. Sezar, kendini "yaşam boyu diktatör" ilan ederek cumhuriyete öldürücü darbeyi indirmiştir. M.Ö. 44 yılında 15 Mart'ta öldürülmesi yeni bir iç savaş dönemi başlatmıştır. Senatörler, Sezar'ın kendini kral seçtireceği korkusuyla onu öldürmeye karar vermişlerdi. Evlat edindiği Octavius ise on yıl sonra, Augustus adıyla otoriter bir rejim, imparatorluk rejimi kuracaktı.

Mars Alanı'nda Pompeius'un yaptırdığı tiyatro, tutkuları ölçüsünde dev boyutlardaydı (130 metre çapında, 45 metre yükseklikte). Büyük bir sütunlu kapı, bahçelere açılıyordu.

SEZAR, RUBİCON'U GEÇİYOR
Rubicon, Roma ile Gallia Cisalpina arasında sınır oluşturan bu küçük ırmaktı. Popülerliği korku uyandıran Sezar için Senato, ırmağın askeri birliklerle geçilemez olduğu yolunda karar vermişti. Sezar uzun süre duraksadıktan sonra, ırmağı geçmeden önce "Alea jaca est" (Ok yaydan çıktı) dedi.

SENATO'DA CİNAYET
Senato'da herkesin gözü önünde öldürülen Sezar, yirmi üç hançer darbesi almıştır. Darbelerin çoğu, Cassius ve Brütüs gibi dostları tarafından indirilmiştir.

Philippos Savaşı'nda (M.Ö. 42) Octavianus ve Marcus Antonius cumhuriyetçilere karşı zafer kazandılar. Bu tarihsel olay Roma İmparatorluğu'nun kurulmasına götüren önemli bir aşama olarak kabul edilir.

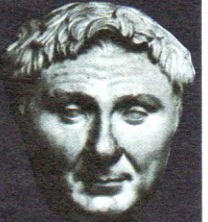
Cumhuriyetin sonundan elimize kalan, Plutarkhos'un, Yunanistan'ın önemli kişilerine koşut olarak özgeçmişlerini kaleme aldığı, insanların betimlendiği bir portreler galerisi oldu. Bu kişilerin tümü rejimin yıkılmasının, hırslarında ölçü tanımamanın, sosyal ve siyasal gerçeğin evrimine uyum sağlayamamış kurumları korumanın anlamsızlığını anlayamamanın bir ölçüde sorumlusuydular. Ancak hepsi de kendi içlerinde olağandışı olan bu kişilere hayranlık duymamak güçtür.

Marius, Tötonlar ve Kimberler ile savaştı (M.Ö. 102).

diktatör Sulla düşmanlarına şiddet uyguladı

Pompeius, Doğu eyaletlerini ve Sezar'ın katillerini ele geçirdi.

Cicero, konuşma sanatının ölümsüz ve saygın örneği oldu.

Çok güçlü bir yönetici olan Sezar'ın sonu çöküşle bitti.

Octavianus, sonunda büyük bir imparator olacak hırslı bir gençti.

İmparator Augustus fetihlerini gerçekleştirmek için olağanüstü askerler yetiştirirdi. İç savaş (M.Ö. 44-31) askerliğin bir meslek olarak görülmesine neden olmuştur.

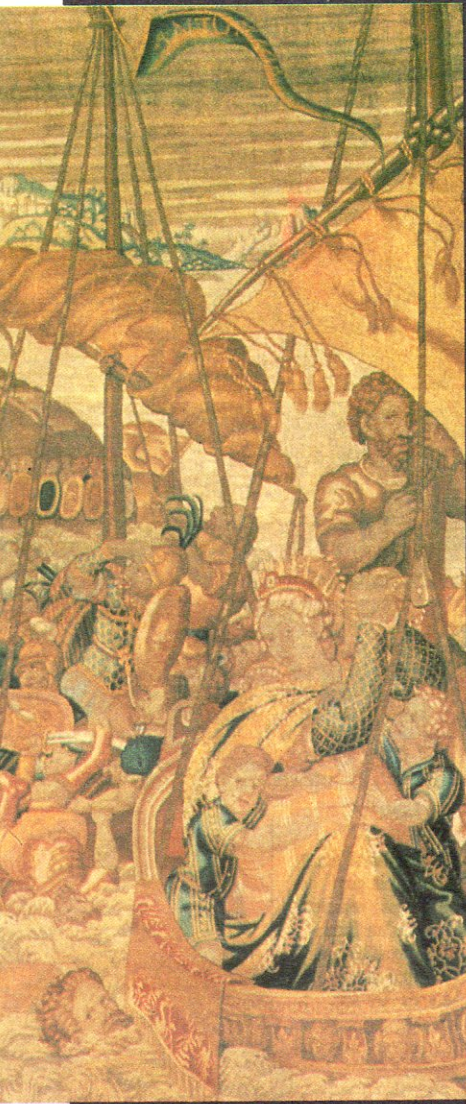

Augustus'un seferleri

M.Ö. 31 yılından M.S. 14 yılına kadar imparator olan Augustus, imparatorluğunu genişletme olanağı tanıyan çok sayıda zafer kazandı. Aktium deniz savaşını kazandıktan (M.Ö. 31) sonra Kleopatra'nın hüküm sürdüğü Mısır'ı, sonra da Galat Krallığı'nı (Türkiye'nin merkezinde) ele geçirdi, İspanya'nın fethini gerçekleştirdi ve Alp kavimlerine boyun eğdirdi. İmparatorluğun sınırları artık Ren ve Tuna nehirlerine dayanıyordu. Daha sonra bu imparatorluğa Rhaetia, Noricum, Pannonia ve Moesia'yı (İsviçre, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan) ekledi. Ancak M.Ö. 9 yılında Germen kabilesi şefi Arminus, Roma'ya en yıkıcı darbelerini indirdi ve üç lejyonu yok etti.

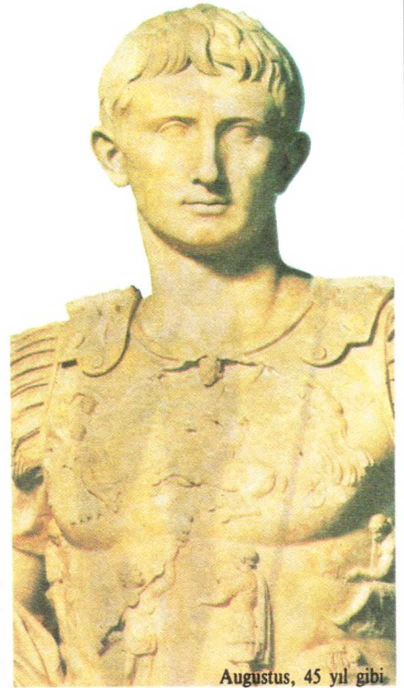
İmparatorluğun simgesi kartaldı. Romalılar iki nedenle fetihlere girişmişlerdir: Kâr (veya) güvenlik sağlamak. Zafer ile, önce ganimet ele geçirilir (yenilenin malları elinden alınır, kendisi de köle edilirdi), sonra da "tributum" adı verilen vergi biçiminde düzenli gelir sağlanırdı. Zafer de şu güvenceleri verirdi: Bazı fetihler imparatorluk sınırlarının gerisindeki toprakların denetlenmesiyle güvenceyi pekiştirirdi. Bazı savaşlar ise potansiyel bir düşmanı çökertmek amacıyla yapılırdı.

Cumhuriyet döneminde her seferden önce toplanan ve daha sonra dağıtılan ordu, Augustus döneminde süreklilik kazandı. Askerlere görev yaptıkları 25-30 yıl boyunca ücret ödendi. Augustus, değişik birlikler arasında bir hiyerarşi de oluşturdu: Seçkin birlikler ve ikinci saftaki birlikler. Aldıkları ücret ve yaşama koşulları aynı olan ayrıcalıklılar "Roma garnizonunu" oluşturuyorlardı: Praetor birlikleri (imparator muhafızları: 4.500 kişi), kent birlikleri (Roma muhafızları: 1.500 kişi) ve gece bekçileri birlikleri (tulumbacılar: 7.000 kişi). Her biri 5.000 kişiden oluşan 25 lejyona ayrılmış imparatorluk güçleri sınır garnizonlarındaydı. Savaşta en önemli güç 125.000 lejyon askerinin oluşturduğu ağır piyadeydi. Onlara Barbarlar'dan toplanan ve genellikle süvari olan bir o kadar da yedek güç eşlik ederdi. Roma ordusu her şeyden önce bir piyade ordusuydu. Bu çiftçi halkın çok azından oluşan deniz birlikleri iki büyük filoya ayrılırdı. Akdeniz'deki üsler Misenum ve Ravenna'da, diğerleri ise Karadeniz'de, Manş Denizi'nde ve ırmaklardaydı. Roma, 300.000 kadar askeriyle, imparatorluğun büyüklüğüne oranla az sayıda bir orduya sahipti.

Bölgelerin özerk olması, imparatorluğun geniş olmasının yol açtığı güç iletişim sorunlarının çözülmesine olanak verirdi.

Augustus, 45 yıl gibi uzun bir süre saltanat sürecek kadar şanslıydı. Ayrıca, bir çoğu M.Ö. 44-31 yılları arasında süren iç savaşta okuldan yetişmiş çok iyi generallerle çalışacak kadar da talihliydi. Aktium zaferinde düşmanları Antonius ve Kleopatra'ya karşı onunla birlikte savaşan Agrippa'yı kızıyla evlendirdi. Augustus'tan sonra imparatorluğun başına geçen Tiberius, Germania ve Pannonia'da ün kazandı. İkinci eşi Livia'nın torunları olan Drusus ile Germanicus eyaletlerde olduğu kadar Doğu'da da ün sahibi oldular.

İmparator iktidarını pekiştirmek için orduya güvenirdi. Öncelikle, ordu onun otoritesinin onaylanmasına hizmet ederdi (Senatörleri korkutmak isteyen Tiberius, onlardan praetorların bir tatbikatına yardımcı olmalarını istemişti). İkinci olarak ordu, düzenin güvencesiydi: Polislik görevi yapardı, eşkıyayı yakalardı. Son olarak da, para ve resmi heykeller imparatorluğun ideolojisini yayardı. Dinsel bakımdan da imparator tanrılar tarafından korunurdu. Ona savaşta başarıyı tanrılar sağlardı. Zenginlik ancak zaferle olanaklıydı. İmparator yenildiğinde ise halk öldürülür, kalanlar da kazanana vergi öderlerdi.

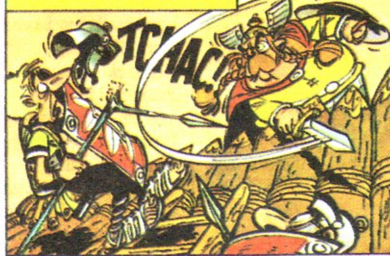
CLAUDİUS VE TİTUS

İmparatorluğun askeri başarılar kazanmasına iki imparator, Claudius ve Titus büyük katkılarda bulunmuştur. Claudius'un (41-54) görünüşü iyi değildi. Alkolik, kekeme ve topaldı. Birbiri ardına evlendiği kadınlardan (en ünlüleri Messalina ile Agrippina) yana da hiç şansı olmadı. Ancak çevresinde çok iyi danışmanları vardı.

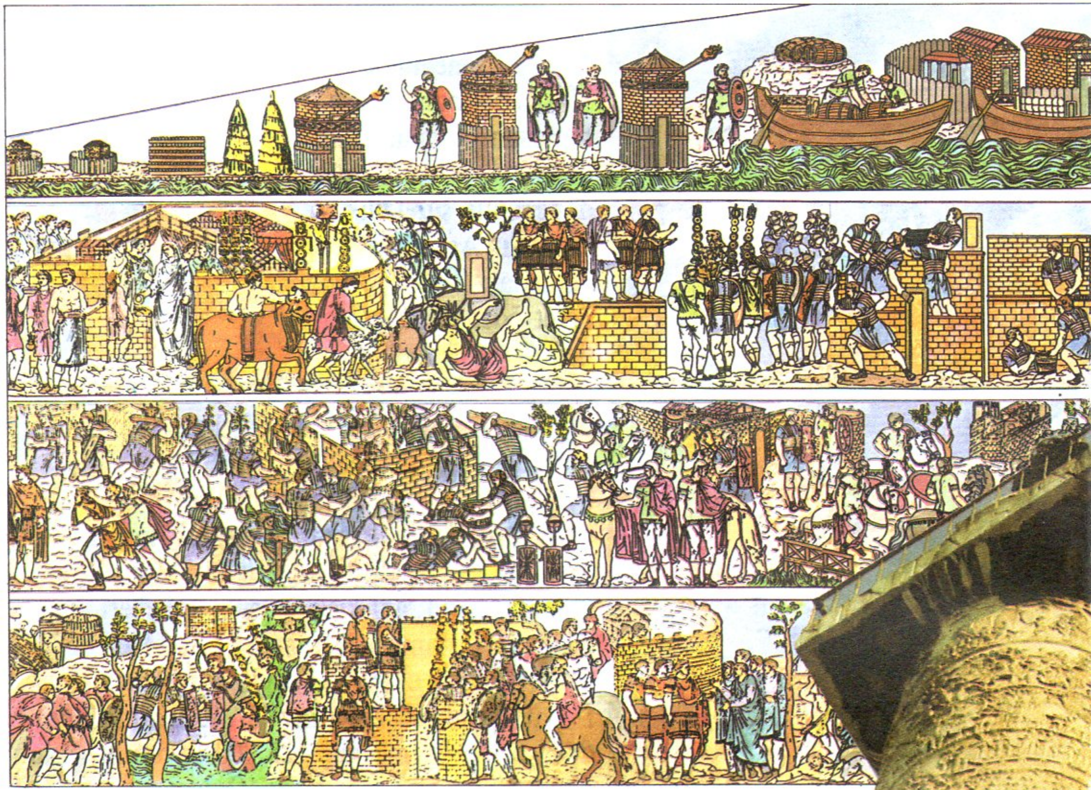
Afrika'ya güçlü generaller gönderilerek toprakların Roma'ya bağlanması sağlandı. Daha sonra Claudius, Britanya Adası'na karşı bir sefere girişti. En iyi lejyonları burada karaya çıktı. Bu, güç bir başarıydı, ancak bir zamanlar Sezar'ın başarısızlıkla karşılaştığı adada Claudius başarılı oldu. Titus (79-81) ise daha farklı davrandı. Bir milliyetçilik isyanını bastırmak için babasıyla birlikte Yuda ülkesine gitti.

Claudius iktidara geldiğinde, Caligula krallığını genişletmek isteyen Mauritania (Fas ve Cezayir) Kralı'nı öldürttü. Ancak halk Roma'ya karşı ayaklandı.

Uzun süren savaş sırasında (66-70) Kudüs'ü aldı ve Yahudi tapınağını yerle bir etti (69). Böylece Yahudiler, Romalılar'ın acımasız düşmanları oldular.

ROMA SALDIRILARINA KARŞI ZAFERLE DAYANAN KÜÇÜK KÖY

Traianus: Fatih

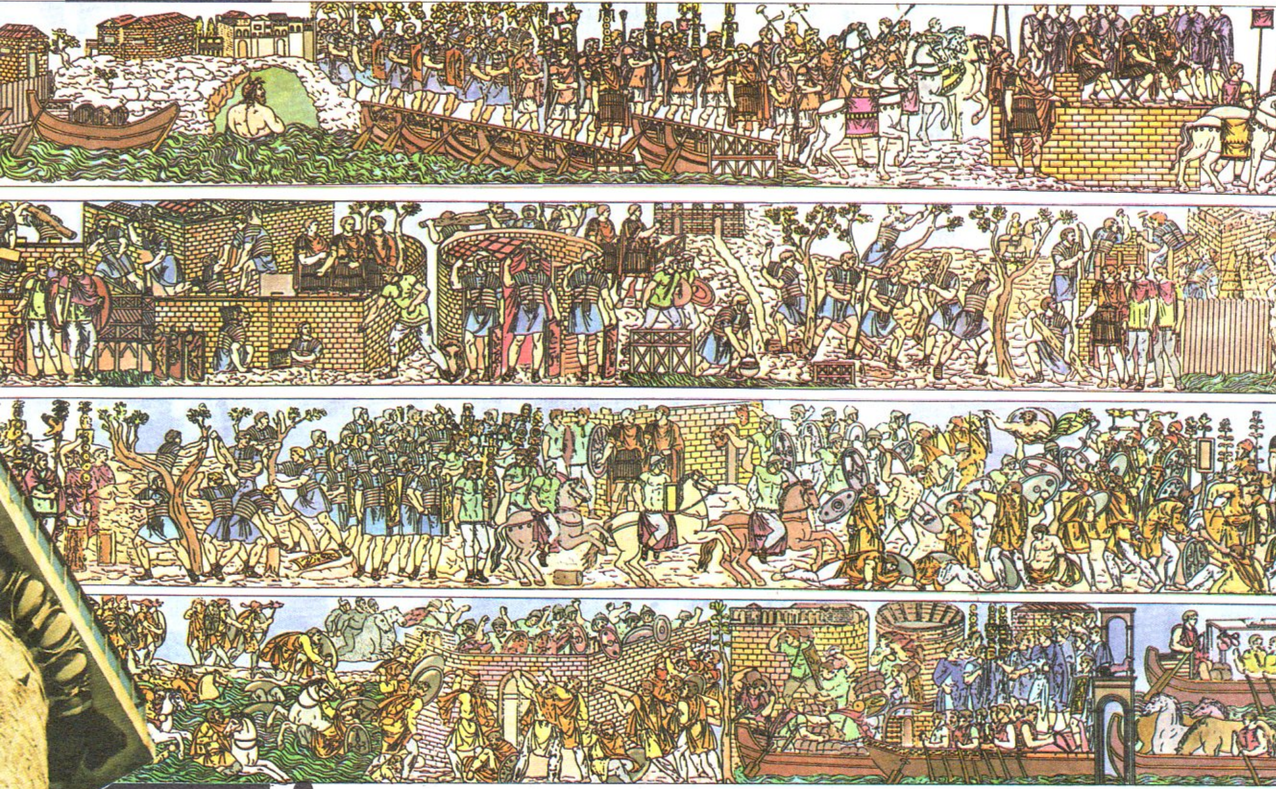
Mauretania'nın da (bugünkü Cezayir ve Fas) topraklarına katılmasıyla Roma, Romalılar'ın Mare Nostrum ("bizim deniz") adını verdikleri Akdeniz'in her köşesini denetimi altına almıştır. Britannia (İngiltere) ile Dacia'nın (Romanya) fethedilmesiyle imparatorluğun ağırlık merkezi Kuzey Avrupa'ya kaymıştır. Doğu'da ise bu dönemde Pers ülkesinde (günümüzün İran'ı) Romalılar'ın baş düşmanı olan Parthlar yaşıyordu.

TRAİANUS DÖNEMİNDE ROMA İMPARATORLUĞU

TRAİANUS SÜTUNU

Roma'da Traianus sütunu, bir çizgi roman gibi resimlerle Traianus'un Dacia (Romanya) fethini (101-105) anlatır. Bu sütunda her şey, hazırlık, yürüyüşler, kuşatmalar, savaşlar görülür...

bir sanat olarak kabul ederlerdi. Kazandıkları zaferler Roma ordusunun başarısını büyük ölçüde açıklamaktadır. İyi bir generalin her şeyden önce ordusunun yürüyüş düzenini iyi örgütlemesi gerekirdi. Ortada yolluklar, onun önünde, arazi elveriyorsa ardında ve iki yanında lejyon askerleri, alayın önünde ve arkasında ise atlı keşif askerleri sıralanırdı. General bir kuşatmanın nasıl yapılacağını da bilmeliydi: Korunmak için kamplar kurulacak, kesintisiz bir ya da iki surdan düşman kenti çevrilecek, düşman surları makinelerle (koç başları) dövülecek ya da lağımlar açtırılacaktı. Ayrıca saldırı kuleleri ve teraslar da yapılacaktır. Lejyon askeri keskin kılıcından çok küreği ile savaşırdı!

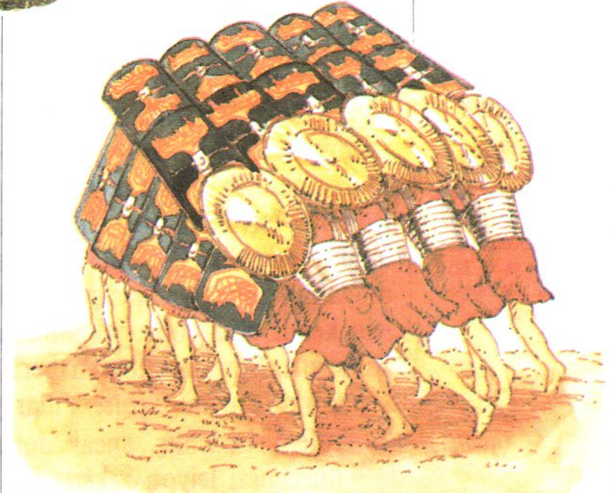
Roma'da, günümüzde de ayakta kalabilen bu anıtın üzerinde, kente buradan giren imparatorun zafer kazandığını gösteren bir heykeli vardı.

İspanya'da İtalica'da doğan Traianus (M.S. 98-117 tarihleri arasında imparatorluk yaptı) taşrada dünyaya gelen ilk imparatordur. İmparatorluğu döneminde önemli üç olay gerçekleştirmiştir. 101-105 yılları arasında Dacia'yı ele geçirmiştir. Öncelikle Nerva'nın Dacialılara vergi ödemek zorunda bırakılarak açıktan açığa yapılan bu hakareti temizletmek istemiş, çok sayıda esir ile bol miktarda altına el koymuştur. Tuna Nehri'ni geçip amansız düşmanlarına karşı seferler düzenlemiştir. Çok sayıda savaş ve kuşatmadan sonra Kral Decebalus öldürülmüş, başı Traianus'a gönderilmiştir. 105-106'da ikinci bir seferle imparatorluğa Arabia (bugünkü Ürdün) eyaletini katmıştır. Ancak Traianus döneminin en önemli olayı Parthlar'la savaşılmasıdır. İmparator büyük bir ordu ve en iyi generallerini toplamış, Mezopotamya'dan geçip İran Körfezi'ne gelmiştir. Yahudi ayaklanmasının desteklediği bir karşı saldırı lejyonları geri çekilmek zorunda bırakmıştır. Traianus belki de Senato'dan destek istemek için Roma'ya dönmeye karar vermiş, ancak yolda ölmüştür.

SAVAŞ SANATI
Romalılar savaşı, öğrenilebilecek bir "disiplin", bir bilim,

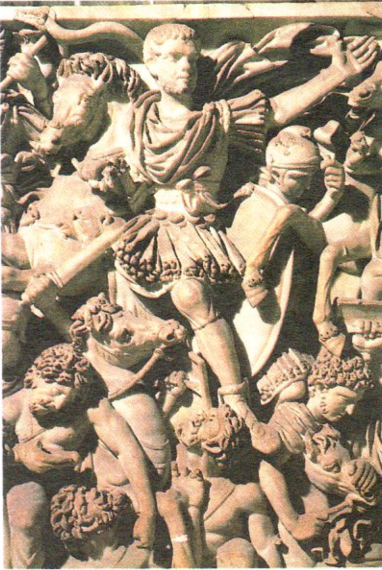
KALKANLARDAN DUVAR
Düzlükte yapılan savaşlarda lejyon askerleri bir araya gelerek bir "kaplumbağa" biçimi oluştururlardı. Kalkanlarıyla kendilerine atılan silahlardan yeterince korunarak yürüyen bu demir duvarı nasıl durduracağını ya da parçalayacağını bilemeyen düşmanı korkuturlardı.

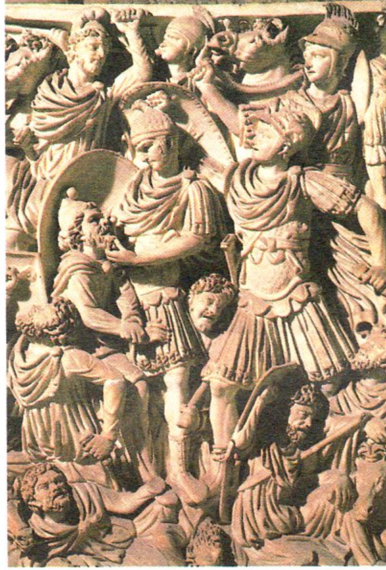
Ren ve Tuna nehirlerinin kuzeyinde yaşayan Germenler amansız savaşçılar olarak kabul edilirler. Sayıları çok olmakla birlikte siyasal birlikten yoksundular. Farklı haklar kendi başlarına savaşırlardı.

Parthlar (İran), düşmanı büyük tehlikeler ile karşı karşıya getiren olağanüstü süvarilerdi. Çok kalabalık nüfusu olan ülkeleri monarşiyle yönetiliyordu.

Tehdit altındaki imparatorluk

Marcus Aurelius (161-180 tarihlerinde imparatorluk yapmıştır) hem büyük bir filozof, hem de büyük bir imparator olarak tanınır. Savaşmayı sevmeyen bu katı Stoacı imparator, yaşamını savaş alanlarında geçirmek zorunda kalmıştır.

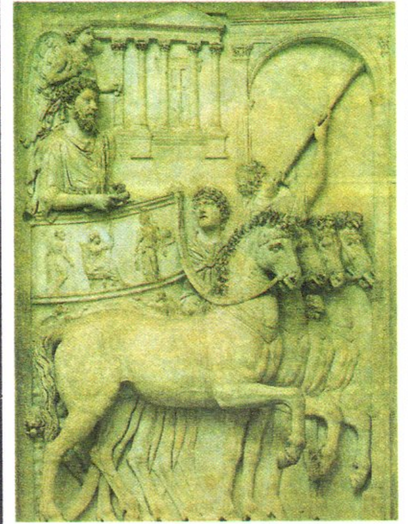

Düzlükte yapılan savaşı yönetmenin bazı basit ilkeleri vardı. Romalı general, adamlarını üç kol halinde (sol kanat, sağ kanat ve merkez) dirsek dirseğe (falanj düzeninde) dizerdi. Düşmana ya en zayıf yerinden saldırılması ya da sarılması gerekirdi.

Parthlar, Suriye eyaletinden çekildikten sonra Lucius Verus, Doğu'ya hareket etmiş ve dört yıl süren savaştan (162-166) sonra Roma, Suriye eyaletini alarak sınırlarını genişletmiştir. Ancak başarıları güçlükler izlemiştir. 167 yılında çeşitli halklar, Quad'lar, Marcoman'lar, Sarmat'lar, İazyg'ler ve Roxolan'lar Tuna Nehri'ni geçme girişiminde bulunmuşlardır. Bu kez, Marcus Aurelius müdahale etmiş ve savaş giderlerini karşılamak için kendi altın sofra takımını satmak zorunda kalmıştır. Uzun zamandan beri Romalılar ilk kez korku duymuşlardır. Yıllar yılları, zaferler zaferleri izlemiş, ancak durumun düzelmesi lejyon askerlerine çok pahalıya mal olmuştur. Her şey, yeni bir felaket, veba başgösterdiğinde düzene girmiştir. Marcus Aurelius vebaya yakalanarak birliklerinin arasında ölmüştür.

MARCUS AURELİUS
Germenler'e karşı kazandığı zaferi kutlamak ve Romalılar'a haksız yere Germenler'e vergi ödediklerini unutturmak için Traianus'tan esinlenen Marcus Aurelius, Roma'ya başarılarını anlatan bir sütun diktirmiştir. Heykeller imparatoru övmekte ve kaygıyı belirtmektedir. Büyük güçlükler karşısında tanrılardan yardım istenmekte, tanrılar da bu isteğe yanıt vermektedir.

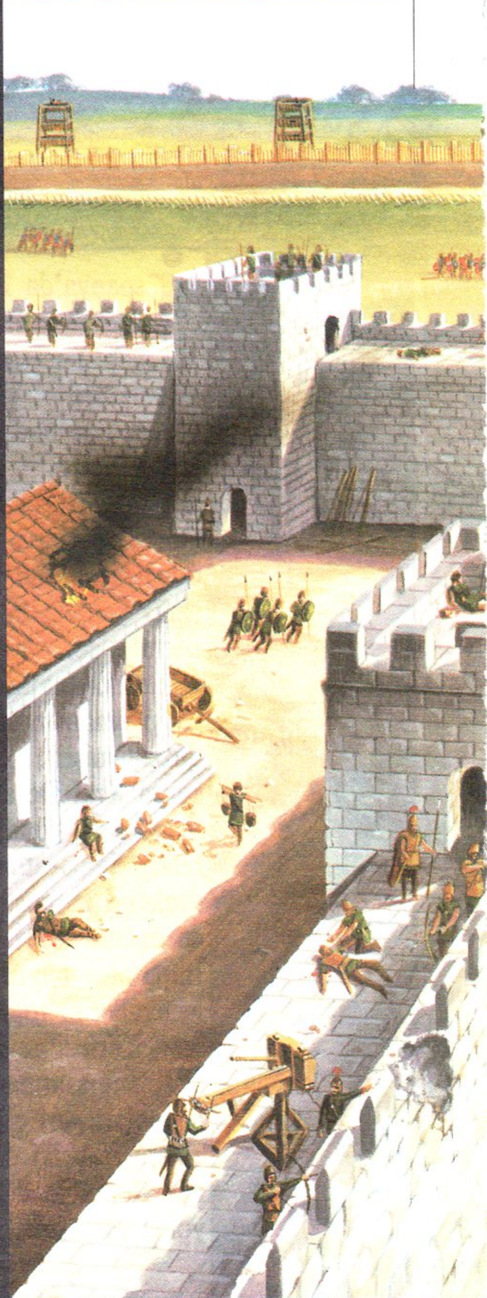

Commodus (180-192) hoyrat bir devdi. En azından Tuna'ya barışı çabuk getirdi. Tuna ve Afrika eyaletlerine yeni kaleler yaptırdı. Karışıklık ciddi biçimde tırmandığında Britanya'daydı (bugünkü İngiltere). Hemen ardından Germenler Tuna konusunda yeni tehditlere giriştiler. İmparatorun karakteri, çevresine korku salıp öldürülmesine yol açacak kadar sertti.

ZAFER ALAYI
Bir general zafer kazanıp döndüğünde imparatorun onuruna zafer alayı düzenlenirdi!

SEPTİMUS SEVERUS
(193-211) Afrika'da doğdu. "Pön" ağzıyla konuştuğu söylenir. Büyük bir generaldi. Ancak içte ve dışta dört yıl süren savaşlardan sonra döneminde hükümeti yönetmek zorunda kaldı. Commodus'un öldürülmesinden sonra Tuna askerleri onun hırslarını desteklediler. Ancak birçok rakip de ortaya çıktı: Praetorların müzayedeye çıkardığı iktidarı satın alan, Roma'da bulunan Didius Julianus;

Septimus Severus gibi Afrikalı olan ve Britannia Valiliği görevini yürüten Clodius Albinus; Suriye legatosu Pescennius Niger. Septimus Severus önce Roma'ya gelerek büyük bir güçlükle karşılaşmadan Julianus'u öldürttü. Sonra Doğu'ya giderek Parthlar'a ve Niger'e karşı savaştı. Niger'i öldürdü, Batı'ya gitmek için yola çıktı. Lyon yakınlarında Albinus ile karşılaştı ve çetin bir savaştan zaferle çıktı. Ancak Doğu'ya çağrılarak Mezopotamya topraklarını ele geçiren Parthlar'la yeniden savaştı. Orduda reform yaptı. Askerlerine, her gece kampa dönme yerine "eşleri" ile birlikte yaşama izni verdi. Aylıklarını artırdı. Onlara dinsel örgüt kurma yetkisi verdi. Bir ayaklanmayı bastırması için çağrıldığı İngiltere'de öldü. Oğullarına son sözleri "Askerleri zenginleştirin, gerisine aldırmayın!" oldu.

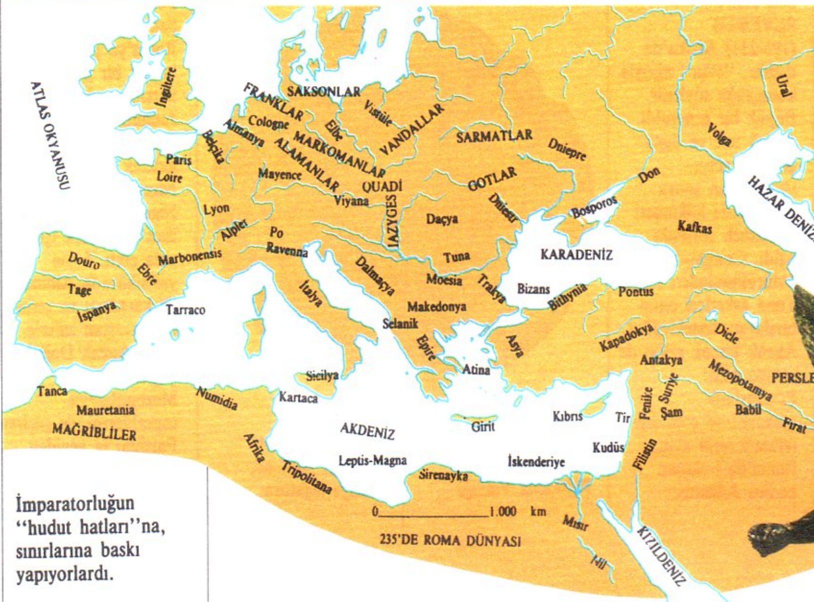

Mancınık

Kaplumbağa

KUŞATMA
Bir kent teslim olmayı kabul etmediğinde saldırılırdı. Topçu atışlarını bir araya gelerek kaplumbağa biçimi oluşturan ya da hareketli kulelerin üzerinde ilerleyen piyade erleri izlerdi.

TEHDİTLER
Yüzyıllar boyunca Roma İmparatorluğu düşmanlarını tanımayı öğrendi. İlk sırada çok cesur, ancak çok bölünmüş olan Germenler geliyordu. Ne var ki, bu arada Avrupa'nın daha kuzeyinde ve Asya steplerinde neler olup bitiğini gözardı ettiler. Çünkü, 235 yılında Baltık dolaylarında yaşayan halklar önlerine diğer Germenleri, kardeşlerini de katarak güneye indiler. Çin'de Hunlar Batı'ya ilerlemeye başladılar. Bir süreden beri de Almanlar, İmparatorluğun "hudut hatları"na, sınırlarına baskı yapıyorlardı.

DOĞU'DA DEVRİM
235 yılında başka bir tehlike de İran'dı. Burada olup bitenler Roma'da pek iyi öğrenilemezdi. İran sarayında bir devrim gerçekleşmişti. Mantık çerçevesinde yurtsever olan Parthlar'ın Arsacides Sülalesi tahttan indirilmişti. Yerine, şiddetli milliyetçi ve şaşırtıcı ölçüde fanatik dinci olan Perslerin Sasaniler Sülalesi geçmiş, iyi örgütlenmiş ve güçlü bir monarşi kurmuştu.

Roma İmparatorluğu, cumhuriyetin mirasını korumak için elinden geleni yaptı. Topraklarını önemli ölçüde genişletti. Bu rejim, daha geri olan komşularının gözünde kendini saldırgan göstermeyi bildi. Böyle tanımlamalarının iki nedeni vardı: Yağma (Romalılar yırtıcı bir halktı ve simgeleri kartaldı) ve korku (potansiyel düşmanı en güçlü olduğu zaman yıkmak daha iyiydi). Beş yüz yıl içinde bütün Akdeniz dünyası, İskoçya'dan Sahra'ya, Atlantik'ten Suriye Çölü'ne kadar imparatorluğunu genişleten Roma'nın denetimine girdi.

Lahitler üzerinde savaş betimlerinin simgesel anlamları da olabiliyordu (Kötü'ye karşı İyi'nin mücadelesi gibi).

PEUTİNGER'İN HARİTASI
Romalılar'ın çizdiği bir haritanın 1510 yılında çıkarılan bu kopyasının birebir doğru olduğu söylenemez. Her şeyden önce yolcular için hazırlanmış bir haritadır. Üzerinde İngiltere'den Hindistan'a kadar mesafeler, ırmaklar, dağlar, yollar ve küçük evlerle gösterilen kentler belirtilmiştir.

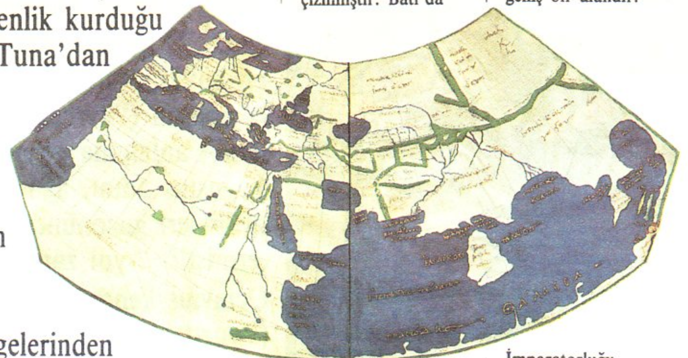
Dünyanın biçimi farklı gösterilmiştir. Çünkü yüzeyler yatay şeritler üzerinde öne doğru taşmaktadır. Burada bilinen dünya çizilmiştir. Batı'da sınırı Herkül Sütunları (Cebelitarık), kuzeyde Thule (İzlanda) Adası oluşturmaktadır. Bu, "bütün yolların Roma'ya çıktığı" geniş bir alandır.

İMPARATOR VE ARAZİ ÖLÇÜCÜSÜ
Daha iyi egemen olabilmek için dünyayı ölçtürmek devletin işiydi.

Roma ve İmparatorluğu

Yüksek İmparatorluk döneminde (1.-3. yüzyıllar) Roma'nın egemenlik kurduğu alan Atlantik'ten Ren'e, Tuna'dan İran Körfezi'ne kadar genişlemiştir. Latincede Mare Nostrum ("Bizim Deniz") adıyla anılan Akdeniz'deki bütün ırmaklar denetim altına alınmıştır.
İmparatorluğun farklı bölgelerinden coğrafyacılar nirengi noktaları arıyorlar, tanıdıkları halklar ve dünya konusunda yazılar yazıyorlar, bazı biçim bozukluklarına karşın genelde doğru olan yol haritaları çiziyorlardı.

PTOLEMAİOS'UN HARİTASI
Keşif gezileri, fetihler ve Hindistan ile Çin'e kadar uzanan ticaret ilişkileri Roma İmparatorluğu coğrafyacılarının oluşturduğu "Oikoumenos", yani "yaşanan toprak" anlayışını değiştirmiştir.

İki yüz elli yıl boyunca imparatorluğu dört sülale yönetmiştir. Roma aristokrasisinden (Julius Claudius'lar Sülalesi) sonra Vespasianus ile yarımadalı İtalyanlar Traianus ile İspanya'daki taşralı İtalyanlar Afrikalı ve Suriyeliler (Severus Sülalesi) iktidara gelmiştir.

Tiberius (14-37) İkinci imparator.

Claudius (41-54) Eyaletleri geliştirmiştir.

Neron (54-68) Krize yenik düşmüştür.

Vespasianus (69-79) Düzen kurmuştur.

Domitianus (81-96) Tepkili bir imparator.

Traianus (98-117) Fetheden bir asker.

Hadrianus (117-138) Yunan hayranı.

Marcus Aurelius (161-180) Filozof.

Commadus (181-192) Halka yakın.

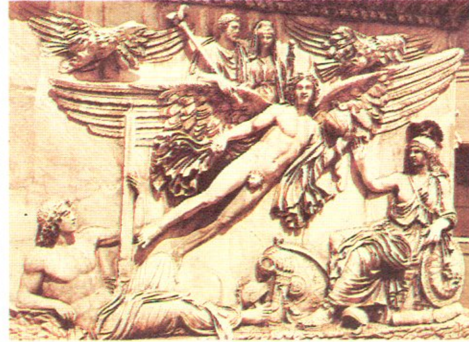

Septimius Severus (193-211) Afrikalı.

Caracalla (211-217) Reformcu bir prens.

İMPARATORLARIN TANRILAŞTIRILMASI
İmparatorlar öldükten sonra odun yığınının üzerinde yakılır, cenaze töreni kartalın, imparatorun tanrılaştığı anlamına gelen uçuşuyla sona ererdi. Böylece imparatorlar da birer tanrı oldu. Ancak Senato, imparatorun yararlılıklarını gözönüne alarak onun tanrılaştırılıp tanrılaştırılamayacağına karar verme yetkisine sahipti. Antoninus sütununun kaidesini süsleyen bu alçak kabartmada Antoninus ile eşi Faustina'nın tanrılaştırılması gösterilmiştir.

Augustus'un "Prima Porta" adı verilen heykeli. İmparator, bütün dönemi boyunca orduya komutanlık yapmıştır. Kazınarak işlenen zırhında bu tema işlenmiştir. Ortada Parth Kralı Phrastes, Romalılar'ın kazandığı sancaklarını Tiber'e vermektedir. Elinde zenginliğin simgesi olan bereket boynuzu tutan Toprak (altta) ile Gökyüzü (üstte) arasında Şafak, Güneş doğarken gizlilikleri örten tülü açmaktadır.

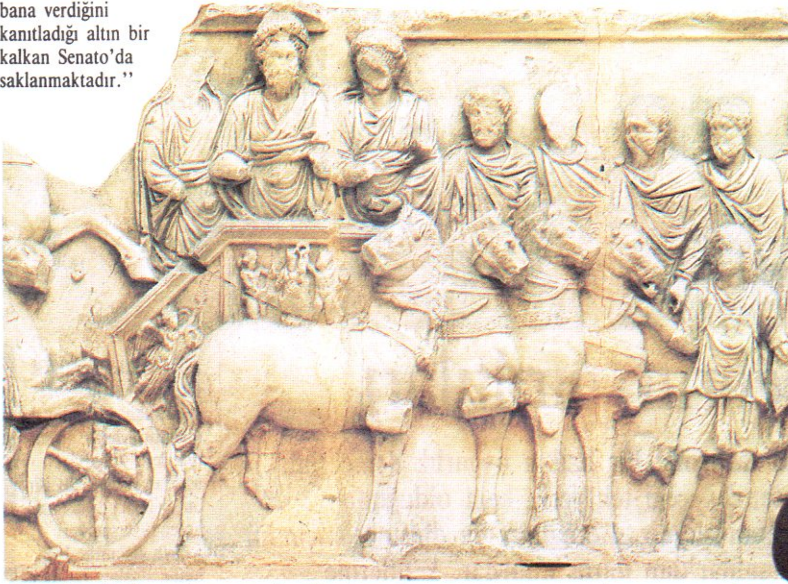

Principatus

Julius Sezar'ın evlat edindiği yeğeni Octavius, M.Ö. 31 yılında Aktium deniz savaşında Antonius ve Kleopatra'yı yendikten sonra Doğu ve Batı eyaletlerini birleştirmiş, imparatorluk birliğini sağlamıştır. Cumhuriyeti iyileştirmeye istekli görünen Octavius'a Senato M.Ö. 27 yılında Roma halkının en büyük mutluluğu adına, kosmosun ("evrenin") kutsal sahibi anlamına gelen Augustus adını, ağustos ayının özellikleri gözönünde tutarak vermiştir. Aynı zamanda Octavius kendisini princeps ("yurttaşların birincisi") ve imperator ("imparator") olarak da dayatmıştır.

AUGUSTUS'UN ERDEMLERİ
Tanrılar tarafından seçildiği kabul edilen imparator, imparatorluğun ahlaksal birliğinin somut temsilcisiydi. Şairlerin söyledikleri, erdemleri herkes için örnek oluşturdu. M.Ö. 27 yılından başlayarak Senato ve Roma halkı Augustus'a dört erdemini kutlayan altın bir kalkan (bugün kaybolmuştur) vermiştir. Bir yıl sonra Arles sömürgesi unutulmayacak bu kararı mermer bir kalkan üzerine yazdırmıştır (altta). Augustus Senato'nun bu saygısının unutulmaması, geleceğe kalması düşüncesiyle, Roma'daki mezarının girişinde iki filayağın üzerinde yer alan "Tanrısal Augustus'un Büyük İşleri" adlı siyasal vasiyetinde altın kalkandan söz etmiştir. "Üzerindeki yazının, Senato ve Roma halkının askeri erdemlerim, bağışlayıcılığım, adaletim ve dindarlığım nedeniyle bana verdiğini kanıtladığı altın bir kalkan Senato'da saklanmaktadır."

İMPARATOR COMMODUS, HERKÜL KILIĞINDA
Antoninusler Sülalesi'nin son imparatoru Commodus, İtalyanlar'ın hem savaş hem de tarım tanrısı olarak benimsedikleri Yunan kökenli kahraman Herkül'ün simgesi aslan postunu başına geçirmiş, böylece kendini tanrısal bir örnekle özdeş tutmuştur. Aynı zamanda imparator arenalarda yırtıcı hayvanlar avlayarak kendini Yunanlı Herodot'un yazdığı destan kahramanlarıyla eşit görmüştür. Onun kendini böyle büyük görmesi çağdaşlarınca eleştirilmiştir.

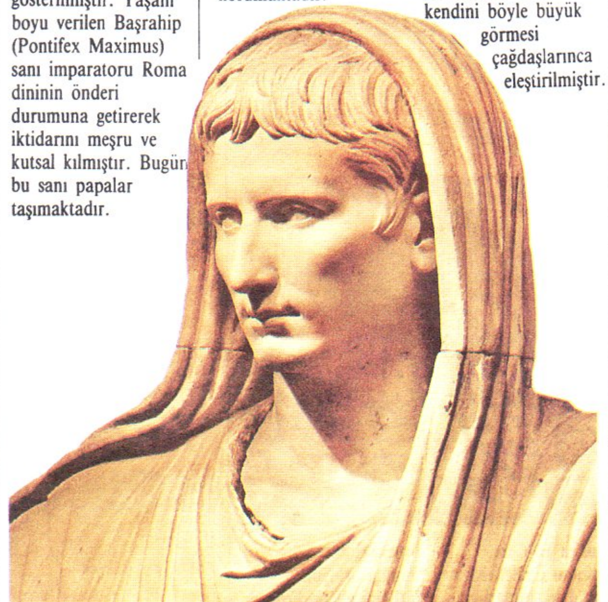
Böylece her şeyi yöneten imparatorun otoritesi altında giderek, yeni ve sağlam bir rejim kuruldu. Prinsipat (Latince) Princeps'ten) ya da imparatorluk (Latince İmperium'dan) adı verilen bu rejim imparatorun askeri gücü ve Roma'nın egemen olduğu bütün coğrafya anlamına geliyordu. İmparator eyaletleri ve yetkilerini Senato ile paylaşıyordu. Aslında bu paylaşmada eşitsizlik vardı. İmparatorun yetkilerini yavaş yavaş artırması Senato'nun ve halkın katılımını sınırlıyordu. Augustus merkezi bir yönetim kurdu. Bu yönetimde günümüzün bakanlarıyla karşılaştırılabilen büroyu doğrudan kendine bağladı. Ardılları da bu bürokrasiyi güçlendirdi.

İmparator kendi adına bir kült kurdu. Kentlerde ve eyaletlerde onun kişisel erdemlerine, ailesine, yakın olduğu bütün tanrılara tapılıyordu. Bu kült imparatorluk propagandasının bir bölümüydü. Oyunlarla temsil ediliyor ve yaygınlaştırılıyordu. Karşılığında yardım alan ve imparatorun koruması altına giren yazarlar ve sanatçılar da yapıtlarında bu kültten söz ediyorlardı. Horacius'un 17 yılında yapılan oyunları kutladığı Roma'nın kuruluşunu anlattığı "Aineias Destanı" bu kapsamdadır.

KABARTMALI BÜYÜK SÜS TAŞI
Tanrılaştırılan Augustus, Olympos'ta Tiberius Tiber'i, ardılını ve karısı Livia'yı korumaktadır.

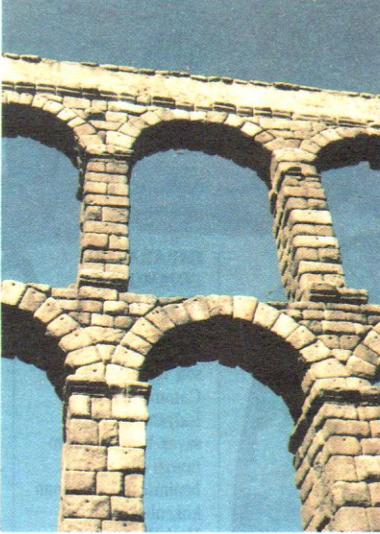
RAHİP AUGUSTUS
Dinsel tören gereği togasıyla başını örtmüş, devletin refahını isteyen tanrılara kurban keser durumda gösterilmiştir. Yaşam boyu verilen Başrahip (Pontifex Maximus) sanı imparatoru Roma dininin önderi durumuna getirerek iktidarını meşru ve kutsal kılmıştır. Bugün bu sanı papalar taşımaktadır.

EFES'TE CELSUS KİTAPLIĞI (Türkiye). Zengin Romalılar rulolar halindeki (volumen) kitaplarının genellikle sedir ağacından yapılmış dolaplarda saklandığı kendilerine ait kitaplıklara sahip olmak istemişlerdir.

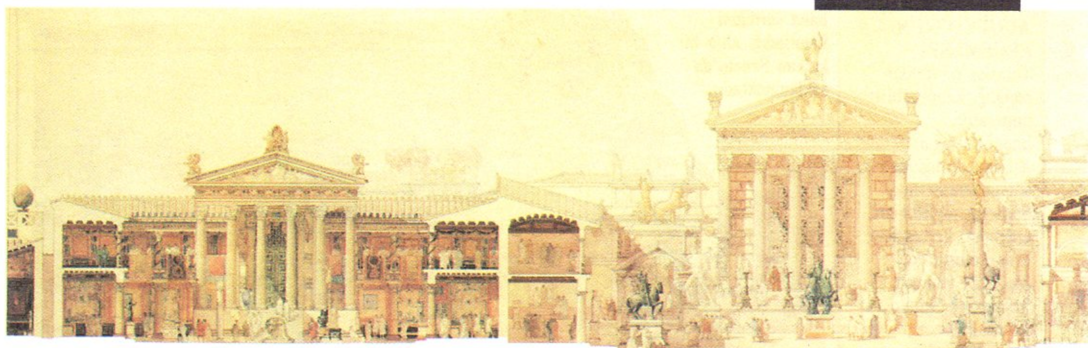
İspanya'da Segovia su kemeri Trajanus döneminde yapılmıştır.

Suriye'de Bosra tiyatrosu (altta) ve sahne duvarı.

Tunus'ta El Cem colesiumu. Eyaletlerde de Roma'daki mimarlığın örnek alınması imparatorluğun birliğini güçlendirmiştir.

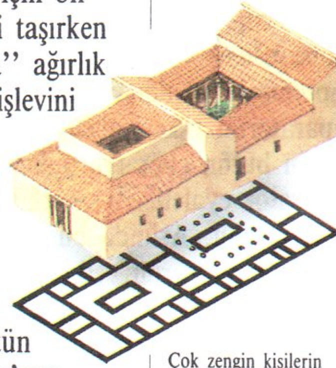

Şehrin pırıltıları

Eski tarihçiler bir halkın uygarlık derecesinin saptanabileceği tek yerin kent olduğunu düşünmüşlerdir. Romalılar bu düşünce biçimini Yunanlılar'dan miras almışlar, kentlerine tahtadan ya da samanla karışık harçtan yapılar kurmuşlardır. Ne var ki, Yunanlılar için bir anıt, öncelikle bağımsız birim özelliği taşırken Romalılar urbs'lara, ''kent dokusuna'' ağırlık vermişler, yapının çevresiyle birlikte işlevini önemsemişlerdir.

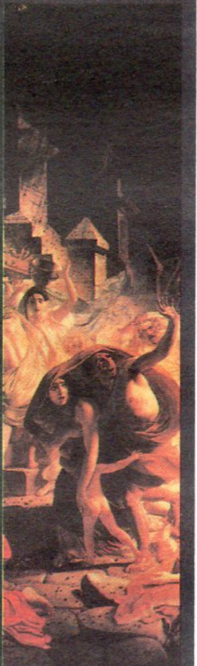
Kalıcılık, uyum, işlevsellik: Romalı mimarın toplum yaşamına bakarken önem verdiği üç niteliktir. Roma, örnek kent anlayışını imparatorluğunun bütün topraklarında uygulamıştır. Bu, Doğu'nun olduğu gibi Batı'nın da farklı eyaletlerinde dinsel karakterin sürüp gitmesini engellememiştir. Romalılar'ın yaşam tarzının vitrini olan eski yönetim merkezleri kadar yeni kentlerde de imparatorluğun birliğine ve yerel kültlerin birleştirilmesine özen gösterilmiştir. Forumlarda, okullarda, hamamlarda, amfitiyatrolarda, tapınaklarda, her yerde yeni bir yaşam tarzının, Roma uygarlığının getirdiği yararlardan başka, ağırlığını köylerde duyuran yeni bir toplumun oluşması güdülenmiştir.

ATRİUMLU EVLER
Oturulan mahallelere özgü olan atriumlu (avlulu) evlerde ailenin bireyleri, köleler ve uşaklar yaşarlardı. Bir ön mekândan havuzun bulunduğu merkezi avluya gelinirdi. Evin bütün odaları ve asma katlar buraya açılırdı.

Çok zengin kişilerin evlerinde iki avlu vardı: Bir ön avlu ve önünde özel mekânlara açılan sütunlu bir iç bahçenin bulunduğu kabul mekânı (buradaki gibi). Herculanum ve Pompei'de çok sayıda olan bu evler, ''Pompei Üslubu'' adı verilen kırmızı zeminli resimleri kadar günümüze çok iyi durumda gelmiş mobilyalarıyla da ince bir yaşama sanatının büyüleyici tanıklarıdır.

POMPEİ'NİN TRAJİK SONU
Vezüv'ün patlamasını izleyen Yaşlı Plinius'un cesedinin limanda bulunması arkeologların, tarihçilerin, romancıların ve sanatçıların betimleme coşkusunu söndürmemiştir.

Burada, Karl Briullov'un ''Pompei Üslubu''nda yaptığı ünlü resmi ''Pompei'nin Son Günü''nde (1833) Pompei halkının çılgınlığa kapılmasının bir sahnesi gösterilmiştir.

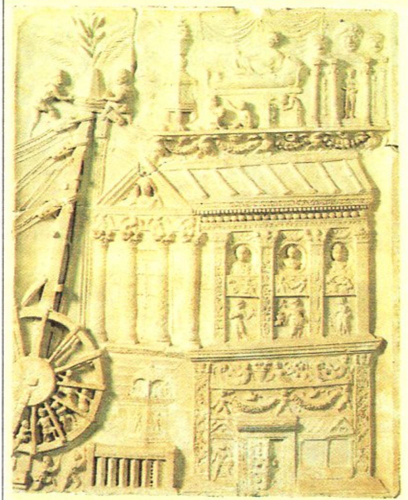
POMPEİ'DEKİ YAPILAR
M.S. 24 Ağustos 79 tarihinde külleri altında kalarak bozulmadan günümüze gelen yapılar bize canlı bir tarih dersi verir. L. Jausseley'in 1910 yılında gerçekleştirdiği bu yeniden yapım önerisi (üstte ve altta) günümüzün birçok alanına örnek oluşturan pazar yerinin üç yanını çevreleyen yapılardan yola çıkılarak yapılmıştır. Kapitol iki yanında zafer taklarının yer aldığı pazar yerinin kuzeyini çevirmektedir.

BİR ROMA KENTİNİN PLAN TİPİ
Burada görülen plan Roma şehirciliğinin ilkelerini özetlemektedir: Düzenli yolların dörtgenlere ayırdığı yerleşme adaları, kapılar arasında uzanan büyük eksenler, çarşı çevresinde yer alan ya da kent dokusuna serpiştirilmiş kamu anıtları (tapınaklar, çarşı, bazilika, senato vb). Uzak mesafelerden kente su getirilmesine yarayan su kemerleri kadar hamamların ve çeşmelerin de sayısı çoktu.

Roma dünyasının ayrılmaz bir parçası olan kentler, hem kamu girişimleri hem de özel yatırımlarla belirli bir refah düzeyine erişmiştir. Yörenin soylu zenginleri önemli roller oynamışlar, bu "seçkinler" imparatorluğun genç kadrolarını oluşturmuşlardır. İmparatorluğun sınırları içinde binlerce heykel, portre ve yazıt, donanımların sağlanmasına katkıda bulunan, belediye meclis üyeliği ya da rahiplik görevlerini üstlenen, oyunlar ve yapılar için para veren, kimi zaman da yoksullara para dağıtan bu iyi kalpli kişilerin onurlarına dikilmiştir.

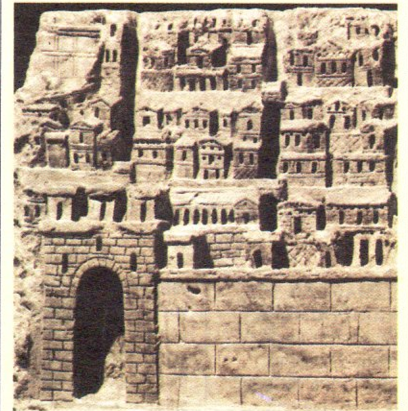
İmparatorluğun gereksinmelerine yanıt verebilen ve çoğunlukla taşrada da uygulanan bir kent biçimi böylece ortaya çıkmıştır. Bu kentte kapıları olan bir sur, pazar yeri çevresinde açık galeriler bulunan büyük bir saray, galerilerde yer alan kamu yapıları (belediye, tapınaklar, okullar, çarşı vb), toplantı yerleri (bazilika, yani sütunlu geniş bir mekân) ve seyir yerleri (tiyatro, odeon) yer almıştır. Yerleşme adaları, genellikle modern kentlerin birçoğunda da görülen klasik ızgara plana göre pazar yerinin çevresine yayılmıştır. Mahalleler yol ağlarıyla dörtgenlere bölünmüştür. Bazı mahalleler ticaret ya da zanaat gibi belirli tip etkinliklere ayrılmıştır.

Esirler, hareketli vincin yardımıyla malzemeyi ve duvarcıları havaya kaldırarak Haterii'nin mezarını yapıyorlar. Vincin tekerleğini içinde yürüyen işçiler çalıştırıyorlar.

BİR KENTİN YAPILMASI
Rastlayacağımız ender sahnelerden biri. Burada, yakın bir taşocağında malzeme hazırlayan işçiler görülüyor. Sonra da yollar boyunca uzanan surlar ile anıtlar seçiliyor. Surun (kentin simgesi) yanında kent komisyonunun üyeleri, kamu görevlileri, askerler, topograflar şantiyeyi denetliyorlar.

BİR İTALYAN KENTİNİN MAKETİ
Surdan başlayarak kent geriye doğru uzanmaktadır. Açık kapıdan geometrik planı görülmektedir. Dik açıyla kesişen dar yollar yerleşim alanlarının sınırlarını oluşturmaktadır.

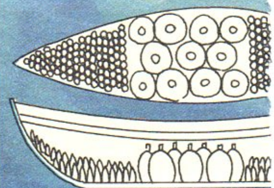
LİMANDAN GÖRÜNÜMLER
Yukarıdan aşağıya: Ostia Limanı'na demirleyen bir gemi; Çanak çömleğin gemiye yüklenmesi; Ostia'da Gemiciler Loncası'nın üstündeki Narbonensis amblemi. O dönemde güçlü bir Gemiciler Cemiyeti vardı; Hamallar çok yorucu bir tempoyla, balyaları gemiden kıyıya boşaltıyorlar. Tüm imparatorluğun sınırları içinde karayollarında, arabalarla yapılan erzak taşımacılığı, yedekte bir gemi. Su yolları, ticarette çok önemli bir rol oynardı.

ŞARAP VE REKLAM
Galya şarabı "Bezier'in beyazı" diye etiketlenerek satılıyordu. Daha o tarihte reklamlardan, insanları etkilemek için faydalanıyordu. Zengin Romalılar, yemek yemeyi bir sanat haline getirmişlerdi; yemeklerin çok hafif olmasına ve her bölgenin en iyi ürününü yemeye gayret ederlerdi: Şarap, yağ, tuzlama et ve peynirde etiket, dikkat edilen bir garanti unsuruydu.

Büyük ticaret

İmparatorluk genişlemeye başladıkça, Roma ve egemenliği altındaki şehirler arasında alışveriş gelişiyordu. Su yolları ve denizler, ticarette ayrıcalıklı bir konuma sahiptiler. Ostia Limanı, Cumhuriyet döneminde Roma'nın "büyük ticarethanesi" idi fakat imparatorluk döneminde çok yetersiz kalmıştı. 1. yüzyılda İmparator Claudius, limanın, bir fenerle girişi aydınlatılabilecek, çok geniş bir alana taşınmasını emretmişti. Gidiş-gelişin yoğunlaşmasıyla birlikte yeni limanda da çok hızlı bir şekilde sıkışıklık yaşanmaya başlamıştı. Bundan başka, rüzgârdan iyi korunmuyordu ve bakımı çok pahalıya mal olmaya başlamıştı. 2. yüzyılın başında, İmparator Trajanus altıgen biçimde yeni bir liman açtırdı. Bu limanı bir kanalla Tiber Nehri'ne bağlattı ve yollarla çevreletti.

BİR GEMİNİN YÜKLEMESİ
18 metre uzunluğunda, 50 ton kapasiteli bir küçük gemi. Mahzenin dibindeki 20.000 litrelik şarap, geminin dengesini sağlıyor. İki ayrı konumdaki 500 amfora, geminin yükünü oluşturuyor.

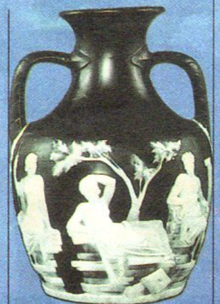
ESİR PAZARLARI
Amphipolis'li bir Yunan tüccarının mezar stelinde, birbirlerine zincirlenmiş köleler, metal ve şarap ile takas ediliyorlar.

Limanlarda hamallar, gemileri boşaltıp malları büyük depolarda istifliyorlardı. Gemiler, imparatorluğun bir ucundan ötekine köleler, kuzey ve doğu bölgelerinden amber ve kürkler ya da değerli ağaçlar ve Afrika'dan fildişi taşıyorlardı. M.Ö. 1. yüzyıldan itibaren, donanma her sene Kızıldeniz'den Hindistan'a ya da Çin'e hareket ederdi.

TİCARET MALLARININ TAŞINMASI
Açık deniz gemileri, nehirlerde işleyen kararmış tekneler at arabaları ve develerle, kölelerin yanısıra amfora, ipekli ve baharat gibi lüks ve değerli tüketim maddeleri taşınırdı.

CAM VAZO
Cam işleri, değerli kumaşlar, kürk, amber, parfüm ve baharatlar lüks eşya ticaretini beslemekteydi. İnceliklerini ve değerlerini hiç kaybetmeyen pahalı mallar kaliteli oldukları için Romalı zenginleri çok mutlu ediyordu.

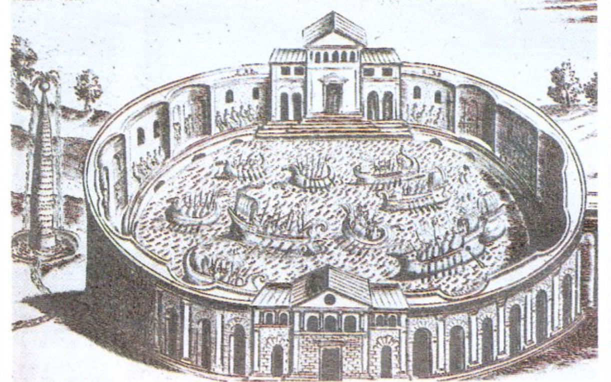
ARABA YARIŞLARI Yarışan ekipler için seyirciler çok ateşli bahislere tutuşurlardı. Büyük Roma Amfitiyctrosu (sirki) arenanın orta çizgisine yerleştirilen heykelleriyle tanınırdı: Herkül, denizcilerin zafer anıtı, bir sunak, Kibele ve aslanı, dikilitaş, tuhaf bir yapı, yedi yumurtadan oluşan ve her biri bir turu belirten cetvel.

Oyunlar, gösteriler

Latin şair Juvenalis (60-130) halkın iki temel düşüncesini şöyle açıklıyordu: "Ekmek ve Oyunlar." Kimi oyunlar çok popülerdi. Bu gösteriler için hayvanlar ve gladyatörler, Roma'nın yönetimindeki uzak bölgelerden getirilirlerdi. İmparator, düzenlemiş olduğu bu oyunların başarısını ya da gerçekleşmesini önleyecek hiçbir şeye izin vermezdi: Neron, M.S. 66 yılında arenayı çok büyük yıldız biçiminde bir örtüyle kaplatmıştır. Titus, M.S. 80'de Colesium'un açılışı için dokuz bin aslan hediye etmiş ve suçluları hayvanlara attırmıştı. Sıralar, seyircilerin toplumsal sınıflarına göre ayrılmıştı: Fakirler için gerilerde kahverengi, zenginler içinse ön tarafta beyazdı.

DÖVÜŞÇÜLER

SİRK OYUNLARI Bu oyunlar madeni paraların üzerine basılırdı. Örneğin, Colesium'un açılışı için Titus'un bastırdığı sikkelerin üzerinde kalabalık seyircileri oluşturan figürlerin başları çok belirgindi.

BÜYÜK GÖSTERİDEKİ OYUNLAR İstisnai olayları kutlamak için imparator tarafından organize edilirdi. Bu oyunlar büyük kalabalıkları sirke çekerdi. Burada Colesium'un arenasının, yelken yarışları için suyla doldurulması gösterilmiş. Ayrıca, makinelerle çukurlar açılır ve buralarda şehirleri, dağları, ormanları hayvanlarıyla birlikte bir dekor yaratılırdı. Bu hayali dekorlar, Romalılar'a bütün dünyaya hâkim oldukları hissini verirdi.

BİR AV GÖSTERİSİ
Diana ve Baküs önünde kutlanan bu sahne, şehrin yüksek bir görevlisi tarafından düzenlenmiş. Dört avcı, birer leoparın üzerinde dövüşürken, halk heyecanlanınca ortaya konan para iki katına çıkıyordu.

YARIŞMALAR
Tiyatro, şiir ve müzik yarışmalarına şehirliler çok önem veriyorlardı. Pompei'deki bu mozaikte aktörler sahneye çıkmadan önce kostüm ve maskeleriyle son provayı yapıyorlar.

GLADYATÖRLERİN DÖVÜŞÜ
Roma uygarlığının ve imparatorluğun sembolü olmuştur. Ölüme hükmetme isteğinin bir anlatımıydı bu dövüşler. Altta, kandilin üzerinde bir gladyatörün, rakibinin kılıcıyla yaralanışı resmedilmiş.

İLK ORKESTRA
Tunus'ta Zliten mozaiği, bilinen bu ilk orkestrada dört müzisyeni enstrümanlarıyla birlikte canlandırmaktadır. Onların yan tarafında ise, az rastlanacak bir sahne var. Kavganın sonucunda yenilen yere düşmüş, yenen ise son darbeyi vurmak üzere kılıcını havaya kaldırmış.

GLADYATÖRLER
O çağa ait, ünlü kişiliklerden biri olan gladyatörlerin sirklerde yaptığı savaşlara bazı figürlü bezemelerde yer verilmiştir. Burada miğferi, zırhı ve dizlikleriyle çok iyi korunmuş, ağır silahlı gladyatörlerden biri görülüyor.

POMPEİ'DEKİ DUVAR RESİMLERİ
Antigonus (soldaki savaşçı) 3 dişli çatal ve bir ağla silahlanmış olarak karşısındaki hasmı Anikatos'u (sağdaki savaşçı) sarmalayıp, etkisiz hale getirmek zorunda. Anikatos, yüksek tepeliği ve enseliği olan bir miğfer giymiş, uzun bir kalkan ve kısa bir kılıç tutuyor, sağ elinde de zırh eldiveni var.

AHIR
Terbiye edilmiş vahşi hayvanlar becerilerini gösteriyorlardı: Örneğin, aslanlar tavşanları ağızlarında taşımak için eğitiliyorlardı. Romalılar tüm bu eğitilmiş vahşi hayvanların gösterilerini büyük bir hazla seyrediyorlardı. Burada eğitimli bir ayı bir mahkûmla oynuyor.

ELE GEÇİRİLEN ŞEHİRLERİN TANRILARI
İmparatorluk Pantheonu'nu zenginleştiriyorlardı.

Glykon, olağandışı kulaklara sahip yılan başlı adam. 2. yüzyılda, imparatorluğun her bölgesinde inananları vardı ve İmparator Marcus Aurelius da bunlardan biriydi.

KELTLER'İN ROMALILAŞTIRILMASI
Batıda oldukça yüzeysel olmuş, kendi dinlerine sadık kalmışlardır. Bununla birlikte, Keltler, geyik ayaklı Bouray Tanrısı gibi yarı hayvan yarı insan tanrıları benimsemişlerdir.

EFES ARTEMİS'İ
Bakire ve aynı zamanda anne olan bu Yunan tanrıçası çok sayıda göğüs ilave edilerek, diğer özellikleri ile birlikte Romalılar'ın bereket tanrıçası olmuştur.

KİBELE'NİN ZAFERİ
Bu gümüşten, muhteşem disk üzerinde tanrıların anası Kibele'nin bir zafer havasında şehre girişi resmedilmiş. Bütün imparatorlukta ve Roma'da yaygınlaşan Kibele kültü Anadolu'dan getirilmiştir. Tüm yırtıcı hayvanların sahibesi ve yaşam veren tanrıça olarak Augustus'tan itibaren ünlenmiştir: İmparatoriçe imajıyla bir tutulmuştur. İmparator Claudius daha sonraları, her sonbahar ölen ve ilkbaharda dirilen aşkı Attis'e de Kibele'yle birlikte tapınılmasını sağlamıştır. Kurban kanı (boğa ya da geyik) Attis'in tekrar dirilmesi için sunulur ve imparator da onların kutsanmasını ve bereketini garantilerdi. Burada Attis'le birlikte oturan tanrıçanın tahtı eğitilmiş hayvanlar tarafından çekiliyor ve diğer tanrılar saygılarını sunuyorlar. Zodyak tanrıları şöyle gösterilmiş: Zaman tanrısı, çemberin içinde toprak ve su tanrısı (altta): Gökyüzü, Güneş ve Ay tanrıları (üstte).

KUTSAL ÜÇLÜ
Bu üçlünün çok eskiye dayanan bir geçmişi vardır. Châtillon-sur-Seine (Fransa)'deki Galyalı, çocuklu üç anne. Tanrısal besleyici ve koruyucu olan bu üçlü, zenginlik, bereket ve sağlığı temsil ediyorlar.

Her şey için bir tanrı

Barış zamanında, pek çok tanrı, geleneksel Roma Pantheon'una ait olmasalar da imparatorluk topraklarında hep birlikte mevcuttular. İnançları ve yerel dinleri tüm özellikleriyle olduğu gibi bırakan imparator, dinsel birliğin yaratıcısıydı. Augustus döneminde, bütün tanrıların bir arada yaşadığı düşünülen Pantheon adlı çok büyük bir tapınak inşa edildi. Çapı 45 metrelik, devasa ve yuvarlak kubbenin tepesi açıktı. Böylece, Romalılar'ın ve hükümranlığın koruyucusu tanrıların birliğini sembolize eden güneş ışıkları doğrudan içeriye doluyordu.

Tehditleri bertaraf etmek için, insanlara topluca güvence verebilecek, tüm tanrısal yeteneklere sahip özel tanrılar ortaya çıktı. Tanrılardan yanıt alınabilen büyük tapınaklar kalabalıkları kendine çekiyordu: Mısır'da Jüpiter-Amon tapınakları, Galya'daki gibi Asya'da da inşa edilen Apollon ya da İspanya'daki Herkül tapınakları gibi.

SABAZİOS'UN ELİ
Roma Pantheon'undaki sayısız tanrının sembolleri özel önem taşıyordu (sağdaki). Bu el üzerinde, Merkür kutsal hayvanlarla birlikte (koç ve yılan), Jupiter-Sabazios'a adanan bir adak.

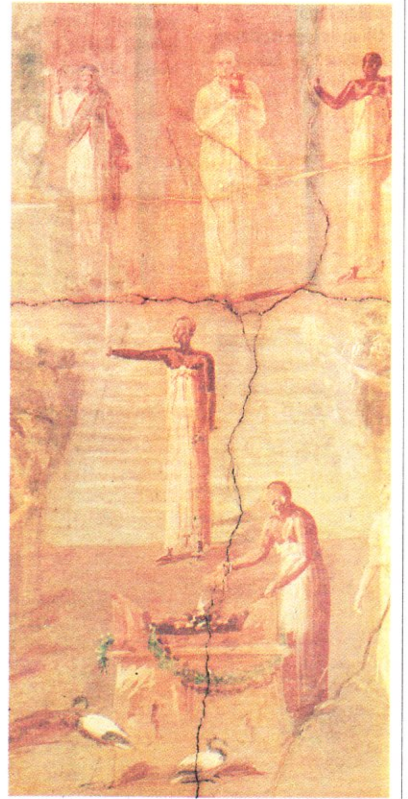
PALMİR ÜÇLÜSÜ
Kozmik tanrılar birliğini temsil ediyor. (Suriye), Aglibol (Ay), Yarübol (Güneş) ve Bel (Efendi) evrensel koruyuculuğu ifade ediyorlar. Ayrıca, bu birlik sınırların korunması için yardıma çağrılmaktaydı.

MERKÜR
Autun (Fransa)'deki 2. yüzyıla ait Merkür, bereketli boynuzundaki kanatlarında 105 değişik tanrısal özellik taşımaktadır.

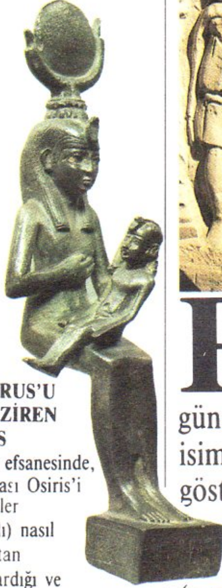
İSİS KÜLTÜ
Beyaz keteden elbise giymiş, başları tıraşlı inananlar ve rahipler, evrensel ana Isis'in koruyuculuğunda toplanmışlar. Tanrısal suyun tanrıça tarafından kutsanmasını kutluyorlar.

SERAPİS'İN TÜRETİLİŞİ
Serapis, Zafer Tanrısı Osiris ve kutsal boğa Apis'in birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Fakat aynı zamanda, Zeus, Asklepios ve Dionysos'un da sentezidir. Mısırlı Ptolemaisos'lar zamanında tapım görmeye başlar. Kafasında çanak taşıyan, sakallı Zeus şeklinde tasvir edilmektedir. Ölümsüzlüğü sağlayan koruyucu ve hekim tanrıdır.

İRANLILAR'IN MİTRA'SI
Kötülüklere karşı savaşan tanrı Mitra, başında Frigya başlığı ile bir boğayı kurban etmekte. Kurbanın vücudu, hayvanlar ve bitkilerin doğması için gerekli kabul ediliyordu.

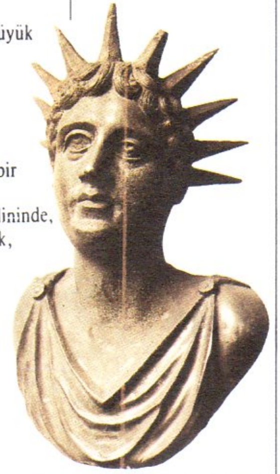
HORUS'U EMZİREN İSİS
İsis efsanesinde, kocası Osiris'i (ölüler kralı) nasıl baştan çıkardığı ve Horus'a hamile kaldığı anlatılır. Ünlü Mısır Tanrıçası İsis'in kültü tüm Roma İmparatorluğu'na yayılmıştı. Tanrıça, Bebekli Bakire'yi temsil ediyordu.

Romalılar yerel tanrıları çok çabuk benimseyip imparatorluğun her yerine yaymışlardır. Bu dinsel güç, takvimlerde gün ve ay adı olarak kullandığımız tanrı isimleriyle günümüzde de kendini göstermektedir.

Janus = Janvier (ocak) Mars = Mars (mart) ve Mardi (salı) Luna (ay) = Lundi (pazartesi) Merkür = Mercredi (çarşamba) Jüpiter = Jeudi (perşembe) Augustus = Août (ağustos) Venüs = Vendredi (cuma)

GÜNEŞ
Akdeniz'in 3 büyük kozmik gücünü bünyesinde toplamıştır: Apollon, Jüpiter-Zeus ve Baal. Başında bir ışıntacı vardır. Roma dininde, Yunanlıların ışık, çekicilik ve şiir tanrısı ile birleştirilmiştir.

VEZÜV YAMAÇLARININ ÜZÜM BAĞLARINDAKİ

BAKÜS
Şarabı ve sonsuz yeniden doğuşu temsil eder.

VENÜS-POMPEİ'NİN ŞANSI
Venüs, filler tarafından çekilen arabasında ilerliyor.

Sembolik olarak, elinde dünyanın dümenini tutuyor. Tüm dünyaya barış ve bereketi taşımaktadır.

İlk Hıristiyanlar

BAŞ ÇOBAN
Roma heykeli (3.yy)

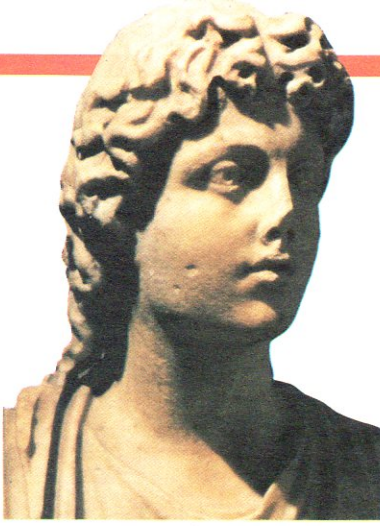
M.Ö. 63 yılında komutan Pompeius Kudüs'ü ele geçirdi. 1. yüzyılda, Romalılar'ın elindeki Musevi bölgesinde, Musevilik gibi, tek tanrıya inanılan bir din ortaya çıktı: Hıristiyanlık, başlarda Romalı yöneticiler tarafından Museviliğin bir kolu gibi kabul edildi. Dört yüzyıl sonra, Batı dünyasında kendini tümüyle kabul ettirecek olan bu din, daha önce Roma İmparatorluğu'nu derinden sarsacaktır.

354 YILI KRONOGRAFİSİ
Bu, Hıristiyanlığın bilinen en eski takvimidir. Bugün kullandığımız takvimde, İsa'nın doğumu 6. yüzyılda keşiş Küçük Denys tarafından kesinleştirilmiştir. Aslında, bu olay M.Ö. 4. yılda belirlenmişti.

İsa

İsa, Büyük
Herod'un yönetiminin son senesinde, Celile'de küçük bir kasaba olan Nasıra'da doğmuştur. İsrail'in kuzeyindeki bu bölgede çok sayıda Musevi olmayan insan yaşardı ve Kudüs'te pek sevilmezlerdi: "Celile'den, Nasıra'dan iyi olarak ne çıkabilir ki?" derlerdi. İsa, Jean-Baptis tarafından vaftiz edildikten sonra, öğretilerini yaymaya başladı. Böylece, onuı Tanrı'nın Museviler'e yolladığı bir mesih olarak kabul eden insanlar çevresini almaya başlamışlardı. Celile'yi baştan sona geçerek, dinin ve ayinlerin ikiyüzlülüğünü anlatıyordu: Eşitlik ve adalet üzerine verdiği vaazlar endişe uyandırmaya başlamıştı. Sonunda, Museviler'in hamursuz bayramında, Kudüs'te bir kışkırtıcı olduğunu ile sürerek yakaladılar. O dönemlerde var olan, bir Musevi yargı organı onu sahte peygamber diye ilan etti ve asileri yargılayan Romalı Ponce Pilate'nin ellerine bıraktı. Ponce Pilate, İsa'nın çarmıha gerilmesi, canilere, korsanlara uygulanan Romalı işkencelerine maruz kalması kararını aldı. Bu tarz işkencelerde, soluk tıkanıyor ve ölüm ağır ağır geliyordu.

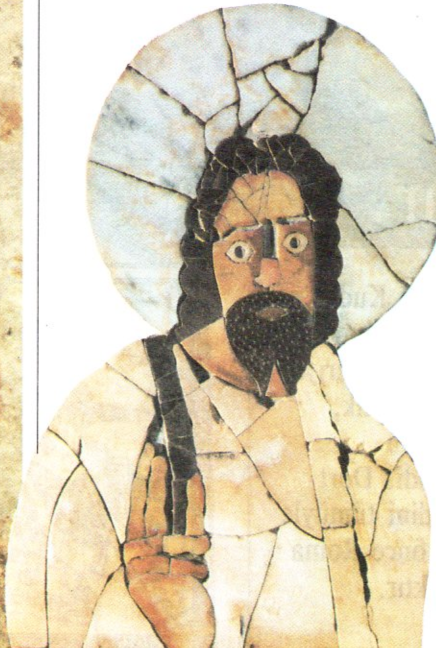

Hıristiyanlar'ın ilk dönem resimleri Antik Çağ modeline çok yakındı. 3. yüzyıla ait İsa'nın bu resmi Apollon'un gençlik haline benzemektedir.

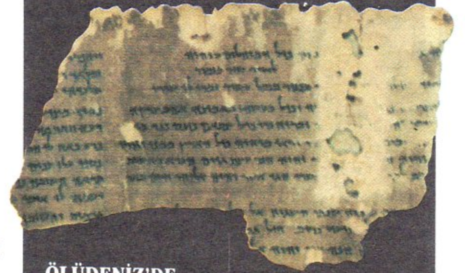
Yeraltı mezarlarının girişini kapatmak için, bu camları altın bir zemin üzerinde oldukça sık kullanmışlardır. Bu yukarıdakinde İsa, bir mumya görüntüsündeki Lazarus'u diriltirken görülmektedir.

Bu sakallı İsa resmi 4. yüzyıla ait. Doğu'da sakal bilgeliğin sembolüdür.

Hz. İsa, her zaman baş çoban olarak ifade edilirdi (solda, 3. yüzyıl resmi). "Ben bir çobanım, tüm hayatımı koyunlarıma adadım" der İncil'de.

ÖLÜDENİZ'DE BULUNAN EL YAZMALARI
1947 yılında, Bedeviler, Jeriko'nun güneyinde bir mağarada Khirbet Kumran kitabını buldular. Çok eski olduğu anlaşılan bü rulo halindeki parşömenler, bir toprak testinin içinde bulundu. Diğer bölümler, M.S. 66 yılındaki Musevi ayaklanması sırasında bu mağaraya saklanan ve Essenliler'in yaşam kurallarını anlatan parçalardan oluşuyordu: Belirgin şartlar, dinsel davranışlar ve

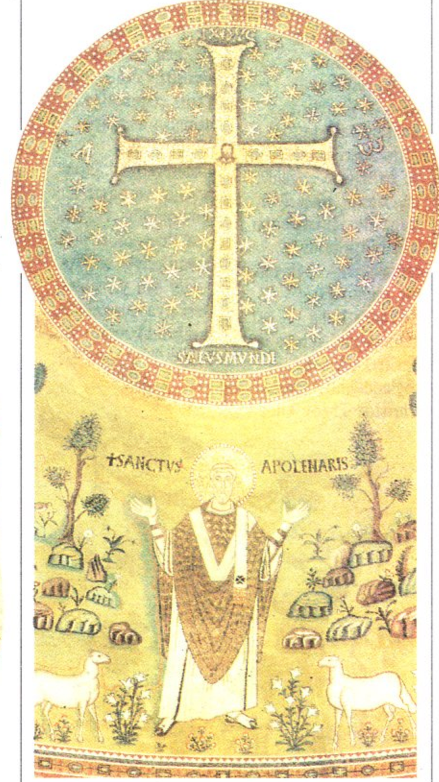
çıkarıldılar. 1. yüzyıla tarihlenen bu kâğıtlar, değeri açısından paha biçilmez dokümanlardır. Bütün bölgelerde, daha fazla elyazması bulmak için sistemli olarak araştırmalar başladı. Bunların arasında, İncil'den kopyalar ve daha da eski dönemlere ait ama İncil'le aynı konuları paylaşan kitaplar yaptırımlarla ilgili bir el kitabıydı. Bu elyazmaları Hıristiyanlığın doğuşuyla ilgili çok önemli birer şahittirler. Ayrıca çok daha eskilerden 2. yüzyıldan kalma Mısır papirüslerinden oluştuğu için yeniden bir araya getirilmeleri çok uzun ve zahmetli olmuştur. (Yukarıda, Fransız kolejinde yapılan yeniden bir araya getirme çalışmaları görülüyor).

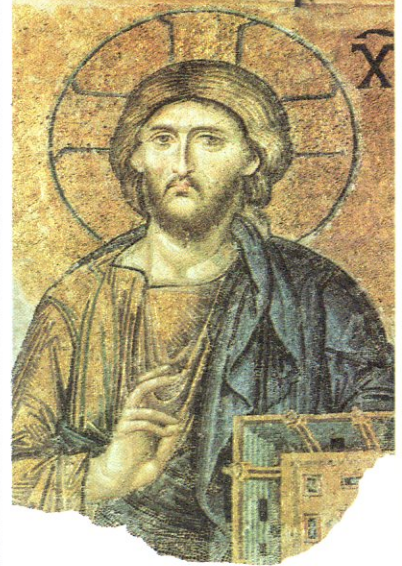

Hıristiyan kilisesinin tarihi 30 yılına doğru bir dini bayramla başlar: İsa'nın öğrencileri, Mesih'in öğretilerini, ölümü ve yeniden dirilişini önce Kudüs'te, daha sonraları da Yuda ülkesinin sınırları dışında yaymaya başladılar. İsa'nın ve ilk Hıristiyanlar'ın hayatı Yeni Ahit'te, özellikle dört İncil'de ve havarilerin belgelerinde anlatılmaktadır. Markos'un Roma'da yazılmış (66-70) olan İncil'i en eskisi olarak kabul ediliyor. Sonra Matta ve Luka'nın (80-90) Suriye'de kaleme aldığı iki kitap ve 1. yüzyılın sonunda, büyük ihtimalle Efes'te Yohanna'nın yazdığı son İncil.

İnciller tam anlamıyla bir tarihi belge değildir. Çünkü İsa'nın ölümünden sonra yazılmışlardır. Nasıralı İsa'nın yaşadığı olaylarla, havarilerinin inandıklarını birbirinden ayırmak çok zordur. Onların bu anlattıklarına biz "Paskalya Yortusu" diyoruz: Bu, inananların gözü önünde İsa'nın öldürülmesi olayıdır. İnciller, havarilerin inançlarının bir ifadesidir.

İncillerin en eski parçası 2. yüzyıla aittir. 1945 yılında, Yukarı Mısır'da, Nag-Hamadi'de, 4. yüzyılda yeniden yazılmış haliyle bulunmuştur. Diğer bölümler elimize değişik yollardan ulaşmıştır. Hıristiyan geleneklerinde var olmayan konuların yer aldığı bazı şüpheli kitaplar ele geçmiştir. Bunların içinde rivayete dayalı birçok olay anlatılmaktadır. Ama sonuçta, birçok değerli bilgi aktaran eski yazarlar vardır: İskenderiyeli Philon, Flavius Joseph, Genç Pline, Svetone, Tacitus, Roma Piskoposu Clement ve Antakya Piskoposu Ignace gibi...

Hıristiyanlığın ilk yıllarından itibaren, İsa'nın resimleri, inançları ve mantaliteyi açıklayıcı tarzdadır. Musevi geleneklerine göre Eski Ahit'te, Davud'un oğlu ya da Musa gibi peygamberler, Mesih'in geleceğini daha önceden bildirmişlerdi. Yunan kültürünü özümsemiş toplumlar için son derece iffetli bir bilge olarak kabul ediliyordu. İsa'yla ilgili resimleri inceleyen bilim adamları, onun acı çeken kişiliği (yanda, çarmıhta görüldüğü gibi) ya da tam tersi, tanrısal başarıları üzerinde durabilirler. İsa, ayinleri sırasında, dayanıksız bulduğu gerçekçiliğe karşı çıkar ve çektiği acıyı, bunalışını herkes rahatça duyumsayabilirdi.

Kilise ev

4. yüzyıldan itibaren ilk bazilikalar inşa edilmeden önce, Hıristiyanlar, kentin diğer evlerinden farklı olmayan, sade, basit evlerde toplanırlardı.

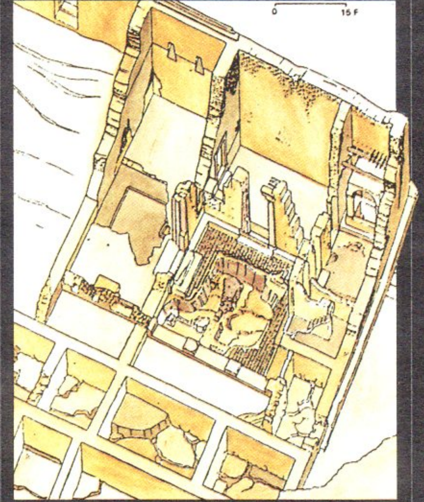
Doura-Europos Kilisesi bir merkez avlunun etrafına inşa edilmişti. Zemin katında bir salon vaftizlere ayrılmıştı. Daha büyük bir salonda ise toplanılıp dua ediliyordu. Üst katta bulunan diğer odalar ise ev gibi kullanılıyordu. Toplum eskiler veya ''presbytre'ler'' (Fransızca ''prêtre''-papaz kelimesi bu kelimeden türemiştir), gözeticiler ya da episcope'lar (Fransızca ''évêque''- piskopos, metropolit kelimesi bu kelimeden türemiştir) tarafından yönetilirdi. Diyakoslar (papaz çömezi), diyekonesler (eskiden papazların bazı görevlerini üzerlerine alan dul kadınlar ya da kızlar) onlara yardımcı olurlardı, çünkü ilkel kiliselerde kadınlar önemli roller oynarlardı. Aziz Paul tarafından Avrupa'da vaftiz edilen ilk Hıristiyan, bir kadındı, Lydie'di (Ac.16 14).

BALIKLAR VE EKMEKLER
(3. yüzyıl resmi)
Kilisece geçerli dört İncil'in yazarlarının getirdikleri ekmeklerin ve balıkların çoğalışı mucizesini gösteriyor. Balık ilk Hıristiyanlar için birbirlerini tanımalarını sağlayan bir semboldü, Yunanca balık kelimesinin -ikhtus'un- harfleri tek tek söylendiğinde Jésous Christos Théov Uios Sôter (Kurtarıcı Tanrının oğlu Hazreti İsa)'in Peygamber İsa'nın adının da baş harfleri söylenmiş oluyordu. Üzüm, bağ kültürü, Filistin uygarlığında şarap kullanımı önemli bir yer tutardı. Kutsal Kitap'ta bununla ilgili pek çok tasvir yer almıştır. Yeni Ahit'te Tanrı çoğunlukla bağların efendisi, sahibi olarak gösterilmiştir. Şarap, neşenin ve bayramın sembolüdür. Céne'de (İsa Peygamber'in havarileriyle birlikte yediği son yemekte) Paskalya yemeğinde (aşağıdaki resim) İsa, Öşaristi'yi tesis etmek için (Katoliklerce, İsa'nın eti ve kanını temsil etmek üzere ekmek ve şarap kullanılarak yapılan kutsallaşma ayini) mayasız ekmek ile şarap alıyor.

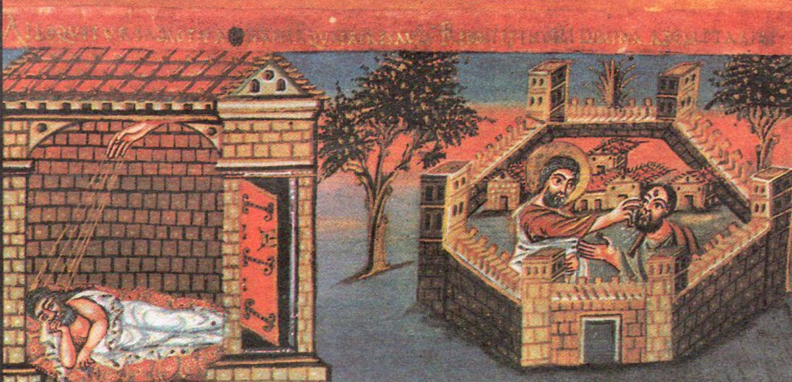

İLK HIRİSTİYAN KİLİSESİ
1931 yılında Fransızlar'la Amerikalılar'ın birlikte yaptıkları bir araştırma sırasında Fırat üzerinde kalıntıları bulunan Doura-Europos Kilisesi 3. yüzyılda yapılmıştı. Zemin katta ve üst kattaki değişik amaçlarla kullanılan salonlar ve odalar bir avlunun çevresine inşa edilmişti. Yapılan kazılar sırasında bulunan bir duvar resmi ile evin girişinin sağında bulunan, ayinlerde kullanılan bir mobilyadan buranın vaftiz yeri olarak kullanıldığı anlaşılıyor.

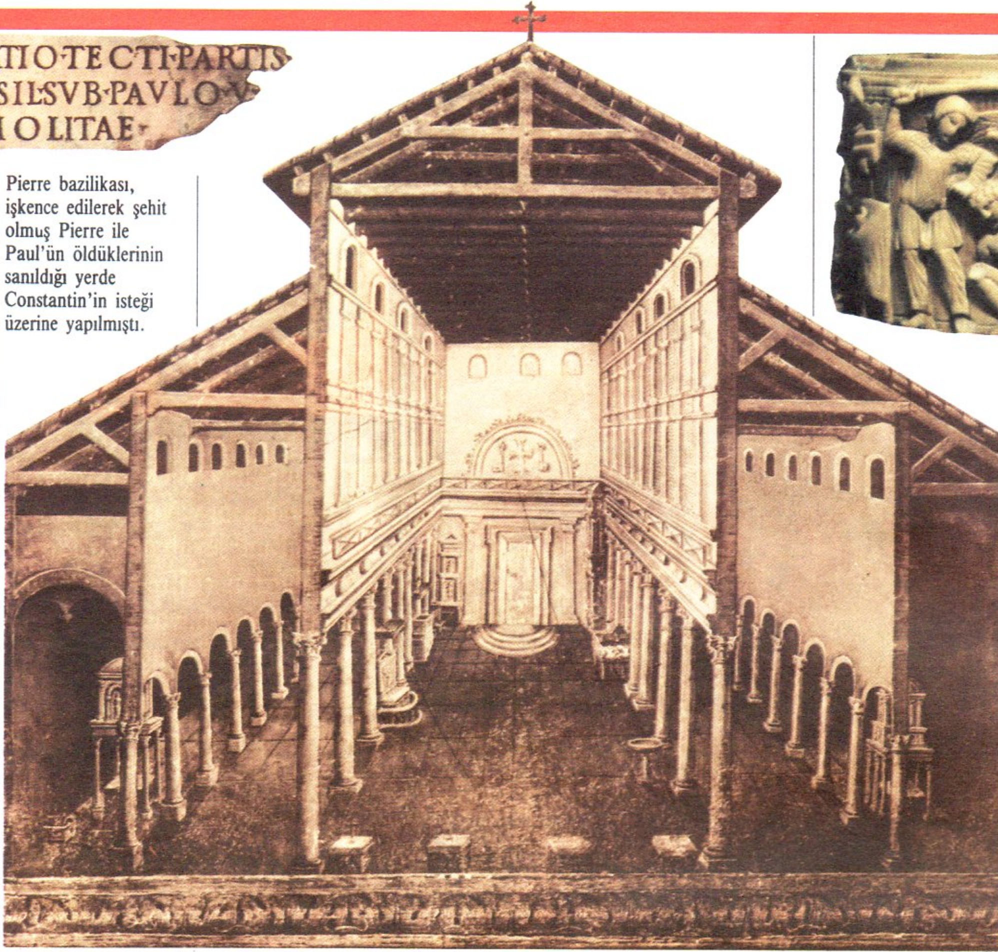

İsa'nın havarileri Akdeniz havzasında onun inançlarını yaymaya çalışıyordu. Aziz-havari Paul'ün seyahatlerini kendi yazdığı mektuplardan (Eître-havarilerin yazdıkları mektuplar) ve havarilerin yaptıklarından biliyoruz. Bir Yahudi ailenin çocuğu olan Saul (Paul), Tarsus'ta (Türkiye'de) dünyaya gelmişti. Yunanca konuşur ve Roma vatandaşı olmanın verdiği haklardan yararlanırdı. Hıristiyanlar'dan nefret ederdi, onlara düşmandı, onları büyük bir hırsla kovalardı. Havarilerin İşleri'nde (Ac 9) Şam yolunda (yandaki resim) nasıl aniden din değiştirdiği anlatılıyor.

VAFTİZ
(Yunanca baptizein - suya batırmak)
Yalnızca yetişkinler vaftiz edilirdi ve vaftiz töreni Paskalya gecesi yapılırdı.

ŞEHİTLERİN ANISINA: ROMA'DA SAİNT-PİERRE
Yapılan işkenceler, şehitlerin ve bu ermişlerden kalan anıların kutsal sayılmasına, tapılırcasına sevilip sayılmasına sebep olmuştu. Bu kutsal insanların cesaretlerini, onların kutsal kalıntılarını barındırmak için tapınaklar kurmaya başladılar ve kısa bir süre sonra büyük işkenceler görmüş bu şehitler kentin koruyucusu sayılmaya başlandı. İlk kiliselerin yapımına 2. yüzyıldan itibaren başlanmıştı ama 4. yüzyıldan önce inşa edilmiş kiliselerden günümüze hiçbir iz kalmamıştır. Yandaki resimde eski biçimine göre yeniden canlandırılmış Roma'daki eski Saint-Pierre bazilikası, işkence edilerek şehit olmuş Pierre ile Paul'ün öldüklerinin sanıldığı yerde Constantin'in isteği üzerine yapılmıştı.

AZİZ MENA'nın işkence çekişi (4. yüzyıl).

Azizlerin ve şehitlerin yaşamlarından sahneler, dini eşyalar ile günlük hayatta kullanılan eşyaları süslemeye başlamıştı: Bu, resimlerle eğitimde (burada üzeri süslü bir kutsal su kabı görülüyor.)

İşkence edilenlere, şehitlere verilmek istenen en büyük ceza onları öldürdükten sonra kabirsiz, mezarsız bırakmaktı. Önceleri cesetleri yırtıcı hayvanlara atılıyordu. Bazı Hıristiyanlar vahşi hayvanlara, bazıları da acımasız gladyatörlere atılmıştı. Onların başına gelenleri biz, Tacitus ya da Genç Pline gibi Hıristiyan olmayan yazarlardan öğrenebilbiyoruz. Onlar bu işkence olaylarının tanıklarıydı. İşte Marcus Aurelius zamanında Lyon'da, cesareti ve direnişiyle ünlü olan genç köle Blandine'e yapılan işkenceleri 177 yılında Eusèbe de Césarée şöyle anlatıyor: "Kırbaçladıktan, hayvanlara attıktan ve ızgaradan sonra o kadını bir ağın içine koyup boğanın önüne attılar (...) o kadını da öldürdüler."

NECİUS-CAİUS MESSİUS TRAİANUS (249 ile 251 yılları arasında imparator)

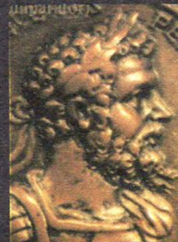
PUBLİUS AUELİUS HADRİANUS (117-138) yıllarında imparator)

NERON (54-68 yılları arasında imparator) Hıristiyanlar'ı, Roma'yı yakmakla suçladı.

CAİUS AURELİUS VALERİUS DİODETİANUS (248-305 yıllarında imparator)

SEPTİMİUS SEVERUS (193 ile 211 yılları arasında imparator)

İşkenceler-zulümler

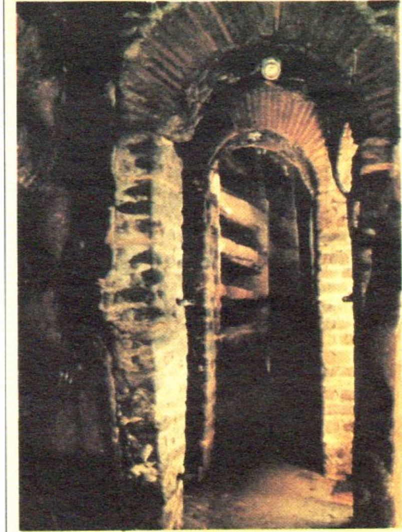
Roma, Hıristiyan topluluğunu, başlangıçta, diğerleri gibi Yahudi mezheplerinden biri olarak kabul etmişti. Oysa Yahudi yetkililer bu "sapmaya" karşı çıkıyorlardı. Havarilerin tutuklanması, Diyakos Etienne'in taşa tutularak öldürülüşü Hıristiyanlar'ın kaçmalarına sebep olmuştu. Romalılar'ın nispi hoşgörüsü ve bu dağılma, yeni dinin neden bu kadar hızla yayıldığını açıklıyor. Antakya'da Yunanlılar nazarenlere Kristianos diyorlardı: Yunancada Kristos "mesih" kelimesinin (kutsal sayılan, kutsanmış) karşılığıydı.

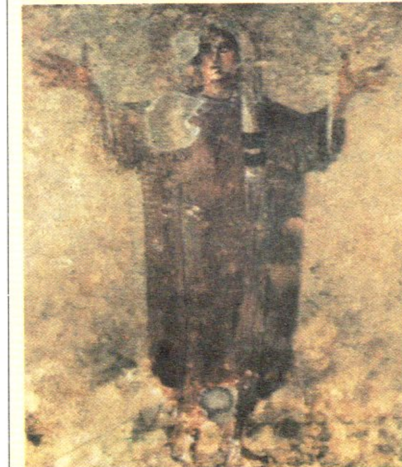
Ama kısa süre sonra Romalılar, oturdukları kentin ve imparatorluğun dini inançlarını kabul etmeyen, onlarla birlikte tapınmayan bu "tanrısızlara" karşı çıktılar: "Daha önce doğmuş, dünün insanlarından yeni bir ırk, vatansız, geleneksiz, dini ve sivil kurumların hepsine karşı çıkan yeni bir ırk ortaya çıktı." (Celse, "Gerçeğin sözü.")
Septimius Severus 202'nci fermanıyla din değiştirilmesini, Yahudiliğin ve Hıristiyan dininin kabul edilmesini yasaklıyordu. Hıristiyanlık her zaman Yahudilik'le karıştırılıyordu. Suçlanan şefler cesur ve yürekliydiler. Hıristiyan, imparatoru bir tanrı gibi kabul etmediği için bozguncu sayılıyordu.

Bu işkence ve zulüm iki buçuk asır boyunca devam etti, bundan sonra zaman içinde tek tük olaylar şeklinde devam etti. Neron'un yaptığı işkenceler Roma ile sınırlı kaldı ve sonunda 64 yılında kentin yanmasına neden oldu. Buna karşılık Dioclétianus (303-304) döneminde işkenceler ve zulüm bazı Hıristiyan askerlerin imparatorluğun dini geleneklerini yerine getirmeyi kabul etmemesi üzerine bütün ülkeye yayıldı. 303 ile 304 yılları arasında birbirini izleyen fermanlar gittikçe sertleşiyordu: Kutsal kitaplar yok edildi, dini törenlerin yapıldığı yerler yıkıldı. Hıristiyanlar adli kurumlar karşısında güçsüzdüler, ölüm cezalarına çarptırılıyorlardı... Doğuda daha da sert bir tutum izleniyordu. İşkence olayları daha da çoktu, çünkü orada neredeyse halkın yarısı Hıristiyanlığı benimsemişti.

YERALTI MEZARLIĞI-KATAKOMB İlk Hıristiyanlar ölüleri kutsama geleneklerini sürdürdüler. Eskiden tanrıların onuruna yaptıkları gibi yere şarap, süt, yağ döktüler, cenaze töreninde ziyafet düzenlediler ve yeraltı mezarlığında, özellikle de Roma'nın kenar mahallesinde bulunan büyük yeraltı mezarlığında dualar ettiler. Aslında, gerçekten de Hıristiyanlar'a göre ölünün gövdesi diriliş için bekler. Yeraltı mezarlarının duvarlarını süsleyen resimler ve yazılardan (genellikle mezar anıtlardan) bilimsel çok değerli belgelerden ilk Hıristiyan toplulukları hakkında çok önemli bilgiler edinebiliyoruz. Ama yeraltı mezarları dini törenlerin yapıldığı bir yer ya da işkence gören Hıristiyanlar'ın sığınağı olmamıştır.

Resmi bir din

28 Ekim 312'de rakibi Maxentius'u yendiği Milvius Köprüsü zaferinden sonra Constantinus Hıristiyanlığın koruyucusu olarak kabul edildi.

(Bir hayalin ona bu zaferi daha önceden haber verdiği söyleniyordu). Constantinus'e bu inancın hâkim olması, kıyıcılığın sonu, ''Kilise Barışı''nın başlangıcı olmuştur. Ölüm döşeğindeyken vaftiz edilen Constantinus, Hıristiyan bir imparator olarak yaşadı. Hıristiyan toplumunun dinsel şefi kabul edildi.

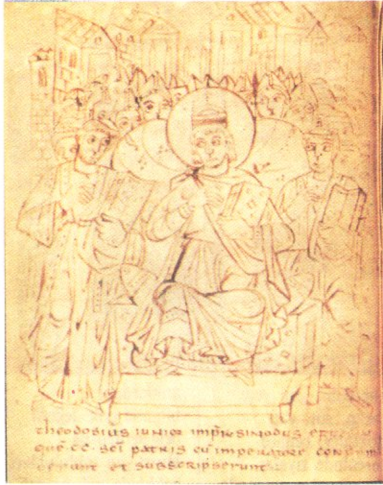

ÖTEKİ HIRİSTİYANLAR 'DAN KAÇAN HIRİSTİYANLAR

Bu tezhip, aryanizme karşı verilen savaşın somut bir sonucudur.

Yoldan çıkmak ve dinden uzaklaşmak, yerel kiliseler için güçlerini anlatabilecekleri bir vesileydi (burada ikonoklastlara karşı bir söylev).

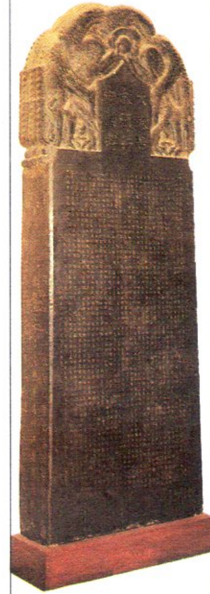

431 yılında Theodesius, savaşmak amacıyla, Efes'te din bilginlerini toplamıştı.

PAPA'NIN BAŞKANLIĞINDA YAPILAN PİSKOPOSLAR TOPLANTISI

Bu toplantılar Doğu'da, genellikle Konstantinopolis (İstanbul) ya da yakınlarında yapılırdı.

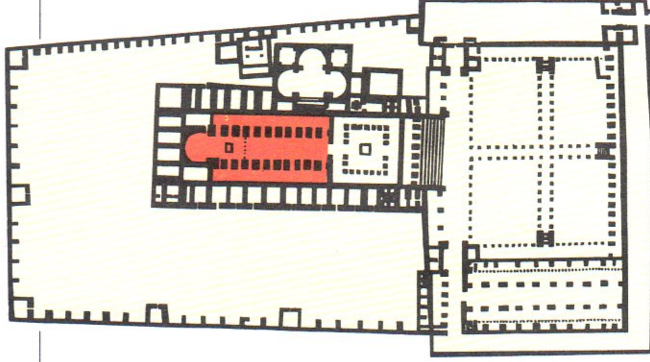

NESTORİUS'UN STELİ

Nestorius, 5. yüzyılda Konstantinopolis'in başpiskoposuydu. Avrupalılar'a karşı kullandığı dilinin gücüyle tanınırdı. Daha sonraları, İsa'nın annesi Meryem'e karşı çıkarılan yeni bir dine karşı savaş verdi. En büyük rakibi, İskenderiye Başpiskoposu Cyrille, halkı mutlu etmek için ustalıklı taktikler uyguluyordu. ve 431 yılında Efes'teki piskoposlar toplantısıyla onun sonunu hazırladı. Çoğu zaman, Persler tarafından bozguna uğratılan Suriye kiliselerinde ve Uzakdoğu'da Nestorius'un fikirleri uygulanıyordu. Buna örnek olarak Çin'deki Nestorius stelini gösterebiliriz.

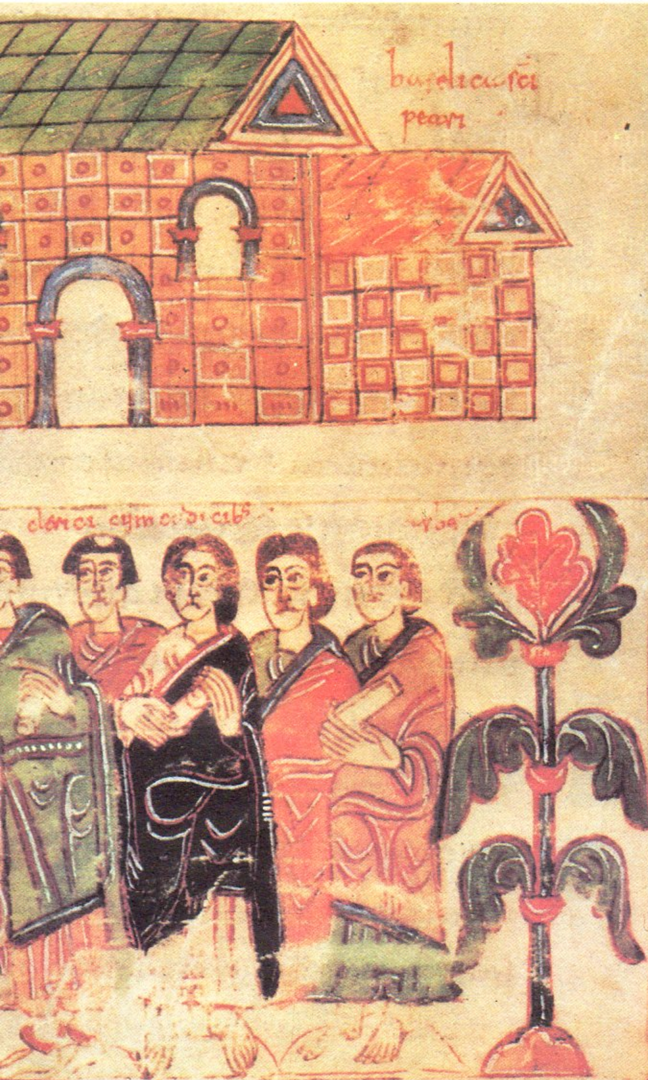

TİPASA BAZİLİKASININ KALINTISI
Kuzey Afrika'daki bu bazilikanın planı aşağıda görülüyor. İlk Hıristiyan anıtları Roman bazilikaları çoğunlukla eski tapınakların malzemeleri kullanılarak inşa edilirdi.

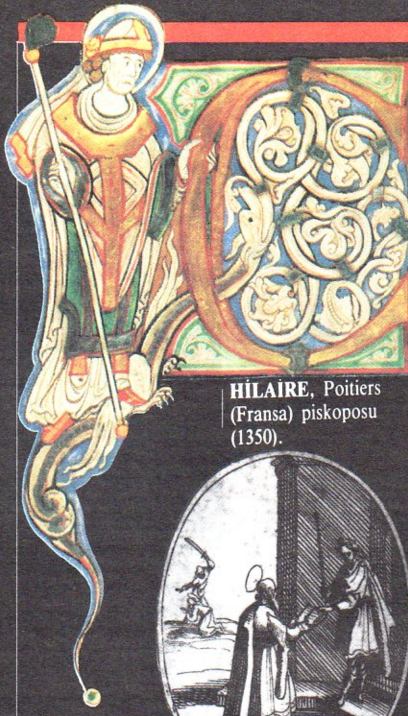

Constantin (306-337), ilk Hıristiyan imparator. Puta tapanların felsefesinden etkilenmişti ama Hıristiyanlar'ın koruyucusuydu. İyi bir politikacıydı, sivil ve dini barışı sağlamaya her şeyden çok önem veriyordu ve bunu sağlamak için ödün vermesini bildi.

İlk asırlardan beri Hıristiyanlar pek çok dogmatik soruyu kendi kendilerine sorup duruyorlardı. Kilise onlara cevap verebilecek güçlü dini temele sahip değildi. Bu da ilk doktrin krizlerinin ne kadar önemli olduğunu gösteriyor. Halkın düzenini bozan bu anlaşmazlıkları ortadan kaldırabilmek amacıyla imparator kurulları oluşturuldu. Böylece 325 yılında İznik'te üç yüz kadar piskopos bir araya geldi. Çoğunluğunu Doğu'dan gelen piskoposlar oluşturuyordu. Seyahat, imparatorluk postası tarafından düzenlenmişti. Constantin ilk toplantıya başkanlık etti, konsül sona erdiğinde de muhteşem bir ziyafet verdi. Ariusçuluk konusunda bir karara varmaları gerekiyordu. İskenderiyeli papaz Arius (256-336)'a göre İsa kutsal, tanrısal bir ruh değildi. Hatta o Hıristiyan dininin kuruluşunu, ortaya çıkışını bile tartışma konusu yapıyordu. Konsül, Arius'u mahkûm etti, İsa'nın kutsal olduğunu açıkladı ve Hıristiyan inançlarının ilk formüllerini benimsedi. İmparator Constentinus'in soyundan gelenler, vârisleri başka Konsil, kurallar topladılar ve Credo'yu (Hıristiyanlar'ın inançlarını) özetleyen formülü düzenlediler.

BAZI TARİHLER...
M.Ö. 6 yılına doğru: İsa'nın doğumu.
4: Büyük Herod'un ölümü.
14: Auguste'ün ölümü
25: Jean Babtist'in göreve başlaması.
26: Ponce Pilate, Yuda Valisi oldu.
27: İsa'nın halk arasında görevinin başlangıcı.
30: İsa'nın çarmıha gerilişi.
34: Hérode Philippe'in ölümü.
36: Öğrencilerin Yuda'nın dışında vaaz vermeleri.
37: Etienne'in taşa tutularak öldürülüşü.
-Tiberius'un ölümü.
-İmparator Kaligula'nın saltanatı.
41: Kaligula'nın ölümü.
-İmparator Claude'un (Tiberius Claudius Sezar Augustus Germanicus) saltanatı.
45: Paul'ün Anadolu'da ilk seyahatleri.
48: Kudüs Konsili.
50-58: Paul'ün Yunanistan ve Anadolu'da seyahatleri.
-Havariler'in Korintliler'e, Romalılar'a, Philippienler'e ve Galatlar'a yazdıkları mektuplar.
64: Roma yangını.
-İlk Hıristiyanlar'a işkence yapılışı.
66: Yuda ayaklanması.
68: Neron'un ölümü.
70: Kudüs'ün Titus tarafından kuşatılması ve yıkılması.
70-79: Havariler'in yaptıklarının yayımlanması.
79: Vezüv Yanardağı'nın patlaması ve Pompei'nin yok oluşu.
81: Titus'un ölümü.
-Domitianus saltanatı (Titus Flavius Domitianus).
95: Yeni işkenceler.
-Jean'ın İncili'yle Yeni Ahit'in yayımlanması.
96: Titus Flavius Domitianus'un öldürülmesi.
-Traianus'un (Marcus Ulpius Traianus) saltanatı.
100 yılına doğru: Havari Jean'ın ölümü.
-Flavius Josephe'in ölümü.
116: Sirenayka, Mısır, Kıbrıs ve Mezopotamya'daki Yahudi ayaklanmaları.
117: Traianus'un ölümü.
-Hadrianus'un saltanatı.
135: Yahudi ayaklanmasının bastırılması.
177: Lyon'daki Hıristiyanlar'a işkence yapılması.

HİLAIRE, Poitiers (Fransa) piskoposu (1350).

ÜÇ KAPADOKYALI Nazianzoslu Gregorios, Nisalı Gregorios ile Kayserili Babileios 4. yüzyılda Kapadokya'nın en değerli ilahiyatçılarıydı. Bugün Türkiye'de bulunan bu bölge Hıristiyanlığın ilk ocaklarından, yuvalarından biriydi. Onlar keşişliğin öncüleriydi.

Kilise büyükleri

Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarında yazarlara ve ilahiyatçılara kilisenin büyükleri (kilisenin babaları) denirdi. Yazı yazdıkları dillere göre de Yunanlı Babalar, Latin Babalar diye ayrılırdı.

Havarilerle ilişkisi olmuş olanlara ise ''Havari Babaları'' deniyordu. Onlar, başlangıçta, soru cevaplı din dersleri verirlerdi ve İncil'i yorumlarlardı.

2. ve 3. yüzyıllar boyunca, eğitimleri Kutsal Kitap İncil'e dayanan Hıristiyan düşünürleri özellikle putperest yazarların Hıristiyanlığa karşı suçlamalarını çürütmeye çalışırlar, dine aykırı, mezhep sapkınlığına varacak düşüncelere karşı mücadele ederlerdi. Daha sonra, büyük ilahiyatçılar ortaya çıkacak, inancın verilerini derinlemesine inceleyecek ve analizini yapacaklardı. Bu çağa, ''Kilise Babalarının altın çağı'' denilecekti.

AUGUSTİN (354-430 (hemen yukarıdaki resim) Augustin'in düşüncesi bütün Ortaçağ felsefesini etkilemiştir.

Justin 100-165 (yukarda) Justin, Sofu Antonin'e ''Savunma''sını sunuyor.

İRENEE
2. yüzyıl sonlarında Lyon piskoposu. Aydın düşüncesi ve birleştirici çabalarıyla inançlardan sapmalar gösterenlere karşı savaştı.

AZİZ JEAN CERYSOSTEME
344-407 (aşağıdaki resim) ''Altın ağız''.

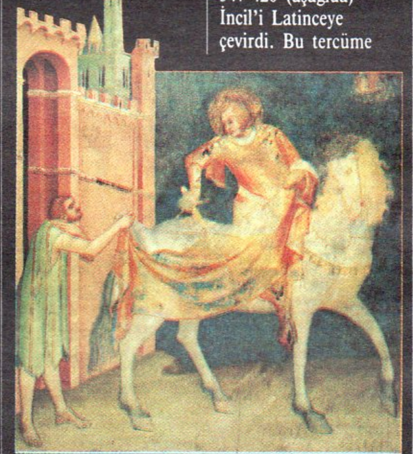

Bu lakap (Yunanca) ona çok iyi bir vaiz olduğu için de verilmişti.

AZİZ MARTİN
(Aşağıda) Tours Piskoposu, önceleri askerdi, keşiş olduktan sonra bütün gücüyle hiç yorulmaksızın köylüleri putperestlikten koparmak için çalıştı. İyilikseverliği, merhameti efsaneleşmişti.

AZİZ JEROME
347-420 (aşağıda) İncil'i Latinceye çevirdi. Bu tercüme öylesine yayıldı ki ona ''la vulgate'' (halka yakın) denildi.

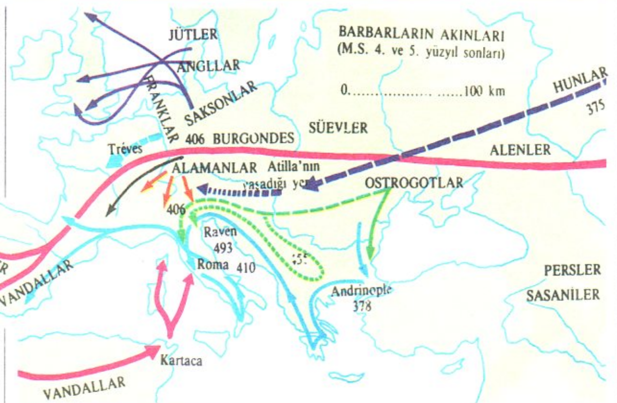

Roma'nın sonu

ROMA'NIN YAĞMALANMASI
15. yüzyıla ait, Ortaçağ dekoruyla resimlenmiş bu minyatür, Aziz Augustinus'a ait "Tanrı'nın Şehri" adlı bir el yazmasından esinlenmiş. Bu eser, 410 yılında Roma'nın Alaric tarafından alınmasından hemen sonra yazılmıştır.

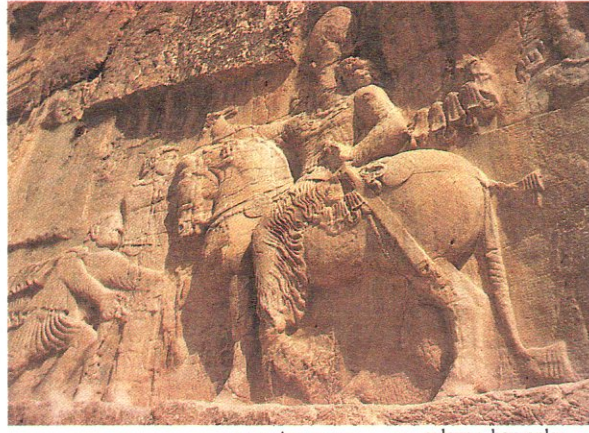
Yeni topraklar ve ganimet arayışı, çoğu zaman diğer toplumların tahrikleriyle, Avrupa Barbarları, imparatorluk üzerinde görülmemiş bir baskı uyguluyorlardı. Doğu'da, Roma hâkimiyeti Persler'in tehdidi altındaydı. Roma'nın buna cevap verebilme kapasitesi neydi? Akıncıları püskürtmeli mi yoksa bir arada mı toplamalıydı? Dış saldırganlar ya da asiler, imparatorluğun iç çatışmalarına karıştırılıyor, Barbarlar orduların gücünü altüst ediyorlardı.

3. yüzyılın “bunalımı”

Part Krallığı'nı devre dışı bıraktıktan sonra, Sasani Persler Roma'nın zararına, eski Ahemeni İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmaya çalışıyorlardı. Pers Devleti çekinilmesi gereken bir hasımdı. Düzenliydi, milli bir dine dayanıyordu ve çok güçlü bir silaha, zırhlı süvarilere sahipti. Diğer yandan, Franklar, Saksonlar, Almanlar ya da Gothlar, Germenler Galya'yı, Yunanistan'ı, Küçük Asya'yı istila etmişlerdi. İspanya'ya ulaşmışlardı, İtalya da kendisini bu istiladan kurtaramamıştı.

Savaş yıkımlara, kentlerin boşalmasına, ıssızlaşmasına, paranın değerinin düşmesine ve enflasyona, karışıklıklara sebep olmuştu. Orta tabaka, papazlar sınıfı (kentin ileri gelenleri) ve yoksullar en çok zarara uğrayanlardı. Sosyal eşitsizlikler artıyordu. Ordu Senato'nun aleyhine bir tutum içine girerek, imparatorların seçimine müdahale ediyor, müdahalelerle, bildirilerle geçici, birer günlük saltanatların sayısını çoğaltıyordu. Bazı bölgelerde (Palmyre'de Postumus'un Galyası'nda) kendileri yönetimi ele alıyorlardı. Nihayet savunma bir dengeye oturtuldu. Senatörler devre dışı bırakılarak ordunun şartları süvarilerin ve alaylı askerlerin lehine iyileştirildi.

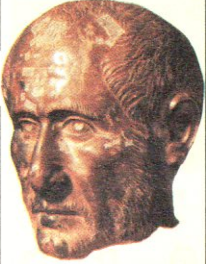

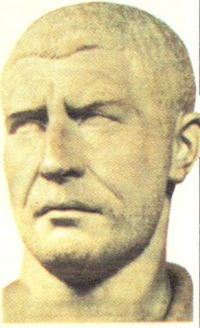

SASANİLER'DE SÜREK AVI
Av, Pers krallarının çok sevdikleri bir uğraştı. Yandaki gümüş tabakta ok atan hükümdar görülüyor. Kraliyet sürek avlarında avlanan hayvanlar, duvarlarla çevrili parklarda özel olarak yetiştirilirdi.

PERSLER'İN GÖRÜŞÜ
1. Şapur, Persler'in zaferlerini bir kaya üzerine yazı ve şekillerle oydurarak canlandırmış ve kitabede “Bizden sonra gelenler bu yiğitliği ve kudreti bilsinler” demiştir. Yandaki sembolik sahnenin anlamı çodk tartışılmıştır. I. Şapur'un önünde diz çökmüş olan Marcus Julius Philippus ondan barış diliyor, kollarını yukarı doğru kaldırmış olan Publius Licinius Valerianus ise kral tarafından tutulmuş, boyun eğmiş bir tavırda görülüyor.

BÜTÜN CEPHELERDE SAVAŞ
Marcus Julius Philippus (244-249) 3. Gordien'in muhafız

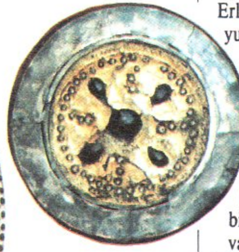

alayı kumandanıydı. Bir Pers seferi sırasında Gordien'i öldürttü, barışı satın aldı. Tuna'da savaşmaya gitti. 248 yılında Roma'nın bininci yılını kutladı ama Decius'un (249-251) kurbanı oldu. Gotlar'la yaptığı bir savaş sırasında öldürüldü. Barbarlar karşısında yenilgiye uğramış ilk imparator o oldu.

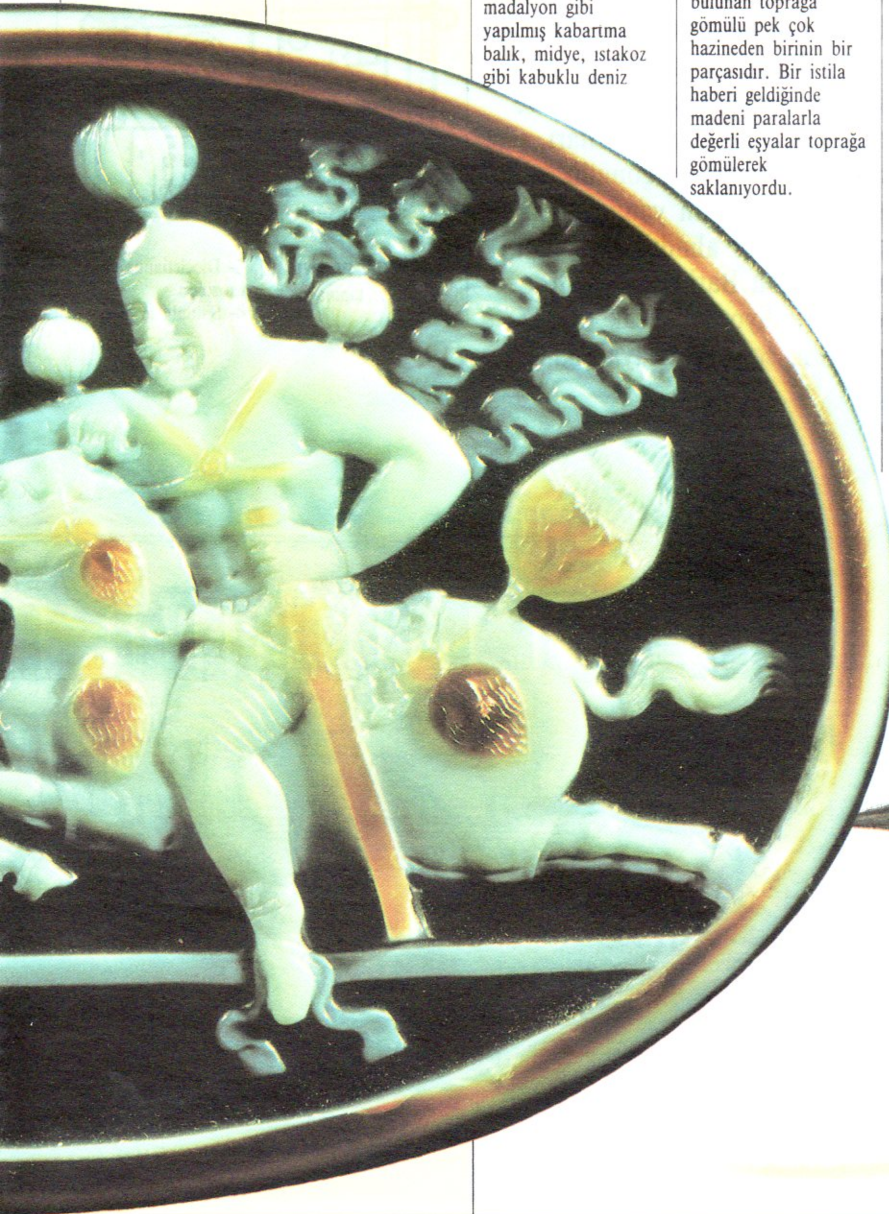
GÖMÜLÜ HAZİNELER
Yukarıdaki şekilde görülen süslemeler (Fransa)'da Graincourt-Haurincourt bulunmuş bir gümüş tabağın ortasında bir madalyon gibi yapılmış kabartma balık, midye, ıstakoz gibi kabuklu deniz hayvanları ile kümes hayvanlarından oluşmaktadır. Bu tabak Galya topraklarında ve Germania taşrasında yapılan kazılarda bulunan toprağa gömülü pek çok hazineden birinin bir parçasıdır. Bir istila haberi geldiğinde madeni paralarla değerli eşyalar toprağa gömülerek saklanıyordu.

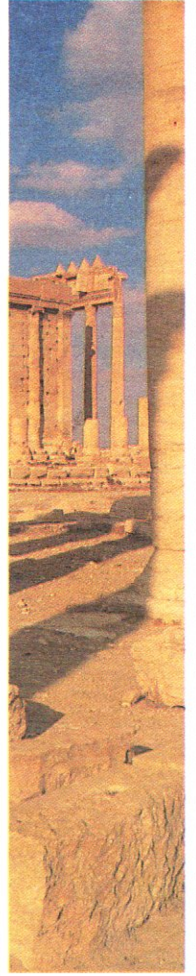

Erlbach'ta bulunan yuvarlak gümüş toka, (Almanya'da) Stuttgart yakınlarında bulunan altın yüzük. Bu Alman mücevherleri Germenler'in zengin bir soylu sınıfının varlığının tanığıdır.

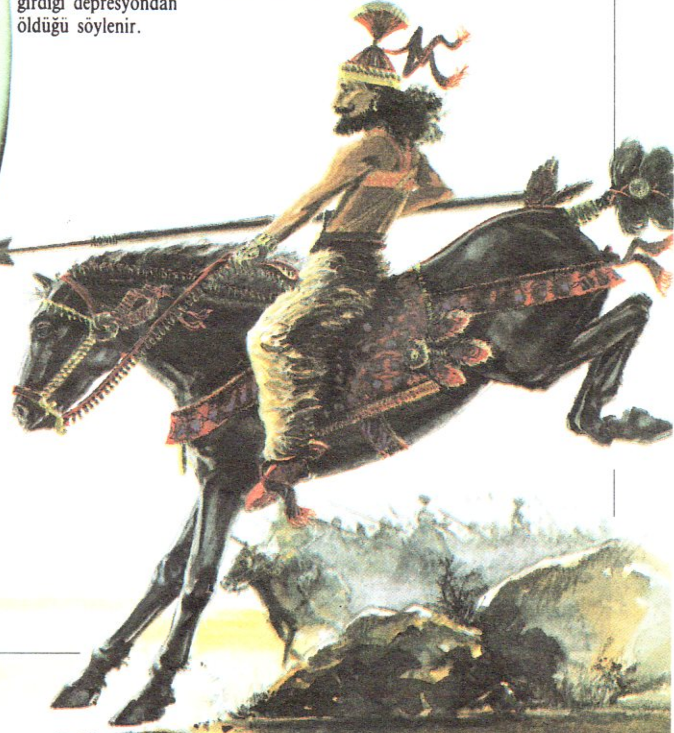
VALERİANUS'UN BOZGUNU
259 ya da 260 yılınca Pers Kralı 1. Sapor Roma ordusunu Fırat sınırında yendi, İmparator Valerianus'u esir aldı. Yandaki, boyu yalnızca on santimetre kadar olan üzeri işlemeli akikte sanatçı, 1. Şapur'un bu mücadelesini basit bir dövüş gibi gösteriyor. 1. Şapur kılıcını bile çekmeden karşısındaki hasmının saldırısını kesin bir biçimde etkisiz kılıyor. Valerianus'un hayatının sonuna kadar, duvarları kendi bozgununu anlatan resimlerle süslenmiş bir sarayda kaldığı ve bu resimler yüzünden girdiği depresyondan öldüğü söylenir.

ROMALILAR VE GERMENLER
Yazılı Roma kaynaklarında Germenler'in krallarının, soylularının, savaşçı şereflerinin, kumandanlarının, toprak sahiplerinin yaşamlarından söz edilmektedir. Bu varlıklı sosyal sınıfın imparatorluğun içinde de benzeri vardı. Romalılar'la Barbarlar'ın yaşam tarzları birbirlerine pek çok konuda benziyordu, aralarındaki en önemli fark Germenler'in bir kent uygarlığına sahip olmayışlarıyla yazılı uygarlıklarının bulunmayışıydı.

Suriye'de kervancıların kenti Palmyre, bir süre için Roma ile Persler arasında bağımsız bir güç haline gelmişti.

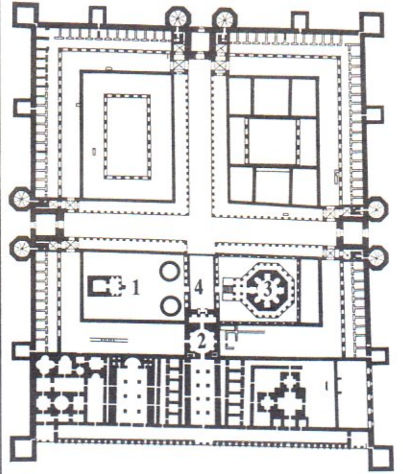

Diocletianus'un bulduğu çözüm yolu

Önce askerler tarafından bildirilen, sonra Senato tarafından kabul edilen yeni bir uygulamayla Diocletianus üç arkadaşıyla birlikte (görevleri dörde bölerek) imparatorluğu yönetecekti. Persler'i ve Germenler'i yenen bu dört imparator 303 yılında Roma'da geleneklere uygun bir biçimde, dış düşmanlar karşısında zafer kazanmış Diocletianus'un saltanatının yirminci yılını kutladılar.

Bu zaferler için ödenen bedel çok yüksekti. Asker alınması ve ordunun finanse edilmesi gerekiyordu. Ordunun çoğunluğu askere alınmış yurttaşlardan, bazen gönüllülerden ve Barbarlar'dan meydana geliyordu. Bazıları, tutuklanıp hapse atıldıktan sonra gönüllü asker oluyorlardı. Toprak sahiplerinin yanında çalışıyorlar ve orduya asker alındığında onlar da çağrılıyorlardı. Bütün Barbarlar'a, alt kademede görevler veriliyordu ancak uzun vadede onların evrimi sorunu ortaya çıkmıştı.

Diocletianus Sarayı'nın sütunlu iç avlusunun güneyine açılan anıtsal giriş.

SARAYIN PLANI
1- Jüpiter tapınağı
2- Hol
3- Diocletianus'un mozolesi
4- Sütunlu iç avlu.

NARH FERMANI
Fiyatların ve aylıkların artışına karşı mücadele edebilmek için 301 yılında Diocletianus, bütün madeni paraların kendi değerlerinin iki katı kabul edilmelerini emretti. Bu tedbirlerin başarısızlığından sonra da fiyatları ve ücretleri dondurma kararını aldı. Bu yasalara karşı gelenler ölüm cezasına çarptırılıyorlardı. Bu ferman hiç etkili olamamıştı: Daha çok ayaklanmalara, kıtlığa, yokluğa, karaborsaya sebep olmuştu. Ama onun verdiği rakamlar bize onların değer ölçülerini açıklıyor: Karnı doyurulan bir tarım işçisi bir günde 25 Eski Roma Dinarı kazanıyordu, demircinin günlük kazancı tarım işçisinin iki katıydı. Bir öğretmen öğrenci başına ayda 250 dinar, bir avukat, dava başına 1000 dinar kazanıyordu. En yüksek fiyatlar ise 4 yumurta 4 dinar, bir tavuk 30 dinar, büyük bir enginar 2 dinar, vasat bir şarabın 10 litresi 8 dinardı.

SPLİT'TEKİ DİOCLETİANUS SARAYI
(Bugünkü Hırvatistan, Bosna-Hersek)
Dalmaçya kıyılarında 300 yılına doğru inşa edilen bu saray, bir dikdörtgen şeklindeydi. Birbiriyle dikaçı şeklinde kesişen iki yol, sarayın içinden geçiyordu. Sarayın güney cephesi Adriyatik'e bakıyordu. Sarayın karaya bakan cepheleri tahkim edilmiş surlarla korunuyordu. Diocletianus, sarayın bir holden geçilerek girilen güney bölümünde oturuyordu. Sütunlu iç avlunun bir yanında Jüpiter Tapınağı bulunuyordu.

Diocletianus (284-305) mütevazı, basit bir çevreden geliyordu. Bütün meslek hayatı orduda geçmişti. İmparator olduktan sonra Maximien'i kendi iktidarına ortak yaptı. Kendisinin, Jüpiter'in soyundan geldiğini, Maximien'e ise Herkül'ün destek olduğunu ilan etti. Tanrı soyundan geliyor oluşu onu, imparatorluk görevini yerine getirirken zorbalıklara karşı koruyacaktı. 305 yılında imparatorluktan feragat eden Diocletianus, Split'teki sarayına çekildi. 313 yılında, kendi oluşturduğu yönetim şekli tetrarşinin çöküşünü gördükten sonra öldü.

Zorbalık ve gasp olaylarına daha az rastlanmasına rağmen tetrarşi (Diocletianus'un üç arkadaşıyla birlikte dörtlü yönetimi) bazı güçlüklerle karşı karşıyaydı. 286 yılında Galyalı bir subay olan Carausius (archipirate-baş korsan), Bretagne'de (bugünkü İngiltere) iktidarı ele geçirdi ve gücünü Galya'ya kadar yaydı. 296 yılında sezar Constance Chlore, Bretagne'yi tekrar fethetti. Diocletianus'un saltanatının başlarında, istilaların kurbanı olan ya da vergiler yüzünden ezilmiş olan silahlı köylü çeteleri Galya'yı yağmalamış, kendilerine "bagod" adını vermişlerdi (Keltçe, "savaşçı-dövüşçü"). İmparator Maximien onların isyanını bastırdı. Hıristiyanlar'la Manikeistler'e de işkence ve zulüm yapılıyordu. Makineizmin kurucusu olan Pers Mani, 276 yılında Sasaniler tarafından tutuklanıp ölüme mahkûm edildi. Onun doktrini, iyi ile kötünün mücadelesine dayanıyordu. Budizmin, Yahudiliğin, Zerdüştlüğün ve İsa'nın inançlarından etkilenmişti. Diocletianus, bunun da Roma'nın amansız düşmanı Persler'in bir buluşu olduğuna inanıyordu.

Aurélien'in saltanatından itibaren (270-275) Roma'yı 381 kulesi bulunan bir sur koruyordu.

Bu madeni paranın üzerinde, sağda surların önünde diz çökmüş olarak görülen kişi, Casausius ve Allectus adlı zorbalara karşı zafer kazanmış, ata binmiş imparator Constance Chlore'u karşılayan Londra kentini temsil ediyor.

Tetrarklar - Augustler (Diocletianus ve Maximien) ile sezarlar (Galere ile Constance Chlore) arasındaki fark augustler'in sakallı oluşlarıydı. Yönetimi birbirlerine devreden hükümdarların dayanışma içinde oldukları propagandası yapılıyordu. Venedik'te San Marco Meydanı'nda bulunan kızıl somaki mermer anıt da bu düşünceyi sembolize ediyor. İsteyerek, hemen hemen birbirinin eşi olarak yapılmış dört imparator, birbirlerine çok yakınlar, her august kendi yerini alacak olan sezarı kucaklamış.

4. yüzyılda imparatorluk

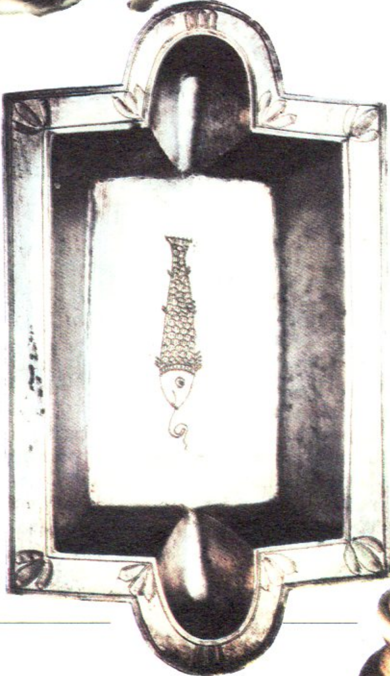

Eyaletlerin savunmasına kendini kaptırmış olan imparatorlar Roma'ya pek gitmiyorlardı. Milano'da Sirmium, Selanik, Nicomédie veya Antakya'da oturuyorlardı. Konstantinopolis ile Tréve, imparatorluk ikametgâhı olarak birinci planda önemli rol oynuyordu. 4. yüzyılın sonlarına doğru Barbarlar karşısında Doğu ile Batı arasındaki ilişkilerde dayanışma azalmıştı. Bir silsile kavramına ve koşulların kalıtıma dayalı olmasına bağlı toplumun düzeni bir yandan da devletin isteklerine bağlı olarak düzenleniyordu. Vergilerin toplanması en önemli problemlerden biriydi. Vergi tahsildarları, toprak sahipleri ve kentlerdeki din adamlarıyla karşı karşıya kalıyorlardı. Mali sorunlar çoğunlukla iç anlaşmazlıklara neden olmaktadır. Polis örgütü ve bürokrasi ölçüsüz bir biçimde büyüyor, etkisi ise bu oranda artmıyordu. Büyümesiyle orantılı olarak ahlak bozukluğu ve rüşvet olayları artıyordu.

KONSTANTİNOPOLİS
324 yılında İmparator Constantin, Bizans'ta kendi adını taşıyan Constantinople kentini kurdu. Bu kentin yeri, politik ve stratejik bir tercihe bağlı olarak seçilmişti: Doğu ile Batı'yı birbirine bağlamak amacıyla tercih edilmişti. Kısa bir süre içinde yeni bir Roma olmuştu. Bir 4. yüzyıl Roma haritasının Ortaçağ kopyası olan Peutinger tablosunda şehir, bir insan olarak temsil edilmiş (yukarıdaki resim). Kenti temsil eden kişi, eliyle pazar yerinin ortasında bulunan bir sütunu gösteriyor. Bu sütunun üzerinde ise bir elinde mızrak, diğerinde ise küre tutan Constantin'in heykeli bulunuyordu.

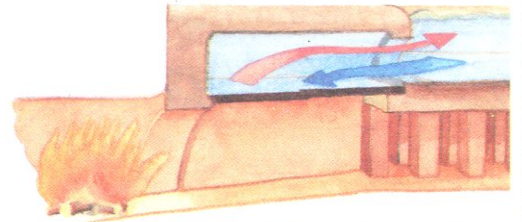

KAİSERAUGUST HAZİNESİ
(İsviçre'de) Bâle-Basel yakınlarında bulunan bu hazine madeni paralardan, yemek kaplarından, sofrada kullanılan gümüş süs eşyalarından meydana geliyor: Bu, 11 santimetre boyundaki tuvaletini yapan Venüs heykelciği gibi. Bu hazinenin sahibi, Magnence adındaki bir zorbanın (350-353 yıllarında Batı'nın efendisi olmuş bir yarı Barbar) yandaşlarından, belki de o bölge garnizonunun şeflerinden biriydi.

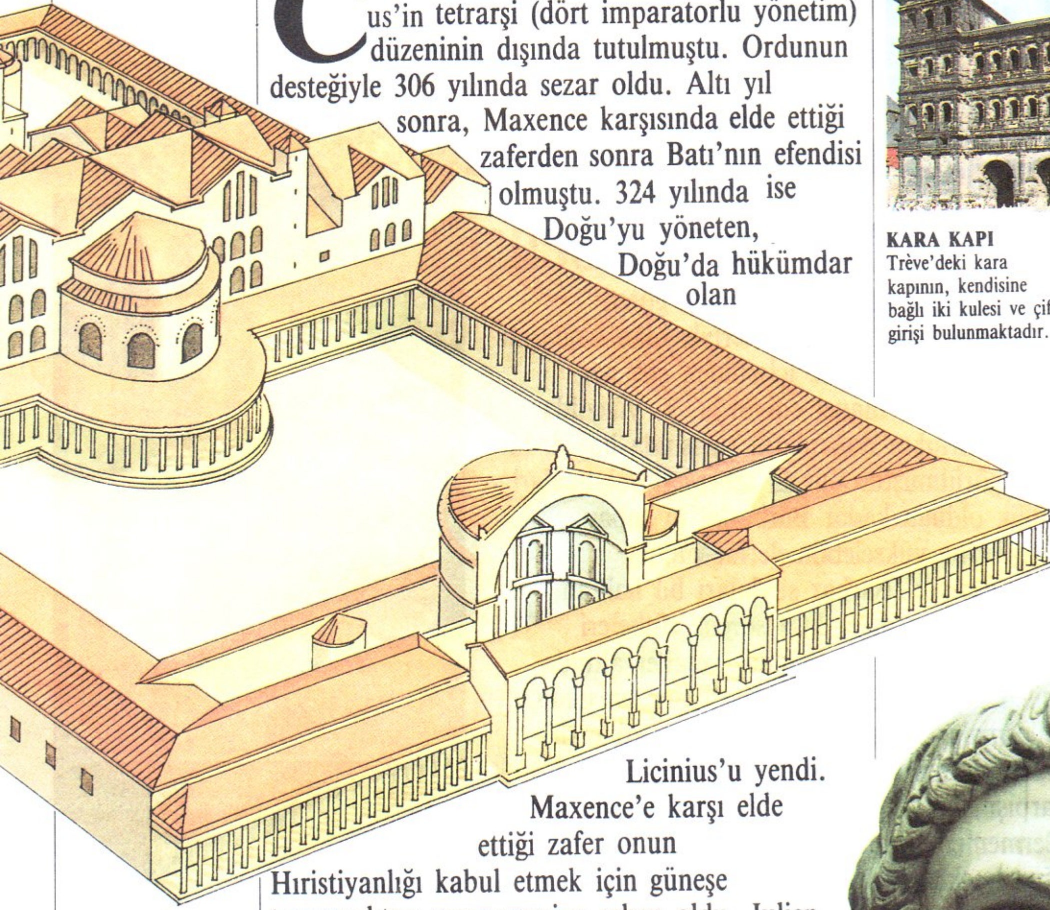
TREVE HAMAMLARI
Treve, Moselle üzerinde sık Eifel ormanları tarafından iyi korunan (aşağıda) bir kentti. Galya'nın başkentiydi; 4. yüzyılda sık sık imparator ikametgâhı olurdu. O sıralarda şehir anıtsal binaların yapımıyla güzelleşti. Constantin'e övgüler yazan biri, "310 yılında, ben burada varlıklı bir kentin yükseldiğini görüyorum..." diye yazmıştı. Constantin, babası Constance Chlore zamanında inşaatı başlatılan hamamların yapımını sürdürdü. Batıdan doğuya doğru, soğuk banyo salonlarını (frigidarium), ılık banyo salonu (tepidarium), onu da sıcak banyo salonu (caldarium) izliyordu. Bu imparatorluk hamamlarından günümüze yalnızca duvarla yıkıntılarının kalıntıları kalmıştır.

Caldarium'un yanındaki kazanlardan, zeminin altından ve duvara gömülmüş tuğlaların arasından sıcak hava veriliyordu. Hamamlar kuşkusuz imparatorluk ikametgâhıyla bütünleşmişti. Kısa zaman içinde hamamlar yönetimin ve ordunun kullandığı binalar haline dönüşmüştü. 310 yılının övgücüsü, kentteki başka binalardan da söz ediyor: "Büyük bir sirk görüyorum. Roma'daki sirke rakip olabilecek bir sirk ve bazilikalar görüyorum. Bir forum (...) gökyüzüne ve yıldızlara komşu olabilecek kadar yükseklere ulaşan bir adliye sarayı..." Bu sonuncu bina, sarayın tek sütunlu koridoru olan salonu olmalı. 5. yüzyılda sirk gösterileri çok popülerdi. Öyle ki, şehir istila edilip, yakılıp yıkıldıktan sonra, (Roma toplum düzeninin düşmanı olan, ondan hiç hoşlanmayan papaz Salvien'in anlattığına göre) istila edilen bölgenin soyluları "yıkılmış kentleri için olağanüstü bir ilaç olarak sirk gösterileri istemişler".
4. yüzyılda bu anıtsal kentleşmenin amaçlarından biri de Roma ordusunda çalışmaya başlamış olan Franklar'ı etkilemekti: Böylece Treve uzunca bir süre, uygarlıkların birbiri içinde eridiği bir merkez oldu.

Constance Chlore'un oğlu olan Constantinus'in tetrarşi (dört imparatorlu yönetim) düzeninin dışında tutulmuştu. Ordunun desteğiyle 306 yılında sezar oldu. Altı yıl sonra, Maxence karşısında elde ettiği zaferden sonra Batı'nın efendisi olmuştu. 324 yılında ise Doğu'yu yöneten, Doğu'da hükümdar olan

Licinius'u yendi. Maxence'e karşı elde ettiği zafer onun Hıristiyanlığı kabul etmek için güneşe tapınmaktan vazgeçmesine sebep oldu. Julien dışında hükümdarlar da Hıristiyan oldular. Bazıları, İsa'nın tanrısal, kutsal nitelikte olmadığını ileri süren Arius adlı papazın, Ariusçuluk adı verilen inançlarını benimseyerek dinden sapmalar gösteriyorlardı. Ariusçuluk Barbarlar arasında da yayılmıştı. Rüşvet ve ahlaksızlıklar ortadan yok olmamıştı.

KARA KAPI
Trève'deki kara kapının, kendisine bağlı iki kulesi ve çifte girişi bulunmaktadır.

KRONOLOJİSİ
306-307 Constantinus
332 - Vizigotlar'la anlaşma
337-350 - Constant Batı'da.
350-353 - Magnence - Batı'da iktidarı zorbalıkla ele geçirdi.
352-357 - Galya'da Germen istilaları.
337-361 - II. Constance. Önce Doğu'nun sonra bütün imparatorluğun imparatoru.
355-363 Julien, önce sezar sonra august oldu, Persler'le çarpışırken öldü.
363-364 - Jovien, Persler'le kötü, üzücü bir anlaşma yaptı.
364-375 - Batı'da Valentinien Germenler'le çarpıştı.
364-378 - Valens Doğu'da hüküm sürdü. Vizigotlar'ın imparatorluğa kabulü (376).
375-383 - Gratien
375-392 - II. Valentinien.
379-395 - Theodose - Vizigotlar'ın imparatorluğa yerleşmesi.
383-388 - Maxime- Batı'da imparatorluğu zorbalıkla ele geçirdi.
392-394 - Eugene- Batı'da imparatorluğu zorbalıkla ele geçirdi.
THEODOSE'UN OĞULLARI:
ARCADİUS Doğu'da (395-408)
HONORİUS Batı'da (395-423).

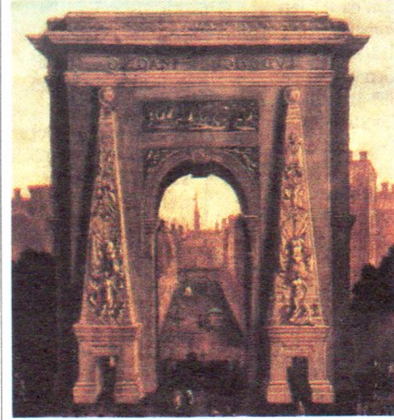
TEODOSE'UN MİSSORİUM'U
Bu gümüş tabağın üzerinde, imparator I. Theodose muhafızlarının ortasında görülüyor: İmparatorluğun birliği henüz bozulmamış ve

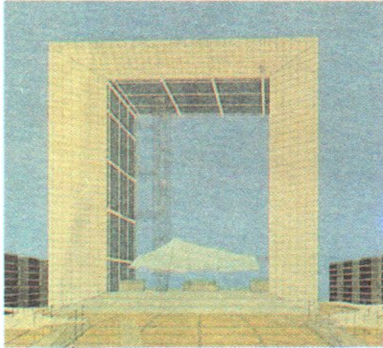
parçalanmamış. Théodose'un sağında II. Valentinien, solunda Arcadius bulunuyor. Altta, toprak ve Théodose'un imparatorluğa getirdiği zenginliklerin sembolü olan buğday başakları ise putperest motiflerin bir devamı.

CONSTANTİNUS HIRİSTİYAN İMPARATOR
Contantinus'in devası bir heykelinin parçalarından olan başı (2.60 metre yüksekliğinde). Bu oturan imparator heykeli Roma'da bulunuyor. Eusèbe de Césarée'ye göre o tanrı tarafından, yeryüzünde "bir yeryüzü cenneti" oluşturmak için seçilmişti.

15. yüzyıldan itibaren zafer taklarında bir yenilenme görüldü. 1515 yılında I. Maximilien ressam ve gravürcü Dürer'den, roman modellerinden farklı bir zafer takı projesi hazırlamasını istemişti. Bir sonuç elde edilemedi. Dürer anıtın dikeyliğine öncelik tanımıştı. Hükümdarları karşılarken şehirlerde geçici zafer takları yapılıyordu. Brüksel şehrinde geleceğin hükümdarı II. Philippe'in onuruna yapılan (yukarıdaki) zafer takı bunlardan biridir. Paris'teki Saint-Denis kapısı, 1672 yılında XIV. Louis'nin Rhin'de elde ettiği zaferin Roma tarzında kutlanışıdır. Fransız İhtilali sırasında "despotizmin amblemi" kabul edilen bu anıtın yıkılmasına karar verilmişti. Gelecek kuşaklar, Grande Arche-Büyük Kemer-(aşağıdaki resim) hakkında acaba ne düşünecekler? O, zaferleri kutlamak amacıyla değil, Fransız İhtilali'nin iki yüzüncü yılını anmak için yapıldı. Roma zafer anıtlarını andıran bu anıt sembolik ve soyut sahnelerle süslenmiş, başka bir dönemin ideallerini yüceltiyor.

Barbarlar'ın yükselişi

İmparatorluk ordusunda hizmet gören Barbarlar kendi memleketleriyle olan bağlarını koparmadıkları halde içlerinden çok azı imparatorluğa ihanet ediyordu. 4. yüzyılda imparatorlukta doğanların sayısında büyük bir artış görülmüştü. Bunun sebepleri yabancılarla evlilik olduğu kadar Barbarlar'ın subay rütbelerine yükselebilmelerine imkân tanınmasıydı (Barbar soyluları bu haktan yararlanırken daha kısa sürede rütbeleri yükseliyordu). Öte yandan, vergiler altında ezilen taşralılarla istilacı Barbarlar arasında anlaşmalar imzalanıyordu. Constantinus'in zaferlerinden sonra Rhin ile Tuna üzerinde çarpışmalar oldu. Galya'nın doğusu bir süre Germenler tarafından istila edildi. 376 yılında Hun baskısıyla karşı karşıya kalan Vizigotlar, imparatorluğa kabul edilmelerini istediler. İmparator Valens onların bu isteğini kabul etti. Zira onları, geleceğin filizleri olarak görüyordu...

Constantinus, hasmı, düşmanı Maxence'ı yenerek zafer kazandıktan sonra, Colesium'a yakın bir zafer anıtı yaptırdı (313-315). Yukarıda görülen friz süslemelerinde, Constantin'in ordusunun, Verona'yı elinde tutan Maxence'ın birliklerine saldırışı görülüyor. Constantinus'in ordusunda Germenler de vardı. "Coruti" diye adlandırılan bu Germen savaşçıları başlarındaki boynuzlu kasklardından tanıyabiliyoruz.

BARBAR PARALI ASKERLER
Yandaki resimde, Roma'daki Constantin'in zafer takının frizinin bir bölümünde, iç savaş sırasında Barbarlar'ın kullanılışı gösteriliyor. Maxence karşısında zafer kazanan Constantin'in ordusu Roma'ya girmeye hazırlanıyor. Romalı askerlerin yanında Maxence'ın başı açık Mağripli okçuları görülüyor. Bu okçular yenilgiden sonra yenenin ordusunda yer alacaktır.

İMPARATORLUĞUN DÜŞMANLARI
Aşağıdaki ufak bronz heykelcik. 4. yüzyılda sıkça kullanılan Roma propaganda araçlarından biridir. Bu küçük heykelde imparatorun ayağının altında beli bükük, ezilmiş, imparatora boyun eğmiş bir Barbar görülüyor.

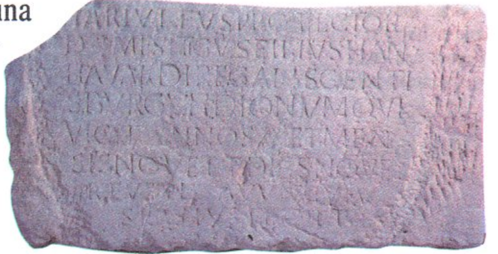

Romalı subaylar tarafından sömürülerek yoksullaştırılan Andrinople (Edirne)'da 9 Ağustos 378 günü Valens, Vizigotlar tarafından bozguna uğratıldı ve öldürüldü. Théodose onları Trakya'ya yerleştirdi ve imparatorluğun içinde Barbarlar'a ait bir bölgenin bulunmasına izin verdi. Onların yiyeceklerinin ve silâhlarının bir kısmını da karşılamaları gerekecekti. 4. yüzyıl sonlarına doğru da imparatorluk ordusunda Barbar lar'ın, komutan göreviyle ya da basit bir asker olarak varlıkları devam etti.

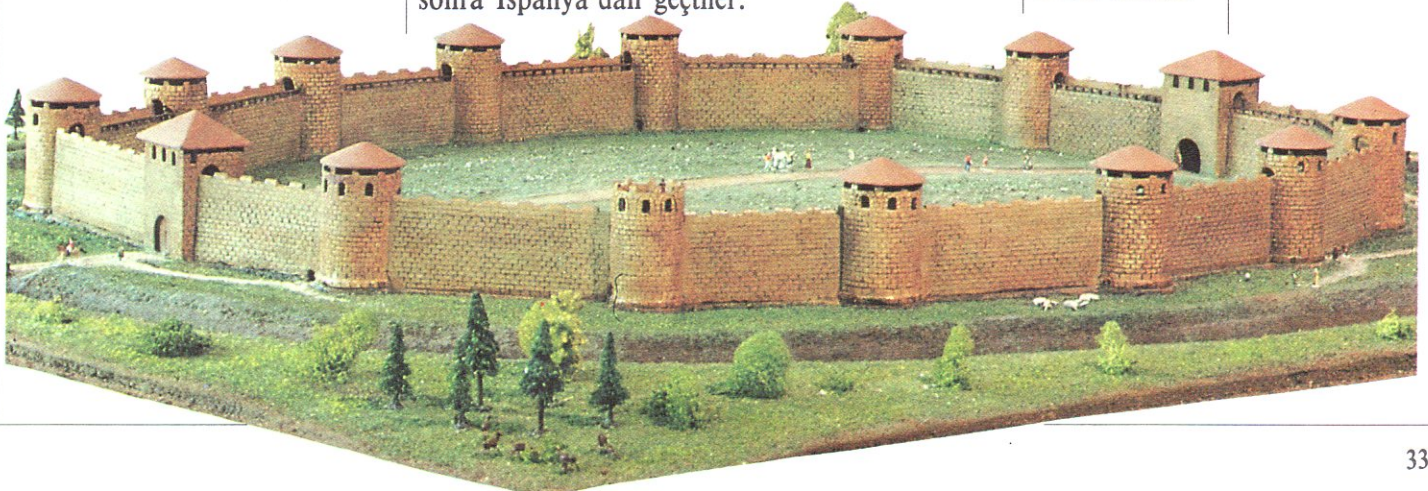
Onlara karşı düşmanca duygular içinde olanlar artıyordu. Konstantinopolis'te Vizigot generaller görevden alındılar ve birlikleri şehirden kovuldu. Doğu'da durumunun sarsıldığını farkeden Vizigotlar'ın şefi, aynı zamanda imparatorluk ordusunun generali olan Alaric, adamlarını toplayarak İtalya'ya gitmeye karar verdi. Kral naibi Stilicon onu geri çekilmeye zorladı ama bunu yapabilmek için Rhin kıyılarındaki ordusunu çekmek, buraları boşaltmak zorunda kalmıştı.

İşte, tam o sıralarda yeni bir tehlike ortaya çıkmıştı: Hunların önlerine katıp sürükledikleri Ostrogotlar bir sel gibi dalga dalga İtalya'ya yayılmaya başladılar. Vandallar Alainler'le birlikte Rhin Nehri'ni geçip Romalılar'ın egemenliği altındaki Kuzey Afrika'ya ulaşabilmek için önce Galya'dan, sonra İspanya'dan geçtiler.

BİTBURG KALESİ
Tréve ile Köln arasında 4. yüzyılın başlarında inşa edilen bu kale o dönemin kalelerinin en iyi örneklerinden biridir. Oval şeklindeki bu kalenin duvarlarının yüksekliği yaklaşık 4 metredir ve 13 kuleyle takviye edilmiştir. Kalenin kapladığı alan 2 hektar kadardır. Bu kale sınırda değildir, o devirden itibaren inşa edilenlerin çoğu gibi bir yolun üzerindedir. Böylece bu kaleye ulaşan yollar mahalli garnizon tarafından en iyi biçimde korunabiliyor, takviye birliklerin gelişi beklenirken direnebiliyorlardı. Bu strateji 3. yüzyıl istilalarından ders alındığını gösteriyordu. Bu istilalar arasında ülkenin iç kısımlarına girilmiş ve çok ilerilere gidilebilmişti. Ordu çok geniş alanlarda sivillerin güvenliğini korumak zorundaydı. Bir saldırı sırasında, gözle görülebilecek alarm verilecekti, gündüz dumanla, geceleri ateşle, uzun mesafelerden mesajlar gönderilecekti.

İMPARATORLUKTA BARBARLAR'IN YAZGISI
Genç bir "imparatorluk" Barbarı'nın Roma mezarlığındaki mezar taşındaki yazı (aşağıda). Bu genç Barbar'ın mezar taşındaki yazıdan adının Huriulf olduğu, Burgond asıllı bir prens olduğu, Protectores Domestici adı verilen bir seçkin, kalburüstü topluluğa pek çok soylu gönüllü gibi hizmet ettiği anlaşılıyor. Düşman Barbarlar'ın esir alındıktan sonra yazgıları neydi? Amfitiyatro (nadiren), toprakla ilgili işlerde çalışmak veya zorla orduya katılmak. Ama kısa bir süre sonra güçler dengesi tersine dönecekti.

Orduların saldırısı

Alaric, Romalılar'ın bölünmesinden yararlanmasını bilip, 24 Ağustos 410'da Roma'yı ele geçirmiştir. Üç gün boyunca şehir yakılıp yıkılmış ve yağmalanmıştır. Hıristiyan olan Alaric, kiliselere karşı saygılı davranıyordu. İspanya ve Güney Galya'ya yerleşmeden önce İtalya'da başıboş dolaşan Vizigotlar'ı köle ve ganimet toplamakla görevlendirmişti. Galya'nın geri kalan kısmı Franklar ve Burgonlar'ın, Afrika da Vandallar'ın kontrolü altına girmişti. Doğu Roma İmparatorluğu ise, Barbarlar'ın yoğun baskılarından büyük bir kısmını ortadan kaldırmışlardır.

İMPARATORLUKTA BİR BARBAR
Bir Vandal'ın oğlu olan Stilicon, Batı'nın en güçlü adamlarından biri oldu. 408 yılında, Alaric'in İtalya'yı terketmek için teklif ettiği tazminatı kabul

edince, yakınları tarafından tehdit edilmiş ve ihanetle suçlanmıştır. Zorba Atale (üstteki), Alaric tarafından destekleniyordu.

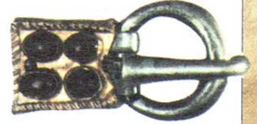
ATTİLA: TARİHE VE EFSANEYE GİRİŞ
Attila, Ortaçağ'ın sonundan itibaren "tanrının kırbacı" diye anılır, 20. yüzyılda sinemada çok ürkütücü bir karakter olarak gösterilir. (Burada, 1945 yılında Jack Palance tarafından canlandırılmış Attila'yı görüyoruz). Jordanès, Attila'nın alışık olduğumuz vahşi imajını silip, bize onu iyi ve düşünceli bir yönetici olarak tanıtır.

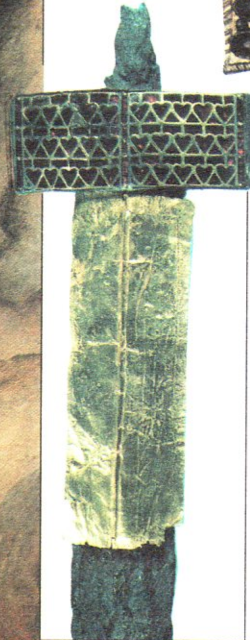

HUNLAR'IN GÖÇÜ
451 yılında, Romalılar'la Barbarlar'ın birleşerek yaptıkları bir savaş sonucu durdurulmuştur.

Pannonie'de (bugünkü Macaristan'ın güneyinde) bulunan bir Hun kazanı. Bulunan bu parçalar, Hunlar'ın 5. yüzyılda Romalılar üzerindeki hâkimiyetini göstermektedir.

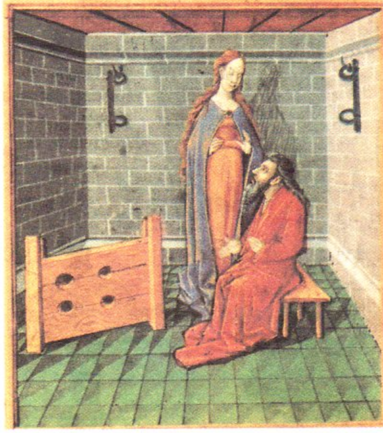
ARKEOLOJİK EŞYALAR
Attila'nın savaşçılarından birinin kılıcı, altın kaplama gümüşten saç ve kemer tokası. Hunlar'ın kralı Attila, 453 yılındaki ölümüne kadar büyük bir hâkimiyet kurmuş ve Orta Avrupa'yı derinden etkilemiştir.

Arilerin Raven'deki vaftiz yerleri, Gotlar'ın çadırı tarzında inşa edilmiş olan Theodorich'in mezarının üst bölümü. Felsefe, Theodoric'in mahkûmu Boéce'e esarete katlanma gücü veriyordu.

FİLDİŞİNDEN İKİZ TABLO
Roma ve İstanbul'u temsil etmekte. Bu tablonun yapıldığı 470 yılında Doğu ve Batı çok iyi bir uyum içindeydi ve Batı Roma İmparatorluğu'nun 476 yılındaki çöküşü tahmin edilmiyordu.

Doğu ve Batı

493 yılında, Odoaker, Ostrogotlar'ın önderi Theodorich tarafından İtalya'yı paylaşma vaadiyle kandırıldı ve öldürüldü. Daha sonra İtalya'nın belli bölgelerine 100.000 kişi yerleştiren Theodorich, iktidarını kabul ettirdi. Roma İmparatorluğu yok olmuştu ama imparatorluk birliği için hiçbir fikir yoktu. Doğu Roma İmparatoru Justinien, 533 yılında Batı'yı fethetmeye karar verdi: Kısa vadede başarı, uzun vadede başarısızlık. Fakat Barlarlar hâlâ Barbar olmaya devam ediyorlar mıydı?

ROMULUS AUGUSTULE
475 yılında, çok genç yaşta başa geçen bu zorba, Attila'nın eski danışmanı ve Ravenna ordusunun komutanı olan babası tarafından Romalıydı.

ODOAKER (sağda) 475'te Romulus'u desteklemiş, 476'da ise bundan vazgeçmiştir. Roma Senatosu tarafından desteklenmiş ve İstanbul'un otoritesini tanımıştır. Theodorich (aşağıdaki) onu 493 yılında öldürtmüş, Ravenna'ya yerleşmiş, Ostrogotlar'a, yönetimin Roma'ya ait olması karşılığında İtalya'da toprak verdirtmiştir.

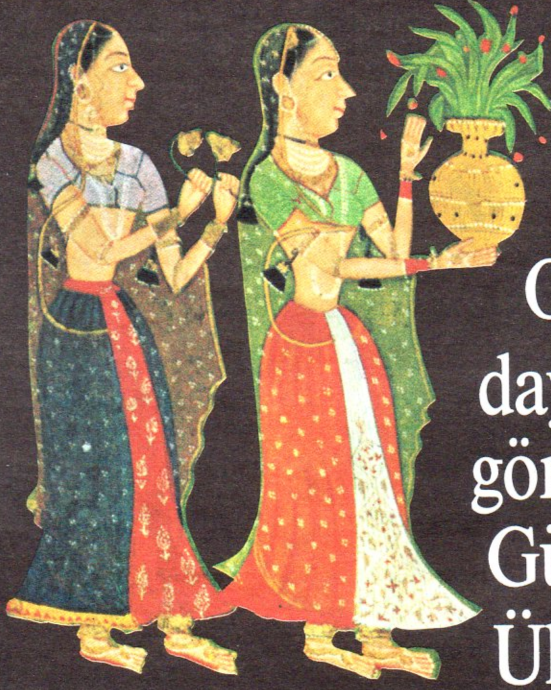

THEODORICH'İN GERÇEKLEŞTİRDİKLERİ
Theodorich bir saray (aşağıda görülen) ve Klassis (üstteki) denen askeri bir liman kapısı yaptırtmıştır. Gemileri, Ostrogotlar'ın güçlü denizciliğinin simgesiydiler.

Eski uygarlıklar

Orada, Buda'nın bilgeliğini, Hindistan'ın kastlarını ve hoşgörüsünü buluyoruz. Orada, Çin Seddi'ne sırtını dayayan "Ortadaki Ülke"yi görüyoruz. Orada, Güneş'in Doğduğu Ülke'de, saray sanatlarıyla, savaş sanatlarının incelik ve ustalıkta birbirleriyle yarışını izliyoruz. Orada, binlerce etnik topluluğuyla Afrika'nın, ticaret yollarının kavşak noktası haline gelişini gözlüyoruz. Orada, ilk Kızılderililer'in Amerika kıtasında yaşayıp, mısır üretimine geçtiklerini görüyoruz.

Hintli savaşçılar ve bilgeler

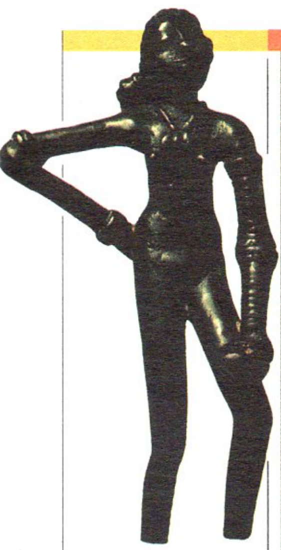

Hindistan, eski Hint gökbilimcilerinin hesaplarına göre, 5092 yıl önce büyük bir savaşın sonucunda kurulmuştu. Bu savaş, dünyada barışa doğru yönelen yeni bir çağın başlangıcı sayılmıştı. Çağdaş tarihçilere göre ise Hindistan, aslında, iki uygarlığın birbirleriyle buluşmasının sonucunda ortaya çıkmıştı: Bu uygarlıklardan birisi İndüs Vadisi'ndeki kentli ve tüccarlardan oluşuyordu, diğerini ise 15. yüzyıla doğru İran'dan gelen Kelt, Grek ve Roma uygarlıklarının akrabaları kurmuşlardı.

İki genç kızın çaldığı müzikle dans eden genç Krişna. (1660 yılında yapılmış bir minyatür).

AHRETE DOĞRU GİDEN İKİ YOL Milan Garoud'nun üstüne çıkan Vişnu (solda) insanları özgürleştirmek için uçuyor.

İNDÜS'ÜN SANATÇILARI
Bu küçük dansçı heykelinin de ortaya koyduğu gibi, tunç işleme sanatında oldukça ileriydiler, ancak asıl ustalık gösterdikleri alan çömlekçilikti. Tahılları taşımak için büyük küpler yapıp üstlerini boyuyorlardı. Küplerin ağızlarını, şimdiye dek anlamı çözülememiş bir dilde kazınmış mühürler örtüyordu.

KUTSAL HAVUZ
Mohenjo-Daro'nun büyük kutsal havuzu (11.70x6.90 metre), pişmiş tuğladan yapılmış sütunlarla çevriliydi. Bu havuz temizlik amacıyla olduğu gibi, dinsel arındırma törenleri için de kullanılıyordu. Bir kuyu, havuzu suyla beslerken, bir kanal ağı sayesinde de kirli suyun boşaltılması sağlanıyordu.

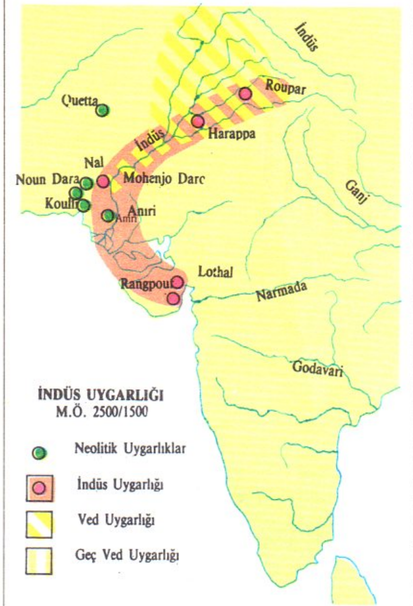
Büyük kentler

Arkeologlar, İndüs Vadisi'nde iki büyük kenti gün yüzüne çıkarmışlardır. Harappa ve Mohenjo-Daro kentleri çevrelerindeki köylerle birlikte birbirlerinden 640 kilometre uzaklıkta dırlar. İnce bir işçilikle oluşturulan bu iki kentin merkezinde çok geniş bir tepe yer alıyordu. Ham tuğladan yapılmış olan bu alan, pişmiş tuğla ile kaplanmıştı ve lüks semtlerin konforlu evlerini taşıyacak kadar sağlamdı.

İNDÜS'TE YAŞAYAN KÖYLÜLER
Elde ettikleri ürünleri, kentlere ve satış noktalarına kadar taşımak için tahtadan yapılmış at arabalarından yararlanıyorlardı (tıpkı bu oyuncak gibi). Günümüzde de kimi Hintli köylüler buna benzer bir araba kullanmaktadırlar.

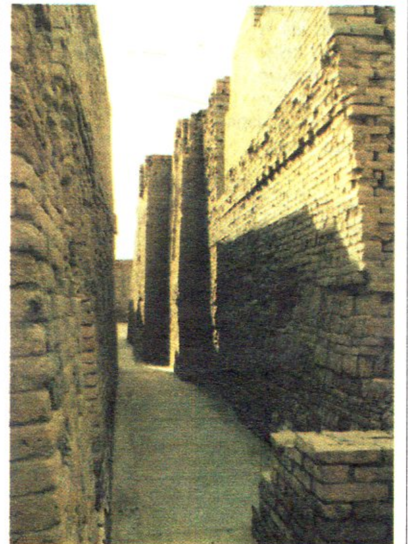
İKİ KURAM
Tarihçiler iki kuram üzerinde durmaktadırlar: İndüs'ün kent uygarlığı İran'dan gelen Ari savaşçıları tarafından mı yok edilmişti, yoksa, Ariler, bu kentlerdeki kültürle yoğrulup yeni bir toplum ve yeni bir din yaratarak yavaş yavaş tüm Hint Yarımadası'na kendine özgü kişiliği, birliği ve zenginlik kaynaklarını mı katmışlardı?

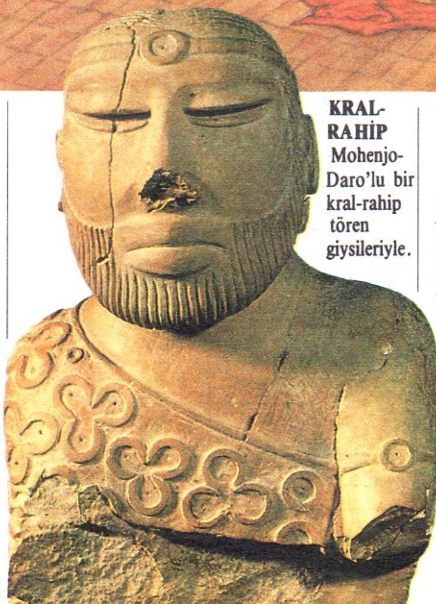

VED HALKLARI
Ved halkları, İndüs halkları ile Ari halklarının kaynaşmasından doğmuşlardı. Ganj Nehri Vadisi boyunca yerleşmiş, birbirleriyle çekişme halinde olan kabileler ortaya çıkmıştı. Bu kabilelerden, Panduslar ile Kuruslar arasında Mahabharata Savaşı patlak vermişti.

YERLE BİR OLAN MOHENJO-DARO
Ved halkları, İndüs'ün büyük kentlerinin yıkılıp yok olmasına göz yumdular. Onlar, birbirini kesen düzenli yollardan oluşan bu kentler yerine çadır kurarak yaşadıkları köyleri merkez olarak kullandılar. Daha güneyde yaşayan tüccar aileler Ved akınlarına karşı daha dayanıklıydılar.

KRAL-RAHİP Mohenjo-Daro'lu bir kral-rahip tören giysileriyle.

M.Ö. 15. yüzyılda, İran'dan gelen Ariler, sürülerini otlatacak geniş alanlar arıyorlardı. İndüs köylülerinin tarlalarına el koydular ve buraları otlak olarak kullandılar. Savaşçı tanrılarının tapınakları yoktu: Rahipleri, açık havada kurdukları sunaklarda ateş yakıyorlar ve kurbanlarını, adaklarını buraya atıyorlardı. "Rashis" adıyla anılan şairlerinin bu törenler için özel olarak kaleme aldıkları şiirler, "Veda" adlı kutsal kitapta toplanmıştır.

BUDA'NIN YAŞAMI

M.Ö. 546 yılında günümüzün Hindistan'ı ile Nepal'i arasındaki sınırda Kapilavastou'da Sakya krallık soyundan gelen Prens Siddhartha doğdu. 16 yaşında evlendi, kendini zevke verdi. Ancak 29 yaşındayken bir gün krallığında dolaşırken sırasıyla, bir yaşlı, bir hasta, bir ölü ve dilenci bir keşişe rastladı. Bundan sonra sarayını ve pahalı alışkanlıklarını bir yana bırakıp acıların nedeni nedir sorusunun yanıtını bulmak için yola çıktı. Altı yıl boyunca bilgelere ve münzevilere bu sorunun yanıtını sordu. En sonunda Boudhgaya'da, şimdi tapınağın yükseldiği yerde, bir mür ağacının altında düşünceye daldığında yanıtı buldu: Ona göre yanıt, uyanıştı.

"DHARMA" TEKERLEĞİ

Bundan sonra Siddharta'ya Buda, yani Uyanmış adı verildi. Benares yakınındaki Sarnath'a gitti. Burada ceylanların bulunduğu

parkta ilk söylevini verdi, ilk keşişlerini topladı. "Dharma", yani "iyi yasa" tekerleği böylece ilk adımlarını attı. Kırk yıl içinde parktan parka giden Buda, kuzey Hindistan'daki

bütün krallıklarda ve bütün kentlerde vaaz verdi. Magadha Kralı Ajata Shatrou, onun dinini kabul etti. Buda 80 yaşındayken sonsuz vecde girdi. Cesedi yakıldı ve külleri on manastıra dağıtıldı. Bunların arasında yanda resmi bulunan Sanci büyük stupası da vardı. Krishna gibi yeni tanrıların arasında Buda, Vishnou'nun yeniden doğuşu olarak kabul edildi. Çeşitli simgelerle gösterildi. Burada yukarıdan aşağıya doğru iyi yasa tekerleği, uyanış ağacı, saygı duyulan ayaklarının izi, gülümseyen yüzü görülmektedir.

ŞİDDET KARŞITLIĞI

Buda, acının nedenlerinden birinin acı çektirme isteği olduğunu öğretti. Bu nedenle bir müride, şiddete karşı olması öğretilmelidir. Binlerce manastır bu öğretiyi yaymaktadır.

Tümüyle vejetaryen beslenme tarzını benimseyen bilginler kastının üyeleri olan brahmanlar için hemcinslerini öldürmemek ve hayvanın canına kıymamak bir ideal durumuna geldi. Olasılıkla İndus halklarının eski inançlarının mirasçısı olan Jaina okulu yeniden doğuş çevrimini yaydı. Şiddet karşıtlığını en aşırı uca götürdü ve Budizmi kent kökenli dinleyicilerle tartıştı. Köylülere özveri değil sevgi isteyen ve küçümsenen kastlara da aynı derecede iyi davranan yeni tanrılar verildi.

KUTSAL DANS
Köylülerin hiç okuma yazma bilmeyenleri, M.Ö 2. ya da 3. yüzyılda bir araya getirilmiş büyük destan şiirleri dinleyerek imanını içselleştirirdi. Mahabharata, Pandou'lar ile Kourou'lar arasındaki savaşa karşıydı ve Ramayana Kral Rama'yı göklere çıkarıyordu. Tanrılar, Hindistan'ın belirli yerlerinde insan biçiminde ortaya çıkarlardı. Örneğin; Vişnu, Ayodhya'da Seylan (Sri Lanka) Kralı Ramana'nın kaçırdığı prensesine kavuşmak için Güney Hindistan'ı ele geçiren Kral Rama biçimine girmişti. Köylü, hacca gittiğinde tanrılarla buluşur ve dinsel şarkıları, attığı adımların temposuna uydurarak okurdu. Tapınaklarda kimi kez kutsal kadın dansçılara eğitim verilirdi. Her el hareketinin bir anlamı vardı. Resimlerde yukarıdan aşağıya ilk üçü, düşünceye dalma, öğrenim, selamlama ve saygı sunma anlamına gelmektedir.

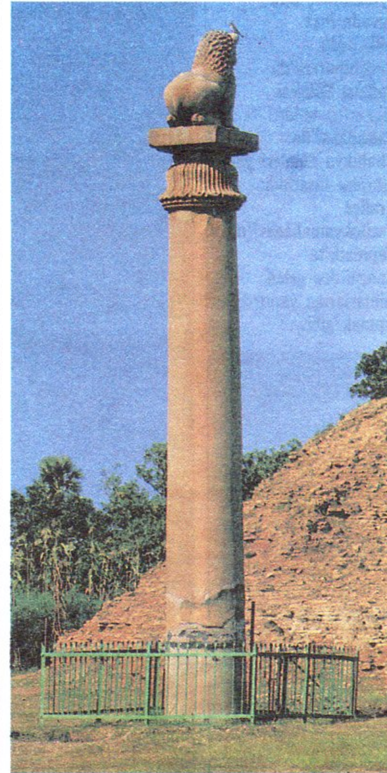
Bir uygarlığın şafağı

İndus'te büyük ve zengin kentler döneminden sonra, M.Ö. 6. yüzyılda Ganj Nehri çevresinde yaşayan Veda halkları özerk köylerde Hindistan'daki gibi kimsenin toprak sahibi olmadığı ve bütün dinlerin hoşgörü içinde yanyana yaşadığı bir örgütlenmeyi benimsedi. Topluluğun her üyesi köyde yapılan üretimin bir bölümüne sahip oluyor ve doğduğundan bu yana ait olduğu, istese de kendini kurtaramayacağı kastının geleneklerini sürdürüyordu. Köyün, kentin yerine geçtiği tarihsel kökenli bu süreç köylere bütün istilacılarını günümüze gelinceye kadar örgütlü olarak birleştirme olanağı verdi. Böylelikle, bir savaşçı sınıfı olan Ari göçer kabilelerinin şefleri toplum hiyerarşisinin, kendilerini dinsel törenlere veren brahmanların dinsel kastının en tepesinde yer alır. Tanrı-Kral İndra'nın egemenliği altında bulunan ve şeflerinin tanrılara kanlı kurbanlar sunduğu tanrısal savaşçılar, herkesin bireysel özgürlük elde ettiği Hinduizmin ve Krişna Şiva, Rama, Shiva gibi Hindu tanrılarının üzerinde sayılıyordu.

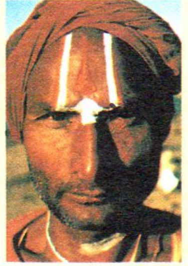
Buda'nın yaşadığı dönemde, M.Ö. 6. yüzyılda Ganj Vadisi boyunca kısa ömürlü sülalelerin egemen olduğu, sınırları her zaman değişen en azından on altı ülke vardı. Örgütlü ve merkezi bir yönetime sahip olan Magadha Krallığı en güçlü ülkeydi. En iyi tanınan hükümdarları Ashoka (M.Ö. 268-231) bütün Hindistan'a egemendi. Bütün ülkeler Ganj Nehri boyunca uzanan ve prenslerin saraylarının çevresinde yeşeren mahalleler kuran yeni ticaret kastlarının denetiminde olan ticaret ağlarıyla birbirine bağlanıyordu. Ortaya çıktıklarının ilk yüzyıllarında dinsel törenlerinin ve geleneklerinin brahmanlarınkinden tümüyle farklı olduğunun düşünülmediği Budizm ve Jainizm burada doğdu.

ASHOKA'NIN BUYRUKLARI
Magadha ülkesinin Maurya soyundan gelen prensi Ashoka (M.Ö. 268-231) Afganistan'a kadar bütün Kuzey Hindistan'ı ve Mysore'ye kadar da bütün Güney Hindistan'ı egemenliği altına aldı. Kalinga'da kanlı bir zaferden sonra, egemenliği altına aldığı halklara şiddet karşıtı olmanın yeni dharma'sını benimsetti. Bu nedenle, geniş imparatorluğunun dört yanında sütunların üzerine (üstte) ya da kayalara fermanlar yazdırdı. Çeşitli dinlere hoşgörü gösterilmesini istedi, vejetaryenliği dürtüledi. Onun dinini değiştirmesi Budizmin bütün Hindistan'da gelişmesini sağladı.

KASTLAR
Burada hiyerarşik sıraya göre verilen dört sınıf çok sayıda kastı gruplar altında birleştirmektedir.

Brahmanlar prenslerin danışmanları, dinsel törenlerde ve kutsal metinlerde uzmanlaşmış din adamlarıdır.

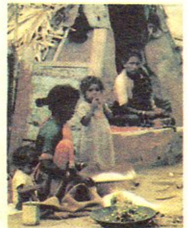

Savaşçılar siyasetle uğraşırlar. Her kasttan insan şiddet göstererek prens konumuna gelebilir.

Tüccarlar malın ve paranın dolanımını güvence altına alırlar.

Çalışanlar tarım ve zanaat tekniklerini iyileştirirler. Ürettiklerinin zenginliği M.Ö. 327 yılında Büyük İskender'i olduğu gibi birçok istilacıyı Hindistan'a çekmiştir.

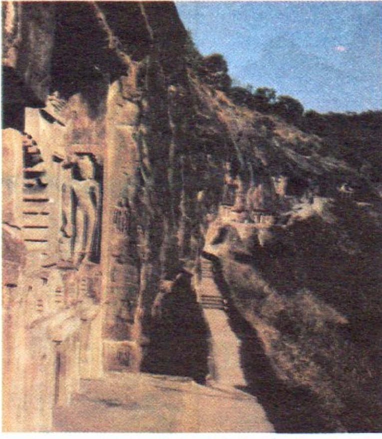
Şairler ve mimarlar

4. yüzyıldan 8. yüzyıla Hindistan, mimari şaheserlerle kaplandı. Bu dönemde tapınaklar inşa eden hanedanlar arasında Hindistan'ın kuzeyinde hüküm süren ve çok etkin olan Vardhanalar Patna, Gwalior, Thanesar ve başkentleri Kanauj'u süslediler. Vardhana sülalesinin en tanınmış üyesi şair ve fatih kral Harsha, hanedanını Kuzey Hindistan'ın büyük bölümüne yaydı. Duygusal üç tiyatro eserini onun kaleme aldığı sanılır. 629'da yürüyerek Çin'den yola çıkan ve Orta Asya'yı geçip hac için Hindistan'a gelen Çinli Budist rahip Xuan Zang'ın gezi notları dönemin Hint toplumunun yaşayışı hakkında değerli bir tanıktır. Xuan Zang, 12 yıl Kral Harsha'nın yanında kalmış ve tüm yarımadayı dolaşıp 645'te ülkesine geri dönmüştür.

FRESK SANATI
Acanta Dağları'ndaki mağaraları süsleyen Vakataka ressamları, "bodhisattva"ların (meditasyonla bütünlüğe ulaşanlar) dinginliğini olduğu kadar haremlerin şehvetli lüksünü ya da park veya cangıl hayvanlarının oynaşmalarını incelikle ifade etmeyi bilmişlerdir.

TAPINAKLAR SANATI
Berar'daki Vakataka soyundan gelen heykelciler, Acanta Dağları'ndaki Ellora ve Elephanta Adası'nda olduğu gibi mağara sanatını en mükemmel haline ulaştırdılar. Tek başına, yalçın kayaların dik yüzlerine yontulan bu tapınakların çoğu (aşağıda) yüzyıllar boyu unutuldu. Neredeyse bin yıl boyunca terk edilmiş olarak kalan tapınakların bazısı 19. yüzyılın başında yeniden keşfedildi. Daha sonra kazıcıların yerini mimarlar aldı. Tapınaklar artık dağların yamaçlarına oyulmuyor, açık havada inşa ediliyordu. Kançhipuram'da Pallava Sülalesi mimarlığı buldu. Pattadakal'da Çhalukya Sülalesi yeni üsluplar tasarladı: Kraliçe Trailokyamahadevi'nin Papmath'ta Kançhi'den gelen mimarlarına yaptırdığı tapınak gibi...

Hindistan'da kentler çok hızlı gelişti. Ayrıca kırsal kesimde yaşayan köylülerin içinden çıkan krallar kendi aralarında büyük bir güç mücadelesine girdiler. Bu mücadele zamanla topyekün bir savaşa dönüştü. Fakat bu savaş bile kentlerin hızlı gelişimini engelleyemedi. Savaşta yenilen feodal beylerin toprakları beklendiği gibi yağmalanmadı. Sadece galip tarafa vergi ödenmesi yoluna gidildi. Bazı sülaleler saraylarında sanatçıları, ressamları, müzisyenleri, yazarları barındırmaktaydı. Galip krallar bu sülaleleri etraflarında topladılar. Böylece bir başka yolla da saygınlık rekabetine girmiş oldular. Aydınlar arasında klasik Sanskritçe kullanılmaktaydı. Çünkü Sanskritçe hem kutsal hem de edebi bir dil sayılmaktaydı. Aydınlar Hindistan'ın her yanını dolaştılar. Dramatik yanı ağır basan eserler ve öykülerden oluşan ortak bir kültürün yayılmasını sağladılar.

MELODİNİN DOKUZ KASTI

Hint müziğinde insan sesi ağır basar, çalgıları yönetir. "Pakhwaj" adı verilen davulun, "şhahnai" adı verilen obuanın, "tal" adı verilen küçük zillerin ve dört telli "vina"nın görevi yalnızca insan sesine eşlik etmektir. Tapınakların efrizleri, sarayların büyük paralar ödeyerek söktükleri müzisyen heykelleri ile süslüydü. Temel gam, bizimki gibi yedi notadan oluşuyordu. Her nota, bir bakıma sesi taklit edilen hayvanın adının ilk hecesiyle başlıyordu: SA, tavuskuşunun çığlığı; Rİ, boğanın böğürmesi; GA, koyunun melemesi; MA, balıkçılın şarkısı; PA, gugukkuşunun çağırması; DHA, kurbağanın vraklaması; Nİ, filin bağırması.

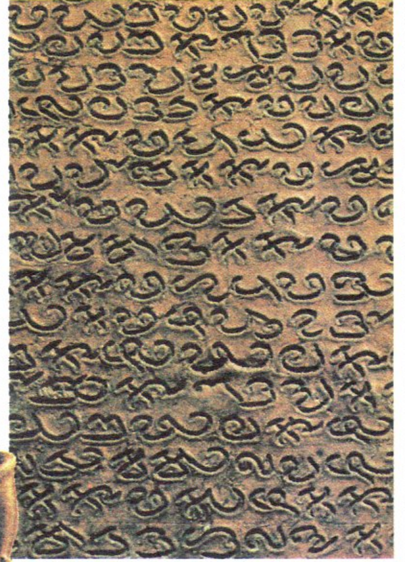
Şarkıcı sesiyle orkestrayı idare eder, "jati" (kastlar) adı verilen ve gamın ustaca yapılmış dokuz nota düzenlemesine uyan melodiyi doğaçlama olarak gerçekleştirir. Bu dokuz düzenlemeden her biri, temel duygulardan birini temsil eder: "Shringara", erotik; "hasya", komik; "karuna", dokunaklılık; "vira", yiğitlik; "bhayanaka", korkunçluk; "vibhatsa" alaycılık.

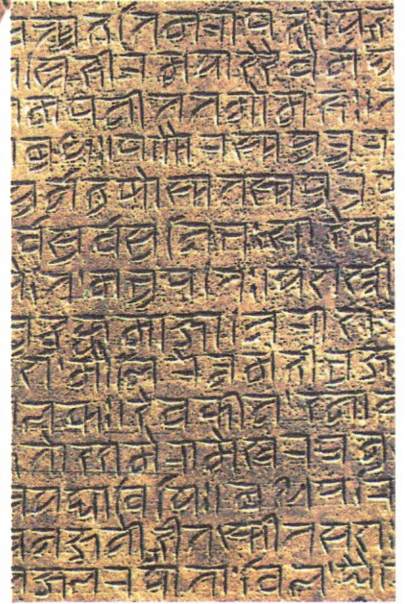

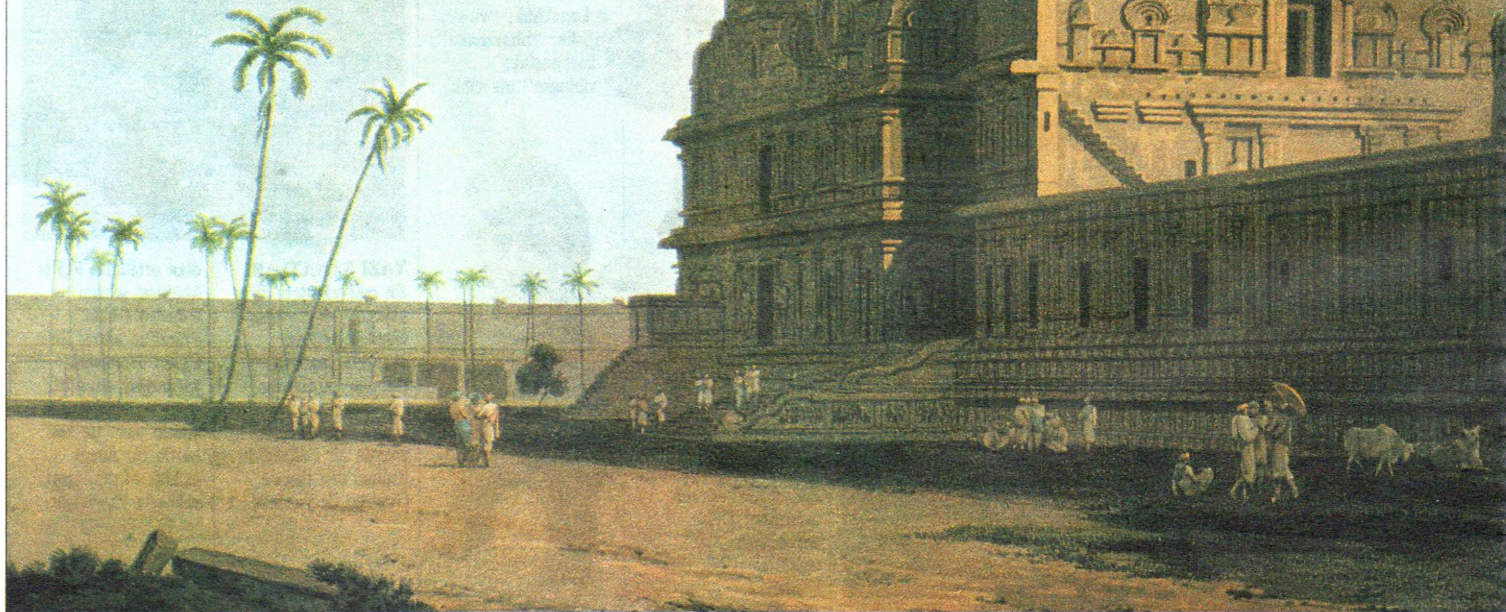
YAZI SANATLARI

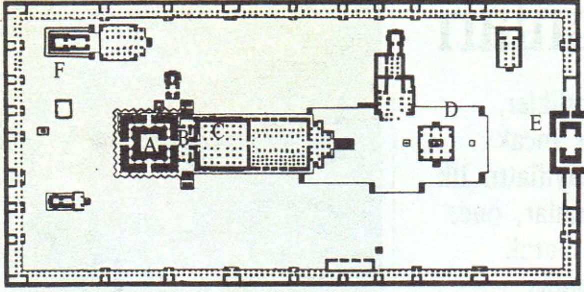
En eski yazıtlar, diğer pek çok Hint yazısının türediği Brahmi yazısıyla yazılmış Ashoka yazıtlarıdır. En üstteki yazıt Brahmi'yle yazılmış 4. yüzyıla ait Pallava'dır. Brahmi'den türeme Grantha ile yazılmış olan ortadaki, 915'te Madurai şehrini fetheden Chola Prensi'ne aittir. Bu, Güney Hindistan yazılarının anasıdır. 16. yüzyıldan kalma alttaki yazıt ise her harfin bir direğe asıldığı Matranagari yazısıyla yazılmıştır.

Parlak yıllar

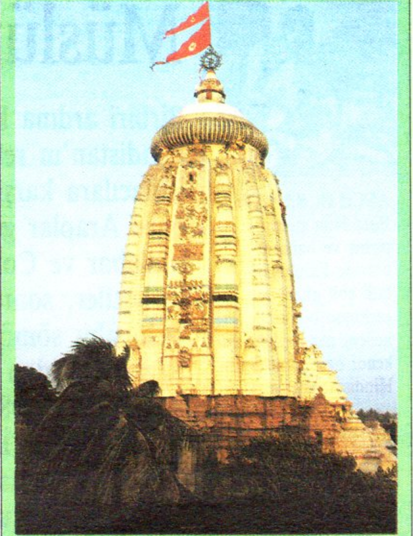
Hintliler, 12. yüzyılda gelişen Müslüman akınlarına kadar, şehirlerden çok kırsal kesimin gelişmesi ve kutsal binaların inşasıyla uğraştılar. 1000 yılında, başkentte çok değerli mimari özellikler kendini göstermeye başlamıştır. Merkezlerde birer mimarlık okulu açılıyordu. Örneğin, Chola'nın (Güney Hindistan) başkenti Tanjaour'daki tapınak (yanda) kozmik bir dağ gibidir ve tüm karanlık yürekler oradaki tanrısallık sayesinde huzura kavuşurlar. İnananlar ya da hacılar içerideki salonlarda dans eden veya şarkı söyleyen ayin alaylarına katılıp yürekleriyle tanrının yüreğini bulmaya çalışırlar. Başlıca ayin, çiçek ve yiyecek sunmaktır. Çünkü bunları, kutsal rahipler inananlara dağıtırlar. Her tapınağın ayin yapan rahipleri aynı kasta dahil olurlardı fakat Brahman kastından olmak şart değildi.

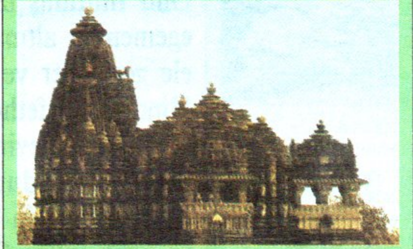
GANEŞA
Biraz iddialı olan her kuruluşun başında, fil başlı genç tanrı canlandırılıyordu. Bu tanrı, sanatçıların, felsefecilerin ve işadamlarının önderiydi. Onlara yaratıcılığın yollarını açıyordu. Şiva'nın karısı tarafından, banyo yaparken yanına kimsenin yaklaşmaması için yaratılmıştı. Bu engele öfke duyan Şiva, Ganeşa'nın kafasını koparmıştı. Ama karısının ricası üzerine, oradan geçen bir filin kafasını alıp Ganeşa'nın kafasına yapıştırdı. O zamandan beri, bereket faresinin üstünde durarak, aşılmaz engellere karşı savaşanların yanında oldu.

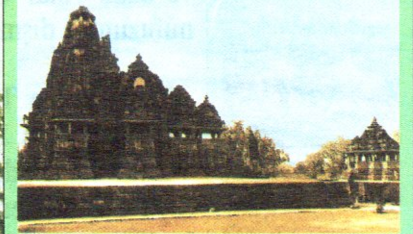

TANJAOUR
Şiva'nın resmi
Koridor
Büyük Salon
Boğa resmi
Piramit
Şiva'nın oğlunun resmi

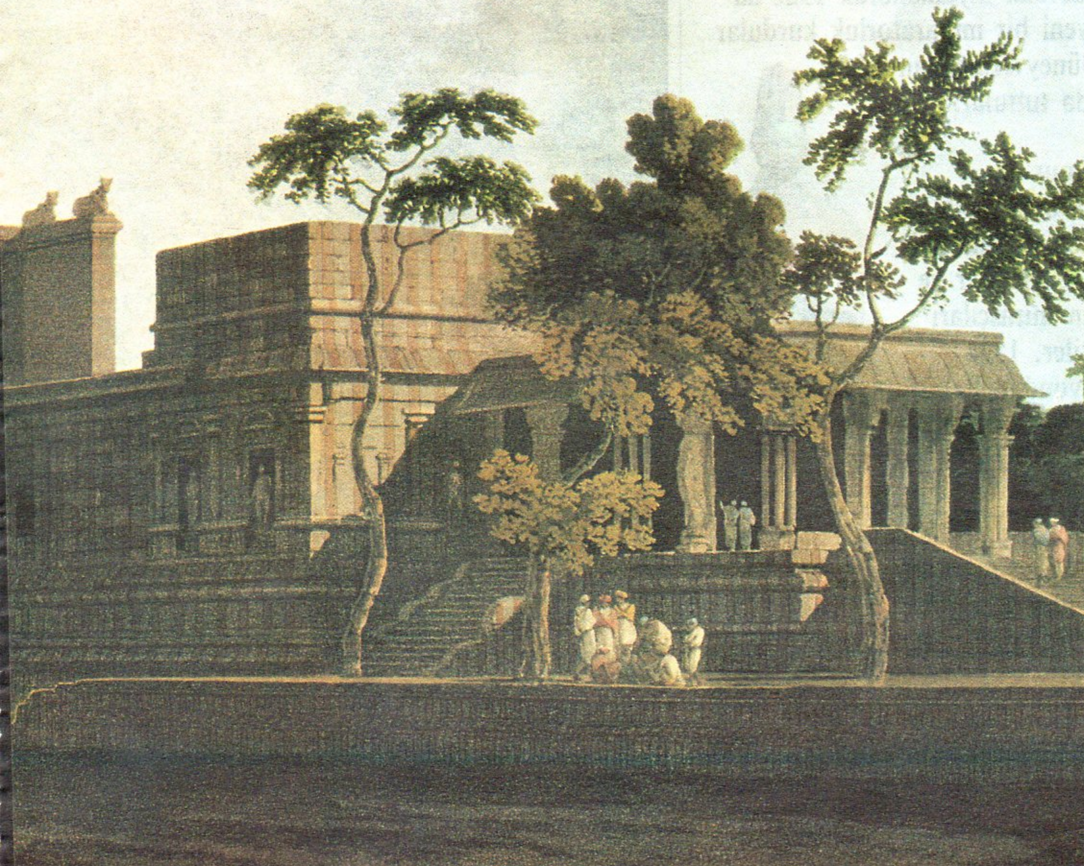

TAPINAKLAR KENTİ
Her hacı, Khajouraho'da kendi tanrısına dua edebilir. Yirmi tapınaktan biri mutlaka aranandır. Şu, Güneş Tanrı Surya Konarak'taki gibi; şu, Evrenin Efendisi Şiva Benares'teki gibi; şu; insan-hayvan oluşumuyla Vişnu ve şu da koruyucu Parshvanath.

AŞÇILIK SANATI
Eğer Hint mutfağı pirinç ve baharat üzerine kuruluysa, tadı çok güzel ve çeşitliyse bunun nedeni her topluluğun kendi özel yemeklerini Hindistan'a taşımış

olmasındandır. İranlı Müslümanlar ekmeklerini, kebaplarını ve tatlılarıyla tanınan Moğol mutfağıyla birleştirip zenginleştirmişlerdir.

Müslüman akınları

Birbiri ardına kurulan küçük prenslikler, Hindistan'ın refah düzeyini artırdı ancak istilacılara karşı savunmasını da zayıflattı. İlk önce Araplar geldiler. İyi karşılandılar, önce Malabar ve Coromandel'e tüccar olarak yerleştiler, sonra da 7. yüzyılda İndüs Deltası'nı sömürgeleştirdiler. Türkler, Afganistan'dan Gazneli Mahmud yönetiminde geldiler ve 1008'den 1025'e kadar Pencab'la birlikte bütün İndus Vadisi'ni Kanave'a kadar Ganj ve Camna vadilerini, Gvcerat'a kadar Hink Okyonusu kıyısını ele geçirdiler.
Muizüddin Muhammed kumandasındaki Afganlar 1192'de Pencap'ı ele geçirdiler, sonra da Thanesar ve Delhi'yi ülkelerine kattılar. Kölelerinden biri Muhammed'i öldürdü ve Delhi Sultanlığı'nı kurarak kendini sultan ilan etti.
Onu İltutmuş izledi ve tüm Kuzey Hindistan'ı egemenliği altına aldı. Halaci Türkleri sultanlığı ele geçirdiler ve 1296'dan 1316'ya kadar tüm Hindistan'ı fethettiler. Tuğluklar 1320 yılında Halaciler'i devirdiler, sultanlık parçalandı: Hint prensleri bu durumdan faydalanarak 1326'da Vijayanagar'da yeni bir imparatorluk kurdular ve uzun yıllar Güney Hindistan İslam nüfuzunun dışında tuttular.

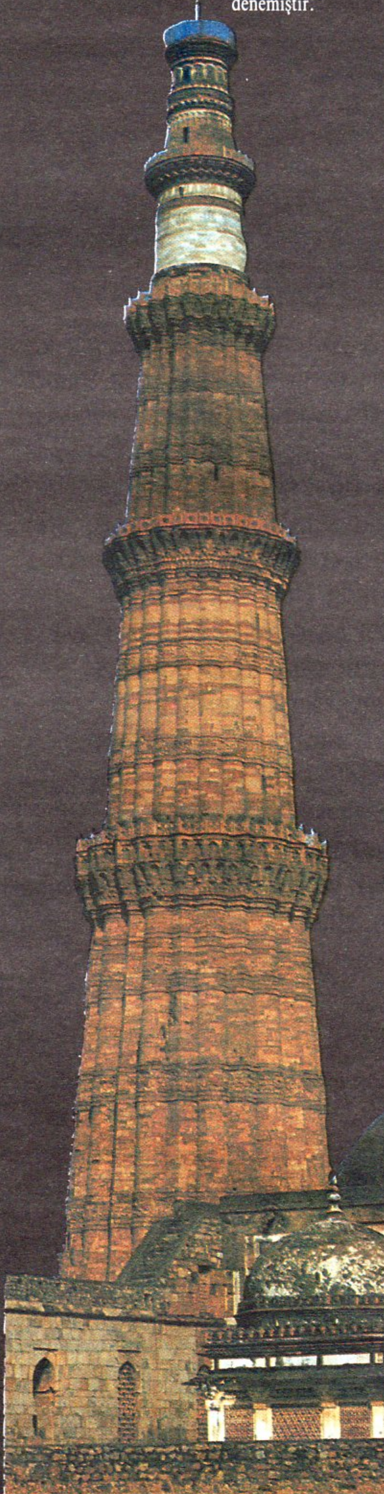
Sonunda Timur'un orduları 1398'de Delhi'yi yağmaladılar ve sultanlığı zayıf düşürdüler: Seyyidiler ve Lodiler sultanlığın mirasçıları olarak devam ettiler. 1526 yılında Timur soyundan Babür Lodiler'i Panipat Savaşı'nda bozguna uğratıp, iki yüzyıl sürecek Hint-Türk İmparatorluğu'nu kurdu. Bütün bu akınların en kalıcı şahitleri, Pakistan, Bangladeş ve Hindistan'daki Müslüman nüfus ve İslam eserleridir.

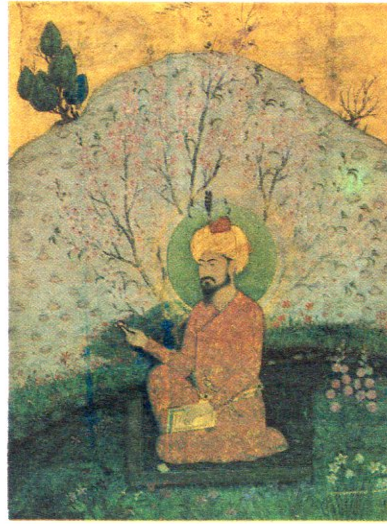

KRİŞNA-DEVA-RAJA
Vijayanagar'da (1509-1529), Güney Hindistan'ın Müslüman egemenliğine girmesini önledi.

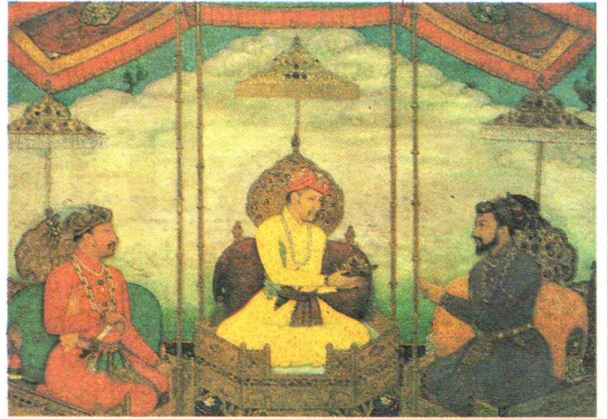

DELHİ
736 yılında, antik Hastinapura kentinin kalıntılarının üzerine Tomaralar tarafından kurulmuştur. Daha sonra, bir başka Racput kabilesi olan Cahamanalar'ın egemenliğine girdi. 1192'de ise Türk Sultanı Muizüddin Muhammet tarafından ele geçirildi. Bu zaferin anısına komutanı Kutbeddin Aybek tarafından anıtsal bir kule olan Kutb Minar dikilmiştir. Babür (1526-1530) (yanda) Hint-Türk İmparatorluğu'nun kurucusu. Torunu Ekber (1556-1605), imparatorluğundaki tüm dinleri bir araya getirmeyi denemiştir.

SUFİLER
Hintliler'in bir kısmı, sosyal bir kast oluşturmayan İslam'ı kabul ettiler. Sufiler'de çilecilik İslam'ın önerdiği dokrinler ve dindarlık Hindu mistisizmine çok yakındır. Birçok yerde, emirler fanatik olmadığı takdirde, Hindular ve Müslümanlar kardeş gibi sorunsuz yaşıyorlardı.

SAVAŞ GEMİLERİNİN GELİŞİ
Vasco de Gama, 1492'de Malabar'da Kalküta'ya demir attı. Önce, Raca tarafından çok iyi karşılandı, fakat Portekiz ticareti için acentelik isteği reddedildi. Bu kızgınlıkla Pasifik'teki yüzlerce balıkçıyı katletti ve Lizbon'a geri döndü.

1510'da, Portekizliler Albuquerque'in komutanlığında Goa'yı fethettiler ve 1961'e kadar ellerinde tuttular.

KİBAR FAHİŞELERİN DİN DEĞİŞTİRMESİ
Bir tüccar tarafından 3. yüzyılda kaleme alınan "Manimek Halai" adlı bir kitapta, genç bir dansözün, Sri Lanka'da mucizevi şekilde Budizme dönüşü anlatılıyor.

POTALA
Tibet Llasa'da, Dalay-Lama'nın manastır-sarayı (sağda-üstte).

BİRMANYA'DA BUDA YONTUSU.

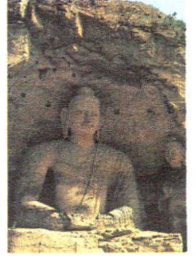

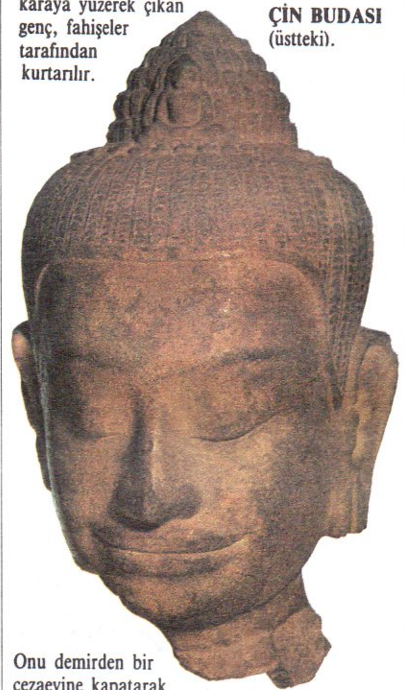
Hintliler'e yorulmak bilmez gezgin ve maceracı denilebilir ama asla akıncı değillerdir. Askerleri, Hindistan sınırlarını hemen hemen hiç geçmemişlerdir. M.Ö. 3. yüzyılda yaşayan İmparator Ashoka, hoşgörüsünü Afganistan'a kadar taşımış, Sri Lanka'ya misyonerler yollamıştır. Kuşanlar, Kabil'in yakınlarında Bamiyan'da manastırlarını inşa ettiler; keşişleri de Çin'i Avrupa'ya bağlayan İpek Yolu boyunca hücrelerini ve tapınaklarını kurdular. Büyük hanedanların ticari filolarına rağmen, Hint sanatı ve düşüncesini Kore'ye kadar tüm Güneydoğu Asya'ya yaydılar. Güzel eserler bıraktılar: Sri Lanka'da Anuradhapura, Java'da Barakudur ya da Kamboçya'da Ankor Vat'ın tapınakları gibi.

BARABUDUR
Java'daki Budist tapınağındaki (üstte) kabartmalarda bir tüccarın din değiştirişi anlatılmakta. 5. yüzyılda genç bir Hintli, Altın Adaları'nda (Sumatra) servet yapmaya karar verir. Gemisi batınca karaya yüzerek çıkan genç, fahişeler tarafından kurtarılır. Onu demirden bir cezaevine kapatarak annesini unutmasını sağlarlar.

ÇİN BUDASI (üstteki).

HEYKEL
Kimer Buda sanatından (Kamboçya)

UYUYAN BUDA
14 metre uzunluğunda, Gal Vihara'da (Sri Lanka).

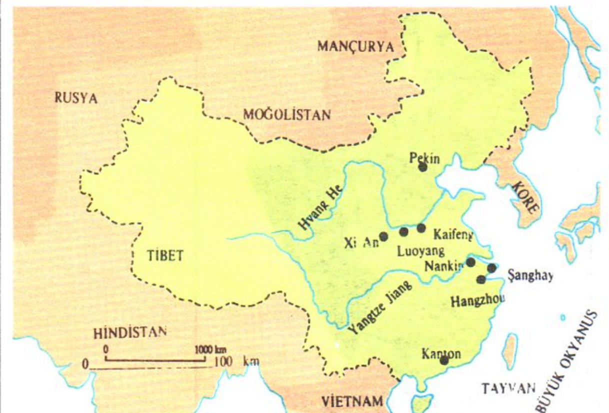
Eski Çin

SUİ YANGDİ GEMİSİ
Sui Yangdi, M.S. 605-617 yıllarında imparatorluk yapmıştır.

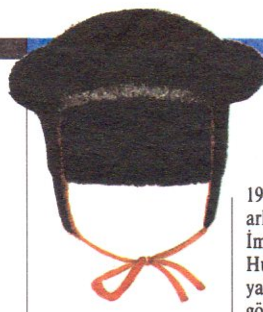
"Ortadaki ülke" değişik toplulukları ve coğrafyasıyla, Maçurya ve Moğalistan bozkırları Tibet Dağları ve Pasifik Okyanusu'yla çevriliydi.

Batı'da iki büyük parçaya ayrılmaktaydı. Birçok kolla beslenen Sarı ve Mavi nehirler kuzey-güney arasındaki önemli bağlantı yollarıydılar. Bu ülkeye bugün "Çin" denmesi, Çin Devleti'nin prensi Qin Shi Huangdi'nin yaratmış olduğu imparatorluk modelinden dolayıdır.

İmparatorluk

M.Ö. 221 yılında, Qin Devlet Başkanı, beylikler arasındaki savaşlara son vermiş, fetihler yaparak tüm küçük devletleri birleştirmiş ve İlk İmparator unvanını almıştır. Qin Shi Huangdi yaklaşık 12 yıl hüküm sürmüş ama bu sürede kalıcı değişiklikler yapmıştır. Merkezi devlet sistemi kurarak feodaliteyi ortadan kaldırmıştır. Tarihçi Sima Qian ''Tarihten Anılar'' adlı eserinde imparatoru çok ciddi bir şekilde yargılamıştır: ''Bakanlarına güvenmiyor, değerli insanlar ve halkla hiçbir şekilde yakın ilişkiye girmiyordu. Tüm krallar tarafından takip edilmiş olan kurallara uymayarak kendi hükümranlığını kabul ettirmişti. Yazı yazmayı ve kitapları yasakladı, acımasız cezalar ve kanunlar koydu. İmparatorlukta tiranlığı geliştirdi.''

1974 yılında arkeologlar, İlk İmparator Qin Shi Huangdi'nin mezarının yakınlarında, yere gömülmüş, pişmiş topraktan bir silah buldular.

Subaylar çok özenle işlenmiş zırhlarıyla bir ayrıcalığa sahiptiler.

Omuzlar, göğüs ve sırt küçük parçalarla, saçlar ise düğüm ve kurdelelerle süslüydü. Süvariler sıkı bir şapka giyerlerdi.

Pişmiş topraktan askerler üzerinde var olan renk dokularının izleri sayesinde, İlk İmparator döneminde zırhların çok renkli olduklarını anlıyoruz: Sarı, yeşil, kırmızı, mor, siyah ve beyaz gibi. Her görev ve rütbenin değişik bir üniforması ve renk karışımları vardı.

Piyade erleri saçlarını ensede topuz yaparlardı.

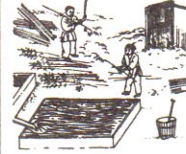
Bir okçu, henüz açılmamış olan İlk İmparator'un mezarını koruyor.

Çin halkına adını veren Han Hanedanlığı M.Ö. 2. yüzyılda doğmuş ve iki yüzyıl sonra ortadan kaybolmuştur. Bu imparatorluğun mirasçılarından biri, geliştirdiği merkezi sistem yöntemiyle içerde ve dışarda güvenliği sağlamıştır. Türk-Moğol toplulukları, imparatorluğun doğusundaki steplerde, Hunlar (Xiongnu) tarafından yönetilen bir konfederasyonda birleşmişlerdi. Bu güçlü atlıların tehdidi karşısında, Çin ordusu bir düzene sokulmalıydı: Silahlar ve arabalar yalnızca soylulara aitti. Ayrıca, 5. yüzyılda prenslikler arasında yapılan savaşlarda piyade ordusuna verilen önem savaş arabalarını öldürmüştü.

Bundan böyle, hızlı ve hafif bir süvari birliğinin yaratılması zorunluydu. İpek Yolu'yla, batıdaki ülkelerle at karşılığında ipek ve demir değiş tokuş edildi ve kuzeybatıda imparatorluk harası kurulmuş oldu. Mızraklı askerler ve mızraklı baltalar, ağır silahlı piyade erleri kılıçların ve kundaklı yayların yerini aldılar. Yeni bölgeler ele geçirmek ve ülkenin güvenliğini korumak için sınır bölgelerine askeri birlikler yerleştiriliyordu. Yavaş yavaş, Çin askeri garnizonu, Kore'den Asya'nın içlerine kadar ilerleyip yerleşti.

KÂĞIT
M.Ö. 1. yüzyılda Çin'de bulundu. Beş

etaptan oluşmaktadır: Bambu sapları kesilir ve suyun içine konur; yumuşamış olan bitkiler kaynatılır; elde

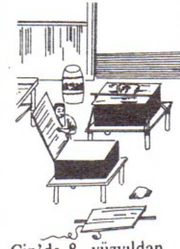

edilen hamura şekil verilir; kâğıtlar tahtalar arasında

sıkıştırılır; ısıtılmış bir duvarın üzerine

serilerek kurutulur. Tahta kalıp basımı,

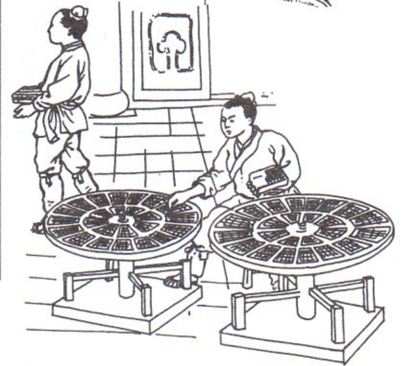

Çin'de 8. yüzyıldan bu yana yapılmaktadır.

Devingen harf basımı 11. yüzyılda keşfedilmiştir.

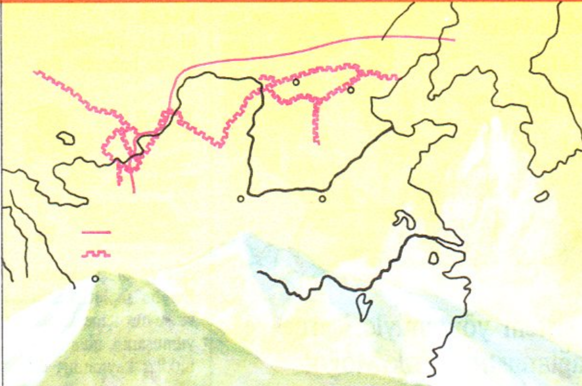

QİN SHİ HUANGDİ'NİN KARA ORDUSU
300 okçu, 6.000 piyade ve atlı, yüksek ısıda pişirilmiş kilden gri modeller halinde bulundu. Eller ve kafalar ayrı olarak üretilip vücuda daha sonra oturtuluyordu. İki aynı yüz bulunamamıştır. Bu askerler, tunçtan gerçek silahlarla oldukça iyi görünmektedirler.

Çin Seddi

Kuzey prensliklerinin düşman akınlarından korunmak amacıyla çeşitli noktalarda inşa ettikleri surları, İlk İmparator birleştirdi ve surların yapımını, doğuda okyanusa, batıda da günümüzün Gansu eyaletine dek uzattırdı. Surların izlediği yol günümüzdeki görünümünden oldukça farklıydı.

AYDAN GÖRÜLEBİLEN TEK YAPI
6.500 kilometre uzunluğundadır. Çin

Seddi ilk dönemlerinde bastırılmış toprak ve çakıldan yapılmış ve etrafı taş bloklarla desteklenmiştir. Yandaki resimde, Han döneminden bir mezar kazılırken ortaya çıkarılan pişmiş topraktan bir ev görülüyor. 15. yüzyılın başında, eski surların güneyinden itibaren yeni surların yapımına başlanmıştır. Kapılar oldukça güçlendirilmiş ve teftiş yolu 5 atın yan yana geçebileceği şekilde genişletilmiştir.

Gözetleme kuleleri (üstte) dumanla işaretleşerek birbirlerine ilettikleri haberlerle merkezi uyarabiliyorlardı.

Güçlü, güçsüz insanlar ve mahkûmlar tarafından inşa edilen inanılmaz bir sanat şaheseri. Efsane, ''Çin Seddi'nin her bir taşı bir insanın hayatına mal olmuştur'' der. Bu duvara, 7. yüzyılda stratejik önemini kaybedene dek çok iyi bakılmıştır.

"Yeryüzünün ölümsüz sürgünü" adıyla anılan şair Li Po, sarhoş olduğu bir gece ayın Yangtze Jiang (Mavi Nehir) vuran yansımasını tutmak istediğinde boğulmuştur.

"Harfler" kültürü!

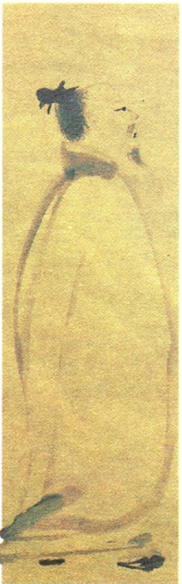
Çin yazısının transkripsiyonunda kelimelerin sesi değil anlamı çıkarılabilir. İşaretlerin kesin bir düzeni vardır ve her harf bir karenin içine son derece uyumlu biçimde yazılır. Çin yazısı resim kadar önemli bir sanattır. Büyük bir yazı sanatı ustası "Çizgiler, beklenmedik bir ejderin şiddetiyle uçuşan bulutlara benzer" demektedir.

Çin'de yazı gereçleri fırça, siyah mürekkep çubukları, çubukları ezmek için taş, makas ve kırmızı mürekkeptir.

Yanda ayrı ayrı yazılmış "ölümsüz" harfler Çin yazısının temelini oluşturan yedi "özelliği" göstermektedir. Altta, "İmparatorun emriyle" (chi) yazmaktadır.

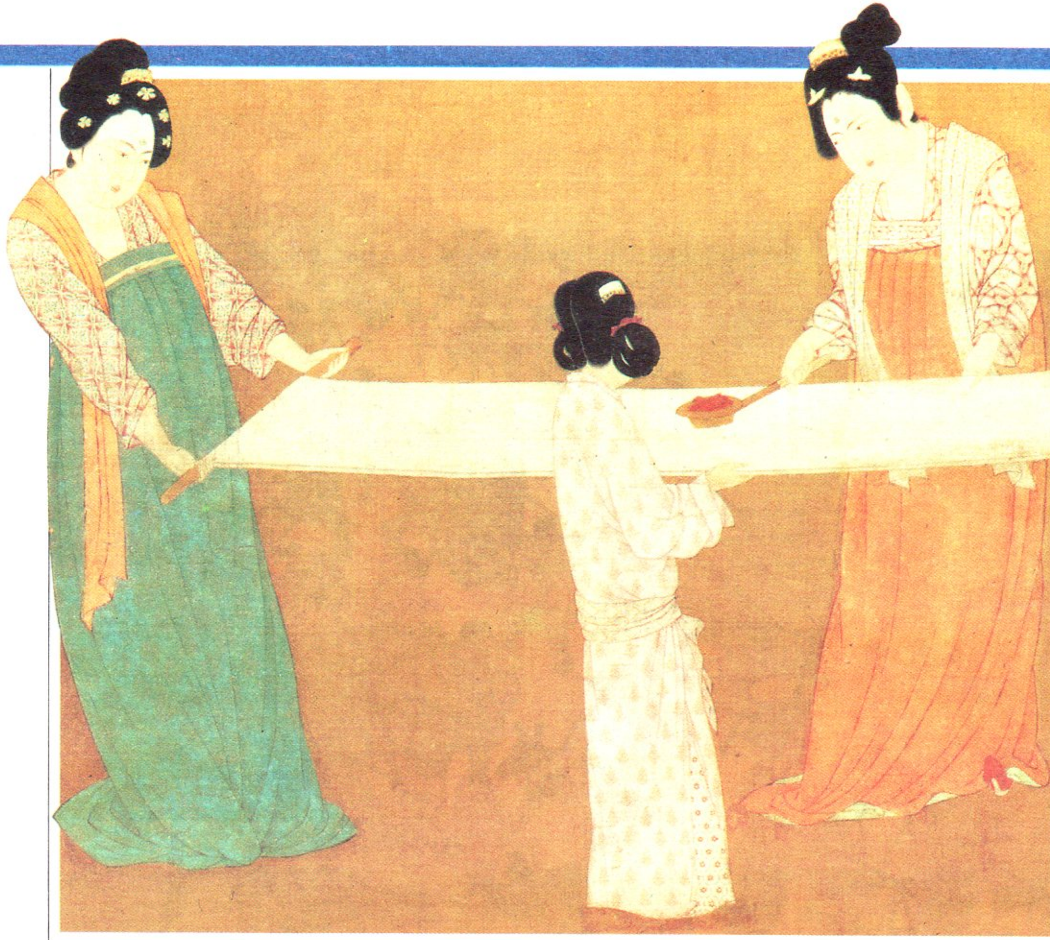

Aydın bir hükümdar olan İmparator Taizong orduyu yeniden düzenlemiş ve Çin'in sınırlarını on yüzyıldan bu yana yaşanmadık bir güvenceye kavuşturmuştur. Türk tehtidinin ortadan kalkması Tanglar'a Asya'da yayılmanın yollarını açmıştır. Ancak Asya'da Çin'in Tang Sülalesi (618-907) askeri zaferleri kadar kültür ve din alanlarında da ileri gitmiştir. Bu, klasik şiirin ve Buda incelemelerinin altın çağı olmuştur. Sarayları, bahçeleri ve tapınaklarıyla başkent Changan büyük, kozmopolit bir kent durumuna gelmiştir.

EJDER VE SARI RENK
İmparatorun simgeleridir. Soyluların derecelerine göre giyecekleri ipek giysilerin renkleri ve desenleri imparatorluk fermanıyla belirlenmiştir.

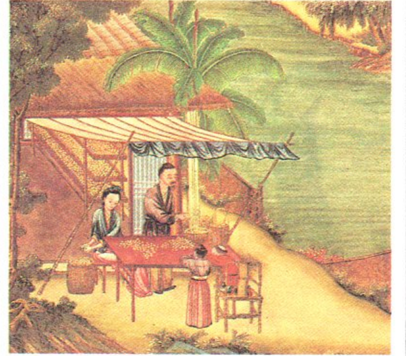

627-649 tarihleri arasında hüküm süren İmparator Taizong'un idealize edilmiş portresi.

İPEK ÜRETİMİ Çin'de ipek Cilâlıtaş devrinden bu yana üretilmektedir. İpekböceklerinin kozalarını örerken taze koparılmış dut yapraklarıyla beslenir (yukarıda). Biten kozalar, ipek çileler

Yetiştirilmesiyle bir kelebek türü olan ve dutla beslenen ipekböceğinin larvaları) ipekböcekçiliği yapılır. Bambudan kalburların (üstte) üzerine konulan ipekböcekleri olarak işlenmek üzere soğuk su havuzlarına atılır (altta). Çeşitli kozaların iplikleri, bürülerek uzunluğu 700-1600 metre arasında değişen tek bir iplik haline getirilir.

Üzeri resim ve Çin yazı sanatıyla bezenmiş yelpaze (burada 16. yüzyılda bir örneği görülmektedir) zevkli bir armağandı.

TANRISAL SİMGELER Yeşim diskler Çinli zanaatçıların bu sert ve çabuk kırılabilen taşı yontmada ve biçmede usta olduklarının kanıtıdır.

İmparatorluğun yönetimi, görevleri kurumların oluşumunu giderek artırmak olan aydın görevlilere dayanıyordu. Her dinsel, askeri ya da ticari olay, imparatorluğun sınırları içinde merkezi gücü temsil eden "mandarinler" (Portekizcede "mandar", gelmesini istemek, sipariş vermek) bu sınıftan üstün değildi. Mandarinler öneri ya da seçim yoluyla işbaşına gelirlerdi. Bunlar için hazırlanan uzun ve masraflı eğitim, kökeni ne olursa olsun yetenekli bütün kişilere açıktı. Köylerde çocukların en yeteneklilerinin okul masrafları paylaşılırdı. Eğitimin amacı ahlaklı, klasikleri çok iyi bilen ve yazılan dili kullanma becerisine sahip kültürlü insanlar yetiştirmekti. Çeşitli yarışmalar arasında edebiyat doktorasına ve şiir denemesine olanak sağlayanlar en saygınlarıydı. Birinci gelmek öğrencinin parlak bir mesleğe yönelmesini güvence altına alırdı.

ESKİ ÇİN'DE DENİZCİLİK
Çin, pek çok su yoluna sahiptir ve kıyı uzunluğu 5.000 kilometreden fazladır. Bu yüzden nehir ve deniz taşımacılığı önemli yer tutar.

Malzeme olarak bambunun kullanıldığı denizcilik taşıtları oldukça erken dönemlerde gelişti. Çin'de kullanılan en ünlü tekne deniz kabuğu biçiminde, altı yuvarlak veya düz olan conk'tur. Omurgası olmayan bu tekne, vücudunun bir kısmı suya batmış halde yüzen bir kuşu andırır. M.S. 2. yüzyılda bulunan bu yöntem, Batı'da deniz taşıma araçlarına 1600 yıl sonra uygulanacaktı. Akıntının mecbur tuttuğu yerlerde conk yedeklenerek çekilebilir. ''Deniz atmacası'' adı verilen 30 metre boyundaki savaş gemileri koruyucu bir düzeneğe sahipti. Ateşle saldırı söz konusu olduğunda köprü üzerine gerilen nemli manda derileriyle korunurdu.

Bu sahne, 9 metre uzunluğunda ipek bir kumaşın üzerine yapılmış, 12. yüzyıla ait bir resimden esinlenir. Kuzey Song'un başkenti Kaifeng'de ateş ve ölüler bayramı olan "Saf Işık" gününde şehre hâkim olan canlılığı betimler. O gün bütün ahali şehirden çıkarak ölülerinin civar köylerdeki mezarlarını ziyaret ederdi.

Büyük kanal

Tarihçesi 7. yüzyıla kadar uzanıyor. Genişliği 40 metreden fazladır ve kenarında bir kral yolu uzanır. Kuzeyi güneye bağlar. Yol boyunca büyük ambarlar inşa edilmiştir.

DENİZCİLİK TEKNİKLERİ
Pusula ve kıç dümeni Batı'ya Çin'den gelmiştir.

DAİ MARKİZİ'NİN KÜÇÜK TABAKLARI
Dai Markizi'nin 1972 yılında bulunan ve M.Ö. 3. yüzyıla tarihlenen mezarında ceset ve günlük kullanım eşyalarından oluşan mezar mobilyaları çok iyi durumda ele geçmiştir. Mezarda 48 bambu küfe içinde hazır tabaklar, meyveler, içlerinde yiyecek bulunan 51 seramik kap, kenevir bezinden tahıl, sebze, bal ve hünnap hamuru katılmış pirinç pastalarla dolu torbalar bulunmuştur. Lake ve bambu takımlarla hazırlanan sofra, yemeklerin hazırlanış biçimine ışık tutmaktadır. Geyik eti ve kök yumruları yenilebilen tropikal bitkiler, lotus köklü taze mersin balığı... Altta, bir şölen hazırlığı.

PİŞMİŞ TOPRAKTAN PORSELENE
Çin'de çanak çömlek yapımı sekiz bin yıldan bu yana kesintisiz sürmektedir. Seramik Song Sülalesi döneminde doruk noktasına ulaşmıştır. Porselen, porselenli taşın kaolinle birlikte erimesinden elde edilir. Kap yeni piştiğinde sırın üzerine resim fırçası ile mine uygulanır ve "porselen fırını ateşinde" yeniden pişirilir. İlk Çin seramikleri Ortaçağ'da Batı'dan gelmiştir, ancak bu beyaz ve yarı saydam malzemenin sert ve çınlama sesi çıkarabilen kullanım eşyalarına nasıl dönüştüğü öğrenilememiştir. Marco Polo'nun söz ettiği bir söylencede bu sesi toz haline getirilmiş yumurta kabukları veriyordu.

Bıçaklar mutfak eşyaları arasında yer alıyordu, ancak yemekte sofraya bıçak konulması hoş karşılanmıyordu. Yiyecekler önceden kesiliyordu. Sofraya yalnızca çubuklar ve sos ile çorba için kaşık getiriliyordu. Pirinçten yapılan içki büyük yudumlarla içiliyordu. Alkolün dışında sevilen başka bir içecek de çaydı.

Hangzhou'da yaşamın tadı

Sandalcılar, denizciler, pirinç, kâğıt, ipek, porselen, çay ve tuz üreticilerinin yaşadığı Yangtze Jiang (Mavi Nehir) bölgesinde Song Sülalesi döneminde (960-1279) yükselme dönemi yaşandı. Burada ticaret öylesine büyük boyutlara erişti ki, heykel kalıpları sipariş edilerek bu kalıplarda para basıldı. 1024 yılında insanlık tarihinin ilk kâğıt parası basıldı. Bundan sonra Çin'de kaliteli ürünler piyasaya sürüldü ve vergi toplayarak zenginleşen komşu ülkelerden büyük ölçüde talepler geldi. Çin, barışı yüz binlerce ons ağırlığında gümüş ve rulolarca ipek fiyatına güvence altına aldı.

Üzeri renkli mine ile boyalı kumtaşından yapılmış kutu ve seladon mineli (zeytin yeşili) Song seramiğinin hamuru pişirilmeden önce kalemle çizilmiş motiflerle bezelidir.

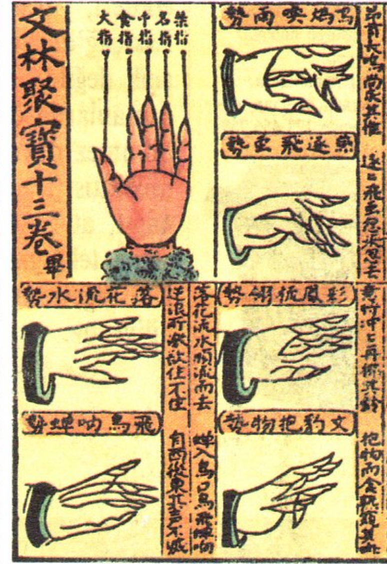

EDEBİYAT TOPLANTISI
Song Sülalesi'nden 1100-1126 yılları arasında hüküm süren imparator-ressam Huizong'un büyük bir özenli ipek üzerine yaptığı resmin bu ayrıntısında, bir şiir yarışması nedeniyle masa başına toplanmış edebiyatçılar görülmektedir.

MÜZİK
Çalgıların yapılmasında kullanılan sekiz malzemeden sekiz farklı ses çıkardı. Çanlar ve ziller madenden, litofonlar taştan, okarinalar topraktan, tamburlar deriden, yaylı çalgılar ipekten, vurmalı çalgılar tahtadan, ağız mızıkaları su kabağından, flütler bambudan yapılırdı. Zhou dönemine (M.Ö. 11-3. yüzyıllar arası) tarihlenen bir tuncun üzerindeki motiflerde, Eskiçağ'da Çin'de şölenlerde ve kurban törenlerinde çalınan, ses veren taşlardan yapılmış çanlar ve ziller görülmektedir. Dinsel müziğin dışında, Batı'dan

gelen flüt, arp ve syrinx çalan saray kadınlarının betimlendiği alttaki resimde görüldüğü gibi özellikle Tang Sülalesi döneminde yabancı etkilere çok açık bir saray müziği de vardı. Çin müziği geleneğinin en saygın çalgısı olan "qin", çalanın önünde düz olarak tuttuğu beş ya da yedi telli bir tür gitardı. Saray orkestralarında olduğu gibi solo da çalınırdı. Edebiyatçılar bu çalgıyı diğerlerine yeğlerlerdi. Yanda, "qin" çalmak için yapılan parmak alıştırmaları görülüyor.

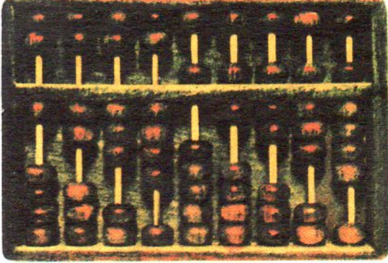

Ne var ki, komşu ülkelerle bağlaşıklık oyununda yoldan çıkan Kuzey Çin istila edildi. Hükümet başkent Kaifeng'i bırakmak zorunda kalarak Güney Çin'e çekildi ve Çin'in Venedik'i olan Hongzhou'da yeni bir başkent kurdu. Marco Polo burası için şunları yazmaktadır: "Burada bütün canlılar için, av hayvanları, kuşlar ve hatta ördekler ve kazlar için de daha fazlası düşünülemeyecek kadar yiyecek var (...) Birçok şeyin satıldığı dükkânlarda baharat, mücevher ve inci de var (...) Ancak cennette varolduğuna inanılan böylesine zevki size sunan başka bir kent yoktur dünyada."

ASTRONOMİ HESAPLARI
M.Ö. 205 yılına tarihlenen bir tablo çok sayıda kuyrukluyıldızın adlarını vermekte, onları sınıflandırmaktadır. Bilinen en eski gökyüzü haritası, lake cilalı tahta bir sandığın üzerine boya ile çizilmiştir. Burada Büyükayı ile yirmi sekiz takımyıldız gösterilmiştir. Soldan sağa hesap boncuğu yazısı okunmaktadır. Üst çerçevedeki halkaların her biri beş, içtekilerin her biri ise bir etmektedir. Merkeze doğru yer değiştiren halkalar hesaba katılmamaktadır. Burada bulunan resimde 123.456.789 okunmaktadır.

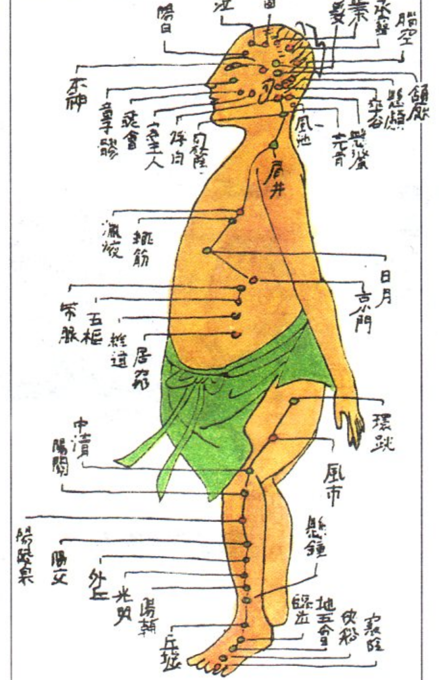

Çin dehası

Bilim ve teknik alanlarında Çin, uzun süre Avrupa'nın önünde gitmiştir. Francis Bacon, 17. yüzyılda şunları yazıyordu: ''Keşiflerin etkileri, yararları ve sonuçları hiçbir yerde Eskiçağ'da gözardı edilen üç buluştan daha açık değildir ve bunların kökenleri yakın zamanlarda da olduğu gibi karanlık ve bilinmez durumdadır: Matbaacılık, barut ve mıknatıs''... Bugün, bu olağanüstü keşifleri kâğıt, at koşum takımı, boyunduruk, delik açma tekniği, sismografi, dümen mili, porselen gibi diğerleriyle birlikte bize Çin'in sunduğunu biliyoruz.

Pulların üzerinde Çinliler'in bütün Asya'da tanınan roman kahramanları yer almaktadır. Ksilografinin bulunuşundan bu yana Çin kitaplarının birçoğu resimlenmiştir. İlk kuru ot ve yaprak koleksiyonları 10. yüzyılın sonuna tarihlenmektedir. Çin ilaç biliminde bitkilerin yanısıra hayvanlardan elde edilen maddeler ile mineraller de kullanılmıştır.

Altta, bir doktor, akkor haline getirilmiş misk otundan (aromalı bir bitki) küçük bir çubuğun yardımıyla vücutta bir noktayı ısıtmaktadır. Geleneksel Çin tıbbına göre, enerji akımları insan vücudunda bulunan çok sayıda noktadan geçmektedir.

Güneşin doğduğu ülke

日本

Bu iki ideogram "güneşin kökeni" anlamına gelir.

Japonya, adının yarattığı uyuma karşın, şiddetli karşıtlıkların görüldüğü bir ülkemidir. Her yıl depremler, denizaltında yanardağ patlamaları ve tayfunlar büyük yıkımlara yol açar. Büyük yanardağlar, çam ağaçlarını sürükleyen dalgaların batırdığı adalar, sellerin altında kalan derin vadiler Japon uygarlığını geliştiren doğal çerçevedir.

Miyajima'da shinto kutsal alanının boyalı tahtadan (torii) kapısı deniz yükseldiğinde suyun üzerinde yüzer gibidir.

Japon takımadaları Asya kıtasının genişliği kadar bir uzunlukta, 2.200 kilometrelik bir yay biçimindedir. Arazinin dörtte üçünü (372.000 km²) kaplayan yalçın dağların arasında ancak daracık ovalar yer alabilmektedir.

İlk Japonlar

KOTO ÇALANLAR
6. yüzyıla tarihlenen pişmiş topraktan bu büyük heykel (haniva) koto adı verilen Japon lirinin Japonya'da büyük mezarlar döneminde ortaya çıktığını kanıtlamaktadır. Koreliler'in tarzında yapılmış, 158 santimetre uzunluğundaki on bir telli bu kotonun üzeri anka kuşu ve çiçek motifleriyle bezelidir (altta) ve 8. yüzyıldan kalmadır.

Dikkati çekecek kadar güzel yapılan bir resimde, beyaz bir file binmiş müzikçiler betimlenmiştir. "Biva" adı verilen ve 8. yüzyıla tarihlenen bu Japon udunun (altta) armoni cetveli deriyle kaplanmıştır.

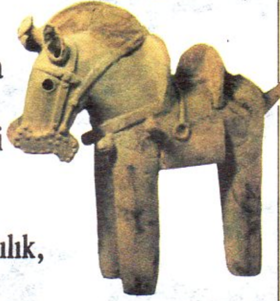
Bir zamanlar sarayda moda olan bu çalgıyı daha sonra yol kenarlarında dinsel öyküler anlatan dilenci kör dervişler benimsemişlerdir.

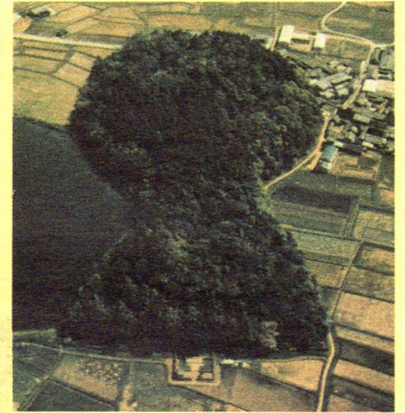
Geleneksel birçok Japon çalgısı gibi bugün on üç teli bulunan lir de Pers kökenlidir ve Güneşin Doğduğu Ülke'ye gelmeden önce Hindistan ve Çin'de yayılmıştır.

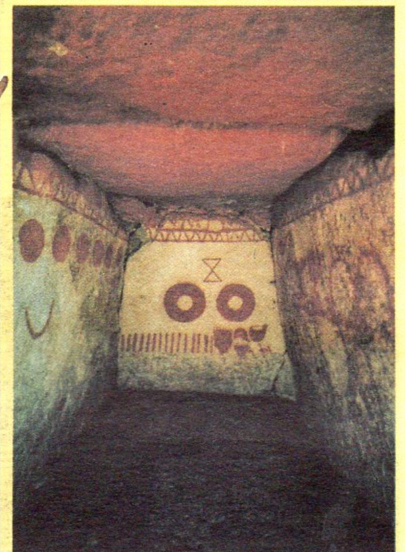
Son arkeolojik bulgulara göre Japonya'da, takımadaların Avrasya kıtasına büyük buzullarla bağlı olduğu Dördüncü Zaman'ın sonundan (Neandertal insan dönemi) bu yana, en az 30.000 yıldır insan yaşamaktadır. Daha sonraları takımadalara birbiri ardına insan grupları yerleşmiş, bunların kimi kuzeye, kimi de güneye gitmiştir. Söz konusu insanlar uzun zaman geçimlerini toplayıcılık, balıkçılık ve avcılıkla sağlamışlardır. Çanak çömlek yapımını çok önceden keşfetmiş -en eski seramik parçası (M.Ö. 10000 yılına ait) Japonya'da bulunmuştur- olmalarına karşın tarım ve madencilik çok daha geç başlamıştır. Japonlar, tunç işlemeye ve yazı yazmaya ancak miladın başlarında başlamışlardır. Oysa Japonlar, M.Ö. 2. binde tuncu işliyor ve yazı yazıyorlardı. Pirinç yetiştirme Yayoi döneminde (M.Ö. 3. yüzyıl) gelişmiş, nüfusun artmasına olanak sağlamıştır. Bununla birlikte pirinç ekiminin yaygınlaşması için birkaç yüzyıl geçmesi gerekmiştir. Miladın başlarına tarihlenen bazı Çin metinlerine göre takımadalarda çıplak ayakla dolaşan, vücutlarına dövme yapan "Wa"lar yaşamıştır. Hükümdarları, Yamatai ülkesinin kraliçesi gizemli Himiko'dur. Bu bilgiler bazı soruların yanıtlanmasına yetmemekte ancak en azından Japonlar'ın çok erken tarihlerde Çinliler ve Koreliler ile ilişki kurduğunu göstermektedir.

Ev ve koşum takımı vurulmuş at: 6. yüzyıldan kalma iki haniwa.

"ANAHTAR DELİĞİ" MEZARLAR
6. yüzyıldan başlayarak mezar odalarının duvarları soyut motiflerle bezenmiş, figüratif sahneler ise baştan savma yapılmıştır. Takamatsu-zuka'nın mezarındaki zarif insan figürlerinin kanıtladığı gibi Japon zanaatçıların adada tekniğe egemen olmaları için 7. yüzyılın sonunda Çin ve Kore ile ilişkilerinin gelişmesini beklemek gerekecektir.

GEMİ BİÇİMİNDE HANİWA (6. yüzyıl).

Yamato Devleti

1. yüzyıldan kalma çanın üzerinde pirinç kabuklarının soyulması sahnesi.

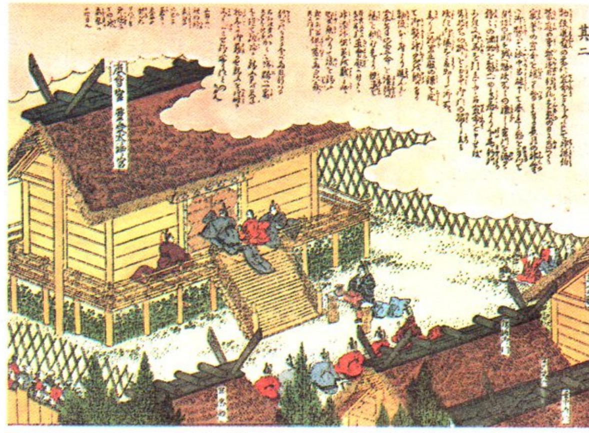
4. yüzyılın başında, Japonya'da mezarların üzerini dev boyutlu yapay tümseklerle kaplayan bir uygarlık ortaya çıktı. Mezar odaları, ölünün günlük evrenini yeniden kurmak istercesine haniwa'ların (insanların, ev hayvanlarının, kimi kez de evlerle kulübelerin betimlendiği pişmiş toprak heykelcikler) yer aldığı koruyucu duvarlarla çevrildi. Pirinç tarlalarının sulama sistemlerine açılan hendekler, mezarları, yaşayanlar topluluğundan ayırdı.

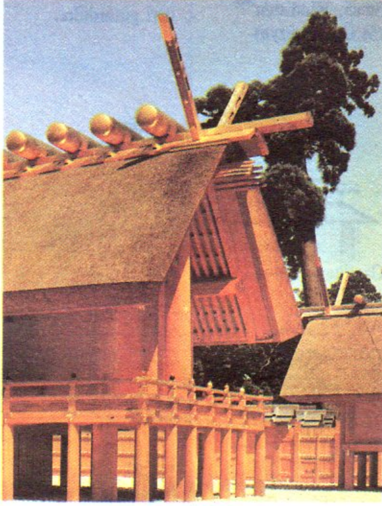
Bu tümseklerin yapılmasına, örgütlü bir iktidarın varlığını kanıtlayan gölcüklerin, kanallar ve bentlerin kurulması eşlik etti. Anıtların en görkemlileri kuşkusuz, Yamato'nun merkezi bölümünde hüküm süren, ancak etki alanını bütün ülkeye yayan yöneticiler için yapıldı. Mitoslar, imparatorluk ailesinin atası Güneş Tanrıçası Amaterasu'nun aynı döneme tarihlendirildiğini belirtmektedir. Ancak Yamato'nun kökeni bütünüyle bir giz olarak kalmıştır.

İdeogramların genellikle somut bir kaynağı vardır. Pirinci anlatan harfin bu bitkiye benzemesi gerekir (üstte). Pirinç tarlasını anlatan harfler ise sulama tarlalarına benzer (altta).

İSE KUTSAL ALANI
Güneş Tanrıçası Amaterasu'ya adanmıştır. İmparatorluk ailesinin mitolojik atası olan Amaterasu, Japonya'da pirinç ekimini ve dokumacılık sanatını başlatmıştır. Yapımı yirmi yıl süren İse, masif doğramalara destek olan, doğrudan toprağa sokulan tahta filayaklar ile 5. yüzyıl mimarlığının en güzel örneklerinden biridir.

Japon mitolojisinin ünlü bir öyküsünde, Güneş Tanrıçası Amaterasu'nun, erkek kardeşinin kötü davranışlarına dayanamayarak bir gün, kapısı kocaman bir kaya ile kapalı bir mağaraya çekilerek dünyayı koyu karanlıklara soktuğu anlatılır.

"Kami"ler (tanrılar) onu dışarıya çıkarmanın yollarını ararlar. Mağaranın önünde müzik çalıp dans ederler.

Amaterasu buna kanarak dışarı çıkmak zorunda kalır ve bundan sonra her şey yoluna girer.

Eski bir bereket kültünü kanıtlayan koruyucu tanrı heykelcikleri bugün de Japonya'nın birçok köyünde görülmektedir.

ALTIN PİSLİKBÖCEKLİ KUTSAL YAPILAR
Kaidesi resimlerle süslü bu yapılar adını süslemede kullanılan böcek dışkanatlarından alır. Aşağıda, Prens Mahasattva, vücudunu aç bırakılmış kaplanlara sunuyor.

"Bodhisattva"nın zarif figürü kaplardan birinin üstünde yer almakta.

Çin okulunda

4. yüzyılın sonuna kadar, Japonya kıtanın etkilerine maruz kalarak özgün bir kültür geliştirdi. 3. yüzyıldan beri Çin'e yerleşmiş olan Buddhacılık takımadaya 538 yılında ulaştı, ama Yamato'nun sarayı bu konuda uzun süre ikiye bölündü. Nihayet 587 yılında, yeni din yanlısı Soga soyu geleneksel inanışın savunucusu Mononobe soyunu yendi.

Buddhacılık hükümdarı ve ülkeyi korumakla görevli resmi din olma statüsünü kazandı. Buddhacılık, kitapların ülkeye girişiyle bilginin ve yazının yayılmasına katkıda bulunurken Japon yöneticiler diğer alanlarda bilinçli olarak Çin'e öykündü. Zaman ve mekân içinde nerede olduğunu bilmek ve ülke bütününü daha iyi kontrol edebilmek için tutarlı bir uzunluk, alan ve sığa benimsendi. Koreli göçmenler zanaat tekniklerini Japonlar'a öğretti. Prens, bilgili ve saygılı memurların bulunması için saraya devlet adamlarının değerliliği üzerine kurulu bir hiyerarşik düzen getirdi. Bunun dışında iyi bir devlet yönetiminin kurallarını sıraladığı "on yedi maddelik anayasa"yı kaleme aldı. Ölümünde, Güneşin Doğduğu Ülke, Soga ailesinin ortadan kaldırılmasıyla belirginleşen bunalımlı bir dönemden geçti.

Geleceğin Buda'sı Miroku, gizemli gülüşüyle Koryu-ji'ye gelen ziyaretçileri büyülemektedir.

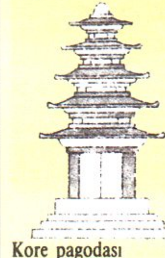
TÜMSEKTEN PAGODAYA
Hint mezar tümsekleri biçimini Buda tapınaklarına veya stupalara verdi (1-2). Daha da gelişen stupa çok katlı pagodalar halini aldı (3-4-5).

Sanci, Hindistan (M.Ö. 1. yüzyıl)

Gandhara, Tibet (4. yüzyıl)

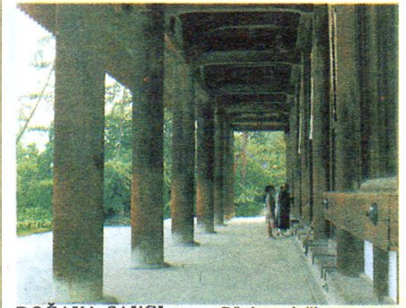
Kore pagodası

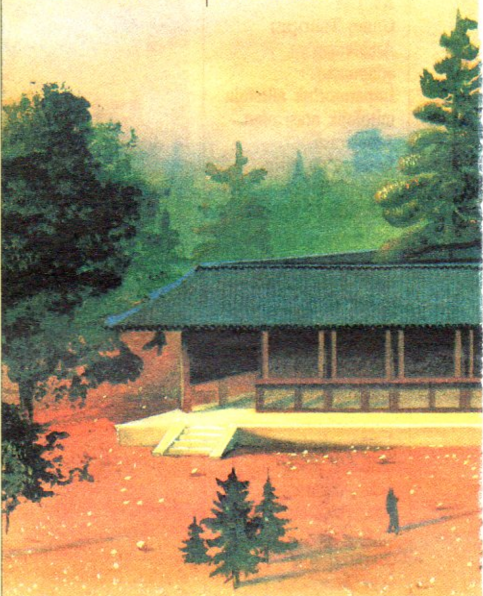
Kore pagodası (7. yüzyıl).

Nara'da Yakuşi-ci pagodası

DOĞAYA SAYGI
Horyu-ci'yi inşa edenler doğaya saygıyı, kullanılan ağaçların menşeini hesaba katacak kadar ileri götürdüler. Böylece dağların güney yamaçlarında yetişen, daha budaklı ve daha sağlam olan servi ağaçları yapının güney cephesinde kullanılmıştır.

HORYU-Cİ MANASTIRI
607 yılında Şotoku Taişi tarafından kuruldu. Dünyanın en eski ahşap yapılarını ve Asuka dönemine ait mükemmel resim ve heykel örneklerini barındırır. Planı, karmaşık iskeleti, kiremit çatıları ve taş zemine oturan ayakları ile Çin-Kore etkileri taşır. Yukarıda beş katlı kule görülüyor.

SIRADIŞI BİR PARA
İlk resmi paranın 708 yılında piyasaya çıkmasına rağmen pirinç ve kumaş uzun süre tek alışveriş değeri olarak kaldı.

Beş katlı pagoda

Ana kapı

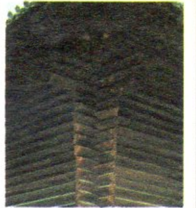
Altın salon

ŞOTOKU TAİŞİ 4574-622).Buddhacılığın koruyucusu ve coşkulu aydın

Prens Nakano-oe ülkenin yeniden düzenlenişini sürdürdü ve yönetimin güçlenerek çıktığı yeni bir bunalımın ardından 701'de Japonya yeni bir kanun düzenine sahipti. 710'da imparator, görkemi, hükümdarın saygınlığını daha da artıran yeni başkenti Nara'ya taşındı. Müzik, satranç ve go oyununu da benimseyen sarayda önemli bir yer kazandı. Bir kararname ile başkentin sap veya ağaçla örtülü çatılarının kiremitle örtülmesi ve elbiselerin önünün Çin'de olduğu gibi kapatılması emredildi. Bir yüzyıldan biraz daha uzun bir sürede Japonya Uzakdoğu'nun en ileri medeniyetini özümsemeyi başararak arkaik bir toplumu merkeze bağlı yönetimi olan, yasalara ve yönetim sistemine sahip bir devlet haline getirdi.

Şoso-In Asya'nın dört bir yanından gelen ve İmparator Somu'nun (saltanat tarihi 724-749) bir araya getirdiği eşyaları saklamak amacıyla tasarlandı. Yapımında hiç çivi kullanılmamış, pirinç ambarlarında kullanılan ve ahşaba, nem oranına göre büzülme veya genleşme imkânı veren sistem kullanılmıştır.

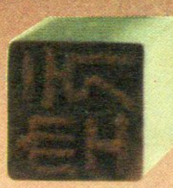

KARMAŞIK BİR GRAFİK SİSTEM

Çok heceli bir dil olan Japoncanın tek heceli bir dil olan Çin harfleriyle transkripsiyonu çok güçtür.

Mühürlerde bütünüyle farklı harfler kullanılmıştır. Bir belgeye basılan mühür onun gerçekliğini kanıtlar.

Güçlü bir aile olan Fujiwara, Uji'de Byodo-in'de yaşıyordu. Daha sonra burada bir manastır yaptırdı.

Manastırda anka kuşlarıyla bezeli bir yapı, Heian döneminin (794-1192) mimari başyapıtlarından biridir.

Çin'de olduğu gibi Japonya'da da resim fırçası, gravür tekniklerinde kullanılmasının dışında uzun yıllar boyunca tek yazı gereci olmuştur. İşaretler yukarıdan aşağıya ve sağdan sola çizilir. Bu nedenle Japonlar, kana adı verilen ve fonetik değerleri olan kendi buldukları harflerden de yararlanmışlardır.

いろはにほへと

Bir sayfanın güzelliği yazan sanatçının el çabukluğuna ve fırça, mürekkep şişesi ve kâğıt gibi kullandığı gereçlere bağlıdır.

İMPARATOR SARAYI
İmparatorun güneye bakmasını isteyen kural gereğince kentin kuzeyine yapılmıştır. Resmi yapılar kırmızı filayakları ile bütün görkemlerini ortaya koyarken imparatorun evi işlenmemiş tahtaları ve geleneksel selvi ağacı kabuğundan çatıları ile farklılık kazanmaktadır.

İmparatorluk başkenti, Heian-Kyo

Japon hükümdarları, tahta yapılar kolayca yıkılıp yeniden yapılabildiğinden 7. yüzyılın sonuna kadar sık sık konutlarını değiştirmişlerdir. Ancak Japonya'nın Nara kentinde, Çinliler'in Changan'ı örnek alınarak bir yönetim binası ve saray yapıldığında taşınmak artık güçleşmiştir. Bununla birlikte 784 yılında İmparator Kanmu yeni bir başkent kurmaya karar vermiş ve imparatorların bin yıldan bu yana yaşadıkları, "Barış Başkenti" anlamına gelen Heian-Kyo doğmuştur.

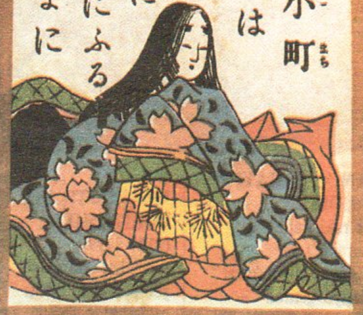
Japon edebiyatında şairin her zaman önemli bir yeri olmuştur.

内裏之圖

8. yüzyıldan başlayarak "Manyashu" derlemeleri, doğuştan zevkli olan bu insanların Çinliler'den çok az etkilendiğini kanıtlamaktadır.

YAMABE NO AKAHİTO
8. yüzyılda yaşayan kadın şair. "Çiçeklerin renkleri soluyor, ne yazık! Görüş kaybolup giderken günlerimin geçiverdiğini düşünüyorum"

ONO NO KOMACHİ
9. yüzyılda yaşayan kadın şair, zamanın akışından yakınır: "Çiçeklerin renkleri Soylular, ne yazık! Görüş kaybolup giderken Günlerimin geçiverdiğini düşünüyorum Dinmeyen yağmurun yaydığı gecede."

KEŞİŞ GYOSON
(1054-1135)
Yalnız bir ağaca seslenir: "Ey, dağdaki kiraz ağacı acıyalım birbirimize. Çiçeklerinin dışında kimseyi tanımadım."

SANCO SARAYI'NA SALDIRI
İki rakip aile Tairalar'ı ve Minamotolar'ı karşı karşıya getiren amansız mücadelenin en ünlü evrelerinden biridir. Aralık 1159'da İmparator Go-Şirakava'nın sarayını basan savaşçılar imparatoru tutsak ettiler, sarayını yaktılar ve hizmetlilerinin büyük bir bölümünü katlettiler (13. yüzyıla ait resimli rulo).

ŞOGUN MİNAMOTO NO YORİTOMO
(1147-1199)
Rakipleri Tairalar'ı yenip ülkede barışı sağladıktan sonra, 1192'de Kamakura'da kurduğu askeri yönetimin başına geçti.

Savaşçıların yükselişi

Aristokrasi saygı gösterecek değerde bulmasa da, taşra ileri gelenleri savaş sanatlarını hiçbir zaman bir yana bırakmadı ve 11. yüzyıldan başlayarak düzenin korunmasında savaşçı gruplara güvenme alışkanlığını kazandı. Başkentte Tairalar veya Minamotolar gibi bazı aileler bu görevi tekelleştirdiler.

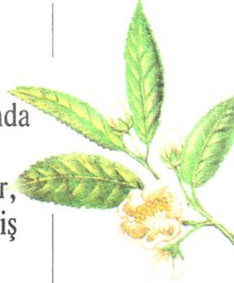
ÇİÇEK SANATI
Bir vazonun içine ustaca yerleştirilmiş çiçekler Heian-Kyo Sarayı'nın soylularını hayran bırakıyordu, ama çiçek düzenlemesi Muromaci döneminde ilkeleri saptanarak öğretilmeye başlandı.

Kılıç, korku veren büyüleyici güzellikte bir silahtır. Demirden, düz ağızlı ilk kılıçlar Japonya'ya 4. yüzyıla doğru Kore'den geldi. 10. yüzyılda Japon demirciler atlı dövüşlere daha uygun ve farklı çeliklerin karışımı sayesinde daha sağlam olan kıvrık ağızlı kılıçları yaptılar. O tarihten başlayarak güzelliği ve sağlamlığıyla isim yapan Japon kılıçları Çin'de bile aranır hale geldi.

Her savaşçı grup kendi çıkarlarını değerlendirmek isteyince ülkeyi çalkantılar sardı. 12. yüzyılın ortalarında çekişmeler sarayı ikiye böldü. Taraflar iki farklı savaşçı aileye çağrıda bulundu. Tairalar, Minamotolar'ı yendi ve daha önce görülmemiş şekilde hakları olmayan unvan ve görevleri aldı. Ancak zaferleri kısa süreli oldu. 1181'de Minamoto no Yoritomo vasalleri olmaları halinde haklarını garanti altına alacağı güvencesini vererek güçlü savaşçı ailelerin önderlerinin bağlılığını kazandı ve sarayla her türlü ilişkiyi keserek Tairalar'a karşı savaş açtı. Yönetimini imparatorluk başkentinden uzakta Kamakura'da kurdu. 1192'de ikinci bir gücü, yani savaşçıları tanıyan saray kendisine "şogun" unvanını verdi.

ÇAY
Japonlar çayı Nara döneminden beri tanıyordu, ama üretime ve kullanmaya Ortaçağ'dan (1185-1600) itibaren başladılar.

Tahtadan sedef kakmalı semer. Dal yığını motifli ve ortada örümcek ağı kadar ince bir çatı meydana getiren süslemenin inceliği dikkat çekici.

Fucivara no Taknobu'nun fırçasına borçlu olan ilk gerçekti. Japon resimleri, sağda bakan Taira no Şigemori'yi, solda şogun Minamoto no Yoritomo'yu gösteriyor.

KEŞİŞ DOGEN
(1200-1253)
Japonya'nın en büyük düşünürlerinden biridir. Dört yıl boyunca Çin'de kaldı ve Japonya'ya Zen buddhizmi getirdi. Ona göre ancak bağdaş kurularak yapılan konsantrasyon, kişiyi görüntüler ve bağlılıkların ötesine götürebilirdi. Öbür dünya, kitaplardan alınan bilgiler ve törenler üzerine yapılan tartışmaları reddeden ve yaşanılan her anda, her türlü kazanç ve kayıp kavramının dışında vücudun ve ruhun tam varlığı üzerinde ısrar eden bu öğreti ölümle sürekli burun buruna olan savaşçı aileleri etkilemiştir.

Savaşçılar, birbirlerine çok renkli kordonlarla bağl: maden

ya da deri levhacıklardan zırh giyerlerdi.

Zırhın gövdesi, üzeri renkli deriyle kaplı tek bir levhacıkla korunurdu.

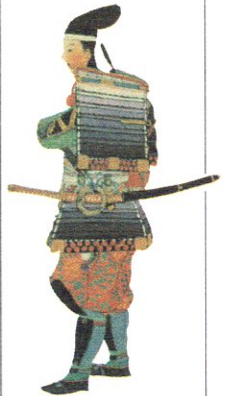
Zırhın esnek olması büyük bir hareket özgürlüğü verdiği kadar

karnın, kalçaların ve kolların da korunmasını sağlardı.

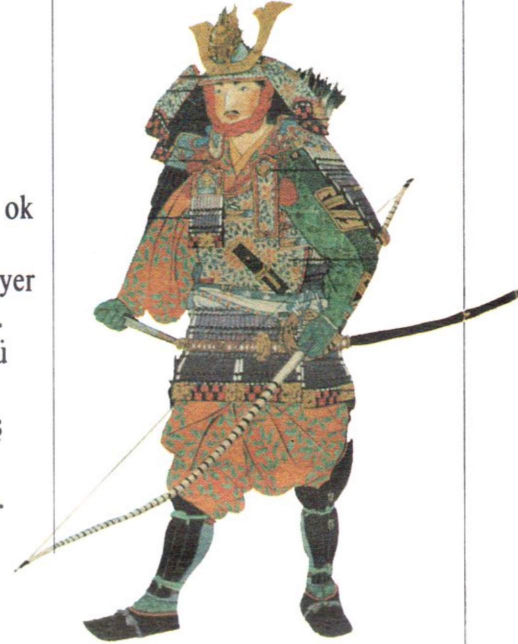
Zırhı miğfer, kolluklar, eldivenler

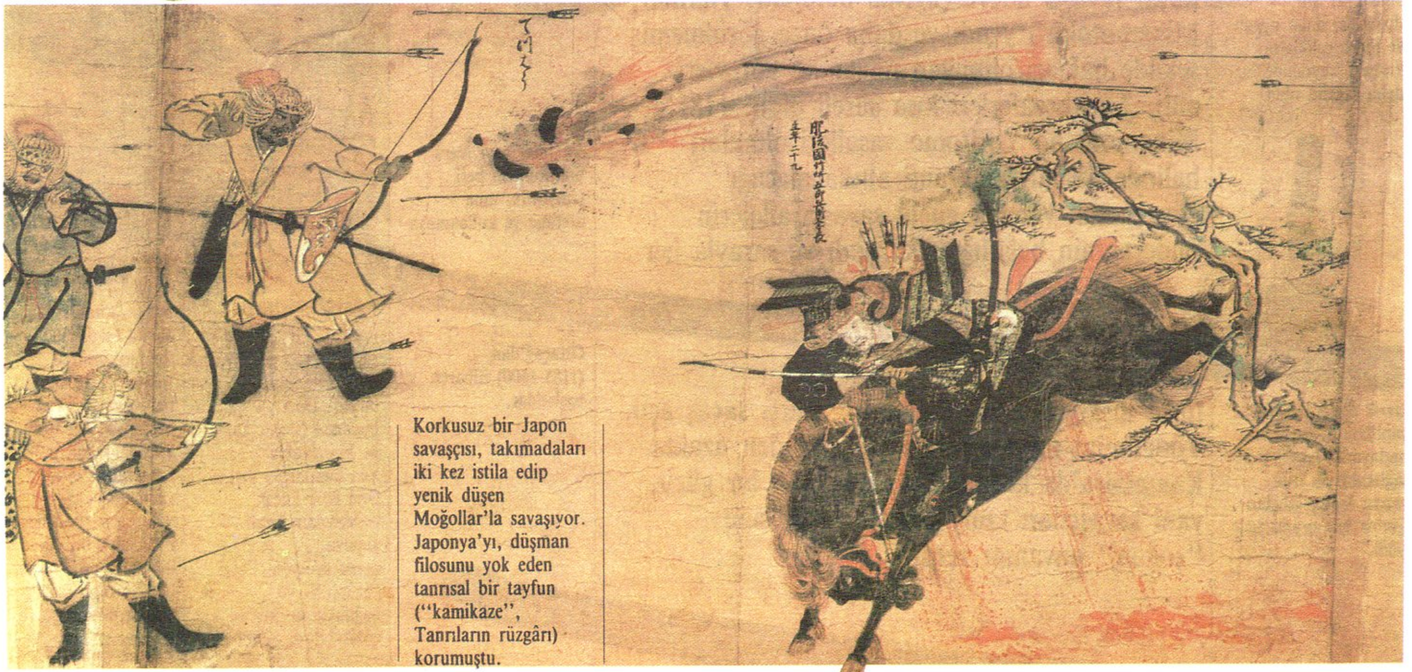

ve baldır zırhı tamamlardı.

Savaşçılar çağı

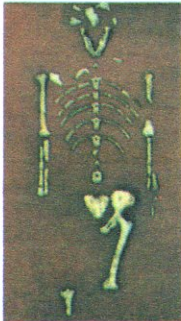
Savaşçılar, ahşap evlerde yaşıyorlar, güç ve sade bir yaşam sürüyorlardı. Ortaçağ'da Batı'daki şövalyeler gibi eğlenceleri (av, atla ok atmak) bir savaş taliminden başka bir şey değildi. Giderek onur duygusuna ön planda yer veren bir ahlak anlayışı, kahramanlık doğdu. Savaşçılar, hükümdara hizmet ederken ölümü göze alıyorlardı. Savaşçı evlenirken güzelliğinden çok kahramanlığı ile ün yapmış bir genç kızı yeğliyordu. Birçok kadın, kocasının yanında savaşmakla ün kazanmıştı.

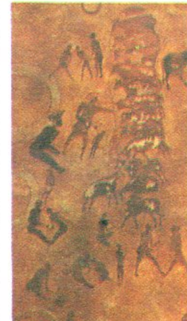
Korkusuz bir Japon savaşçısı, takımadaları iki kez istila edip yenik düşen Moğollar'la savaşıyor. Japonya'yı, düşman filosunu yok eden tanrısal bir tayfun (''kamikaze'', Tanrıların rüzgârı) korumuştu.

Anılardaki Afrika

LUCY
6 milyon yıl önce Doğu Afrika'da doğdu. Bilinen en eski atamız 1.10 metre boyunda, 3 milyon yıl önce Etyopya'daki Wollo Vadisi'nde 21 yışında ölen genç bir kızdır. Arkeologlar ona Lucy adını verdiler, çünkü kazı yaptıkları sırada Beatles topluluğunun "Lucy in the Sky with Diamonds" adlı parçasını dinliyorlardı.

Kabile savaşları, kuraklık, açlık ve diktatörlerin altında ezilen bir Afrika görüntüsüne alıştık. Bununla birlikte, Afrika insanlığın beşiğidir; insana ait en eski izler Etyopya'da bulunmuştur. 16. yüzyılda Avrupalılar'ın kıtaya gelmesinden çok önce Afrika kıtası tarihçelerini tam olarak bilemediğimiz refah toplumlarına ve büyük imparatorluklara sahipti.

YAŞAYAN SAHRA
Cezayir'deki Ahaggar ve Tassili dağlarını çağımız öncesine ait 100.000'den fazla resim ve gravür süsler. Bunlar Tarihöncesi sanata ait en olağanüstü müzeyi oluşturduğu gibi, Sahra'nın çöl olmadığı dönemde yaşayan avcılar, balıkçılar, hayvan yetiştiricileri ve çiftçiler hakkında değerli bilgi kaynağıdır.

Bir etnik mozaik

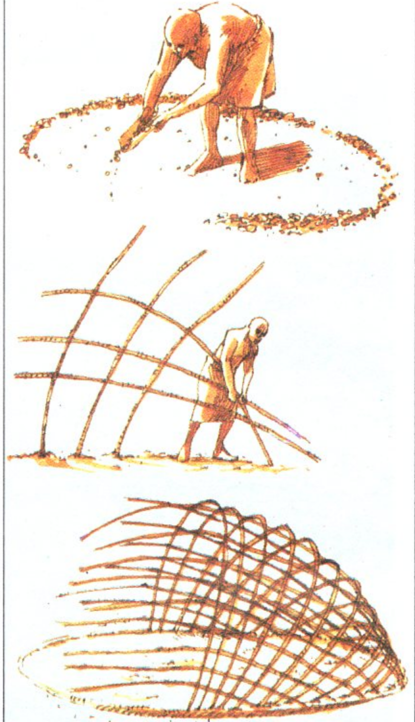
Yeni bilgi sahibi olmaya başlayan birisi, Afrika kavimleri sayısının 1960'lı yıllarda kurulan kırk kadar devletle tutarlı olmayan fazlalığı karşısında (1.000'den fazladır) şaşırır. Bu kavimler yavaş yavaş oluştu. Günümüzden 5.000 yıl önce sahra avcıların, hayvancılıkla uğraşanların, balıkçıların ve çiftçilerin bir arada yaşadığı yeşil ve nemli bir bölgeydi. Söz konusu hayat biçimleri belirli fiziksel vücut yapılarına uygun düşüyordu: Kuzey Afrika'da yaşayan Arap-Berberiler'in ataları Proto-Berberiler, günümüzde yaşayan Pöller'in ve Masailer'in ataları Nilotlar ve kıtanın güneyinin dörtte üçünü kaplayan Zenciler. Ekvatoral ve tropikal ormanlarda avcı-toplayıcılar yaşardı: Gine Körfezi çevresinde Pigmeler ve Güney Afrika'da Sanlar. Sahra'nın giderek kuruması Zenciler'i ve Nilotlar'ı otlak ve ekilecek arazi aramak için Nil, Nijer ve Senegal vadilerine doğru göç etmeye zorladı. Bu yer değiştirme Pigmeler'i ormanın en zorlu bölgelerine (Kamerun, Zaire, Gabon vb.), Sanlar'ı ise Kalahari ve Namibya çölerine (Güney Afrika) sıkıştırdı.

BANTULAR
Aynı aileye ait diller konuşan pek çok çiftçi ve demirci kavimi bir araya toplar. Bazı tarihçilere göre Bantular'ın kökenleri Atlas Okyanusu kıyısındaki Şaba (Zaire'nin güneydoğusu) ile Zanbiya'nın kuzeydoğusu arasında kalan bölgeden gelir. Buradan güneydeki ormana yayılmışlar, oradan doğuya ve güneye geçip bin yıl inancını benimsemişler ve küçük gruplar halinde yaşayan avcı-toplayıcı bir kavim olan Boşimanlar'ı (yukarıda) güneye doğru sürmüşlerdir. Diğer yazarlara göre ise, dağılma Hıristiyanlık çağının başlamasından önce Benue ve Cross ırmakları arasında bulunan daha kuzeydeki bir bölgeden başlamıştır.

Eğer Orta, Kuzey ve Güney Afrika'nın geniş kültürel bütünlüğüyle ilgilenmeseydi bu tartışma çok gereksiz olurdu. Tarih, tüm

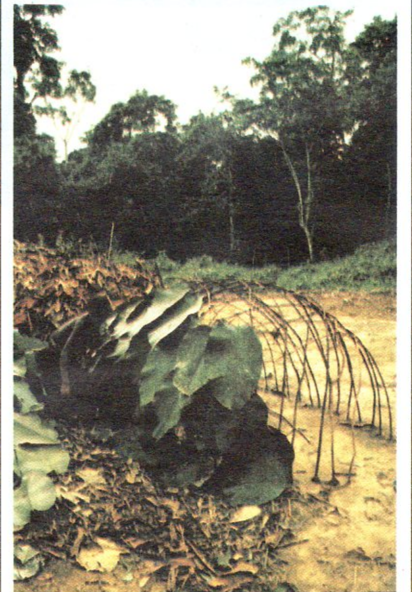
Güney Afrika halklarını buradaki beyaz nüfusun atalarını oluşturan İngiliz kolonilerine karşı birleştirmeyi arzulayan Zulu devletinin ve imparatorluğunun kurucusu Şaka Zulu'nun simgesel kişiliğini unutmayacaktır.

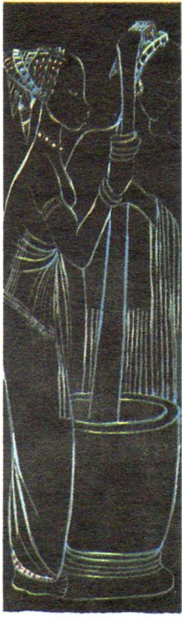
PİGMELER
Ekvator ormanlarında yaşar. Çok kısa boylu (1.30 ile 1.50 metre), adaleli ve orantılı vücutludurlar.

Sarımtırak vücutlarının bakır rengi bir yansıması vardır. Göçebe avcıdırlar ve basit eşyalarla yetinirler. Yaprak ve dallardan oluşturulan konutların yapımında az sayıda alet kullanılır.

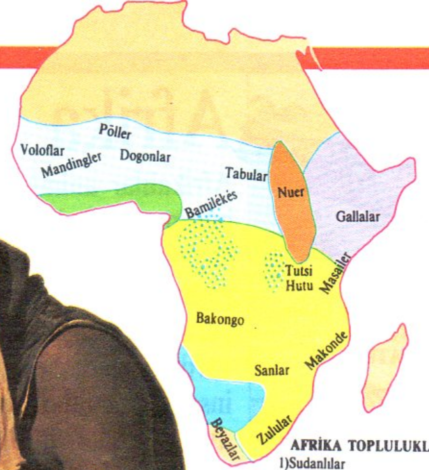
Yaşam biçimlerinin çeşitlenmesi, büyük etnik-dilsel gruplara bölünmeyi beraberinde getirdi: Savanlarda yaşayan, ince, uzun boylu ve koyu tenli Sudanlılar; ormanlarda yaşayan kısa boylu, parlak derili Bantular; iri Etyopyalılar. Bu grupların her biri, aynı dili konuşan, aynı gelenek ve dinsel inançları paylaşan ve aynı efsanevi atadan geldiklerini belirten alt budunlara ayrılır. Budunların büyüklüğü değişir, en küçükleri (Senegal'de yaşayan Basariler, Etyopya'da yaşayan Afarlar) birkaç yüz kişidir. En büyükleriyse (Nijerya'da yaşayan Hausalar ve Yorubalar, Nijer'de yaşayan Songaylar vb.) birkaç milyon kişiden oluşur. Gabon'da yaşayan Fanglar gibi bazıları tek bir devletin sınırları içinde kalmışken Orta ve Doğu Afrika'da yaşayan Svahililer, Batı Afrika'da yaşayan Mandingler, Bauleler ve Akanlar gibi bazıları da birden fazla devletin topraklarında yaşar. Büyük aile Afrika toplumunun temel hücresidir. Birçok kuşak bir arada yaşar.

Soninkeler'i, Mandingler'i, Diolalar'ı, Mosiler'i vb. kapsayan Sudan grubundan Volof kadın.

MASAİLER

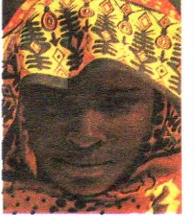
Kenya'da yaşayan Masailer pek çok yönden Pöller'i hatırlatır. Uzun boylu, parlak tenlidirler ve ince hatlara sahiptirler. Göçebe hayvan yetiştiricisi ve korkunç savaşçı olan Masailer'in vücutları her zaman mücevherler, inciler ve muskalarla süslüdür.

AFRİKA TOPLULUKLARI
1)Sudanlılar
2) Gineliler
3) Etyopyalılar
4) Nilotlar
5) Pigmeler
6) Hotantolar, Boşimanlar
7) Bantular (Kongolular, Zambiyalılar)

MADAGASKAR ADASI

Halkı, Endonezyalılar'ın, 3. yüzyılla 13. yüzyıl arasında gelen Afrikalılar'ın ve 11.

yüzyıldan 14. yüzyıla kadar gelen Araplar'ın karışımının meyvesidir.

PÖLLER

Uzun yapılı, ince hatlara sahip, kartalı andıran burunlu kadınları; dans ve kadınlara kur yapma yarışmaları düzenleyen zarif ve gururlu erkekleriyle ünlü Pöller, Sahra'da kayalara yapılmış fresklerde betimlenen çobanların soyundan gelir. M.Ö. 6000 yılına doğru Nil Irmağı havzasından çıkıp Sahra'yı aştılar ve 9. yüzyılda Senegal Nehri'ne ulaştılar. Sonra, Batı'ya, Sudan-Sahil bölgesine doğru göçlerine devam ettiler. Günümüzde özellikle Senegal, Mali, Gine, Burkina Faso, Nijer, Nijerya, Çad, Sudan ve Kamerun'da yaşarlar.

Afrika dinleri

Afrikalılar animisttir. Evreni zincirleme bir bütün olarak kabul ederler: Eşyaların, hayvanların, bitkilerin ve insanların dünyası yaşamsal bir güçle bir araya gelmiştir. Yüce yaratıcının dışında pek çok ilahi varlık vardır. İyi dileklerini kazanabilmek için insanlar bunlara bir kült sunar. Kült, ayin törenleri ile genellikle yiyeceklerden oluşan ve çeşidi etniğe, hatta aileye göre değişen kurbanları içerir. Afrikalılar'ın birçok mask, heykelcik, müzik çalgısı ve kutsal eşya sandığı yapmasının sebebi sayısız ilahi varlığı onurlandırmaktır.

Atalara tapınma Afrika dinlerinin özgün biçimlerinden biridir. Canlıların yaşadığı dünyanın tıpatıp aynısı olan öbür dünyada yaşayan ataların, dini törenlere (kurbanlar, saçılar, büyüler) ve toplum hayatının kurallarına uyup uymamalarına göre insanlar üzerine yararlı veya uğursuz etkileri olur. Ataların anısına yapılan törenlerde, onların yerine geçen bir nesne- pişmiş topraktan portre, maske, heykelcik-veya içine ölünün kemikleri konmuş kutsal bir sandık bulunurdu. Ata bazen torunlarının birinde yeniden yaşam bulurdu. Ata sınıfına girebilmek için ölen kişinin iyi bir hayat sürmüş, iyi bir durumda ölmüş ve en önemlisi, mezar ayinlerini görkemli biçimde yerine getirecek ardıllara sahip olması gerekir. Afrika'da büyük aileye sahip olmanın önemi de buradan kaynaklanır.

YORUBA İNANIŞINA GÖRE DÜNYANIN YARATILMASI

Başlangıçta bir bataklık ve gökyüzü vardı. Bir gün yüce yaratıcı Ol-orum, kutsal Orişa Nla'ya

bir güvercin, bir tavuk ve içinde işlenmeye elverişli toprak bulunan bir deniz kabuğu verdi, sonra

da onu sağlam bir dünya yaratmaya gönderdi. Orişa Nla bataklığa gitti, deniz kabuğunun içindeki toprağı evrenin

merkezindeki kutsal şehir "Büyük Konut" İfe İfe'ye boşalttı ve güvercinle tavuğa toprağı yayma görevini verdi. Bukalemun bir denetim yaptı ve memnun kalmayan Ol-orum, Orişa Nla'dan işini tamamlamasını istedi.

TOPLULUĞA KABUL AYİNİ

Aynı cinsiyette ve yaklaşık aynı yaştaki çocuklar kan kardeşidir. Bunlar, kendilerini mükemmel birer insan yapacak olan ahlak ve ruh değerlerinin - dayanışma, konukseverlik, şereflilik, büyüklere saygı vb- olduğu kadar, gelecekteki meslekleri ile ilgili tekniklerin ve gizli ayinlerin de öğretildiği topluma kabul törenlerine birlikte katılırlar.

Büyü ve büyücülük

DANS VE MÜZİK
Vücut kendini hayatın her anına -bayram, hasat, dua, kurban, doğum, cenaze törenleri- eşlik eden müzik ve dansla ifade eder.

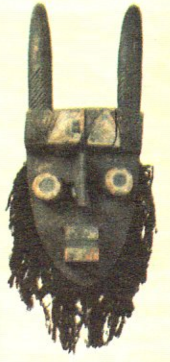
Ağaçtan, metalden veya bitkiler, deniz kabukları, kumaş parçaları ve boynuzların gelişigüzel karışımından yapılan ayin nesnesi maskları genellikle erkekler takar. Bazı masklar köyü eğlendirmek için bayram günleri ortaya çıkar, bazıları ise büyücüleri ve sivil veya dini görevlerini yerine getirmeyenleri bulmak için kullanılır. Mask, bilgeliği, verimliliği, toplumsal yergiyi veya soytarılığı da simgeleyebilir. Görünüşündeki sakinlik veya huzursuzluk, ince veya kaba hatlar maskenin işlevine bağlıdır.

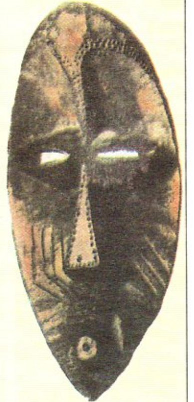
NİJERYA SANATI
Bir saray sanatıdır ve doğacıdır. Nesneler kralları ve krallığın yüce kişilerini (sol yanda bir rahip görülüyor) iktidar ve saray hayatının sembolü şatafatlı kıyafetler içinde betimler. İfe'de gerçekleştirilen nesnelerin büyük bölümü kralların cenaze törenlerinde (oni) kullanılmak ve krallığın gücünü sürdürmek üzere yapılmıştı.

Yanlış olarak "çivili fetiş" diye adlandırılan "nkisi-kondi" Orta Afrika'da çok yaygındır. Ağaçtan yapılan bu heykelcik, karnında sihirli bir yük taşır. Sihirbaz veya büyücü bir hastalığı iyileştirmek veya kötü bir büyü yapmak için heykele çiviler batırır.

Afrikalı için hiçbir felaket doğal değildir. Kuraklık, kötü ürün, hastalık, erken ölüm her zaman görünen ve görünmeyen dünya arasındaki ahenkli dengede bir bozukluk olarak yorumlanır. Böyle durumlarda yasağı çiğneyenin veya büyü yapan büyücünün kim olduğunu bir "bilge adam"a (kâhin) veya bir maskeye danışmak uygun düşer. İlk durumda hata bir kurban sunularak düzeltilebilir, ama ikinci durumda bir sihirbaza başvurmak gerekir. Afrika ruhani yaşamında büyücü ve sihirbaz hasım bir çift oluşturur. Büyücü bireyleri, ailesini ve bütününde toplumu mahvetmeye çalışan karanlıkların adamıdır. O, "büyük gecedir". Cinayetlerini işleyebilmek için değişime uğrayıp canlı bir varlık (insan veya hayvan) veya tasarısını gerçekleştirmeye en uygun nesneye dönüşür. Kendi isteği veya başkalarından gelen talepler doğrultusunda hareket eder. Buna karşılık sihirbaz ışığın, iyinin adamıdır, toplumu korumaya her an hazırdır. Büyücü, köylerin uzağında yaşarken sihirbaz toplumla iç içedir. Yıllar süren öğrenme ve çıraklık devresinden sonra, hastalıkları, çarelerini ve özellikle de büyücünün oyunlarını ortaya çıkarıp onları bozma bilimini elde eder. Uzakta bulunan şeylere etki yapar; kabuklar, hayvan boynuzları ve postlarından yararlanır.

Afrika halklarının büyük bölümü büyücülükle kadınlık arasında bir bağ kurarlar. Avrupa Ortaçağı'ndaki "kadın büyücüler" hatırlanınca bunun evrensel bir ilişki olduğu düşünülebilir, ama Afrikalılar kadının karakterindeki gizemliliği ve anlaşılmazlığı büyücünün bilgilerinin karanlığına benzetirler.

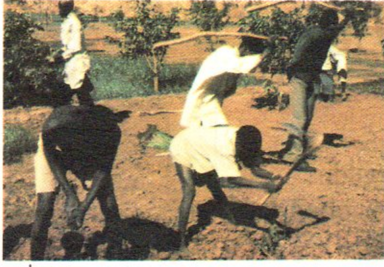

Fildişi Kıyısı'na ait maskeler, geometrik biçimleri, çizgilerindeki incelik ve yüzlerdeki ovallığın saflığı ile Picasso'nun hoşuna gitmiştir.

EKİNLER

Afrikalılar daha Tarihöncesi'nde kocadarı, darı, pirinç, bamya, yağ palmiyesi, susam, asmakabağı, balkabağı, karpuz, kola, ıspanak, rafya (elyafı, şarabı ve larvası için), karabiber ağacı vb. yetiştirmeyi biliyordu. Kocadarı, darı gibi tahıllar, Sudan-Sahil bölgesinde

yaşayan çiftçilerin hâlâ temel besinini oluşturur. Bamya, ormanlık bölgelerde yaşayan halklar için aynı görevi üstlenir. Hint Okyanusu ve Amerika halklarıyla ilişki kurduktan sonra Afrikalılar yerfıstığı, mısır, hintkirazı ve fasulye yetiştirmeye başladı. Afrikalılar kilometrekarede 300 kişiyi besleyebilecek basit tarım teknikleri geliştirdi. Oldukça basit aletler toprağa göre uyarlandı. Yukarıda görülen

uzun saplı bel "hiler" savanlarda kullanılır. Çapa, toprağın sabanla sürüldüğü Güney Afrika ve Etiyopya dışında her

yerde kullanılır. Ormanlık bölgelerde yakılan ormanların arazileri üzerinde tarım yapılır. Önce ağaçların etrafında biten çalı-çırpı ayıklanır. Daha sonra, erkekler yakacakları ağaçları keserler. Kül toprağı verimlileştirir. Dikme işlemini kadınlar yapar. Ürün kollektiftir. Başaklar, havan içinde ağaçtan bir tokmakla ezilir. Sonra, yalnızca tohumları toplayabilmek için kadınlar eleme işlemine girişirler (üstte).

AMBARLAR

Samandan veya topraktan yapılır, rutubet ve kemirgenlerden korunması için ayaklar üzerinde yükseltilir.

KAPOK AĞACI

Yüksekliği 5 ile 10 metre arasında değişen ve baobabla aynı aileden gelen bu ağaç, meyvelerinin içinde dolu olan kapok adında bitkisel bir kıl verir. Pamuktan daha kalın olan, kapok, iplik haline getirilerek dokunur.

Köyün içindeki veya yakınındaki tarlalar kadınların, fasulye, kabak, domates gibi sebzeleri yetiştirdiği bahçelerdir. Bu çalışmanın meyvesi, çokeşli bir toplumda yaşayan ve erkeğini her zaman yanında bulamayan kadına, ekonomik özgürlüğünü sağlar.

Tarım

Senegal'de yaşayan Sererler'in tarım köyleri, bugün de olduğu gibi, üzerleri çoğu kez palmiye yaprağından bir çatı ile örtülen, darı saplarından örülmüş kulübelerden meydana gelir. Bu kulübelerde aynı aileye ait üç kuşak bir arada yaşar. Kulübeler birkaç on metre çapında bir alanla çevrilirdi. Bu alanda bayram günlerinde ve dini ayinler sırasında tüketilmek üzere soylu tahıl darı yetiştirilir. Yanında, toprak nadas alanı, günlük tüketim için ekilen darı ve yerfıstığı arasında üçe paylaştırılır.

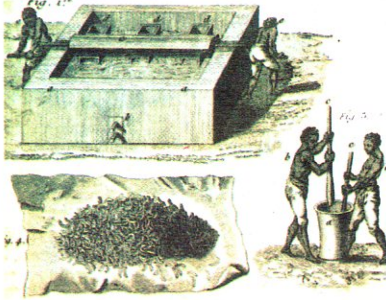
İçi boşaltılan asmakabağı kap olarak kullanılır.

Manyok ve bamya, ormanlık bölgelerde yaşayan halkların başlıca besin kaynağıdır.

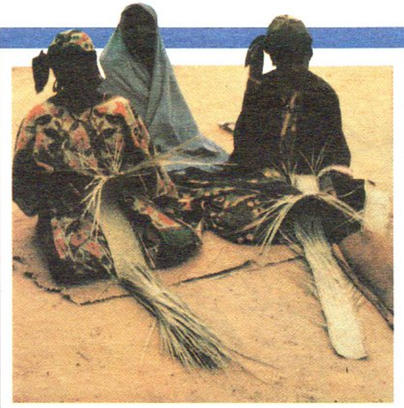
Zengin maden yatakları

ÇİVİTLE BOYAMA
Bu boyama tekniği dokuma kadar eskidir ve pişmiş topraktan yapılan büyük küplerin içinde uygulanır. Çivit, çivitağacı adı verilen bitkinin (yanda) yapraklarından elde edilir ve mavi ile mor arasında renk tonları verir. Desenler elde etmek için kumaş, bazı bölümleri korunarak boyaya batırılır.
Katlama: Kumaş boyaya daldırılmadan önce katlanarak istenen motife göre dikilir, elde edilen biçimler geometriktir.
Düğümleme tekniği kumaşlara pamuk tohumları etrafınca düğümler atmaktan ibarettir. Bu yöntem sonunda dairesel desenler elde edilir.
Ayrıca boyanmadan önce kumaş buruşturularak gitgide açılan tonlarda mermersi bir desen elde edilir. Nihayet, boyayı geçirmeyen balmumundan desenler çizilir veya tahtadan bir baskı balmumuna batırılıp kumaşın üzerinde bir desen elde ettikten sonra kumaş boyaya batırılır.

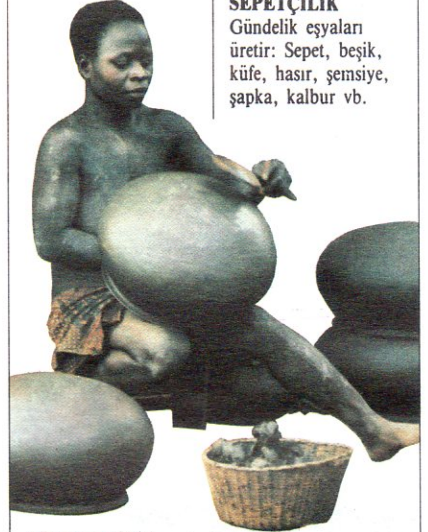

Afrika kıtası demir bakımından zengin, büyük maden yataklarına sahiptir. Maden çıkarma işlemi kuyularda, açık havada bulunan ocaklarda veya yeraltı galerilerinde gerçekleştirilir. Çıkarılan maden filizi ufalanır, daha sonra, kimi zaman onlarca kilometre uzaktaki fırınlara taşınır. Farklı boyut ve biçimlerinden ötürü bu fırınlar iki grupta sınıflandırılabilir:
Borulu ve körüklü fırınlar.

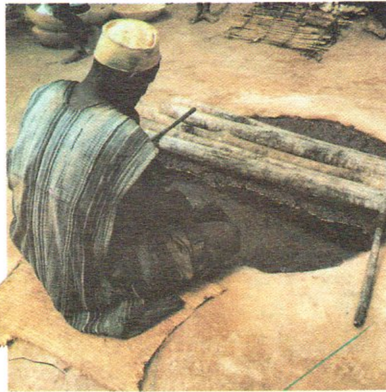
Borulu fırınların yüksekliği genellikle iki metrenin üzerindedir ve oksijenleme tabana yerleştirilen borularla yapılır. Daha mütevazı boyutlarda olan körüklü fırınlardaysa, demircilerin kimi zaman bütün gün çalıştırdıkları bir körük vardır. Fırınlara bir kat filiz, bir kat yanıcı madde (odun veya odun kömürü) yerleştirilir. Demir üretimini saptamak zordur, ancak kıtanın ihtiyacını karşıladığı ve bir bölümünün de dış ticareti beslediği bilinir. Afrika'nın diğer maden zenginlikleri arasında dağlardaki altın damarlarından veya nehir alüvyonlarından elde edilen altın ve Zaire, Nijer, Moritanya, Sudan ve Afrika'nın güneyinde az miktarda bulunan soylu metal bakır gelir.

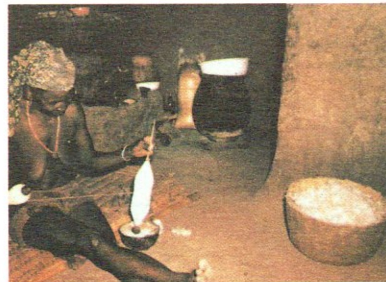

SEPETÇİLİK
Gündelik eşyaları üretir: Sepet, beşik, küfe, hasır, şemsiye, şapka, kalbur vb.

ÇÖMLEKÇİLİK
Demirci eşlerinin işidir. Kile, çarktan yararlanmaksızın elleriyle şekil verirler. Yapılan eşya pişirilmeden önce süslenir.

İPLİKÇİ
Pamuk liflerini elinde topaç gibi çevirdiği bir iğin etrafına sarar.

DEMİRİ KALIBA DÖKME
Zanaatçı döküm kalıbı yapmak için balmumundan bir örnek yapıp kille kaplar. Erimiş metali içine dökmeden önce kalıbı pişirir.

Zanaatkârlar

Afrikalı, bütün tekniklerin kendisine tanrılar tarafından öğretildiğine inanır. Bu nedenle, her türlü yaratma eyleminden önce onları ulular, iyi dileklerini ister ve onlara teşekkür eder. Her işkolunun büyük bir kıskançlıkla sakladığı kendine özgü törenleri vardır ve bunları yalnızca ardıllarına aktarırlar, çünkü zanaatçılık yalnızca kastlara aittir. Afrika'da kastlar kendi içlerinden evlenmeye mecbur, aynı meslekte uzmanlaşmış kişileri bir araya getirir. Kast kalıtım yoluyla geçer. Böylece demirciler, kunduracılar, çömlekçiler, sepetçiler gibi gruplar meydana gelir. Toplumun geri kalanını oluşturan çiftçiler kast insanlarını küçümser ve onları birtakım toplumsal görevlerin dışında tutar. Bununla birlikte gizli güçlere etki ettikleri için zanaatçılardan korkulur. Kötü bir büyü yaparak çiftçilerin yararına olan şeyleri bozabilirler.

Demirci demirden bir örs, çekiç ve maşalar kullanır. Ateş, deriden iki torbadan yapılma, ucunda boynuz veya demirden iki boru bulunan ve elle çalıştırılan bir körükle canlı tutulur.

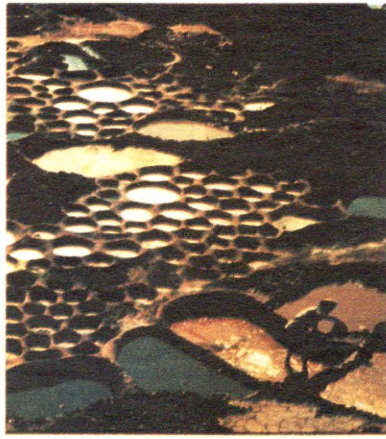
DEMİRCİ
Önemlidir, çünkü o demirden ve Afrika'da hakkında en gizemli ayinlerin yapıldığı ateşten faydalanarak aletler ve silahlar yapar. Demirci ocağı çıplak ayakla girilen bir kutsal kült v barış yeridir. Burası demircinin kısırlığı iyileştirdiği, kötü büyüleri önlediği ve büyücüleri yendiği bir tapınaktır.

Bakır ile kalay veya kurşun alaşımından yapılma bu Benin maskesi, savaşta değil bayramlar sırasında kullanılırdı.

Afrika kavşağı

Zenci Afrikası hiçbir zaman yalnız kalmadı. Antik çağlarda Akdeniz'i çevreleyen uygarlıklar (Mısır, Kartaca, Roma), Hint Okyanusu ve Basra Körfezi uygarlıklarıyla temas halinde oldu. Bununla birlikte Akdeniz ile Aşağı Sahra uygarlıkları arasında düzenli ilişkiler, özellikle 9. yüzyıldan başlayarak kuruldu. Daha 5. yüzyıldan itibaren ve bin yıl boyunca Hint Okyanusu'nu aşan Endonezya, Arap, Hint ve Çin deniz filoları nehir gemiciliğinin de sayesinde Afrika'nın güneyini ve doğusunu derinlemesine Asya'ya bağladılar. Sahra'nın aşılmasına gelince, bu iş büyük deve kervanları ile, ölümle burun buruna gelme tehlikesine karşı, su bulunan noktalar dikkatlice takip edilerek yapıldı.

Hint Okyanusu'ndaki gemilerin yükleri, izledikleri yol ve yönler yüzyıllar boyunca değişti. 7. yüzyıldan başlayarak, ama özellikle de 9. ile 15. yüzyıllar arasında Afrikalılar Batı kıyılarına -güneyde Sofala ile Guardafui arasında- köleler, demir, bakır, Zimbabve altını, leopar derisi, (tarak üretimi için) kaplumbağa kabuğu, akamber ve fildişi getirmeye başladılar. Buradaki aracı Araplar bunları Asya ve Avrupa'ya satarak karşılığında deniz kabuğu, yeni bitkiler, kıyafetler, cam mücevherler, Çin porseleni, yünlü kumaşlar, gümüş ve metaller getirtiyordu. Sahra'nın iki "kıyısı" arasında tahıl, balık, fildişi, kuş tüyü, köleler ve özellikle "Zenci ülkeler"in altınına karşılık silah, kumaş, at, incik boncuk, bakır ile Sahra ve Mağrip tuzu satılıyordu. Kuzeyde, Doğu'da olduğu gibi ticaret geleneğini Afrika'nın batısının tamamında sürdüren Diolalar gibi uzmanlaşmış grupların ellerindeydi.

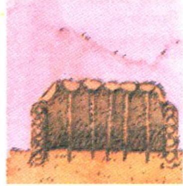

TUZUN ELDE EDİLMESİ
Vazgeçilmez besin kaynağı ve ticaretin önde gelen değiş tokuş maddesi tuz, değişik yıkanarak tuzu süzülür. Süzülen tuz fırına yerleştirilen büyük kaplara dökülür. Pişirme işlemi suyu

teknikler kullanılarak Sahra'da elde edilir. Çoğu zaman tuzlu buharlaştırır. Buharlaşma bir gün ve bir gece sürer.

toprak kadınlar tarafından toplanır. Sonra, büyük sepetler içinde bol suyla (Aşağıda bir fırının boylamasına kesiti görülüyor). Şafakta fırın kırılarak tuz

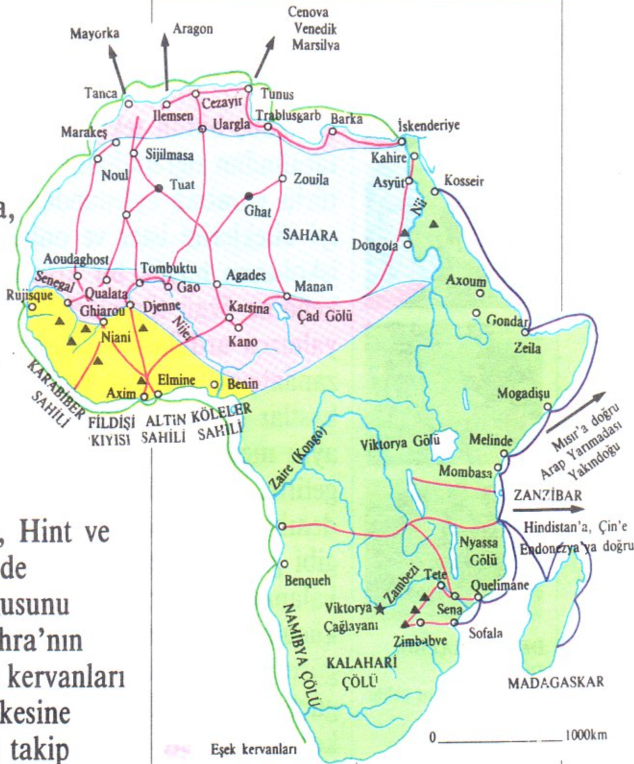

kalıpları çıkarılır. Bu kalıplar pazarda satılır. Bir başka teknik de (aşağıda) su birikintilerini doldurmaktır.

TİCARET YOLLARI
Zenci ülkelerin, özellikle de 14. yüzyılda Mali'nin zenginliği Araplar'ın ve Avrupalılar'ın hayal güçlerini kamçıladı. 11. yüzyıl Arap yazar, El Bekri, Gana Kralı'nın "bir kaya kadar büyük, bir külçe altına sahip olduğu"ndan bahseder. Mali'nin ünü öyleydi ki, 14. -15. yüzyıllarda Avrupa'daki pek çok Afrika haritasında Batılı bir kral gibi taç giymiş, büyük miktarda altına sahip Zenci bir kral betimlenirdi. Katalonyalılar tarafından yapılan 1375 tarihli bu harita elinde küçük bir altın sallayan Mali Kralı Kankan Musa'yı bir Arap satıcı ile pazarlığa hazırlanırken betimliyor.

Afrika, ticari ilişkiler sayesinde yabancı kültürel öğeleri bünyesinde sindirmiştir. Mimarlık, el sanatları (dokuma ve silah süslemesi), giyim tarzı, yazı, dil ve İslam diniyle Araplar, Zenci Afrika halkları üzerinde kalıcı izler bırakmışlardır. Bazı teknikler-çeltik üretimi ve zıpkınla balık avlama- Hint Okyanusu halklarından alınmıştır. Swahililer bu ortakyaşarlığın en iyi örneğidir. Bant, Arap, Endonezyalı ve Malay karışımı olan Svahili halkı Arap harfleriyle yazılan, Bantu sözcük hazinesi temelinde Arapça ve Farsça kelimelerle zenginleşmiş bir dil konuşmaktadır.

ÇÖLDE YOLCULUK
Son derece kesin bir hazırlık gerektirir: Develer haftalar öncesinden semirtilmelidir. Kervan bir şefin yönetimi altındadır ve çölün efendisi göçebeler, kılavuzluk görevi görürler. Kuzeyden güneye yapılan bu yolculuk gidişte üç ay sürmesine karşın, dönüşte kervan özellikle altın ve çok az ağır mal taşıdığından bir buçuk ay kadar sürüyordu. Sahra ötesi ticarette ağırlık ölçüsünde Arap sistemi kullanılıyordu. Bu sistemdeki bazı eşdeğerlilik şunlardır: 4.729 gram altın 1 mitqal, tuz yükü Sahil'de 10, güneyde ise 40 veya 50 mitqal ediyordu. 16. yüzyılda 1 mitqal 400 deniz kabuğuna eşdeğerdi.

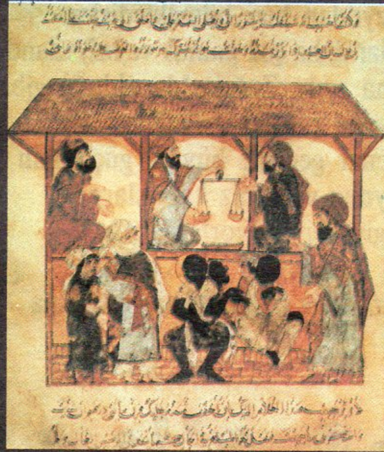
GEMİ İNŞASI
Hint Okyanusu'nda çok eski bir gelenektir. 13. yüzyılda eğirilmiş bitkisel liflerden elde edilen iplerle birbirlerine bağlanarak kullanılan tahtalarla yapılan büyük sığalı, yuvarlak gemiler, kendilerine hız ve çeviklik sağlayan büyük, üçgen bir yelken taşıyorlardı.

TİCARİ İLİŞKİLER
Afrika'nın çeşitli bölgeleri arasında 14. ve 15. yüzyıllarda gelişmişti. Tuz, Malaguette ve Gine Körfezi'nin karabiberi kola ve ormanın kuzey sınırında çıkarılan altınla, tahıl ürünleriyle, füme balıkla veya sahilin kurutulmuş ürünleriyle değiş-tokuş edilirdi. İç bölgelere balık, kabuklular ve tahıl ürünleri batı kıyılarından gelirdi. Mal değişimi usulü kullanıldığı gibi, para yerine geçen kumaş, demir veya tuz çubukları, deniz kabukları ve altın eşyalar da kullanılırdı. Batı Afrika'da nehirlerden ve kayaçlardan altın çıkarılmaya 9. yüzyıldan itibaren başlanmıştır. Zimbabve altını 10. yüzyıldan itibaren doğu kıyısındaki Sofala (Mozambik) ve Kilwa'ya (Tanzanya) akmaya başlamıştır. Batı Afrika yılda 4 ila 5 ton arası altın ihraç etmektedir. Bu altın Akdeniz çevresi ticaretini beslemekte ve nadiren işlenmiş olarak dolaşımda bulunmaktadır. Ama neticede Batı Afrika'nın asıl zenginliği tüm kıtalarda yaygınlaşan fildişi ticaretidir.

AFRİKALI KÖLE
Eskiden sahibinin ailesinin bir ferdi gibiydi. Siyasi haklardan yararlanabilir ve yardım niteliğinde iş görürdü. Kölenin ikincil ticari mal değeri taşıdığı, Araplar tarafından yürütülen köle ticaretinin Avrupalılar tarafından 16. yüzyılda milyonlarca Afrikalının Kuzey Amerika'ya götürüldüğü, düzenli olarak yapılan köle ticaretinin hiçbir ortak yönü yoktur.

BAMBARA KADINI
(Mali)
Şenlik giysisiyle. Yünden bir tunik (bubu), zarifçe başa sarılmış bir fular ve küçük hasır halkalarla sona eren uzun bir kolye taşıyor. Yanaklarındaki çizgiler simgesel bir değer taşıdıkları gibi aynı zamanda bir süs unsurudurlar.

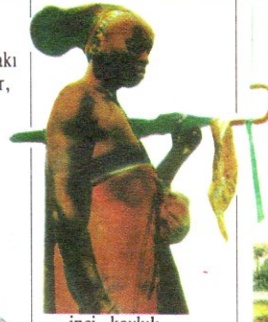
SENEGAL WOLOF'U
Peştemal satıcısı. Kumaşları omuzunda ve başının üstünde taşımaktadır.

BİTKİ GİYSİLER
Zaire'deki Kubalar (15. yüzyıl) rafyayı (tüylü ve dikenli geniş palmiye yapraklarının lifi) boyanmış veya damasko tarzında olmak üzere işliyorlardı (motif dokurken elde ediliyordu). Bazı bitkiler doğrudan giysi olarak kullanılıyordu (cinsel organların örtülmesi, kostüm veya maske).

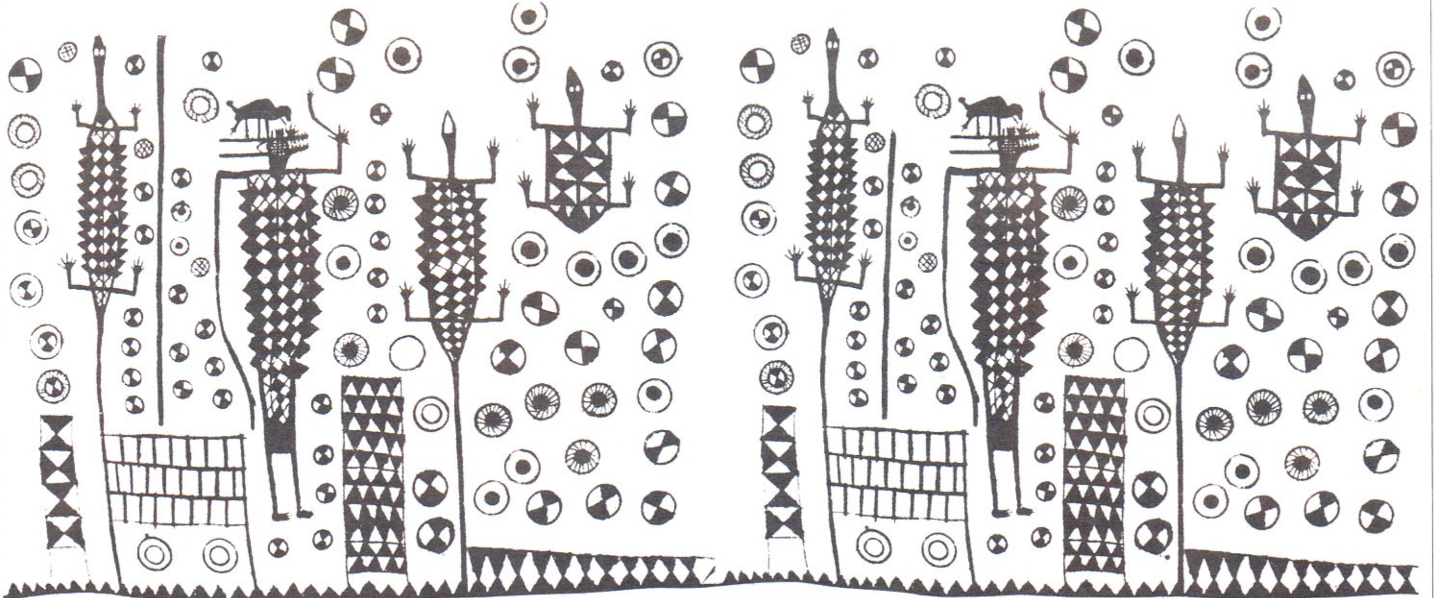
MÜCEVHER
Afrika'da kadınlar kadar erkekler de takı (altın, gümüş, demir, inci, kavkılı kabuğundan vb.) kullanmaktadırlar. Bu takılar, kolda veya ayak bileğinde taşınan büyük bilezikler, kolyeler, küpeler veya burun halkaları olabilmektedir. Bugün de Afrikalılar çocuklarını, kollarının altından geçirdikten sonra göğsün üzerinden bağladıkları bir peştemal yardımıyla sırtlarında taşımaktadırlar.

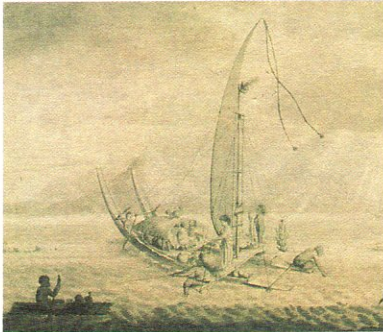

Afrikalılar, dokumacılığı en azından 11. yüzyıldan beri bilmektedirler. Kumaşlar daha çok pamuk ve rafyadandı, ipek ve yün daha azdı. Zulular'da olduğu gibi bazı halklar hayvan postlarına rağbet ediyorlardı. Avcılar genelde büyülü güçlerinin işareti olan, boynuz ve deniz kabuklarıyla süslü pamuklu giysiler giyiyorlardı. Grafik simgeler taşıyan giysiler her şeyden önce giyenin sosyal statü ve rolünün ne olduğunu gösteriyordu.

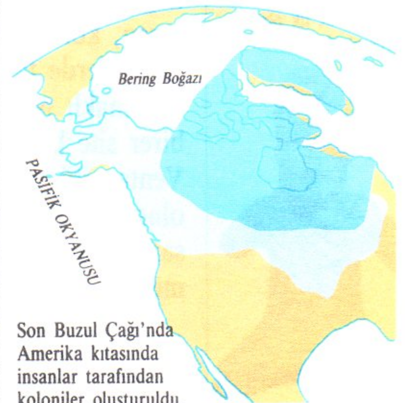

Amerika yerlileri

Güçlü tekneleri (katamaran) sayesinde Polinezyalılar Christophe Colomb'dan çok önce Amerika'yı keşfettiler.

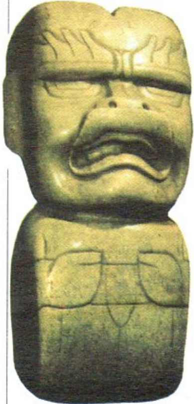
Yontmataş Çağı sonunda Avrasyalı avcı grupları mamut veya misk öküzü avı peşinde ve belki de iklimi fazla sert olmayan yerler bulmak ümidiyle doğuya, tundra içlerine doğru tehlikeye atıldılar. O dönemdeki şiddetli soğuk, Alaska ile Sibirya'nın kuzeydoğu ucunu birbirinden ayıran Bering Boğazı'nı buzdan bir köprü haline getirmişti. Yerlilerin ataları bu geçidi kullanarak Amerika kıtasına sessizce yayıldılar.

Son Buzul Çağı'nda Amerika kıtasında insanlar tarafından koloniler oluşturuldu.

Olmekler yeşimtaşının değerini anlayan ve ona altından daha fazla değer veren ilk insanlardı. Onlar şaşırtıcı bir ustalıkla yeşimtaşı veya serpantinden oyularak ve yontularak zenginleştirilmiş adak baltaları yaptılar.

"JAGUAR-ÇOCUK" Olmekler'in tapınaklarında kalın dudaklı, kel kafalı, şişman, oturur bir durumda "bebeler"i temsil eden düzinelerce heykelcik bulundu. Bazen bunlar, Olmekler'in başlıca üç tanrısından biri olan "Jaguar Tanrı"ya özgü kediye benzer çizgiler taşıyordu. Bu heykelcikler dini törenlerde ilk planda yer alırdı.

LA VENTA HEYKELCİKLERİ Sıralı altı sütun etrafında toplanmış insanları temsil eder. Olmekler, daha sonra Mayalar'da görülecek olan, sunu amacıyla değerli eşyalarını mezarlarının yanına gömen bir uygulamanın ilk temsilcileri oldular.

ORTA AMERİKA KRONOLOJİSİ Amerika kıtasının Christophe Colomb'dan önce en kalabalık bölgesi 20 milyon nüfusla Meksika'ydı. Doğal ortamın çeşitliliği, nemli tropikal ormanlara sahip yüksek plato merkezleri, şaşırtıcı bir şekilde birbirine karışmış olan birçok uygarlığın gelişmesine olanak verdi. Arkeoloji, Kolomb öncesi Orta Amerika tarihini 3'e ayırır:

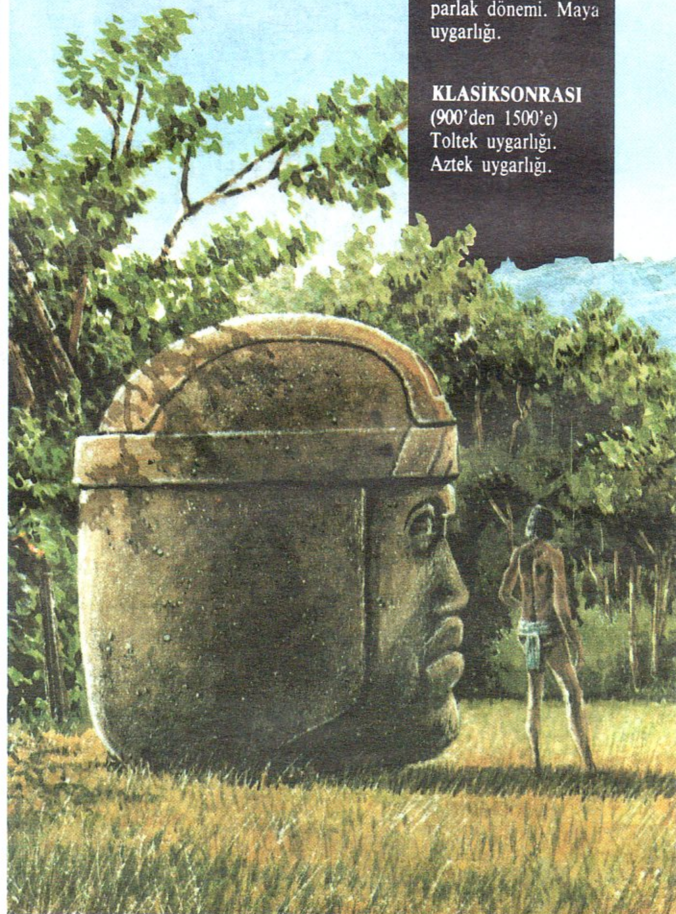
KLASİKÖNCESİ (M.Ö. 3000'den M.S. 300'e) ilk çağ Olmekler'in dönemi. Kentlerin doğuşu.

KLASİKÇAĞ (M.Ö. 900'e) Teotihuacan'ın en parlak dönemi. Maya uygarlığı.

KLASİKSONRASI (900'den 1500'e) Toltek uygarlığı. Aztek uygarlığı.

Olmekler

Aztek kökenli bir kelime olan "Olmek", "kauçuk insanları" anlamına gelir, çünkü bu yerliler kauçuk ağaçlarının yetiştiği Meksika Körfezi kıyısında yaşarlardı. 1325'ten 1521'e kadar Meksika'da hüküm süren Aztekler, kendilerini, Olmek soyundan sayarlardı. Olmek uygarlığı yüzyıllarca önce yokolmuştu, fakat izleri hâlâ duruyordu. M.Ö. 1000 yıllarına doğru ortaya çıkan Olmek uygarlığı, yokoluş sebepleri bilinmeksizin M.Ö. 300'e doğru dağılıp gitti. Olmekler senede iki kez mısır veren, körfezdeki oldukça verimli alçak düzlüklerde tarımla uğraşıyorlardı. Kentleri, basamaklı piramitlerin inşasından sonra, gerçek birer site haline gelen San Lorenzo veya La Venta gibi, bir tapınakla, avlu ve salonlardan oluşmuş, dini ve politik merkezler olan geniş sarayların yükseldiği platformda sona eren ayin merkezlerinin etrafında bulunurdu.

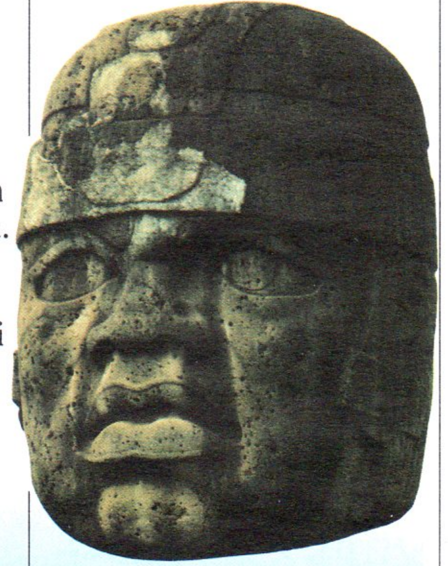

BİR HALKLAR KALABALIĞI
Zamanımızın başlangıcına doğru Oaxaca Vadisi'ne yerleşen Zapotekler, tören merkezi olarak Monte Alban'ı seçtiler. Bir rahipler zümresi yönetiminde, dayanılmaz, acı veren törenler düzenliyorlardı. 8. yüzyılda istilacı Mikstekler bölgeyi ele geçirdiler ve Monte Alban'daki Zapotekler'in mezarlarından tekrar faydalandılar. Başkent Mitla'nın saraylarını mozaiklerle süslediler ve sembolik bir yazıyla kahramanlarının başarılarını anlatan kodeksler ve elyazmaları düzenlediler.

Olmekler'in yokolmasından birkaç yüzyıl sonra Meksika Körfezi'ndeki bölgede Totanaklar ortaya çıktı. Dini merkezleri olan El Tayin'in kalıntıları, kullanımı sır olarak kalmış, 365 oyuklu (güneş yılında olduğu kadar) altı basamaklı bir piramit ve birçok top oyunu sahalarını kapsıyordu. Aztekler'in kutsal güçlerinin bile sahip olamadığı sınırsız bir toprak olan merkez platoda ateşe tapan Tarasklar hüküm sürüyordu.

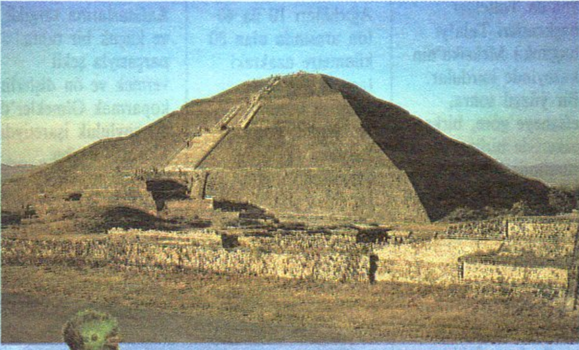
856'da Toltekler başkentleri Tula'yı bugünkü Meksika'nın kuzeyinde kurdular. Bir yüzyıl sonra, efsaneye göre, birkaç askeriyle birlikte sürgünde bulunan rahip-kralları Topiltzin Quetzalcoatl Yukatan Yarımadası'na ulaştı. Mayalar'a, tüylü yılana tapınmaya benimsetti. Tula 1168'de Mexicas'lar tarafından yıkıldı.

Yapılar fazla elişçiliği gerektiriyordu. Olmek halkı ikinci derecede soylu olan rahipler zümresi tarafından yönetiliyordu. Bu rahipler bazalt blokları çıkarmak için izin verilenleri değiştirmede, taşların işlenmesinde veya arazilerin kullanımında tanrıların takdirini uygularlardı. Bu tanrılar arasında üçü Olmekler'in tüm yaşamına hâkimdi: Jagvar tanrı (veya yağmur tanrısı), Mısır Tanrısı ve Ölüm Tanrısı. Ormanın karanlıklarına gömülmeden önce Olmek Uygarlığı, komşuları olan Mayalar'a bir güneş takvimi, hesaplama sistemi ve yazıyı oluşturacak tutarlı sembolleri (işaretleri) miras bıraktı.

Ağırlıkları 10 ila 40 ton arasında olan 80 kilometre uzaktaki taşocaklarından getirilen bazalt bloklardan San Lorenzo'da büyük heykeller ve ağır sunaklar yapıldı. Binlerce işçi tarafından, haftalar boyunca ormanda sürüklenen, daha sonra sallarla taşınan bu bloklar platonun zirvesindeki heykel usta ve işçilerine getiriliyordu.

Kafataslarına sargılar ve küçük bir tahta parçasıyla şekil vermek ve ön dişlerini koparmak Olmekler'de bir soyluluk işaretiydi. Mayalar da bu geleneği izlediler. Olmekler aynı zamanda tüylü büyük başlıkların, obsidiyenden (doğalcam) kulak süslemelerinin, kolyelerin ve ulu kişilerinin taşıdığı ağır boyun süslerinin ilk uygulayıcısı oldular.

Tanrılar kenti

Güneydeki tropikal ormanlardan quetzal kuşunun zümrüt renkli tüyünü satmaya gelen tüccarlar ve ziyaretçiler şaşkınlığa uğruyorlardı: Gördükleri, bir platonun üzerindeki etkileyici binalar topluluğuydu. Bu binaları yapabilmek için, yalnızca tanrılardan esin alınmış olması gerekir.

Olmekler tarafından kurulmuş olan Teotihuacan, bir Aztek ismi olan "Tanrılar Kenti" adını gerçekten haketmiştir. Bugünkü Meksika Havzası'nın kuzeydoğusunda yer alan başkent 5. yüzyılda en parlak yılını yaşadı. Son derece görkemli ve büyük olan Ay ve Güneş piramitleri, yüzlerce tapınakla zenginleştirilmiş tören alanları topluluğuna hâkim bir yere kurulmuşlardı. Bu yapılara çok uzak olmayan bir yerde de rahiplerin ve asillerin evleri vardı.

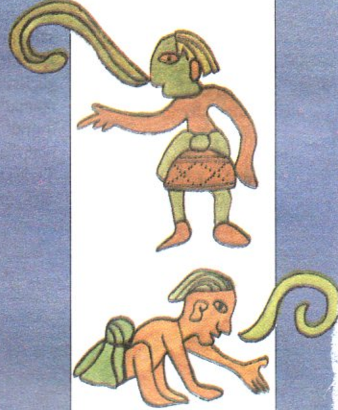

TEOTİHUACAN
İlk planda, ölüler yoluna 2 kilometre uzaklıktaki Ay Piramidi görülmektedir. Çok geniş bir alanı kaplayan binalar topluluğunda, Quetzalcoatl Tapınağı'nı siper almış bir kale vardır, karşıda ise merkezi çarşı. En etkileyici bina, 60 metre yükseklikten tüm şehre hâkim olan Güneş Piramidi'dir.

QUETZALCOATL?
Tüylü yılan, "kanından insanı yaratıp, onu mısırla beslemiştir. Yeşim taşını parlatmasını öğretmiş, dua ve kurban günlerini belirlemesi için de takvimi vermiştir."

QUETZAL
Bu kuş, Amerikan yerlileri tarafından, özgürlüğe olan aşkı ve güzelliğinden dolayı kutsal sayılmıştır. Eğer uzun süre tutsak edilirse kalbinin durduğuna inanılmaktadır. Avcılar onu bir ağla yakalayıp, kutsal kişilerin şapkalarını süslemek amacıyla en güzel tüylerini aldıktan sonra serbest bırakırlardı.

"TLALOC CENNETİ"
Teotihuacan'daki duvar resimlerinde, Yağmur Tanrısı'nın evindeki ölüler gösterilmektedir. Söyledikleri neşeli şarkılar ağızlarından bir kıvrım şeklinde çıkmakta ve bitkilerin gelişiminin suya bağlı olduğunu temsil eden danslarını kelebekler arasında gerçekleştirmektedirler.

Tüccarların ve zanaatkârlar evi, çok geniş bir alanı kaplayan ve her zaman çok canlı olan çarşının etrafına toplanmıştı. Yerel atölyelerde "egzotik" malzeme üretimi yapılmaktaydı. Örneğin, yeşim taşı, istiridye, tüyler gibi, tanrılar ve prensler için olan eşyalar. Tarımla uğraşanlar, penceresiz evlerde, şehrin çevresine toplanmış olarak bir arada yaşıyorlardı.
Tarımda, kanallarla sulama yapma başarısı, Teotihuacan'da yaşayanların her zaman yiyecek bulacaklarının bir garantisiydi. Yaşam Tanrısı Quetzalcoatl gibi önemli bir tanrı olan Yağmur Tanrısı Tlaloc'a, suyun ne kadar büyük bir yaşamsal değeri olduğunu göstererek tapınıyorlardı. Dini şefler, ayin yönetirler, tanrılara dilek sunarlar ve şehri kontrolleri altında tutarlardı.

ALBAN DAĞI "DANSÇISI"
Zapotekler kentinin en eski binasının döşeme taşlarına oyulmuş desenlere "dansçı" denmiştir ama bunlar daha çok savaş tutuklularına benzemektedirler. Yiv adı verilen şekiller bu insan desenlerinin yanında yer almakta ve ilk yazı dönemini oluşturmaktadırlar.

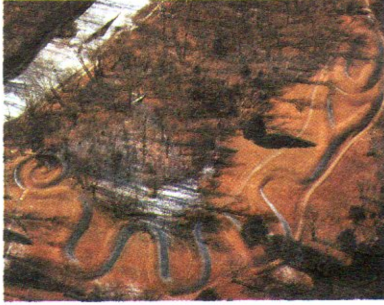
TANRI ZAPOTEK
Göğsü iki mısır koçanıyla çevrelenmiş.

HAC YERİ
Teotihuacan'da dini ayinler birbirini takip ederdi. Tapınaklarda, rahipler ve yardımcıları tanrılara tarım ürünleri ya da el işleri sunarlar ve günlük yakarlardı.

CHANKİLLO'NUN İÇ İÇE ÜÇ KALE DUVARI
Orta Andlar'ın yamaçlarındaki küçük krallıklardan biri tarafından Casma Vadisi'nin çıkışında inşa edilmiş olan bir kalenin kalıntısıdır. Bununla beraber bazı uzmanlar buranın bir gözlemevi veya bir tören alanı olduğunu ileri sürmektedirler.

GUATAVİTA GÖLÜ
Bogota (Kolombiya) yakınlarında bulunmaktadır ve bir tören yeri olarak kullanılmıştır. 1569'da Quesada Göl'ün dibinde olduğuna inandığı altın ve zümrütten oluşan hazinenin yerini öğrenebilmek için yerli şeflerine işkence yapmış ve 1580'de yine bir İspanyol subay Sepulvada anlamsız bir gölü boşaltma umuduyla her zaman görülebilecek bir çukur açtırmıştır.

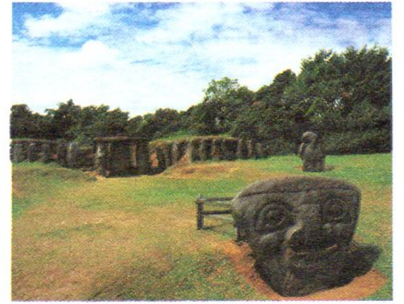
BÜYÜK YILAN TÜMÜLÜS'Ü
Cincinnati (Ohio)'nin yakınlarında, 400 metre uzunluğundadır. Adenas'lar tarafından yapılmıştır. Diğer tümülüsler kartal veya alligator formunda yapılmışlardır.

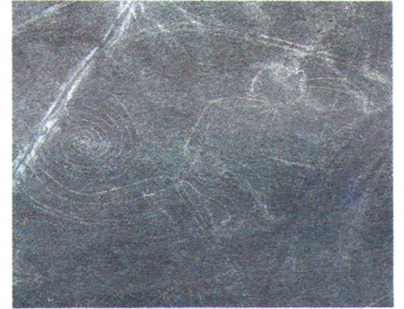
Arkeoloji geleceğin hizmetinde

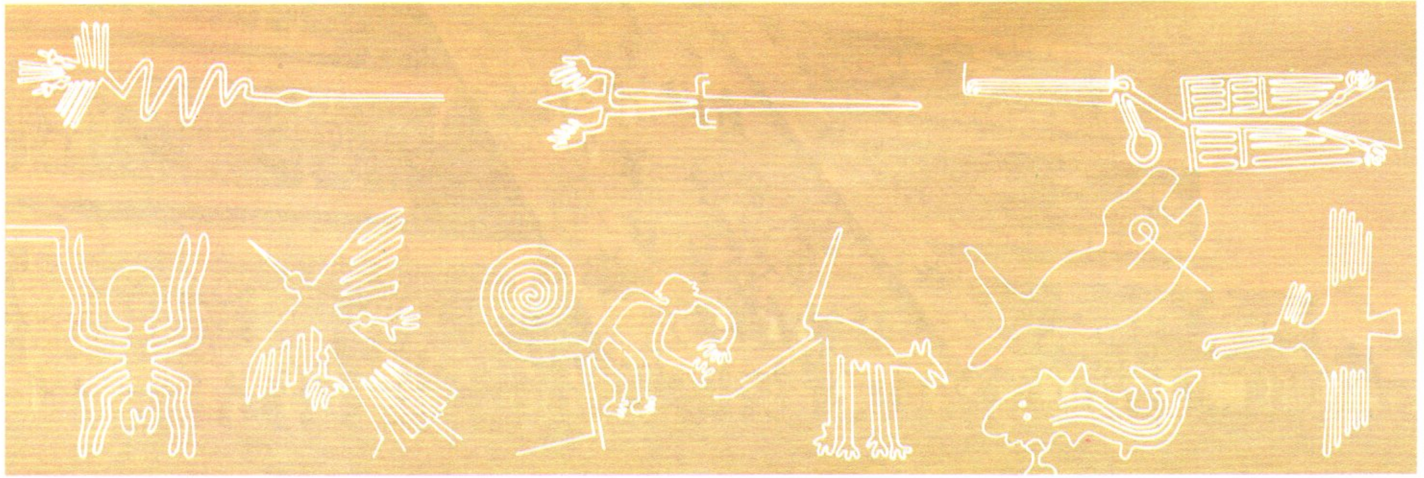
Prens, vücudu tamamen altın tozuyla kaplı olarak, değerli taş yağmuru altında Tanrıça Bachue'nin şerefine göle girmektedir. 16. yüzyılda Kolombiya'daki Guatavita Gölü'nün kıyısında İspanyol istilacılar altın prensi, El Dorado'yu seyretmektedirler. Ellerine geçirdikleri değerli metalden eşyaları yoketmekte veya eritmekte acele eden açgözlü Avrupalılar için Amerika kıtası artık Eldorado yani "Altın Ülke"dir. Bugün arkeolojik zenginliklerin yağmalanması koleksiyoncuların tatmin edilmesi, Amerika kıtasının eski uygarlıklarını tanımamıza ilişkin bulguların yokedilmesi ve bu kıtanın mirasından yoksun bırakılmış bugünkü yerli mirasçılarının zararı doğrultusunda sürmektedir.

NAZCA'DAKİ YÜZEY ŞEKİLLERİ
1939'da Nazca (Peru) üzerinden uçakla geçen bir arkeolog, pampanın üzerinde sadece havadan görülebilen devasa resimleri ortaya çıkardı. Nazca sitesi yüzyılın başında Peru'nun güney kıyılarında gelişen Kolomb öncesi bir uygarlığa adını vermiştir. Nazca insanı gizemli şekillerini, daha önce belirlenmiş çizgiler uyarınca, pampanın koyu renkli çakılını alttaki parlak kumun görülebilmesi için çıkararak çizmiştir. Alman matematikçi Maria Reiche, bazılarının 8 kilometre uzunluğunda olduğu bu devasa şekiller topluluğunun bir astronomi takvimi olduğunu ileri sürmüştür.

ÖLÜLERİN BEKÇİLERİ
Kolombiya'nın güneyindeki San Agustin'deki heykeller mezar olarak kullanılan bir höyüğün çatısını oluşturan büyük taş plakalar taşımaktadırlar. Bu volkanik taştan yontulmuş heykeller mezar odasına açılan koridorun girişini tutmaktadırlar. Bunların en görkemlisi Jaguar Tanrı'nınkileri andıran sivri dişlere sahiptir. San Agustin 4. ve 10. yüzyıllar arasında ölülerin gömülme törenine adanmış kutsal bir yerdi. Yazılı kaynak bulunmadığından bu eserler yokolmuş uygarlıkların ne yazık ki son sessiz tanıkları olarak kalmışlardır.

PALENQUE'NİN ÇEKİCİ GÖRÜNTÜSÜ
1833 yılında, ressam Maximilien de Waldeck, tropikal ormanda uykuya dalmış bir Maya kentinin resmini yapmış. Sarayın avlusu, çok eski dönemlerden kalma, isimleri dahi unutulmuş tanrılara adanan desenlerle süslenmiş.

Güneş halkı

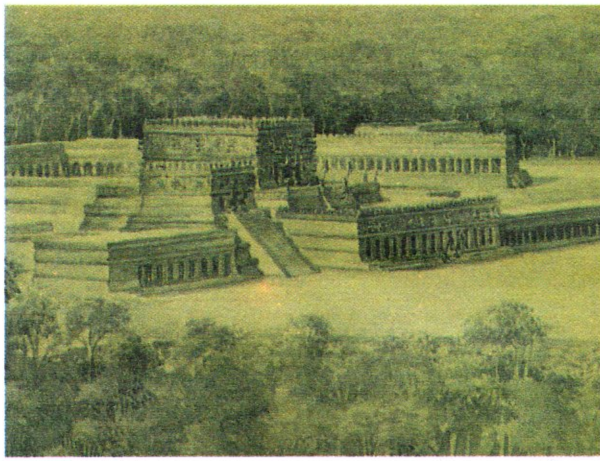
Mayalar, Aztekler, İnkalar... İmparatorluğun kurucusu yaman savaşçılar, dünyayı yok eden zamandan etkilenmiş; binlerce kurbanı, tanrıları doyurmak için kurban etmişlerdir. Kristof Kolomb'un Amerika'yı keşfinden önce var olan bu insanlar, dev binalar inşa ederek tropikal Amerika'ya damgalarını vurmuşlardır.

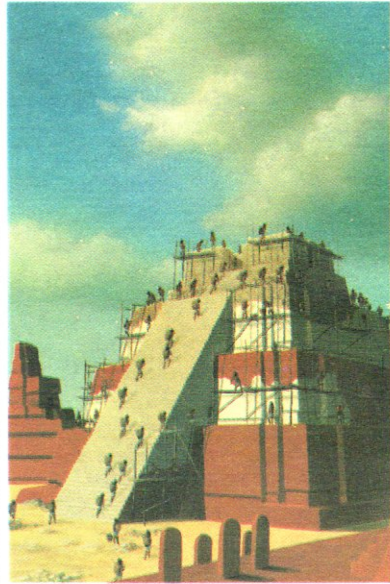

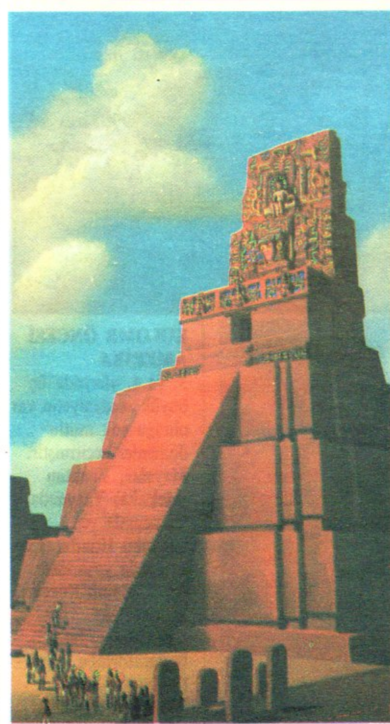
KOLOMB ÖNCESİ AMERİKA
3. ve 4. yüzyılda üç büyük medeniyetin var olduğu çok mutlu dönemler geçirmiştir. Mayalar, Yukatan (Meksika) Yarımadası, Guatemala ve bugünkü Honduras'ın batısında yaşarlardı. Aztekler tüm Kuzey Meksika'ya egemendiler. İnka İmparatorluğu, And Dağları ve Şili'de hüküm sürerlerdi.

TİKAL'İN PİRAMİTLERİ
Eskiden kırmızı boyalıydılar. Tepesinde, renkli duvar resimleriyle süslü bir tapınak inşa edilirdi. Bütün Maya kentlerinde, büyük bir meydana, tanrıların resmi ve açıklamaların olduğu steller dikilirdi. Bunlarda, hanedanların tarihçesi ve takvim yer alırdı.

CHİCHEN ITZA
(yanda)
Maya dilinde efsanevi "tüylü yılan" olarak bilinen Kukulkan'ın koruyuculuğunda 10. yüzyılda buraya yerleşen Toltekler ve Maya kültürünün karışımlarına sahne olmuştur. Şehrin orta yerine inşa edilen büyük piramit "Kastillo" Kukulkan'a adanmıştı. Toltek-Maya uygarlığının başkenti olan Chichen Itza, aynı zamanda eski Orta Amerika kentlerinin top oyunları merkeziydi.

Eski Mayalar'da şehir devletleri

Maya uygarlığı, Meksika'nın güneyindeki tropikal ormanlarda ve bugünkü Guatemala'da gelişmiştir. M.S. 3. yüzyılda doğmuş ve 7. ve 9. yüzyıllarda doruğa ulaşmıştır. Mayalar, bağımsız kentlerden oluşan bir sistem yaratmışlardı. Bu yüzden, çoğu zaman "Yeni Dünya'nın Yunanlıları" diye anılırlar. Köylerden oluşan bir birlik tarafından kontrol edilen şehir devletlerinde halk kendini başlıca ekonomik aktivite olan tarıma adamıştı. 3.000 kuruluşu, 20.000'den 40.000'e kadar olan nüfusuyla Tikal (bugünkü Guatemala'da var olan bir yer) Maya şehir devletini temsil eden bir yerdir. Aynı zamanda, tam anlamıyla bir din ve kültür merkeziydi, ayrıca komşularla politik ve ticari ilişkilerin en yoğun olduğu yerdi.
Tikal şehirleri, Palenque (Güney Meksika) ve Copan (Honduras) daha mütevazı kentler üzerinde bir hâkimiyet kurmuşlardı ve meydan okuyorlardı. Özellikle 8. yüzyılda, onların dışında hiç kimse Maya birliğinde tek başına söz sahibi değildi. "Klasik" denilen dönemde, 10. yüzyılın başında, büyük ihtimalle ekonomik nedenlerden dolayı bir çöküş yaşanmıştır. Fakat Maya kültürü, Yukatan'a yerleşen istilacı Meksika kavimleri tarafından parçalar halinde yaşatılmaya devam ettirilmiştir: İlk olarak, 10. yüzyılın başında Chichen İtza'ya yerleşen Toltekler, daha sonra 13. yüzyılda Mayapan kentinin kurucusu İtzalar gibi.

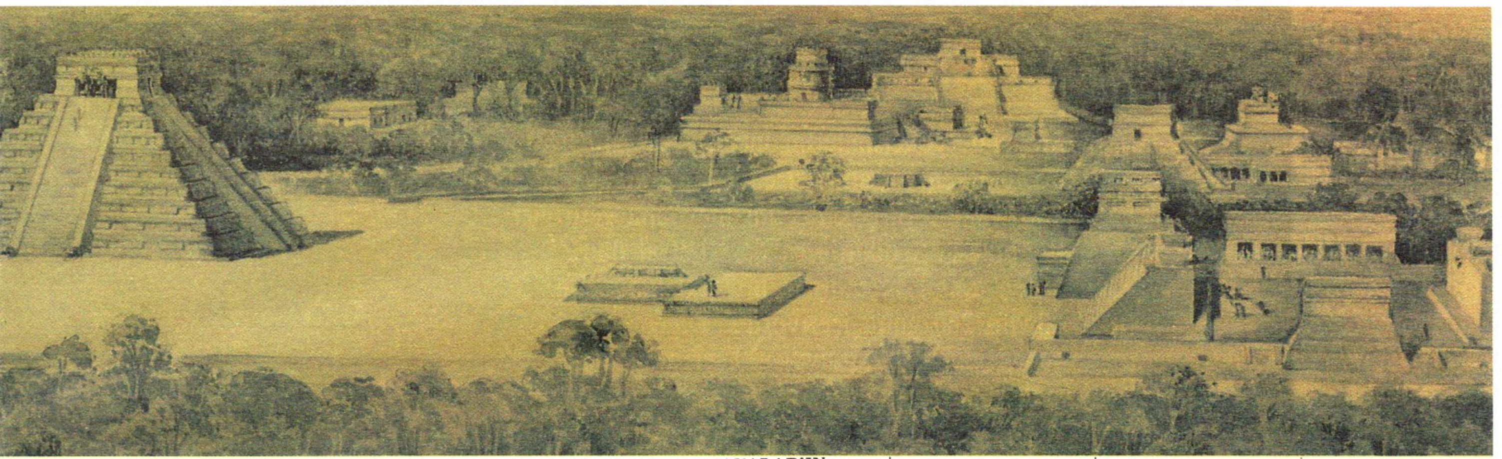

MAYA ULULARI
Yukatan'ın kuzeydoğusunda yaşayan Mayalar'ın değerli kişileri Jaina (Meksika) Adası'na gömülüyorlardı. Mezarlara, çok ince olarak çalışılmış ve renklendirilmiş, pişmiş topraktan küçük heykelcikler konurdu. Bazılarının girişinde, bu kişilerin asil bir aileden mi geldikleri yoksa savaşçı mı olduklarını belirten heykeller vardır. Duruşları ya da giysileri sosyal konumlarını göstermektedir: Tüylü, güzel başlıklar ve mücevherler, sınıflarının ayrıcalığını vurgulamaktadır. Yüksek seviyedeki bu insanlar belki de "batap" denilen, büyük bir şehrin sivil ve askeri yöneticisidirler.

"KENOTLAR"
Maya kentlerinin su ihtiyacını karşılayan doğal kuyulardı. Chichen Itza'da, dini bir nesne olan kenot, kurban kuyusu olarak anılırdı. Buralarda, ölülere sunulan hediyeler ve kurban edilen insanlardan geriye kalan parçalar bulunmuştur.

CENAZE TÖRENLERİNDE KULLANILAN SERAMİKLER
Çok basit desenler ve canlı renklerle bezenmişti. Çoğunluğu tanrısal oluşumları ve mitolojik temaları işliyordu. Bu vazoda, bir senyöre saygı ve hediyeler sunuluyor. Seramiklerin üzerindeki çoğu desen, Mayalar'ın inançlarında çok önemli bir yer tutan yeraltı dünyasını anlatmaktadır: Kral, nükteleriyle alt ettiği ölüm beylerine kafa tutuyor. Halkını koruyabilmesi, tanrısal dünyadaki hayatta kalabilme başarısına bağlıdır.

20\. yüzyılda Meksikalı bir ressam, Bonampak (Meksika)'da bulunan Maya duvar resimlerindeki eski şehir-devletlerinin hiyerarşik yapısına bakarak, sınıfsal piramidi oluşturmuştur. Piramidin tepesi, Büyük Güneş'i temsil eden, muhteşem bir tüyle şekillendirilmiştir. ''Mah K'ina'', soylu hükümdar, halkı ve tanrılar arasında bir aracıdır. Aynı zamanda bir tanrı ve dünyanın iyiye gitmesinden sorumlu kişidir. Tam onun altında, yönetime yakın olan tanrısal kişilikler yer alır. İkinci bir sosyal sınıfı oluşturan, silahları ve pamuklu metalden oluşan zırhları ile savaşçılar, asiller ve rahipler vardır. Bir loncada birleşen sanatçılar ve tüccarlar, piramidin temelini oluşturan köylüler, elişçileri ve kölelerden yarattıkları değerli malzemeler sayesinde ayrılmaktaydılar.

MAYALAR'IN EVRENİ

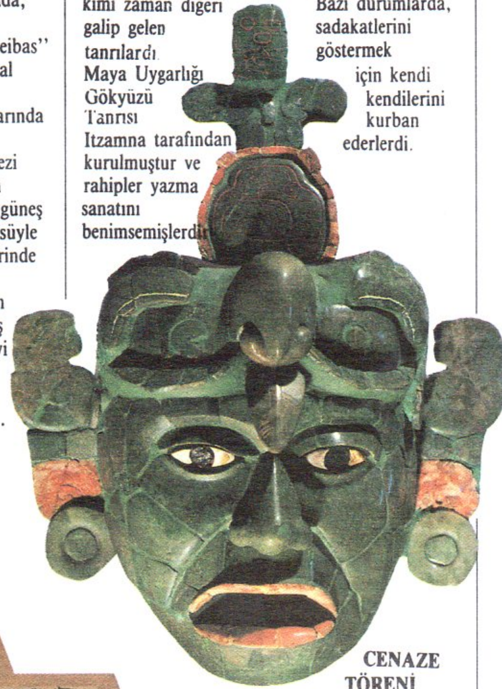
Popol Vuh (Mayas-Quiches konseyi kitabı) ve Chilam Balam gibi, İspanyollar'ın fethinden sonra kaleme alınan yazılara ve var olan sanata göre, Maya dünyasında on üç üst düzey ve bunların üstünde de hükümdar ailesine ait dokuz üst düzey daha vardı.

Gökyüzü, yay gibi gerilmiş duran, iki başlı bir yılan olarak kabul ediliyordu. Dört belli başlı noktada, tanrısallık, ''bakablar''; ''seibas'' denen dört kutsal ağacın yanında gökyüzünü sırtlarında taşımaktaydılar. Dünyanın merkezi beşinci seibadan geçmekteydi ve güneş bir kuş görüntüsüyle yaprakların üzerinde dolaşmaktaydı. Kökleri, ölülerin oturduğu, güneş krallığının geceyi yaşadığı yeraltı dünyasında kaybolmaktaydı.

Maya Tanrıları, İyi ve Kötü'yü içinde barındıran çift kişilikli ve kimi zaman biri, kimi zaman diğeri galip gelen tanrılardı. Maya Uygarlığı Gökyüzü Tanrısı Itzamna tarafından kurulmuştur ve rahipler yazma sanatını benimsemişlerdir.

Mısır Tanrısı Yumkaax ve Yağmur Tanrısı Chac, özellikle önemsenen tanrılardı. Bazı durumlarda, sadakatlerini göstermek için kendi kendilerini kurban ederlerdi.

CENAZE TÖRENİ MASKESİ

Tikal'de çıkarılan yeşimtaşından yapılır. Yeşil renkteki yeşimtaşı su ile bağlantılıdır, böylece bereket ve zenginliği temsil eder. Sembolik anlamının yanısıra zor bulunduğu için çok değerlidir.

Zamanı ölçmek

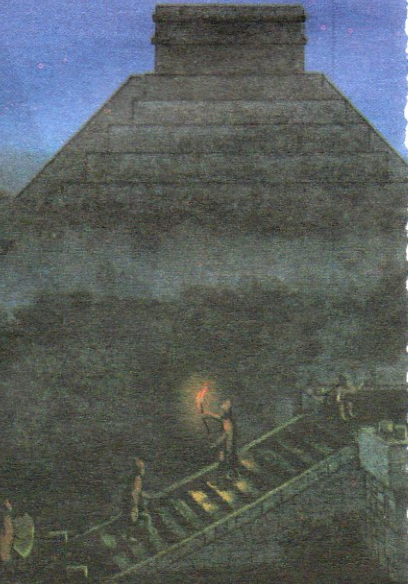
Mayalar, gökcisimlerini inceler, zamanı hesaplarken, insanın gizemli kaderini de araştırdılar. Birçok takvim meydana getirdiler. Bir tanesi "tzolkin" ya da "kutsal daire" denen dinsel ve tanrısal bir takvimdir. Bu takvim 260 günü içeriyordu. Diğeri "haab" denen güneş takvimiydi, 20'şer günlük 18'er aydan oluşuyordu ve senenin sonunda 5 gün aya ekleniyordu. Bu "uzun hesaplama", Mayalar'ın başlangıç döneminde belirlendiği için bu önemli olayın tarihini vermektedir (M.Ö. 3113). Bilginler yüksek dereceli rahiplerden oluşuyordu. Bunlar, kimi zaman astronom, kâhin, hekim ve öğretmendiler. "Caracol"un yüksekliklerinde, Chichen-Itza'da gözlem yapılıyordu. Venüs'ü ve dolaşımını inceliyorlardı (584 gün).
Kitaplar, uzun bir bant halindeki, kâğıt olarak kullanılan kabuklardı. Bunlar akordeon şeklinde katlanır ve üzerine yazılar yazılır, resimler çizilirdi.
Kâtipler tüm bilgileri yazarlar ve önemli kişileri sınıflandırırlardı.

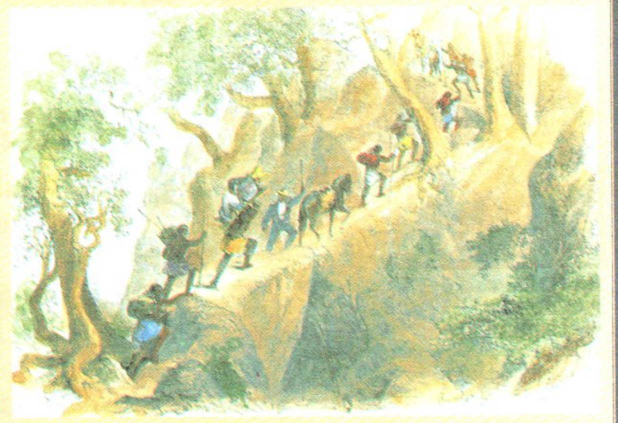

Bizim için, bu tarih M.S. 17 Eylül 320'dir. İlk 6 leyde, taş yazılarında, zamanın devirlerinden bahsedilmektedir: "Kuş katun" (ikinci yazıtın üst taraflarında) 400 yıl, "bakun" 20 yıl, "ejderha-balık tun" bir yıl olarak (360 gün) not edilmiş. Sayıları çubuklarla ifade ediyorlardı.

TAŞ ÜZERİNE OYMA YAZI
Leyde plakası, kralın kemerine takılar,. yeşim taşından bir çıngırak takımıdır. Bir tarafında açıklamalar, diğer tarafında ise bir Maya kralı görülmektedir. Bu belgede, Balam-Ahau-Chaan'ın Mayalar'ın başlangıcından 3433 yıl 32 gün sonra sonra tahta çıkışı anlatılıyor. Kutsal takvimde bugüne "1 eb" denilir. Güneş takviminde, 20'nci gün "xul" ayına düşer.

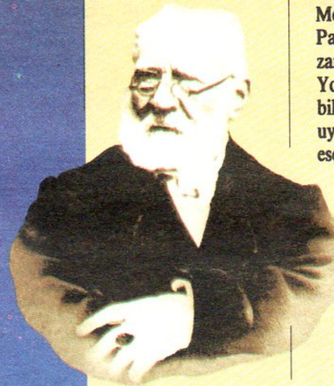

1562'de, Yukatan'ın ilk piskoposu Diego de Landa, Mayalar'ı ve tüm çoktanrılı dine inananları döndürmek için kitapları yaktırdı, tapınaklarını da yıktırdı. Yalnızca, İspanyollar'ın fethettiği sıradaki Mayalar'ın yaşamını anlatan tarihsel bir günlüğü bıraktı. Maya Uygarlığı'nın yeniden keşfi 19. yüzyılda, sanatçıların ve maceracıların, eski kentin bulunduğu ormana girmesiyle oldu.

Jean-Fréderic Maximilien de Waldeck (yandaki), 1825-1835 yılları arasında, 1 yılı Palenque'te olmak üzere 11 yılını Meksika'da geçirdi. Paris'e döndüğü zaman, "Yukatan'a Yolculuk" adlı, bilinmeyen bir uygarlığı anlatan eserini yayımladı, Maya eserlerinin temelde Yunan, Hint ya da Mısır'la büyük benzerlikler gösterdiğini ileri sürdü.

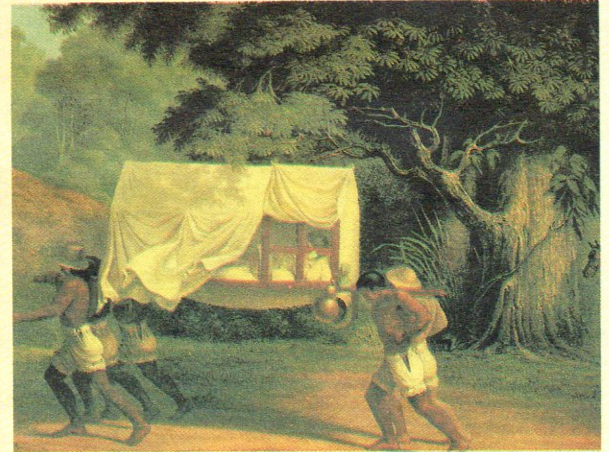

John Stephens ve Frederick Catherwood (1839-1942)'un incelemeleri Maya Uygarlığı'nın bilimsel olarak araştırılmasını başlatmış oldu. Diğer araştırmacılar ise kurtarılmış olan belgelere ilgi gösteriyorlardı: Rahip Brasseur (yandaki) Popol Vuh ve Landa'nın Günlüğü'nü keşfetti ve yayımlattı: "Yukatan Hikâyeleri".

PALENQUE'İN KRALI

Tacını annesinin ellerinden alırken. Waldeck'e göre saçının şekli ve mücevherleriyle oldukça kadınsı bir görüntüye sahip: Adı da "Etyopyalı" olarak vaftiz edilmiş.

Güneş İmparatorluğu

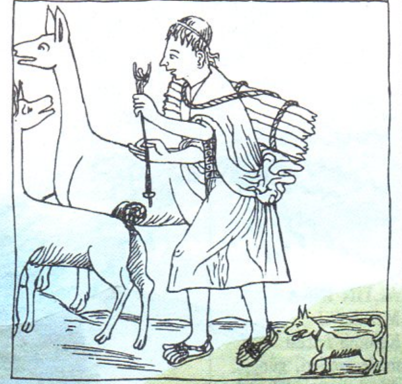
14. yüzyılda İnkalar, Andlar'da önemli bir imparatorluk kurdular. Merkezi Cuzco'ydu ve Kolombiya'nın güneyine, bugünkü Şili'nin kuzeyine yayılmışlardı. Tahuantinsuyu'da (''Dört Yön'', İnkaca ''İmparatorluk'') ''runa-simi''den bahsedilmektedir. Bu, İspanyollar tarafından ''quechua'' diye adlandırılan insanların dili anlamına gelmektedir. İnkalar, dinlerinin Güneş Tanrısı İnti tarafından yönetildiğine inanırlardı.

MANCHU PICCHU'NUN ''KAYBOLMUŞ KENTİ''
1911 yılında Peru'da, tutuklu bir arkeolog olan Hiram Bingham tarafından keşfedildi. 2000 metre yüksekliğe kurulmuş olan bu şehrin etrafında tarım, teraslama yöntemiyle yapılıyordu. İnka köylüleri mısır ve yerelması ekiyorlardı.

SACSAHUAMAN'IN KALESİ
Cuzco'ya hâkim bu kaleye ''Güneşin Sarayı'' deniyordu. Surlar, çok iyi yerleştirilmiş dev taş bloklarından oluşmaktadır.

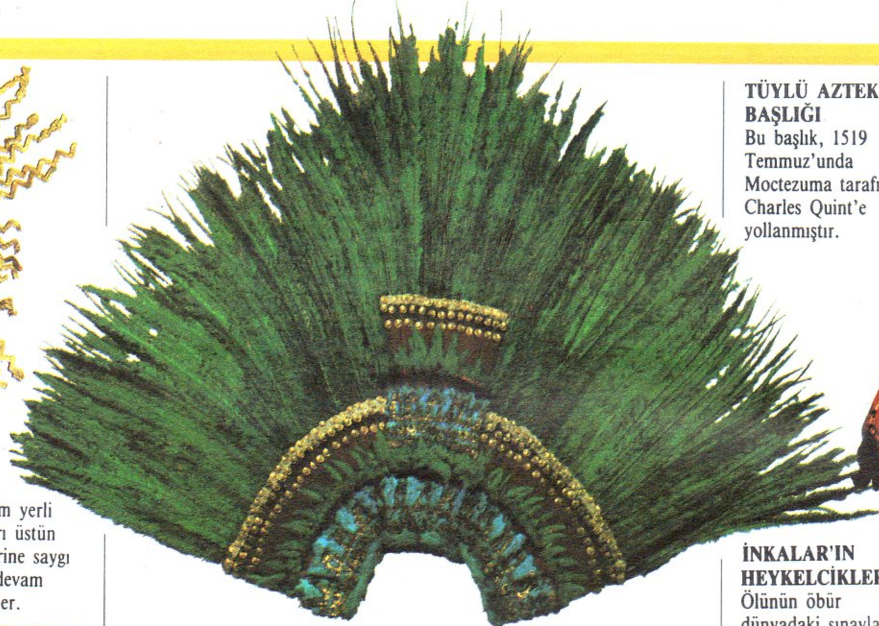
LAMA VE ALPAGA İnka ekonomisinde çok önemli bir yer tutan hayvanlardı. Alpagalar uzun yünleri, lamalar ise ulaşım için yetiştirilirlerdi. Ayrıca ikisinin de eti yenirdi.

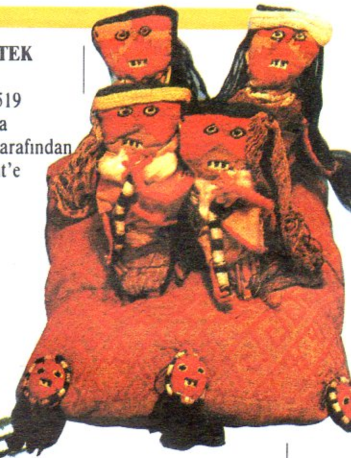

ALTIN İNKA MASKESİ
Kolomb öncesi medeniyetleri, güneşe, diğerlerinden çok daha büyük hayranlık göstermişlerdir. Güneş tutulması, onlar için tanrısal bir kızgınlık ifadesiydi ve bundan çok korkarlardı.

Bugün, tüm yerli toplulukları üstün gökcisimlerine saygı duymaya devam etmektedirler.

TÜYLÜ AZTEK BAŞLIĞI
Bu başlık, 1519 Temmuz'unda Moctezuma tarafından Charles Quint'e yollanmıştır.

İNKALAR'IN HEYKELCİKLERİ
Ölünün öbür dünyadaki sınavlarda başarılı olmasına yardım ederlerdi.

AYNANIN ÖTEKİ YÜZÜ
Pırıltılı sedef kakmalı deniz kabuğu ve Peru'nun güneyinde bulunan turkuazla kaplı yerli sanatının en ince işlerinden biri olan bu aynada tüm duygular güzellik ve süs adına işlenmiştir.

16. yüzyılda, Tropikal Amerika iki imparatorluk arasında paylaşılmıştı. Aztekler, Meksika ve kıyıya kadar olan tüm yüksek platolara hâkimdi. Yalnızca Yukatan Mayalar'a aitti, bağımsız bir bölge olmasına rağmen rakip kentler arasında bölüşülmüştü. Andlar'da, İnka İmparatorluğu'nun toprakları Aztekler'in ülkesinden daha genişti. Kolomb öncesi imparatorlukları en iyi Meksika Metropolü Tenochtitlan ile tanıyabilmekteyiz: Çok özenli organizasyonu, mükemmel devasa binaları, koruyucu korkunç tanrıları olan fakat suların üzerine kurulmuş, her an yıkılabilme riski bulunan bu kentte yaklaşık 200.000 kişinin yaşadığı düşünülüyor. İmparatorluklar yaklaşık bir düzine topluluğu yönetimleri altına almışlardı ve onlar da ayaklanmak için ufacık bir zayıflık bekliyorlardı. Korkunç son yaklaşmaktaydı: İspanyollar'ın gelişi bu dünyanın sonu demekti. Maya rahipleri şu şarkıyı söylüyorlardı: "Size mutsuzluğu haber veriyorum! Görünüz, ziyaretçiler şimdiden yoldalar! Bunlar, yaklaşanlar, bu toprakların hâkimleri olacaklar!"

Altta, Aztek İmparatoru Moctezuma (sağdaki), İspanyol Hernan Cortes'in karşısında, anlaşma umudunu dile getiriyor.

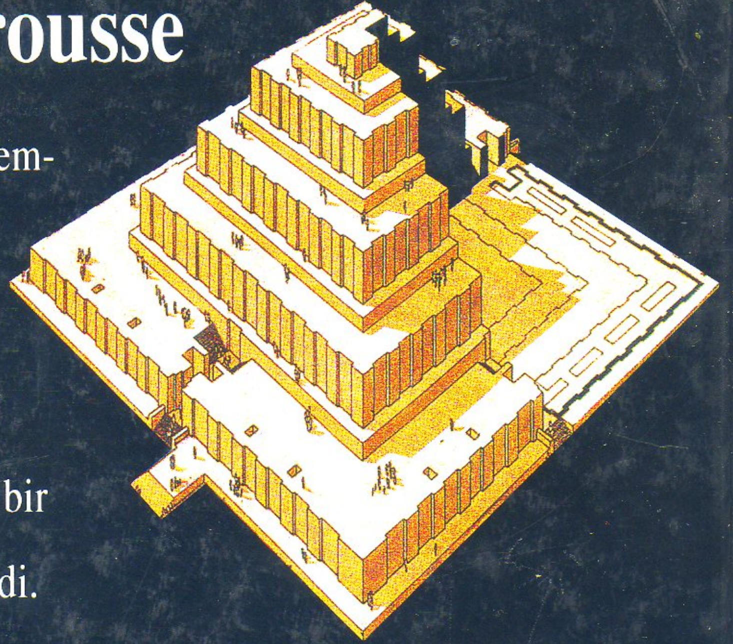
BEYAZ TANRI
Aztekler, İspanyollar'ın gelişini tanrı Quetzakoatl'ın geri dönüşü olarak kabul etmişlerdi. Atlarına sanki doğa üstü varlıklarmış gibi özen gösterdiler.

BÜYÜK TENOCHTİTLAN
16. yüzyıl başında Aztek İmparatorluğu'nun başkentiydi (alttaki). Bir gölün üzerine toprak doldurmak suretiyle inşa edilen bu kentin etrafı da doldurulmuş yollarla çevreliydi.

Junior Larousse

Genç, meraklı ve mükem-
meliyetçi bir topluluk
için hazırlanan
"Junior Larousse" dünyadaki en büyük
yazarlar ve illüstratörler arasında yapılan bir
yarışma sonucu seçilenlerle gerçekleştirildi.
Görsel bir ansiklopedi olmakla birlikte, bilgi verirken, görsel
yanı ile okuyucunun hayal gücüne de hitap eden bir eserdir.

Köklerden günümüze, ilk canlılardan son on yıla, tarihimizi
etkileyen milyonlarca yıl boyunca yaşanmış olaylarda
okuyucuya rehberlik yapar.
İllüstrasyonların zenginliği, kısa
ve net metinler, ele alınan
konuların -tarih, bilim, sanat, teknoloji,
doğa, edebiyat vb.- çeşitliliği ile
okuyucu dünyanın en büyük macerasına
tanık olur.

